

**T.C.
ZİRVE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK MAHKEME KARARLARI IŞIĞINDA TÜRKİYE'DE
İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ**

VEYSEL GÜL

KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**GAZİANTEP
HAZİRAN 2015**

**T.C.
ZİRVE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK MAHKEME KARARLARI IŞIĞINDA TÜRKİYE'DE
İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ**

VEYSEL GÜL

**KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. ALPTEKİN AKTALAY**

**GAZİANTEP
HAZİRAN 2015**

T.C.
ZİRVE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
GAZİANTEP

Kamu Hukuku Anabilim Dalı Kamu Hukuku Programı Yüksek Lisans öğrencisi Veysel GÜL tarafından hazırlanan “Yüksek Mahkeme Kararları Işığında Türkiye’de İfade Özgürlüğü” başlıklı Yüksek Lisans Tezi, 08/06/2015 tarihinde aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

İMZA

Prof. Dr. Recep GÜLŞEN
Ana Bilim Dalı Başkanı

Jüri Üyeleri:

Prof. Dr. Recep GÜLŞEN

Yrd. Doç Dr. Alptekin AKTALAY (Tez Danışmanı)

Yrd. Doç Dr. Ayşe Almıla PAZARCI

Doç. Dr. Abdullah DEMİR
Enstitü Müdürü

T.C.
ZİRVE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
GAZİANTEP

Bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, materyal ve sonuçların tam olarak kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim (Tarih: 08/06/2015)

Veysel GÜL

TEŐEKKÜR

“Yüksek Mahkeme Kararları Işığında Türkiye’de İfade Özgürlüğü” adlı tez çalışmamda ve yüksek lisans derslerim süresince maddi ve manevi desteğini esirgemeyen aileme, derslerde ve tez danışmanlığında sabırlı ve hoşgörölü olarak yardımcı olan Sayın Yrd. Doç. Dr. Alptekin AKTALAY’a, Kamu Hukuku Yüksek Lisans derslerinde yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen değerli hocalarım Sayın Prof. Dr. Recep GÜLŞEN, Sayın Doç. Dr. Abdullah DEMİR ve Sayın Yrd. Doç. Dr. Aydın İPEK’e, ayrıca tezimin başından sonuna kadar bilgi ve tecrübesiyle bana katkı sunan çalışma arkadaşım doktora öğrencisi Ali AÇIKGÖZ’e teşekkürü borç bilirim.

Veysel GÜL

ÖZET

YÜKSEK MAHKEME KARARLARI IŞIĞINDA TÜRKİYE'DE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Veysel GÜL

Zirve Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, 170 sayfa, Haziran, 2015

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Alptekin AKTALAY

Birçok özgürlüğün temelini oluşturan ifade özgürlüğü, bireylerin sahip olduğu fikir ve düşünceleri her türlü vasıta ile herhangi bir sınırlama olmaksızın dış âleme aktarabilmeyi ifade eder. Bu temel özgürlük bugün çağdaş ve demokratik ülkelerin demokrasi anlayışını ve seviyesini göstermesi bakımından önemlidir. İfade özgürlüğü, kendi bünyesinde taşıdığı, unsur ve özellikleriyle birlikte bireylerin kişisel beceri ve gelişimini sağladığı gibi toplumsal, ekonomik, sosyal ve siyasal gelişiminde önünü açması bakımından işlevsel önemi tartışılmazdır.

İfade özgürlüğü, geçmişten günümüze çağdaş ve demokratik devletler açısından taşıdığı önem nedeniyle, gerek uluslararası belgeler ve anayasalar ve gerekse insan hakları belgeleri kapsamında hukuki güvencelere bağlanmıştır. Bu belge ve sözleşmeler açısından özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve bu sözleşmenin yargısal uygulayıcısı hükmündeki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları ve kararları üye devletler adına ifade özgürlüğünün teminat altına alınması, sınırlandırılması ve korunması bakımından önemlidir. Sözleşmeye göre, devletin müdahalesi olmaksızın herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir ancak bu özgürlük de diğer birçok özgürlük gibi sınırsız değildir, sınırlandırma sözleşmenin ancak içeriğine uygun olarak meşru çerçevede yapılabilir.

Türkiye uluslararası sözleşmelere taraf olması ve bununla birlikte AİHM'in yargısal yetkisini kabul etmesiyle birlikte ulusal hukuk mevzuatındaki birçok yasal düzenlemenin ifade özgürlüğü hakkının kullanımını sınırlandırdığı görülmüştür. Bu nedenle yargı reformu kapsamında bir takım düzenlemeler yapılarak ifade özgürlüğü önündeki engellerin kaldırılması hedeflenmiş ise de, Avrupa Birliği ilerleme raporları ile uluslararası bağımsız otoritelerce yapılan değerlendirmeler ve AİHM'in vermiş olduğu ihlal kararları halen yapısal bir iyileşmenin olmadığını göstermektedir.

Bu çalışmamızda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi normları ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihat kararları esas alınarak ifade özgürlüğünün demokratik bir topluma kazanımları somutlaştırılırken, Türkiye'de ifade özgürlüğü sorununun nedenleri, AİHM ve Türk Yüksek Mahkeme kararları incelenerek ortaya konulmaya çalışılmış, ülkemizin ifade özgürlüğü sorununu aşmasının çözüm yolları ve bunun kazanımları ifade edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İfade, Özgürlük, İfade Özgürlüğü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

ABSTRACT**IN THE LIGHT OF THE HIGH COURT'S DECISION, FREEDOM
EXPRESSION IN TURKEY**

Veysel GÜL

Zirve University, Graduate School of Social Science

Department of Public Law

Master Thesis, 170 pages, June, 2015,

Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Alptekin AKTALAY

Freedom of expression which forms basis of many freedoms, states to be able to transfer reflections and ideas individuals possess with any instrument and without any restriction. Today, this fundament freedom is important in terms of showing of modern and democratic countries' understanding and level of democracy. As Freedom of expression provides personal skills and development of individuals with element properties carries its own constitution, its functional importance is indisputable in terms of smoothing the path for social, economic and political development.

Because of its importance for modern and democratic countries from past to present, freedom of expression is concluded legal guarantee within the scope of international documents, constitution and human rights. For the purposes of these documents and contracts, especially European Convention on Human Rights and as the judgmental executive of this contract, the interpretations and decisions of European Court of Human Rights are important in terms of putting undercover, restricting and protecting freedom of expression in the name of member states. According to the contract, everyone has freedom of expression right without any intervention of the state; however, this liberty, like the other liberties, is not

unlimited, the restriction can be done, only in accordance with content, in legitimate framework.

It has been seen that many legal regulations restrict the usage of freedom of expression with becoming a party to the international contracts and also accepting judgmental authorization of ECHR. On this account, it has been targeted to eliminate all obstacles by making some regulations within the scope of determination reform; however, European Union development reports, evaluations made by international independent authorities and impingement decisions made by ECHR show that there is still not any structural improvements.

In this study, the problem of freedom of expression causality has been tried to state by reviewing ECHR and Turkish High Court decisions, while the acquisitions of freedom of expression to a democratic society are being embodied by being predicated on the norms of European Convention on Human Rights and interpretation decisions of European Court of human Rights. It has been tried to state the formula of getting over the problem of freedom of expression and its acquisitions.

Key Words: Statement, Freedom, Freedom of Expression, European Convention on Human Rights and European Court of Human Rights.

İÇİNDEKİLER

Özet	i
Abstract	iii
İçindekiler	v
Kısaltmalar	ix
Tablolar Listesi	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ KAVRAMI İLE ULUSAL VE ULUSLARARASI NORMLARDAKİ YERİ

I. İFADE VE ÖZGÜRLÜK KAVRAMLARI	3
A. İfade Kavramı.....	3
B. Özgürlük Kavramı	6
C. İfade Özgürlüğü Kavramı	8
D. İfade Özgürlüğünün Unsurları	11
1. Bilgi Edinme ve Düşünme Özgürlüğü	12
2. Düşünce / Kanaat Özgürlüğü	14
3. Düşüncüyü İfade Etme Özgürlüğü	18
E. İnsan Hakları Açısından İfade Özgürlüğü	19
F. İfade Özgürlüğünün Gerekçeleri	21
1. Demokrasiye Dayanan Tez	22
2. Gerçeğin Keşfine Dayanan Tez	24

3. Kendini Gerçekleştirmeye Dayanan Tez	26
G. İfade Özgürlüğünün Niteliği ve Önemi.....	27
II. ULUSLARARASI NOMLARDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ	31
A. BM Belgelerinde İfade Özgürlüğü	32
1. BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde İfade Özgürlüğü	33
2. BM Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesinde İfade Özgürlüğü	34
B. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde İfade Özgürlüğü.....	36
1. Genel Olarak	36
2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde İfade Özgürlüğünün Sınırlandırılması	40

İKİNCİ BÖLÜM

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN TÜRK HUKUKUNDAKİ YERİ

I. TÜRK HUKUKUNDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE SINIRLARI	43
A. Anayasa Metinlerinde İfade Özgürlüğü.....	44
1. 1961 Anayasası Öncesi Dönemde İfade Özgürlüğü	44
2. 1961 Anayasasında İfade Özgürlüğü	48
3. 1982 Anayasasında İfade Özgürlüğü	53
a. 1982 Anayasasının İfade Özgürlüğüne Bakış Açısı.....	53
b. 1982 Anayasasında İfade Özgürlüğünün Sınırlandırılması.....	57
c. 1982 Anayasasında İfade Özgürlüğünün Sınırlandırılmasının Sınırı	60

B.	İfade Özgürlüğünün Kanunlardaki Yeri ve Yargı Kararlarına Yansıması	65
1.	Türk Ceza Kanununda İfade Özgürlüğü.....	66
a.	TCK 215. Maddesi Açısından İfade Özgürlüğü.....	66
b.	TCK 216. Maddesi Açısından İfade Özgürlüğü.....	70
c.	TCK 301. Maddesi Açısından İfade Özgürlüğü.....	74
2.	Terörle Mücadele Kanununda İfade Özgürlüğü	80
3.	Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununda İfade Özgürlüğü	87
4.	Basın Kanununda İfade Özgürlüğü.....	93

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSAL VE ULUSLARARASI MAHKEME KARARLARINDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

I.	ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARINDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ	102
A.	Twitter Kararı	105
B.	Youtube Kararı	109
C.	Kürtçe Bildiri Kararı	111
II.	AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARINDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ	114
A.	Pakdemirli / Türkiye Davası	117
B.	Erdoğan Gökçe / Türkiye Davası	120
C.	Düzgören / Türkiye Davası.....	122

D. Şener / Türkiye Davası	124
E. Özgür Radyo-Ses Radyo-Televizyon Yayın Yapım Ve Tanıtım A.Ş./ Türkiye Davası(No:3)	126
F. Kılıç ve Eren / Türkiye Davası	127
G. Altuğ Taner Akçam / Türkiye Davası	129
H. Karatepe ve Diğerleri / Türkiye Davası	131
III. YARGITAY KARARLARINDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ	135
IV. DANIŞTAY KARARLARINDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ	139
A. Yayın Yasağı Hakkında Karar	140
B. Suçu Sabit Olmayan Şahıs Aleyhine Haber Yapılması Hakkında Karar	142
C. Yayın İlkesinin İhlali Hakkında Karar	143
D. Basın Açıklaması ve İmza Standı Hakkında Karar	144
E. Basın Açıklaması Hakkında Karar	145
F. Afiş Asılması Hakkında Karar	146
SONUÇ	148
KAYNAKLAR	155
ÖZGEÇMİŞ	170

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİHK	: Avrupa İnsan Hakları Komisyonu
AÜHF	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
AK	: Avrupa Konseyi
BM	: Birleşmiş Milletler
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CD.	: Ceza Dairesi
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
E.	: Esas
Ed.	: Editör
EÜHFD	: Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İDDGK	: İdari Dava Daireleri Genel Kurulu
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
K.	: Karar
KT.	: Karar Tarihi
MSHUS	: Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
para.	: Paragraf
RG	: Resmi Gazete
s.	: Sayfa
S.	: Sayı

TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TİB	: Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TGYK	: Toplantı Ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu
TMK	: Terörle Mücadele Kanunu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
vs.	: vesaire
YCGK	: Yargıtay Ceza Genel Kurulu
Y.	: Yıl

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmasıyla ilgili 1961 ve 1982 Anayasalarında yapılan değişikler	61
Tablo 2. 1982 Anayasası'nda 13. maddenin gelişimi	62
Tablo 3. 3713 sayılı TMK'da yapılan düzenlemeler	86
Tablo 4. 5187 sayılı Basın Kanununda yapılan düzenlemeleri şu şekilde gösterebiliriz	97

GİRİŞ

Geçmişten günümüze kadar insanlığın hep sahip olmak istediği ve uğruna büyük savaşların verildiği temel değerlerin, insan hakları ve özgürlükleri üzerine dayandığı görülmüştür. Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra devletler, insan haklarını korumak ve teminat altına almak amacıyla bölgesel ve ulusal anlamda birçok sözleşme ve bildiri kaleme almıştır. Bu sözleşmelerin hemen hemen hepsinde düşünce ve ifade özgürlüğü hakkının varlığı ve korunması gerektiği yer almıştır.

Bugün hala işlevselliği devam eden Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 10. maddesinde “herkesin ifade özgürlüğü hakkına sahip olduğunu” belirtilerek bu temel özgürlüğün ancak meşru çerçevede sınırlanabileceğini düzenlemiştir. Taraf devletlerce Sözleşme hükümlerinin uygulanmasını sağlamak ve bireysel temel hak ve özgürlükleri teminat altına almak amacıyla, insan hakları, demokrasi ve çoğulculuk temelinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kurulmuştur.

Çağımızda bugün, özgür demokratik toplumun, çoksesliliğin, azınlığın haklarının korunmasının ve kamu otoritelerinin eleştirilebilmesinin en önemli varlığı ifade özgürlüğünün tesis edilmiş olmasına bağlıdır. Zira düşünce ve ifade özgürlüğü hakkının engellenmesi ya da meşru olmayan sınırlandırma rejiminin uygulanmasında, demokratik bir toplumdan bahsedilemeyeceği gibi bireylerin ve toplumun bilgi ve becerilerini geliştirmeleri ve buna bağlı olarak sosyal, ekonomik ve toplumsal gelişmenin de sağlanamayacağı bilinen bir gerçektir.

Bu bağlamda ülkemizin ifade özgürlüğü sorununun nedenselliği ve bunun pratikte çözüm yollarının tespiti üzerine çalışmamızın konusunu “ *Yüksek Mahkeme Kararları Işığında Türkiye’de İfade Özgürlüğü* ” olarak seçmemiz heyecanımızı ve bir o kadar da ilgimizi arttırmıştır. Diğer yandan ifade özgürlüğü üzerine birçok çalışma yapılmış olması ve bu konuda yüzlerce belki binlerce kaynak eser bulunması ayrıca hemen herkesin düşünce ve kanaatini belirttiği bir konuda yazılanları derlemek ve bir temel hareket noktası oluşturmak pek de kolay olmamıştır. Zira

literatür ve kaynak taraması sonucunda yapılan çalışmada belki yeni bir düşünce ya da sorunun çözümü noktasında farklı bir durum oluşmayacak ancak, güncelliğini ve sorunsallığını koruyan bir olgunun yeni kararlar ve raporlar doğrultusunda derlenmesine ve konunun akademik anlamda gündemde kalmasına katkısı söz konusu olabilecektir.

Temel hak ve özgürlükler içerisinde ve insan hakları felsefesinde özel bir yeri bulunan ifade özgürlüğü bir yandan kamu hukukunun belli başlı konularından birini oluştururken diğer taraftan da anayasa hukukunun temel konuları arasında yer almaktadır. Bu çalışmanın amacı; temelde ifade özgürlüğü kavramını teorik literatür temellerine dayanarak incelemek ve Türkiye’de ifade özgürlüğü sorununun temel nedenlerini, Yüksek Mahkeme kararları ışığında tespit ederek çözüme katkıda bulunabilmeyi amaçlamaktadır.

Söz konusu çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Çalışmamızın birinci bölüm başlığı, “İfade Özgürlüğü Kavramı İle Ulusal ve Uluslararası Normlardaki Yeri”dir. Bu başlık altında; ifade özgürlüğünü oluşturan terimlerin açıklanması, bu temel özgürlüğün insan haklarındaki yeri, unsurları, gerekçeleri, niteliği ve önemi hakkında bilgiler derlenmiş, ayrıca ifade özgürlüğünün uluslararası normlardaki yeri inceleme konusu yapılmıştır.

“İfade Özgürlüğünün Türk Hukukundaki Yeri” başlıklı ikinci bölümde ise; ifade özgürlüğünün Osmanlı Devletinden günümüze Türk Anayasalarında düzenlenişi ve sınırlanması sorunu ele alınacak, ayrıca uluslararası antlaşma ve sözleşmeler ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları doğrultusunda, ulusal hukuk mevzuatımızdaki ifade özgürlüğünü kısıtlayan kanun maddeleri öne çıkarılarak değerlendirilmeler yapılacaktır. Bunun yanında Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği ve diğer uluslararası bağımsız otoritelerin tavsiye ve eleştirileri de göz önünde bulundurulacaktır.

Çalışmamızın son kısmında ise, Anayasa Mahkemesi’nin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin, Yargıtay ve Danıştay’ın ifade özgürlüğü kapsamında vermiş olduğu güncel sayılabilecek önemli kararların özeti sunularak incelenecek ve nihayetinde bu kararların ışığında ülkemizin ifade özgürlüğü sorununun tespiti ve çözümü üzerine öneriler çalışmanın sonuç bölümünde yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ KAVRAMI İLE ULUSAL VE ULUSLARARASI NORMLARDAKİ YERİ

Bu bölümde; ifade özgürlüğünü oluşturan terimler açıklanarak bu temel özgürlüğün insan haklarındaki yeri, unsurları, gerekçeleri, niteliği ve önemi hakkında bilgiler verilecek, ayrıca ifade özgürlüğünün uluslararası normlardaki yeri inceleme konusu yapılacaktır.

I. İFADE VE ÖZGÜRLÜK KAVRAMLARI

A. İfade Kavramı

İfade özgürlüğünün kapsam ve mahiyetinin anlaşılması, konuyla ilişkili kavram ve terimlere açıklık getirmeyi gerektirmektedir. Bunlardan öncelikle değinilmesi gerekenler ifade ve özgürlük kavramlarıdır.

İfade; bir düşünce veya duyguyu bildirmek üzere kullanılan yargılı veya yargısız sözcük ya da sözcükler dizisi ile bir duyguyu yüz aracılığıyla anlatan belirtilerin, mimiklerin bütünü şeklinde tanımlanmaktadır.¹ Başka bir tanıma göre ifade, kişinin kendisini dışa vurmasıdır ve bu da çeşitli biçimlerde olabilir. Günlük dilde “ifade” den genellikle “bir fikrin, kanaatin, duygunun veya özlemin sözle,

---

¹ Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğü, <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (01.10.2014)

yazıyla, resimle veya müzikle anlatılmasını kastederiz”. Tabii bireylerin her türlü tutum ve davranışları da bir ifade aracıdır.²

İnsan, kendisini çok çeşitli araç ve biçimlerde ifade edebilir. Kendisini yalnızca konuşarak veya susarak ifade etmesinin yanında, resim yaparak, şarkı söyleyerek, koşarak veya oturarak da değişik yollardan ifade etmenin yollarını bulabilir. Bireyin özgün olarak beğendiği ve tercih ettiği kıyafetleri de bu yollardan birisidir. Kişi yaşam tarzını ve hatta inanç boyutunu dahi kıyafetlerine yansıtarak ifade özgürlüğünü izhar edebilir. Kadının başını örtmesi kararı onun yaşam biçiminin ve düşünce tarzının bir ifadesidir. Bundan dolayı örtü, dini bir amacın yerine getirilmesinin yanında bir ifade biçimidir denilebilir.³

Öte yandan ifade, bireylerin diğer bireylerle veya toplumla olan ilişkilerinde iletişimi sağlayan önemli bir araçtır. İfade, bireylerin toplum içerisinde birlikte yaşamasını ve diğer bireylerle tanışmasına imkân verir, böylelikle toplum hayatında karşılıklı bilgi paylaşımının önü açılmış olur.⁴ İnsana özgü bir eylem olan ifadenin, düşünce ve vicdan özgürlüğüyle ilişkisi kaçınılmazdır. Bireylerin kendi dışında ki dünya ile iletişimini ve bilgi paylaşımını sağlaması, toplumsal veya kamusal işlevlerde bireylerin karar alma ve uygulama süreçlerine etkin bir şekilde katılmasında ifadenin önemli bir faktörü olduğu söylenebilir.

Bireyler, düşüncelerini ve bilgilerini konuşma ve yazma dışı araçlarla da iletilebilir. El sallama aynen sözle ifade ettiğimiz gibi “güle güle” veya “hoşçakal” manasını taşıyabilir. Bir göz kırpmakla bir sürü duyguyu ifade edebilirsiniz, bundan dolayı eylemlerin de iletişim faaliyeti olduğu söylenebilir. Profesör James Carey bu konu da, jest sembolleri terimini kullanarak, insanların ne söylediğini söz ile anlatma kadar, bunu eylemle de yorumlayabileceğini ve hatta bu iletişimin sözden daha etkili olabileceğini ifade etmektedir.⁵

---

² Mustafa Erdoğan, “İfade Özgürlüğü ve Sınırları”, **İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye**, Ed. Tanıl Bora, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2007, s. 20.

³ Fatma Benli, “İfade Hürriyeti Bağlamında Kadınların Kıyafet Sorunu”, **Türkiye’de İfade Özgürlüğü**, Ed. Taner Koçak, Taylan, Doğan ve Zeynep, Kutluata, bgst yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2009, s. 151-152.

⁴ Erdoğan, İfade, s. 21.

⁵ Robert Trager ve Donna L., Dickerson, **21.Yüzyılda İfade Hürriyeti**, çev. A. Nuri Yurdusev, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara 2003, s. 21.

Avustralyalı gazeteci Robert Pullan (1994) ifade kavramı hakkında şöyle diyor:

“İfade, benliğimizin yansımasıdır ve benliğimiz gibi özgürdür... Kelimeler birbirimize, bizden önceki her şeye olan bağıımızdır... İfademiz doğuştan özgürdür, çünkü bu bağın ihlali insanlığın ihlalidir... Sansürlediğimiz zaman alçalmışız demektir... İfade hürriyeti hangi kültürde olursak olalım insan olmamızın bir parçasıdır.”⁶

Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu (AİHK)’nın içtihadına göre de, “İfade (expression)” terimi, her ne şekilde kullanılırsa kullanılsın; hukuki, siyasal, toplumsal vs. her türlü düşünce ve kanaat açıklamasını kapsamaktadır. Kamuoyunun bilgilendirilmesi ve aydınlatılmasına imkân veren basın, yayın, radyo, televizyon, toplantı ve gösteri araçlarıyla olsun her türlü görüş aktarımı, ifade sayılmaktadır.⁷

Herhangi bir toplum kendi yasalarında ifade özgürlüğüne yer verecekse, öncelikle ifade ile ne kastedildiğini tanımlaması gerekir. İfade olarak tanımlanmayanlar ifade özgürlüğü kapsamına girmeyecektir, zaten bütün ifadelerin korunacağından bahsedilemez. Bir toplum hangi ifadeleri koruma altına alacağına genel tanımlar yaparak veya tek tek olaylara bakarak ya da her ikisini birden kullanarak karar verebilir. Almanya’dan Kanada ve ABD’ye kadar tüm ülkelerin mahkemeleri ifade özgürlüğü meselesine bakarken tanımlar işin özünü teşkil etmektedir.⁸

Özetle ifade, bireylerin duygu ve düşüncelerini her türlü ifade şekillerinden yararlanılarak dış âleme aktarılması anlamına gelmektedir. Ayrıca sözlü ve yazılı ifadenin haricinde toplantı ve gösteri yürüyüşünde salt yürüme, alkışlama bile bir düşüncenin izharıdır. Hatta bazen kişinin susması bile bir ifade şeklidir denilebilir.⁹ Ancak bizim üzerinde durduğumuz konu irade sahibi bir varlık olan insanın kendi iradesiyle yaptığı davranışlardır. Kendi iradesinin dışında olan davranışlar örneğin istem dışı başını sallaması onun iletişimsel faaliyeti dışında kalmaktadır. O halde

⁶ Trager ve Dickerson, s. 2.

⁷ Çağdaş Zarplı, “İfade özgürlüğü İçeriği ve Sınırları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2008, s. 4.

⁸ Trager ve Dickerson, s. 33.

⁹ Adnan Küçük, **İfade Hürriyetinin Unsurları**, Cantekin Matbaası, Ankara, 2003, s. 11.

bireyin diğere bireylerle kendi iradi davranışlarıyla iletişim faaliyeti içerisinde bulunması ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmelidir.

B. Özgürlük Kavramı

Özgürlükler ve temel insan hakları birbirlerinden ayrılmaz parçalardır. Özgürlüksüz bir ortamda temel haklardan bahsedilemez. Zira insan hakları kabul edilmedikçe de özgürlüklerin hiçbir anlamı yoktur. Özgürlük insanın doğuştan sahip olması gereken en temel hakkıdır.¹⁰ Düşünceler tarihinin, felsefenin ve toplum biliminin önde gelen konusu olarak özgürlük soyut bir kavramdır. Ancak özgürlük, düşünceler evreninde kalmadan, beşeri ilişkileri geliştirmek için hukuk alanına inmek zorundadır. Hukuk, özgürlüğü tanır, korunmaya değer bulur, onun kullanım tarzlarını belirler.¹¹

Birçok filozof, düşünce ve ifade özgürlüğü üstüne J. Stuart Mill kadar kapsamlı biçimde duran ve onları hararetle savunan bir düşünürün bulunmadığını ifade eder. Mill, “Hürriyet Üstüne” adlı eserinin ilk paragraflarında “geleceğin hayati konularından birini” ele aldığını ifade etmektedir. Mill’e göre “tek bir kişinin hakikat iddiası bile dinlenmeye ve özgürce ifade edilmeye değerdir.”¹²

Rousseau’nun Toplum Sözleşmesinin ilk bölümü “İnsan hür doğar, ancak her yerde prangalara bağlıdır.” cümlesiyle başlar. 1924 Anayasasında özgürlük, “başkasına muzır olmayacak her türlü tasarrufta bulunmaktır” şeklinde ifade edilir. Bu tanımdan özgürlüğün mutlak, sınırsız olmadığı kanaatine varılabilir.¹³

Özgürlük, “herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, serbesti” ve “her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar

¹⁰Güliz Aksun Uluç, Ahsen Armağan, “Avrupa İnsan Hak ve Özgürlükleri Hukukunda Türkiye’nin Bitmeyen Serüveni”, **Yeni Türkiye**, Yıl 4, S.22, s. 1380.

¹¹ Ö. İbrahim Kaboğlu, **Özgürlükler Hukuku**, İmge Kitabevi Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2002, s. 13-14.

¹² J.Stuart Mill, **Hürriyet Üstüne**, çev. M. Osman Dostel, Liberte Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2012, s. 21-22.

¹³ Zühtü Arslan, **Anayasa Teorisi**, Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara, 2008, s. 144.

vermesi durumu” olarak tanımlanmıştır.¹⁴ Başka bir tanımda ise, “Özgürlük, bireyin toplum içerisinde sahip olduğu bağımsızlık alanıdır.”¹⁵ Bu hak ile birey, herhangi bir otorite tarafından keyfi bir dış müdahale olmadan kendi kararını kendisinin verebilmesini ve bu kararını uygulayabilmesini sağlamaktadır. Ayrıca bu serbestiyet bireylerin yerine getirmek istedikleri amaç ve hedefler için tercih yapmalarını gerektirmektedir.¹⁶ Çünkü insan irade sahibi bir varlıktır ve iradesinin özünü de kendi özgürlüğü oluşturmaktadır.

Kişi, karar verme ve davranma serbestliğinde, iradesi doğrultusunda yapma ya da yapmama yetkisine sahip olduğu zaman “özgür”dür. Özgürlüklerin, bireyin sahip olduğu olanaklar, kendisine tanınan yetki ve iktidar olduğu, haktan ziyade bir erke denk düştüğü, üzerinde başkalarının yetkiye sahip olmadığı bir bağımsızlık anlamına geldiği savunulmuştur.¹⁷

Mill, “tüm insanlık bir araya gelse bile onların tek bir kişiyi susturma hakkına sahip olmadığına inanır.” Egemen güçlerin ya da çoğunluğun bir insanın düşüncesini engellemesini insanlığa yapılabilecek en büyük kötülük olarak görmektedir. Ona göre, kişisel gelişmenin yolu ancak “özgürlük” ten geçmektedir.¹⁸

Sonuç olarak, özgürlük insanın özünü teşkil etmektedir, var olmasının ve yaşamasının gayesi olmuştur. Ayrıca toplumsal ve bireysel gelişmenin yolu özgür bir toplumdan geçer, fikir ve düşüncelerin serbestçe ifade edilmesi ve paylaşılması gelişmenin ve hoşgörü ortamının önünü açar, eğer bu serbestlik ortadan kalkarsa, tek düze bir toplum oluşur ve demokratik ilerlemenin önündeki dinamikler yok olur denilebilir. Bu konuyu George Orwell’ın sözü ile tamamlayalım: “Özgürlük, insanlara duymak istemedikleri şeyleri söyleyebilmektir.”

---

¹⁴ Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğü, <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (01.10.2014)

¹⁵ Kaboğlu, Özgürlükler, s. 14.

¹⁶ Mustafa Erdoğan, **İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku**, Orion Kitabevi, Ankara, 2007, s. 87.

¹⁷ Kaboğlu, Özgürlükler, s. 16.

¹⁸ Mill, s. 22.

C. İfade Özgürlüğü Kavramı

İfade özgürlüğü kavramının önemi ve gerekliliği üzerinde ittifak edildiği halde tanımı ve unsurları üzerinde bir fikir birliği olmadığı görülmektedir. İfade özgürlüğünü tanımlayabilmek için üzerinde anlaşmış bir kavramın varlığından bahsetmek mümkün görünmemektedir. Konunun güncelliği, doktrinde hararetli tartışmaları ve tanımlamaları da beraberinde getirdiği gibi farklı kavramların kullanımına da sebep olmuştur.

Öğretide ifade özgürlüğü kavramı yerine, “ifade hürriyeti”, “düşünce hürriyeti”, “fikir hürriyeti”, “düşün hürriyeti”, “düşünce ve tartışma hürriyeti”, “düşünceyi açıklama özgürlüğü” ve “konuşma özgürlüğü” terimleri başta olmak üzere daha birçok terim kullanılmaktadır.¹⁹

İfade özgürlüğü terimi yalnızca öğretilerde değil mahkeme kararlarında da farklı terimlerle ifade edilmektedir. Nitekim Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu bazı kararlarında ikili bir ayırım yaptığı görülmektedir. “Düşünmenin” kişinin tamamen iç dünyası ile ilgili olduğu, “düşüncenin ifade edilmesinin” ise, dış âleme yönelik olduğunu belirtmiş ve ifade özgürlüğünü, “düşünce” ve “düşünceyi açıklama” olarak iki ayrı özgürlük olarak tanımlamıştır.²⁰

Öğretide kimileri düşünce özgürlüğü ile ifade özgürlüğünün birbirleriyle bağlantılı olduğunu ancak nitelikleri ve sonuçları bakımından farklılıklar olduğunu belirtmişlerdir. Kimilerine göre, düşünce insanın iç âleminde, bu yüzden hukukun dışında kalır. Birey düşüncesinde serbesttir, özgürdür, herhangi bir otoriteye, baskıya maruz kalmadan istediği şeyi düşünebilmesi ve istediği inanca sahip olabilmemesini gerektirir. Ancak düşüncenin bir anlam ifade edebilmesi için izhar edilmesi yani başkalarına aktarılması gerekir. Bu yüzden düşünce, ifade edildiği takdirde hukukun müdahale ve koruma alanına girer denilmektedir.²¹

¹⁹ T. Ayhan Beydoğan, **Türk Hukukunda Siyasi İfade Hürriyeti**, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2003, s.114; Ayrıca Bkz. Küçük, s. 5-9.

²⁰ Ali Okumuş, Ali, **Türkiye’de İfade Hürriyeti**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2007, s. 34.

²¹ Süleyman Dost, **İfade Özgürlüğü Ve Türkiye**, Fakülte Kitabevi, 1. Baskı, Isparta, 2001, s. 13.

Kimi düşünörlere göre, düşünce kişinin iç dünyasında oluşmakla birlikte düşünceenin oluşumunda dış etkenlerin önemli rolü oynamaktadır. Bireyin düşüncelerine etki eden dış faktörlerin sınırlandırılmasıyla bireyin özgür olduğu kabul edilen düşüncelerinin de sınırlandırılacağı savunulmaktadır. Böylelikle otoritenin belli bir inancı ve görüşü benimseyerek bireylere bunu aşılması durumunda düşünce özgürlüğünden bahsedilemeyeceği belirtilmektedir.²²

Teoride yapılan tartışmalarda yine, “düşünce” ve “düşünceyi açıklama” özgürlüğü ayırımının pratikte bir anlam ifade etmediği ve kavram kargaşası oluşturduğu belirtilmekte “düşünme” eyleminin ancak bir başka insana açıklandığı zaman “düşünce” niteliği kazandığı savunulmaktadır. Ayrıca bireylerin düşüncelerini başka kimselerle paylaşamaması halinde “düşünce özgürlüğü” nün ahlaki ve hukuki bakımdan bir değer ifade ettiği söylenemez. Zira insanın kendi iç âleminde kalan fikir ve düşüncelerin engellenmesi mümkün görünmemektedir. Bundan dolayı ifade edilebilir ki, düşünce özgürlüğü kavramıyla kastedilenin düşünceyi açıklama özgürlüğü olduğudur.²³

Öğretide ister “düşünce özgürlüğü” veya “düşünceyi açıklama özgürlüğü” şeklinde bir ayırım yapılsa da, ifade özgürlüğünün bünyesinde birçok birleştirici unsur hürriyeti barındırdığı ve ancak bu unsur hürriyetlerin hepsinin varlığı halinde gerçekleşecek bir hürriyet olduğu söylenebilir.²⁴ Ayrıca geniş anlamda değerlendirilebilecek bir ifade özgürlüğü kavramı, düşünme hürriyeti ile düşünceyi açıklama hürriyetini kapsamı altına alır.²⁵

İfade özgürlüğü, ifadenin şekil ve araçlarını da kapsayacak şekilde yorumlanmalıdır. İfadenin şekli yalnızca sözlü anlatımla değil, yazılı, tanıtım, savunma vb. şekillerde olabilir. İfade araçları olarak da internet, resim ve twitter gibi güncel başka vasıtaların kullanılması mümkündür. Bu özgürlüğün, toplumsal bir

---

²² Okumuş, s. 35.

²³ Hacı Ali Özhan, Bekir Berat Özipek, “Yargıtay Kararlarında İfade Özgürlüğü” Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara,2003,s.2-3. <http://www.libertedownload.com/ldt/ifade-hurriyeti/yargitay-kararlarinda-ifade-ozgurlugu.pdf> (28.12.2014)

²⁴ Küçük, s. 13.

²⁵ Beydoğan, s. 23.

yaşamda bireysel veya toplu olarak kullanılabilmesiyle diğer birçok özgürlükle yakın ilişkisi olduğu söylenebilir.²⁶

İfade özgürlüğü kavram olarak; “insanların görüş, kanaat, düşünce ve taleplerini başlarına kötü bir şey gelmesi, özellikle kamu otoriteleri tarafından başlarına kötü bir şey getirtilmesi korkusu taşımadan serbestçe ifade edebilmeleridir.”²⁷ Başka bir tanımda ifade özgürlüğü, bireyin kendisini serbestçe ifade edebilmesi ve bu ifade edişinden dolayı hem kendisinin ve hem de düşüncelerinin korunmasıdır.²⁸ Bu özgürlüğün önemli bir yanı da, halkın öneri ve isteklerini egemen olanlara iletmesidir. İktidarın halkın taleplerini ifade etmesini yasaklaması kendi varoluş amacıyla bağdaşmayacağı söylenebilir.²⁹

İfade özgürlüğü çok önemli bir özgürlüktür ve diğer özgürlüklerle iç içe geçmiş bir özgürlüktür. Bu konu üzerinde geçmişten günümüze kadar binlerce çalışma yapılmıştır ve yapılmaya devam etmektedir. İfade özgürlüğünün bulunmadığı bir yerde mutlaka insanların diğer özgürlükleri de kısıtlanıyor demektir. Dolayısıyla ifade özgürlüğünün varlığı, genişliği ve güvenceleri özgür bir toplumun ve özgürlükçü bir yapının başlıca göstergesidir denilebilir.

Hukuk profesörü Alexander, ifade özgürlüğü alanının belirlenmesinde şu ilkelerin önemli rol oynadığını belirtmektedir:

- “İfadeci davranış yasaklanır ya da cezalandırılırsa ifade özgürlüğü işin içine girer.
- Bir mesajı iletmeye niyetlenen davranış yasaklanır ya da cezalandırılırsa, ifade özgürlüğü işin içine girer.
- Bir dinleyicinin bir mesajı almaktan engellenmesi halinde, ifade özgürlüğü işin içine girer.
- Bir mesajı iletmeye niyetlenen davranış, dinleyicinin mesajı almaktan engellenmesi -sonucuyla birlikte- yasaklanmış ya da cezalandırılmışsa ifade özgürlüğü işin içine girer.

²⁶ Ö. İbrahim Kaboğlu, **İfade Özgürlüğünün Siyasi Partilerce Kullanımının Sınırları**, Anayasa Yargısı Dergisi, AYM Yayınları, Ankara, 1999, Cilt 16, s.72’den aktaran Beydoğan, s. 17-18.

²⁷ Atilla Yayla, “İfade Özgürlüğü Nedir ve Niçin Gereklidir”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Liberte Yayınları, Ankara, 2008, Yıl 13, S.50, s.159. <http://www.liberal.org.tr/sayfa/liberal-dusunce-sayi-50-kurt-meselesi,317.php> (28.12.2014)

²⁸ Erdoğan, “İfade Özgürlüğü ve Sınırları”, s. 21.

²⁹ Frederick Schauer, **İfade Özgürlüğü: Felsefi Bir İnceleme**, çev. M. Bahattin Seçilmişoğlu, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara 2001, s. 56.

- Bir mesajın alınmasından engellenme niyetiyle bir faaliyet ne zaman yasaklanır ya da cezalandırılırsa ifade özgürlüğü için içine girer.”³⁰

Sonuç olarak, kavramsal tartışmaları bir tarafa bırakacak olursak, adı ne olursa olsun, bu özgürlüğün izahında doktrinin de ittifakıyla unsurların ön plana çıktığını görmekteyiz. Her biri ayrı bir özgürlük ortamı gerektiren unsurlar, bir araya gelerek ana özgürlüğü, yani ifade özgürlüğünü meydana getirmektedir.

D. İfade Özgürlüğünün Unsurları

Bireylerin fikir ve düşüncelerini herhangi bir kısıtlamaya veya baskıya maruz bırakılmadan serbestçe ifade edebilmeleri için gerekli olan ifade özgürlüğü, kendisini meydana getiren ve tek başına pek bir anlam taşımayan bir takım birleştirici ve kurucu unsurlardan oluşmaktadır. Bu unsurlardan herhangi birisinin çıkartılması veya yok sayılması ifade özgürlüğünün bütününe zarar verebilecektir.³¹

Birçok özgürlüğün temelini oluşturan ifade özgürlüğü, hukukun düzenleme alanına konu olması bakımından yukarıdaki açıklamalara uygun olarak üç bölümden oluştuğunu söyleyebiliriz. Her biri bir diğerinden ayrı düşünülemez bu aşamalardan ilki, düşüncenin oluşum öncesi safhası olup, bir fikrin oluşması için gerekli olan bilgi, belge ve fikirlere serbestçe ulaşabilme, inceleme, araştırma ve öğrenme hürriyetidir. İkinci unsur ise, bireyin iç dünyasında oluşturduğu düşüncesinden kaygı duymaması ve bunu açıklamaya zorlanmamasıdır. Üçüncü unsur ise, bireyin elde ettiği düşünce ve kanaatleri kendi seçtiği vasıtalarla topluma veya bireylere aktarmasıdır. Bu açıklamalara uygun olarak ifade özgürlüğünün şu unsurlardan oluştuğunu söyleyebiliriz.

- Bilgi Edinme (Enformasyon) ve Düşünme Özgürlüğü
- Düşünce (Kanaat) Özgürlüğü
- Düşünceyi İfade Etme Özgürlüğü

³⁰ Larry Alexander, **İfade Özgürlüğü Hakkı Var mı?**, çev. H. Çetinkaya, A. Çakıroğlu, Ara-lık Yayınları, İzmir 2006, s. 25-26,

³¹ Bülent Tanör, **Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası**, Öncü kitabevi, İstanbul, 1969, s. 23'den aktaran Küçük, s. 13.

1. Bilgi Edinme ve Düşünme Özgürlüğü

Bilgi edinme (Enformasyon) özgürlüğü, düşüncenin ilk oluşumu safhasıdır denilebilir. Bireylerin iç âleminde gerçekleşen düşüncelerin oluşabilmesi için, her türlü bilgi, belge ve haberin kaynaklarına özgürce erişebilmeleri, bu bilgiler içerisinden istediklerini seçip, serbestçe sonuçlar çıkararak diledikleri kanaatlere varabilmeleridir.³²

Düşüncenin oluşabilmesi ve gelişebilmesi için fikir ve kanaatlere serbestçe ulaşabilmek gerekir. Haber, bilgi ve belgelere ulaşabilme enformasyon hakkı olarak da nitelendirilebilir. Bilgi edinme özgürlüğü, bireye düşünce ve kanaat oluşturma imkânı sağladığı için ifade özgürlüğünün temel koşulu olarak da bakılabilir.³³

“Enformasyon özgürlüğü, Avrupa planında, ifade özgürlüğünün alışlagelen sınırlarını aşarak, siyasal, dinsel, felsefi söylevleri kapsamına alır. Bu özgürlük verilen bilginin içeriğiyle değil, bunun formülasyon biçimiyle tanımlanır. Enformasyon özgürlüğü, haber-bilgi alma ve bunları iletme özgürlüğü olmak üzere iki kurucu öğeyi içerir. Bu özgürlük, söz yazı, ses, görüntü ve benzeri yollarla enformasyonların ülke sınırları göz önüne alınmaksızın serbest dolaşımının sağlanmasını ve iletişim teknik araçlarına herkese serbest giriş olanağının tanınmasını gerekli kılar.”³⁴

Bilgi edinme özgürlüğünün en önemli kaynaklarından birisi hiç şüphesiz kitle iletişim araçlarıdır. Çoğulcu, demokratik toplumlarda devlet, şeffaf bir şekilde vatandaşlarına iletişim özgürlüğünü sağlayarak bireylerin fikir ve kanaatlerinin oluşumunun sağlanmasında her türlü bilgi, belge ve haber kaynaklarına özgürce ulaşmasını sağlar. Demokratik ve özgür bir toplumda, bireysel ve toplumsal gelişmenin temeli, bilgi edinme özgürlüğünün varlığına bağlıdır.

İfade özgürlüğünün en önemli unsurlarından birisi de düşünme özgürlüğüdür. "Düşünme, insan beyninin yerine getirdiği hem fiziki hem de felsefi anlamda insanın iç âleminde gerçekleştirdiği bir etkinliktir."³⁵ İnsanı diğer yaşam formlarından ayıran

³² M. Emin Artuk, Ahmet Gökçen, A. Caner Yenidünya, **Halkı Kin ve Düşmanlığa Açıkça Tahrik Suçu (m.216/1)**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2014, s. 664.

³³ Kaboğlu, **Özgürlükler Hukuku**, s. 336.

³⁴ Kaboğlu, s. 338.

³⁵ Küçük, s. 29.

düşünme, ifadenin kaynağını oluşturmaktadır.³⁶ Birey elde etmiş olduğu bilgi ve fikirleri kendi zihninde işlemektedir. Düşünme özgürlüğünün sağlanmadığı bir ortamda yeni ve farklı fikirlerin ortaya çıkması düşünülemez. Böyle bir durumda ifade özgürlüğü, bireylerin dış âlemden aldıkları bilgi ve fikirleri, onlara herhangi bir katkıda bulunmaksızın yeniden dış dünyaya aktarmaktan öte bir anlam taşımayacaktır.³⁷

Düşünme bireyin iç dünyasında gerçekleşen bir faaliyettir. Burada ki faaliyet hukukun ilgi alanına girmez, ancak dış faktörler bireyin neyi ne kadar düşüneceğini etkileyebilmektedir. Bundan dolayı düşünme faaliyetini nitelikli bir şekilde yerine getirmek pek kolay sayılmaz. Ayrıca düşünceler bireyin iç dünyasında olduğundan, kendi düşüncelerini dış âleme aktarmadıkları takdirde neyi ne kadar düşündüklerini ya da düşünemediklerini anlaması mümkün olamaz.³⁸

Kişinin kendi iç dünyasında gerçekleşen ancak dış etkenlerle sıkı bir ilişki içinde olan düşünme özgürlüğü, ifade özgürlüğünün beynini oluşturur. İfade özgürlüğü, temel hak ve özgürlükler içinde nasıl önemli ve ayrıcalıklı bir yere sahipse, düşünme hürriyeti de ifade özgürlüğü içinde önemli bir yere sahiptir ve bu hürriyet nitelikli bir şekilde gerçekleşmediği takdirde ifade özgürlüğünü oluşturan diğer unsur hürriyetler de değersiz olacaktırlar.³⁹

Sonuç olarak, düşünme özgürlüğü bireyin bilgi ve haber kaynaklarına özgürce ulaşması sayesinde düşünce ve kanaatlerin oluşumunu sağladığından ifade özgürlüğünün en önemli unsuru denilebilir. Demokratik, çoğulcu ülkelerde bilgi edinme ve düşünme özgürlüğünün varlığı ve korunması düşünce özgürlüğünün oluşumuna imkân verecektir.

---

³⁶ Trager, Dickerson, s. 16.

³⁷ Okumuş, s. 46.

³⁸ Küçük, s. 29-32.

³⁹ Küçük, s. 50.

2. Düşünce / Kanaat Özgürlüğü

İfade özgürlüğüne ilişkin her değerlendirme düşünce özgürlüğüne girer, düşünce kişi olmanın yapı taşıdır. Kişi büyük ölçüde ne düşündüğüdür ve düşünmeden de duramaz.⁴⁰ Buradan hareketle düşünce özgürlüğünü şu şekilde tanımlayabiliriz; “Kişilerin herhangi bir düşünce ve kanaate sahip olma veya bunlar yüzünden baskıya maruz kalmama hakkını ifade eder.” Bu hak kişinin sahip olduğu düşünce ve kanaatini zorla açıklamama ve bundan dolayı kınanmamasını ifade eder. Düşünce özgürlüğü hakkı, aslında düşünce sahibini korur denilebilir.⁴¹

Düşünce özgürlüğü, toplumsal yaşamda bireylerin kendilerince tespit ettikleri bütün sorunlara yine kendilerince hazırladıkları ve seçtikleri cevapları serbest bir şekilde başkalarına aktarabilmeleridir.⁴² Bir başka tanımla düşünce özgürlüğü, bireylerin özgürce bilgi kaynaklarına ulaşabilmesi, elde ettiği bilgiler ışığında edindiği düşünce ve kanaatlerden dolayı kınanmaması ve bunları tek başına ya da başkalarıyla birlikte toplu olarak uygun vasıtaları kullanma serbestliği içerisinde dış âleme aktarabilmesi, savunabilmesi anlamına da gelir.⁴³

Düşünce Ridder'e göre şu şekilde ifade edilmiştir:

“Rasyonel düşün işlemlerinin ürünü, insanın, kendi zihinsel ameliyeleri yoluyla bir biçimde rasyonel olarak somutlaştırılabilir ve ifade edilebilir kılınmış kanaat ve sanatsal bilinç özü, sonuçta sesli, idrak edilebilir/duyulabilir düşünme ya da sanatsal yaratmanın kendisi, her halükârda bunları dışarı vuran insanın kendi zihinsel başarı ve eseridir.”⁴⁴

Düşünce, ifade özgürlüğünün bağrında yatar. Kimse düşünceleri nedeniyle rahatsız edilemez. Bu özgürlük sadece kanaatlerin açıklanmasını tehlikeye koyan her şeye karşı güvenceleri değil, farklı siyasal, felsefi ya da dinsel inançları nedeniyle bireyleri rahatsız eden ya da bunların benimsenmesini engelleyen her olumsuz

⁴⁰ Trager, Dickerson, s. 16

⁴¹ Erdoğan, “İfade Özgürlüğü ve Sınırları”, s.21.

⁴² Kaboğlu, Özgürlükler Hukuku, s.334.

⁴³ Bülent Tanör, **Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, s.89'dan aktaran Kaboğlu, Özgürlükler Hukuku, s. 334-335.

⁴⁴ Osman Can, “Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü: Anayasal Sınırlar Açısından Neler Değişti?”, Teorik Ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti, Ed. Bekir Berat Özipek, Liberal Düşünce Topluluğu, Cantekin Matbaası Ankara 2003, s. 364.

etmene karşı güvenceyi gerekli kılmaktadır. Düşünceleri yönünden farklı olma hakkı, bireyin kanaatlerinin özgül bağımlılık, hizmet ya da fedakârlıkta bulunması için hesaba katılmaması güvencesini sağlar. Farklı olma hakkı, ne ilgiliye ek ödevler yükleyebilir, ne de onu belli olanak ve hizmetlerden yoksun kılabilir.⁴⁵

Düşünce özgürlüğü niteliği itibariyle insanın iç âleminde oluşan ve düşünme sürecinin son kısmıdır. Bu haliyle düşüncenin içsel bir eylem olduğu harici âleme aktarılmadığı takdirde pozitif veya negatif bir etki oluşturamayacağı, düşüncenin dış âleme aktarılmasında ise bu içsel eylemin dışa aktarılması olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca düşünce özgürlüğünün hukuki düzenlemelerle kısıtlanması söz konusu olmasa da bu özgürlüğün güvence altında olmasını sağlayıcı düzenlemelerin var olması gereklidir.⁴⁶

Schauer'e göre; İnsan sessiz olarak düşünebilir, yani düşünmek için konuşmak veya yazmak gerekli değildir. Birey sessiz olarak düşündüğü zaman, düşünceleri herhangi bir otorite tarafından engellenemez. Ancak şu da belirtilmelidir ki düşünceler egemen olanlardan etkilenebilir. Bireyin iç dünyasında ki sessiz bir düşünce cezadan muafır ve açık ifade veya haberleşmeden belirgin biçimde farklıdır. Bazı Nazi toplama kamplarındaki mahkûmlar, adının “Meine Gedanke Sind Frei” (Düşüncelerim Özgürdür) olduğunu farz ettikleri bir şarkı söylemişlerdir. Bu şarkıda kastedilen anlam, “bana ne yaparsan yap, fiziksel olarak beni ne yapmaya ya da ne söylemeye zorlarsan zorla, yine de düşüncelerim özgürdür, çünkü onlar senin gücünün erişme alanının dışında kalmaktadır” düşüncesine uymaktadır.⁴⁷

Düşünce ve özgürlük, insanın doğasında var olan ve birbirinden ayrılmaz şekilde bir bütün oluşturur. Toplumsal düzen ve somut gerçeklik şu ki, düşüncenin açıklanması içerik bakımından sınırlanamayacak, fakat suçun önlenmesi veya cezalandırmanın bir parçası olarak sınırlamaya tabi olabilecektir. Aslında düşünce sahibi olma özgürlüğü ile düşünceleri açıklama özgürlüğü birlikte değerlendirilmelidir. Nitekim bazı düşünceler tehlikelidir, açıklanamaz dendiği zaman düşünce özgürlüğünün özülle birlikte yok sayıldığı açıktır. Böyle bir

---

⁴⁵ Kaboğlu, Özgürlükler Hukuku, s.337.

⁴⁶ Küçük, s. 51-52.

⁴⁷ Schauer, s.77.

sınırlama, farklı düşünce sahiplerinin bir temel haktan yararlanamaması ve bazı düşüncelere imtiyaz tanıma anlamına gelir ki bu da yine anayasada yeri bulunan “demokratik hukuk devletinin eşit yurttaşları” ilkesine aykırılık teşkil eder.⁴⁸

Düşünceleri açıklama özgürlüğünün, sınırsız olup olmadığı sorununu, salt pozitif ve anayasaya uygunluk yönünden değil, demokrasinin kendi siyasi sistematığı ve temel ilkeleri açısından çözüm bulmak gerekir. Burada en temel ilke şudur; demokratik sistemin olmazsa olmazı düşünce özgürlüğünün sınırsız kabul edilmesine bağlıdır, sınırlı düşünce özgürlüğü eşitlik ilkesine aykırıdır, düşünce özgürlüğü “düşünceyi yaymak” hakkını da kapsar. Düşünce açıklaması kavramı dışında kalan ve cezalandırılması öngörülen “suça dönük tehlike” eylemleridir. Düşünce ve açıklama, “açık ve somut bir tehlike” oluşturma sınırına kadar birbirinden soyutlanamaz bir bütündür denilebilir.⁴⁹

Kimi yazarlara göre; düşünce özgürlüğü, bireyin iç âlemine hapsedilmiş düşünceler için değil, dış âleme aktarılan düşünce ve kanaatler için söz konusudur. Bu temel gerçek karşısında düşünce özgürlüğünü, “düşünme özgürlüğü” ve “düşünceyi açıklama özgürlüğü” şeklinde ikili bir ayırımı tabi tutup; birincisinin sınırsız, ikincisinin sınırlandırılabilir olduğunu savunmak “düşünce özgürlüğü yoktur” demenin başkaca bir ifadesidir.⁵⁰

Bazı hukukçulara göre ise, düşünce özgürlüğünün, demokratik toplumlarda ki işlevi ve önemi göz önünde bulundurulduğunda bu özgürlüğün her türlü sınırlama ve düzenlemeden ayırık tutulmasını gerektirmemektedir. Diğer özgürlükler gibi bu özgürlüğünde sınırlarının çizilmesi, kullanılma yöntemlerinin belirlenerek düzenlenmesi gerekir. Bu özgürlüğün kayıt altına alınmasında ki amaç ise, özgürlüğün kötüye kullanımını önlemek ve herkes tarafından faydalanılmasını sağlamaktır. Ayrıca düşünce özgürlüğü ile diğer özgürlükler arasındaki etkileşimden dolayı da bu temel özgürlüğün sınırlandırılması kaçınılmazdır.⁵¹

⁴⁸ İrfan Paçacı, “1982 Anayasası Mayınlı Alanı Düşünce Özgürlüğü”, İnsan Hakları Yıllığı, Cilt: 19-20, 1998-1999, s. 146. <http://www.todaie.edu.tr/> (28.11.2014)

⁴⁹ Paçacı, s.148.

⁵⁰ Fazıl Hüsnü Erdem, “Düşünce Özgürlüğü ve Demokrasi”, **Ankara Barosu Dergisi**, 1998/1, s.8. <http://www.ankarabarusu.org.tr/site/ankarabarusu/tekmakale/1998-1/1.pdf> fazıl hüsnü erdem (23.12.2014)

⁵¹ Erdem, “Düşünce Özgürlüğü ve Demokrasi”, s. 23-24.

Demokratik sistem ile düşünce özgürlüğü arasında birbirini bütünleyen hassas ve özgün bir işleyiş olduğunu Soysal şu şekilde ifade eder:

“(....) düşüncenin açıklanmasını sınırlamak, düşünce özgürlüğünün yalnız ‘sınırlanması’ değil, özüyle birlikte ‘ortadan kaldırılması’ demek olur: düşünce özgürlüğü, ‘özgürlük’ ile “özgürlüğün özü” arasında ayırım yapılmasına olanak tanımayacak bir bütünlük taşımaktadır”⁵²

Konu ile ilgili yayımlanan akademik bir raporda şu ifadeler dikkat çekicidir:

“Düşünce hürriyeti, demokratik hukuk devletinin vazgeçilmez temel unsurudur. Bu unsur aynı zamanda, hür rejimleri hür olmayan rejimlerden ayırt eden ana kıstaslardan biridir. Hür ve demokratik toplum, her türlü düşünce ve kanaatin engelle karşılaşmaksızın serbestçe açıklanabilmesi ve tartışılabilmesi esasına dayanır. Sübjektif siyasi ölçülerle bir kısım fikirlerin yasaklanmak istenmesi halinde toplumun ‘demokratik’ olma niteliği ve iddiası da ortadan kalkar.”⁵³

Günümüz çağdaş demokratik toplumlarında temel hak ve özgürlüklere ve özellikle “düşünce özgürlüğüne” sınırlama getirilmesinden öte, bu temel özgürlüğün hukuk normlarıyla korunması ve garanti altına alınması anlayışı vardır. Bu felsefe, iktidara sahip olanların tüm ideoloji ve görüşlere hoşgörülü ve tarafsız davranmasını gerektirir. “Şiddet içermeyen ve şiddeti azmettirmeyen düşünce suçu, artık geride kalmıştır.” İnsan haklarına saygılı demokratik ve çoğulcu anlayış yönetiminin, ifade özgürlüğüne getirdiği sınır, şiddet ve adaba aykırılık teşkil eden eylemlerin yasaklanmasından ibarettir.⁵⁴

Sonuç olarak; düşünce özgürlüğü, demokratik, çoğulcu bir toplumun zorunlu bir ögesidir. İnsanın sahip olduğu fikir ve düşüncelerinden herhangi bir kaygı duymadan ister azınlıkta olsun ister çoğunlukta olsun ya da düşünce ve kanaati tahrik edici olsun kısıtlanamayacağı ve bu özgürlüğün kamu görevlileri dâhil herkes için güvence altına alındığı söylenebilir.⁵⁵

⁵² Mümtaz Soysal, **Anayasanın Anlamı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1986, s.93'den aktaran Paçacı, s. 136.

⁵³Anayasa Nizamını Koruma Kanunu Tasarısı Hakkında Ankara Hukuk Fakültesi'nin Kurduğu Komisyon Raporu, AÜHF Yayını, Ankara, 1969, s.3'den aktaran Paçacı, s. 136-137.

⁵⁴ Yılmaz Aliefendioğlu, “Bir Temel İnsan Hakkı: Düşünce Özgürlüğü”, **Yeni Türkiye**, S.22, s. 807.

⁵⁵ Kaboğlu, Özgürlükler, s. 337.

3. Düşünceyi İfade Etme Özgürlüğü

İfade özgürlüğünün üçüncü unsuru, bireyin sahip olduğu fikir ve düşüncelerini kendi tercihleri doğrultusunda dış âleme aktarabilme hürriyeti oluşturmaktadır. İfade özgürlüğünün tamamlanabilmesi için sadece bilgi edinme ve tercih yapabilme imkânlarının varlığı yetmemekte, düşüncelerin serbestçe açıklanabilmesi özgürlüğünün de tanınması gerekmektedir.⁵⁶

Düşünceyi açıklama, ifade etme yani düşüncenin nesnelleşmesi, kişinin içinde, egemenlik alanında cereyan eden bir olay değildir, aksine olarak kişiden ayrılmış, kişinin egemenlik alanı dışına çıkmış, başkalarınca algılanabilir hale gelmiş bir eylemdir.⁵⁷

İnsan toplu olarak yaşadığından düşüncelerini başkalarına aktarma yollarını arayacaktır. Bireyler sahip oldukları fikir ve düşünceleri çeşitli etkinliklerle ve eylemlerle dış âleme aktarabilir. Düşüncenin ifade edilmesi; bireysel olarak sözle, yazıyla, resimle, olabileceği gibi toplu olarak, dernek, sendika ve siyasi partiler şeklindeki örgütlü faaliyetlerle ya da toplantı ve gösteri yürüyüşleri tertipleyerek de yapılabilir.⁵⁸

Düşünceyi açıklama özgürlüğü, demokratik ve çoğulcu ülkelerde, bireyin toplumsal yaşamın bir parçası olması, onun fikir ve düşüncelerine değer verilerek yeni fikirlerin oluşması ve bu fikirlerin test edilmesi bakımından önemlidir. Ayrıca bu özgürlük diğer birçok özgürlükle iç içe geçmiş bulunduğundan ifade özgürlüğüne getirilecek her türlü sınırlandırma dolaylı olarak diğer özgürlükleri etkileyecektir.

Selçuk'a göre; bireyler düşüncelerinin sakıncalı olup olmadığını düşünmeden özgürce ifade edebilmelidir. Sakıncalı düşünce ifadesinden korkulmamalı, zira toplumu sarsmayan sıradan bir düşünceye düşünce denilemeyeceğini, toplumun

---

⁵⁶ Reyhan Sunay, “İfade Hürriyetinin Muhtevası Ve Sınırları”, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1999, s. 53.

⁵⁷ Küçük, s. 66.

⁵⁸ Küçük, s. 66-74.

gelişmesi ve ilerlemesini insanların düşüncelerini rahatça izhar etmelerine bağlar. Ona göre düşüncelerin özgürce ifade edilmesi tartışmacı demokrasinin özüdür.⁵⁹

Sonuç olarak denilebilir ki; düşünce faaliyetinin somut bir anlam ifade edebilmesi için, düşüncelerin dış dünyaya izhar edilmesi gereklidir. Düşünce özgürlüğünün var olabilmesi ifade özgürlüğünün olmasına bağlıdır ve birbirlerine muhtaçtır.⁶⁰ İfade özgürlüğünün sağlanmadığı veya kısıtlandığı bir toplumda, bireylerin fikri ve ruhi yapılarının gelişmesi düşünülemez. Toplumsal sorunların irdelenmesi, tartışılarak olası çözümlerin üretilebilmesi farklı fikir ve düşüncelerin açıklanmasıyla olabilir.

E. İnsan Hakları Açısından İfade Özgürlüğü

İnsan hakları en özlü anlatımıyla, kişinin sırf insan olduğu için sahip olduğu haklar olarak tanımlanabilir. Bu hak, insana dünyanın neresinde yaşarsa yaşasın hangi statüde bulunursa bulunsun evrensel bir değer atfetmektedir. Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nin 1. maddesinde insanın iki temel özelliği belirtilmiştir: “Akıl ve vicdan sahibi olma.” Bu iki meleke ile insan yaşam yolunu çizer, seçme ve tercih eylemlerinde bulunur. Bütün bunları yapabilmesinin tek şartı vardır özgür olması. İşte, insan hakları bu özgürlüğü ve imkânları sağlar. İnsanın kendine özgü doğasını gerçekleştirme, insana yaraşır bir hayat sürdürmesi için zorunlu olan koşulları belirler. Demokratik devletlerin hepsinde bu haklar güvence altına alınmıştır. Zaten “İnsan, haklarıyla insandır” özdeyişi bu gerçeği dile getirmektedir.⁶¹

Özgürlük gibi insan hakları da sihirli bir kelimedir. Bu alanda yapılan çalışmalarda insan haklarının kapsamı üzerinde tam bir görüş birliğine

⁵⁹ Sami Selçuk, **Demokratik Yönetim Özgür Birey**, İmge Kitabevi, Ankara, 2010, s. 358.

⁶⁰ Yayla, “İfade Özgürlüğü Nedir ve Niçin Gereklidir” s. 161.

⁶¹ Jack Donnelly, Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları, çev. M. Erdoğan, L. Korkut, Yetkin Yayınları, 1995, s. 28-30'dan aktaran, Oktay Uygun, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukukunda İfade Özgürlüğünün Sınırlaması”, **Türkiye’de İfade Özgürlüğü**, Ed. Taner Koçak, Taylan Doğan ve Zeynep Kutluata, bgst yayınları, İstanbul 2009, s. 16.

varılamamıştır. Ancak bu hakların büyük bir kısmının özgürlük hakları olduğu savunulmaktadır. Birçok insan hakkı, insanın en temel ontolojik gerçekliği olan özgürlükle gelişir. İnsan haklarının temelinde “tercih (seçme) özgürlüğü” (freedom of choice) yatmaktadır. “Özgürlük, kişinin ahlaki doğasını gerçekleştirmek üzere tercihlerde bulunmasında kendini gösterir. Seçim yapmak kişiyi insan kılan temel özellikler arasındadır.”⁶²

İnsan hakları bütün insanların, sırf insan olmalarından dolayı, cinsiyet etnik köken, dinsel inanç vb. hususlara bakılmaksızın herkesin sahip oldukları haklardır. Bu hakların amacı insanın değerini ve onurunu korumayı amaçlar ve bütün insanları kapsadığı için evrenseldir.⁶³ Bu temellendirmeler ışığında insan haklarını şu şekilde tanımlayabiliriz:

“İnsan hakkı, hangi ulusal, zümrevi veya mesleki topluluktan olursa olsun, her kişinin, yalnızca insan olması nedeniyle sahip bulunduğu özgürlük değerinin veya eylem potansiyelinin başkalarınca tanınmasını ve her çeşit dış müdahaleye karşı korunmasını gerektiren en üstün ahlaki taleptir.”⁶⁴

İfade özgürlüğü en temel insan haklarından biridir. İfade özgürlüğü diğer özgürlüklerin elde edilmesi, korunması ve sürdürülmesinin hem ön şartı hem de garantisidir. İfade özgürlüğü olmadan diğer özgürlüklerin kullanımı zorlaşacak, hak talepleri dillendirilemeyecektir. Genelde insan hakları karnesi zayıf olan bir ülkenin, ifade özgürlüğü performansının iyi olması mümkün değildir. Bu yüzden bir ülkede ifade özgürlüğünün düzeyini tespit etmek için temel insan haklarının korunma düzeyine bakmak gerekir.

Uluslararası metinlerde ya da çağdaş anayasalarda yer verilen temel hak ve özgürlüklerden yaşam hakkı, adil yargılanma ve işkenceye maruz kalmama hakkı gibi insan haklarının gelişimi sürecinde yine temel bir insan hakkı olan ifade özgürlüğüne atfedilen değer, hep güçlenerek devam etmiştir. Bundan dolayı insan

---

⁶² Erdoğan, İnsan Hakları Teorisi, s. 25.

⁶³ Uğur Kara, **İnsan Hakları Ve Kamu Özgürlükleri**, Anadolu Üniversitesi Yayını, 2. Baskı, Ankara, 2013, s. 3.

⁶⁴ Mustafa Erdoğan, İnsan Hakları Öğretisine Giriş, **H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 11/1993, s.35'den aktaran Vahap Coşkun, **İnsan Hakları Liberal Açıdan Bir Tahlil**, Liberte Yayınları, Ankara, 2006, s. 6.

hakları kavramını bir üst başlık, ifade özgürlüğü kavramını ise bu kavram içerisinde alt başlık olarak düşünebiliriz.⁶⁵

Ülkemizde yapılan bir araştırmada insan hakları kavramından katılımcılara ne anladıkları sorulduğunda; birinci sırada “özgürlük” kavramı ikinci sırada “yaşama hakkı” ve üçüncü sırada “ifade özgürlüğü” cevabı alınmıştır. Bu cevaptan ülkemizde bir özgürlük problemi olduğu sonucuna varmakla birlikte, akıllara ilk gelen özgürlüklerden birinin ifade özgürlüğünün olması sebebi ile bu özgürlüğün öneminin halk tarafından fark edildiğini söylemek mümkündür.⁶⁶

Sonuç olarak; ifade özgürlüğü, diğer özgürlüklerin elde edilmesinde hem bir ön şart, hem bu özgürlüklerin korunmasında ve devam ettirilmesinde bir garanti niteliğinde olması nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir. İfade özgürlüğünün olmadığı bir yerde diğer özgürlüklerin kullanımı da zorlaşacak ve insanların hak taleplerini dile getirmeleri imkânsızlaşacaktır. Bu nedenle insan hakları ihlallerinin çok olduğu bir ülkede, ifade özgürlüğü konusunda da ihlaller söz konusu olacak; aynı şekilde insanların kendilerini yeterince ve özgürce ifade edemedikleri ortamlarda, diğer insan haklarının da tam anlamıyla kullanıldığını söylemek güçleşecektir.⁶⁷

F. İfade Özgürlüğünün Gerekçeleri

İfade özgürlüğü meselesi artık herkesin üzerinde önemle durduğu hassas ve mühim bir konudur. İnsan hakları kavramı içerisindeki öncelikli konumu nedeniyle tarih boyunca hep tartışılmış ve daha iyi anlaşılması için felsefi, bireysel ve toplumsal birçok tez ve gerekçeler öne sürülmüştür.

---

⁶⁵ Kemal Şahin, *İnsan Hakları Ve Özgürlük Boyutuyla İfade Özgürlüğü Gerekçeleri Ve Sınırları*, On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2009, s. 5-6.

⁶⁶ İhsan Dağı, Metin Toprak, “Türkiye’de İnsan Hakları Ve İfade Özgürlüğü”, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2003, s. 8. http://www.liberal.org.tr/upresimler/insan_haklari_ifade_ozgurlugu_24.pdf (28.12.2014)

⁶⁷ Dağı -Toprak, s. 8.

Biz bu gerekçelerden, farklı kaynaklardan beslenen ve yaygın olarak öne sürülen tezleri şu şekilde sıralaya biliriz. Demokrasiye Dayanan Tez, Gerçeğin Keşfine Dayanan Tez ve Kendini Gerçekleştirmeye Dayanan Tez.

1. Demokrasiye Dayanan Tez

Bu tez ile ilgili teori ve argümanlara geçmeden önce demokrasi kavramına kısaca değinmek faydalı olacaktır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki bu kavramla ilgili tanımlama ve tartışmalar eski Yunan'a kadar uzanmaktadır. Zaten Yunanca bir sözcük olan Demokrasi, kelime anlamı itibariyle "halkın yönetimi" demektir. Bu yönetimde, halkın üstünlüğü ve özgürlüğü güvence altına alınırken, devlet iktidarı halkın ellerine teslim edilmektedir.⁶⁸

Erdoğan'a göre, ifade özgürlüğü demokrasinin "olmazsa olmaz" şartıdır. Toplumsal yaşamda bireylerin kanaatlerinin oluşması, fikir ve düşüncelerin tartışılması demokratik ortamın varlığına bağlıdır. Demokraside en üst otorite halk olduğuna göre fikir ve düşüncelerin özgür bir şekilde izhar edilmesi ve halka duyurulmasının önünde hiçbir engellenmenin olmaması gerekir. İfade özgürlüğünün demokratik bir fonksiyonu da azınlık görüşlere söz hakkı tanınmasıdır.⁶⁹

Demokrasiye dayanan ifade özgürlüğü tezi, gücünü demokrasinin varlığından almaktadır, eğer demokrasi kuramı çökerse bu tezinde çökebileceğini a priori kabul edilebilir.⁷⁰ Demokrasiye dayanan tez, ifade özgürlüğünü özgür bir toplumun zorunlu bir bileşeni olarak görmektedir. Kamu görevlilerinin ve politikalarının eleştirilmesinin önemli olduğu kanaatindedir ve bunun iki faydası olduğunu belirtir. Birincisi, ifade özgürlüğünü kullanan bilinçli bireylerin oluşması, diğeri de kamu görevlilerinin halkın hizmetçisi olduğu ve eleştirilebilmesidir.⁷¹

⁶⁸ Mümtaz'er Türköne, **Siyaset**, Lotus Yayınevi, Ankara, 2003, s.188-189.

⁶⁹ Erdoğan, İnsan Hakları s.171-173.

⁷⁰ Şahin, İnsan, s.271.

⁷¹ Schauer, s. 51-54.

Demokrasiye dayanan ifade özgürlüğü tezi, demokratik sürecin işleyişiyle direkt bağlantılıdır. Halkın tamamının katılımının hedeflendiği demokratik ve şeffaf bir seçim sonucunda, yöneticilerin seçimi, siyasal iktidarın eşit dağılımı, konsensüs arayışı, çoğulcu yapının tanınması ve korunması ile yönetimle ilgili karar alma sürecinin tanınması gibi bir çok unsurla bağlantılıdır.⁷² Bu argümanların gerçekleşebilmesi için ifade özgürlüğünün en geniş bir şekilde sağlanması gerekmektedir.

Emerson, ifade özgürlüğü sisteminin temel koşullarından birinin, karar alma sürecinde toplumun bütün bireylerinin katılabilmesine imkân sağlayacak açık tartışma ortamlarının yaratılması gerektiğini belirtir. Demokratik bir toplumun önemli bir özelliği, fertlerin sahip oldukları inanç ve görüşlerini başkalarına özgürce aktarabilmeleridir.⁷³

Bugün anlaşıldığı şekliyle demokrasiye dayanan tez, en göze batacak biçimde Alexander Meiklejohn tarafından telaffuz edilmiştir.⁷⁴ Bu tez iki unsurdan oluşur. Birincisi; egemen halkın, yetkilerini kullanması aşamasında, hangi önermeleri doğru bulup seçeceğini belirlemesi ancak tüm bilgilere ulaşabilmesi ve bu bilgileri herhangi bir sınırlandırmaya maruz kalmadan kullanmasını önemli görür. Çünkü kararları alacak olan halkın, tam bilgi olmadan bilinçli oy kullanmayacağından demokrasinin tam anlamıyla gerçekleşmesi engellenmiş olacaktır. Tezin ikinci unsuru ise; eğer demokraside halk egemense o halde halkın seçtiği yöneticiler halkın hizmetçileri konumunda olacaktır şeklindedir.⁷⁵

Sonuç olarak, seçilmiş yöneticilerin halkın hizmetinde olarak algılandığı demokrasilerde, bireyler ifade özgürlüğünün tüm unsurlarını rahatça kullanabilmelidir. Yönetimde bulunanlarca, bireylerin bilgi kaynaklarına rahatça ulaşabilmeleri ve herkesin düşünce ve fikirlerini serbestçe ifade edebilmelerini sağlaması, kendilerinin ve politikalarının eleştirilmesi demokrasinin önemli bir prensibidir.⁷⁶

---

⁷² Şahin, İnsan, s. 272-273.

⁷³ Kemal Şahin, İnsan, s.273.

⁷⁴ Schauer, s. 54-56.

⁷⁵ Schauer, s. 54-56.

⁷⁶ Beydoğan, s. 58-72.

2. Gerçeğin Keşfine Dayanan Tez

İfade özgürlüğü ilkesini öteden beri savunma girişimlerinde pek çok farklı tez kullanılmıştır. Bütün bunlar içinde, ağırlıklı ve en devamlı olanı, ifade özgürlüğünün gerçeğin keşfine yol açması sebebiyle, özellikle değerli olduğu tezidir. Gerçeğin araştırılması sürecinin etkin olarak işlemesi için, fikir ve düşüncelerin serbest bir ortamda alış verişinin olması, bilgiye ulaşma ve araştırma özgürlüğünün bulunması ile serbest tartışma ve eleştirme özgürlüğünün varlığı önem arz eder.⁷⁷

İfadenin değerinin gerçeğin keşfinden (hakikat arayışında) olduğu ve klasik aydınlanmacı görüş olarak tanımlanan bu tezin savunucularının Milton, Locke, Mill ve 20.yüzyılda Yargıç Holmes olduğu söylenebilir.⁷⁸ Bu düşünürlere göre, serbest düşünce, gerçeği bulmanın girişidir. Bir konu hakkında yapılacak pek çok tartışmayla ancak hakikat anlaşılabilir. Bu da ancak ifadenin özgür olması ile hakikat ve iyi niyetin hâkim olma ihtimalinin daha çok olacağı “*fikirlerin pazar yeri*” teorisini öne çıkarmıştır. Yargıç Holmes; bir kararında “hakikatin en iyi testi düşüncenin kendisini piyasa rekabetinde benimsetme gücü” olduğunu ifade etmektedir.⁷⁹

Fikirler piyasası görüşüne göre, hakikatin ancak özgür ifade yoluyla ortaya çıkabileceği, ifade özgürlüğü ile bilginin artacağı, böylelikle yanlışların ortaya çıkmasının ve doğrunun belirlenmesinin önü açılacağı düşünülmektedir. Bu görüş açısından, her türlü fikrin serbestçe yayılması ve birbirleriyle yarışması ile gerçeğin galip gelmesiyle sonuçlanacaktır. Çatışan fikir ve kanaatleri barışçı bir şekilde toplamak, doğru düşüncenin ortaya çıkmasını sağlayacaktır.⁸⁰

Mill, düşünce ve tartışma özgürlüğü savunmasında temel ilke olarak ifade ettiği, gerçeğin araştırılması tezini kullanmıştır.⁸¹ Ona göre, otorite tarafından ortadan kaldırılmaya çalışılan düşünce pekâlâ doğrudur olabilir. Düşünceyi ortadan

⁷⁷ Schauer, s. 21.

⁷⁸ Trager-Dickerson, s. 127-128.

⁷⁹ Trager-Dickerson, s. 130-131.

⁸⁰ Erdoğan, İfade Özgürlüğü ve Sınırları, s. 24-25.

⁸¹ Schauer, s. 21.

kaldırmak isteyenler, doğal olarak onun doğruluğunu inkâr ederler. Ancak yanılabilirler, onların konuyu tüm insanlık adına yok etmeye ve diğer insanların bu düşünceleri anlama ve yorumlamasına imkân vermeme hakları yoktur. Egemen olanların, bir düşüncenin dinlenmesini yanlış görerek kabul etmemesi, o otoritenin kabul etmiş olduğu doğruyu mutlak kabul etmek anlamına gelebilecektir.⁸²

1800'lü yılların ortasında Mill, gerçeğin keşfedilmesini şu şekilde değerlendirmiştir;

“ Bir düşüncenin ifadesini susturmanın, kötülüğü, o fikre sarılanlardan ziyade ona karşı çıkanlardan olmak üzere, bugünkü ve gelecek kuşaklar dâhil, bütün insanlığı soymaktır. Eğer düşünce doğruysa, insanlık hatayı hakikatle değiştirme şansından mahrum kalacaktır; eğer yanlışsa aynı derecede bir kazancı, hata ile karşılaşmadan doğan hakikatin daha açık ve canlı resmini kaybedeceklerdir.”⁸³

“Mill, Popper ve takipçileri, gerçekliğe dayanan tezi, bütün görüşlerin serbestçe ifade edilebildiği bir toplumda bilginin elde edilmesinin nasıl daha mümkün olduğunu izah ederek saflaştırmışlardır.”⁸⁴ Gerçekliğe dayanan tez, şüpheyeye dayanan tez olarak da adlandırılabilir. Düşüncelerimizden emin olmadığımızda, yanlış olan kanaatlerimizi değiştirebilir, hatta diğer görüşlerin açıklanmasına ortam sağlayabiliriz. Kanaatlerimizden ne kadar emin olursak, kendi görüşlerimiz hakkında ara sıra içine düştüğümüz şüpheyeye, o kadar az etkili olmaktadır.⁸⁵

Sonuç olarak, gerçekliğe dayanan tezin temelinde, açık tartışma ortamının oluşturulması, bilginin serbest bir ortamda değişimi ve böylelikle hakikatin ortaya çıkarılması için ifade özgürlüğünün vazgeçilmez bir vasıtası olduğu söylenebilir.⁸⁶

---

⁸² Mill, Hürriyet Üstüne, s. 59-60.

⁸³ Trager- Dickerson, s.128.

⁸⁴ Schauer, s. 36.

⁸⁵ Schauer, s. 44.

⁸⁶ Şahin, İnsan, s. 238-251.

3. Kendini Gerçekleştirmeye Dayanan Tez

Bu tezin orijininde ister bireysel değerlere göre, ister toplumsal ve siyasi değerlere göre tanımlansın, kendi kendini geliştirme tanımı yatmaktadır. Tez, yeteneklerini azami ölçüde kullanan bireyin ne olması gerektiğine kendisinin karar verebilmesini ve kişisel ilerleme ve gelişmesine ket vurulmaması önermesine dayanır. Toplumsal bir hayatta diğer bireylerle iletişim halinde bulunan insanın, en önemli özellikleri düşünme, yorumlama ve başkalarına kanaatlerini açıklama yetenekleri, kendi kendini geliştirmenin temelidir. Birey için düşünme yeteneğini tam olarak kullanması ve aklının sınırlarını keşfetmesi onun için önemli bir hedef olduğu ifade edilir.⁸⁷

İfade özgürlüğü hakkı, insanın sırf insan olması dolayısıyla sahip olduğu en temel haklardandır. Kendini gerçekleştirmeye dayanan tezin kaynağı, *insanın ahlaki bir varlık olarak eşit ve özgür olduğuna dayanır*. Bu görüşün başlıca temsilcileri John Locke, İmmanuel Kant ve John Rawls'tır. Tez, insanın onurunu koruyan onu ahlaki bir varlık olarak eşit özgür ve özgün doğasında kabulüne dayanır.⁸⁸

Bireylerin kendilerini geliştirebilmeleri, fikir ve düşüncelerini özgür bir ortamda ifade etmelerine ve başka düşüncelere ulaşabilmelerine bağlıdır. İnsanların düşünceleri bastırılırsa kişiliklerinin gelişmesi engellenmiş olur.⁸⁹ Ayrıca bireyin emellerini gerçekleştirmesi ve kendini ifade etmesinde iletişimsel faaliyet, önemli bir yer tutar. Zira iletişim bireyin kendini ifadesiyle olanaklıdır. Düşüncelerini başkalarıyla paylaşma ve açıkça ifade etme, bireysel özgürlüğün önemli bir parçasıdır.⁹⁰

Aslında her bir ifade, kendimizi nasıl tanımladığımız ve kendimizi gerçekleştirme eylemimizdir. Yaşamın bize sunduğu olanaklar hakkında düşünmek,

---

⁸⁷ Schauer, s.79.

⁸⁸ Şahin, İnsan, s. 233.

⁸⁹ Trager- Dickerson, s. 8.

⁹⁰ Şahin, İnsan, s. 234.

hayal etmek ve bu imkânları açık bir şekilde sözler, giysiler, dans, sanat ve edebiyat ile ifade etmek isteriz. Thomas Emerson (1970) bu konuda şöyle yazmıştır:

“İfade özgürlüğü bireyin kendini gerçekleştirme vasıtası olarak elzemdir. Bireyin bir insan olarak karakterini ve potansiyellerini gerçekleştirme insanoğlunun hususi gayesidir. İnsanın hakikat arayışını ve onun ifadesini durdurmak toplumu ve devleti despotik bir konuma yüceltmek ve bireyi başkalarının keyfi kontrolüne bırakmak demektir.”⁹¹

Ancak bu tezin de eleştirilmesi gereken yanı özgürlük anlayışının sınırsız eğiliminde olmasıdır. İnsanın özgürlüğünde son derece kıskanç olan ve bunu insanlık için hayati bir konu olarak gören Mill dahi, “ifade edildikleri şartlar, ifade edildikleri zaman bazı şeytani eylemlere sebebiyet verecekse, fikirler bile dokunulmazlıklarını kaybederler” demiştir.⁹²

Sonuç olarak, bütün insani değerlerin ya dayanağı ya da destekleyicisi niteliğinde olan ifade özgürlüğü, kişinin kendini gerçekleştirmesine yaptığı katkı açısından temel ahlaki değerlerden birisidir. Kişinin kendini gerçekleşmesi ve geliştirmesinin elbette ki birinci yolu kendini özgürce ifade edebilmesidir. “Kişilik kendini ifadeyle vücut bulur, özgür ve özerk kişilik ise özgür ifadeyle kaimdir.”⁹³

G. İfade Özgürlüğünün Niteliği ve Önemi

İfade özgürlüğünün niteliği ve önemi ile ilgili yapılan değerlendirmelerde, bu özgürlüğün temel insan hakları teorisi içerisinde önemli bir yerde bulunduğu söylenebilir. Buna göre İnsan, sırf insan olmak sıfatıyla, yapısı gereği, vazgeçilmez, devredilmez, zaman aşımına uğramaz haklara sahiptir.⁹⁴

İfade özgürlüğü çağdaş demokratik devletler açısından taşıdığı önem nedeniyle gerek uluslararası belgeler ve anayasalar ve gerekse insan hakları belgeleri kapsamında hukuki güvenceye bağlanmıştır. Bu temel özgürlük, “bireyin maddi ve

---

⁹¹ Trager-Dickerson, s. 126.

⁹² Trager-Dickerson, s. 127.

⁹³ Erdoğan, İfade Özgürlüğü ve Sınırları, s. 23-24.

⁹⁴ Coşkun, İnsan Hakları, s. 3.

manevi varlığının güvencesi olduğu için kişisel, siyasi hayata katılma imkânı verdiği için ise siyasal haklar kategorisinde yer alır.”⁹⁵

Bu nedenle ifade özgürlüğünün kullanılmasını devletin engellememesi (negatif yükümlülük), bu özgürlüğün korunması açısından yeterli sayılmamaktadır. İfade özgürlüğünün kullanılabilmesi için devletin gerekli tedbirleri almakla yükümlü olması ise pozitif yükümlülüğü ifade etmektedir.⁹⁶

İfade özgürlüğünün niteliği hususu ile ilgili diğer bir durum ise onun karmaşık bir yapıda olmasıdır. Bu özgürlüğün kullanılmasında, eğitim, bilim, sanat ve basın özgürlüğü gibi önemli fonksiyon gören birçok özgürlük yer alır.⁹⁷ İfade özgürlüğünün yapısındaki bu karmaşıklık, kullanılan araçların çeşitliliği ve zenginliği bakımından da geçerlidir. Düşüncenin ifade edilmesi, söz, yazı, resim, müzik, tiyatro, twitter, e-posta, e-mail ve diğer her türlü iletişim araçlarıyla açıklanabilmesi mümkündür.

AİHM Handyside-Birleşik Krallık davasında (1976) ifade özgürlüğünün niteliklerini şöyle belirtmiştir:

“İfade özgürlüğü, toplumun ilerlemesi ve her insanın gelişmesi için esaslı koşullardan biri olan demokratik toplumun ana temellerinden birini oluşturur. İfade özgürlüğü, 10. maddenin sınırları içinde, sadece lehte olduğu kabul edilen veya zararsız veya ilgilenmeye değmez görülen 'haber' veya 'düşünceler' için değil, ama ayrıca devletin veya nüfusun bir bölümünün aleyhinde olan, onlara çarpıcı gelen, onları rahatsız eden haber ve düşünceler için de uygulanır. Bunlar, çoğulculuğun, hoşgörünün ve açık fikirliliğin gerekleridir; bunlar olmaksızın demokratik toplum olmaz. Bu demektir ki, başka şeyler bir yana, bu alanda getirilen her 'formalite', 'koşul', 'yasak' ve 'ceza' izlenen meşru amaçla orantılı olmalıdır.(49. paragraf)”⁹⁸

Doğuştan sahip olduğu temel hak ve özgürlükler ile insan iradi bir varlıktır. Devletin kendi bireyleri için en önemli görevi, temel hak ve özgürlüklerin başkalarının özgürlüklerine zarar vermediği sürece hiçbir sınırlanmaya bağlı olmadan yaşanmasına zemin hazırlamaktır. İfade özgürlüğü de, bireyin kişisel

⁹⁵ Sunay, İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları, s. 6.

⁹⁶ Vahit Bıçak, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında İfade Özgürlüğü”, **Teorik Ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti**, Ed. B. Berat Özipek, Cantekin Matbaası, Ankara 2003, s.304-305.

⁹⁷ Sunay, İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları, s. 6.

⁹⁸ <http://aihm.anadolu.edu.tr/> (Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi İnsan Hakları Hukuku Projesi İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları-Türkçe Kararlar, çev. Osman Doğru, aktaran Erhan Tanju, **AİHM Kararları Işığında İfade Ve Basın Özgürlüğü**, Seçkin yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, 2012, s.158.

ilerleme ve gelişmesi bakımından, temel haklardan biri olarak yaşam hakkıyla birlikte demokratik hukuk devletinin önemli bir unsurudur denilebilir.⁹⁹

İfade özgürlüğü demokratik devletlerin temelini oluşturur. Bu özgürlük, demokratik toplumların ilerlemesi ve her bireyin gelişimi için temel koşullardan birisidir. Demokratik toplum, kişilerin görüşlerini özgürce ifade ettikleri özgür bir tartışma ortamından ayrı olarak düşünülemez. İfade özgürlüğünün sağlanmaması toplum barışının bozulmasına yol açacaktır.

İfade özgürlüğünün varlığı halinde ancak kişiler, kendi düşüncelerinin doğru veya yanlış olduğunu test edebilirler. Çoğulcu bir demokraside bazı grupların özellikle siyasal konularda aşırı, hoş gitmeyen, hatta şoke edici düşünceler ileri sürmeleri doğal kabul edilmelidir. Bu nedenle, sadece toplumun çoğunluğu tarafından kabul gören düşünceler değil; devleti veya halkın bir bölümünü rahatsız edici düşünceler de ifade özgürlüğü tarafından korunur. Ayrıca birbirinden farklı çeşitli fikirlerin olması ve bunların tartışılması bireylere farklı düşünceler arasında seçim yapma olanağı sunmaktadır.

İfade özgürlüğü, düşünce ve kanaat hürriyetinden açıklama hürriyetine uzanan geniş bir alanda tanımlanmaktadır. İfade özgürlüğünü, yalnızca düşünce özgürlüğüne indirgemek mümkün değildir. İfade özgürlüğü demokratik hukuk toplumlarının temel taşıdır ve buna göre geniş bir şekilde yorumlanmalıdır.¹⁰⁰

Bulaç, bu özgürlüğün önemini şu şekilde ifade etmektedir:

“Düşünce ve ifade özgürlüğü, bireylerin toplumsal yaşamlarını düzenlemesi bakımından da önemlidir. Eleştiri veya muhalif bakış, sınama yanılma yoluyla daha doğru, makul ve hesaplı sonuçlar elde etmek için gereklidir. İnsanlar fitri bir temayülle bu özgürlüğün ısrarlı takipçileri olurlarken, amaçları orijinal düşünceler ifade etmek değildir. Esasında her zaman orijinal düşünceler geliştirilemez. Ufuk açıcı veya insanların zihinlerinde sıçramalar sağlayan düşünceler haricâlem değildir, nadiren ortaya çıkarlar. Bu nadir insanların ve düşüncelerin çıkması da yine herkesin kendini özgürce ifade edebildiği siyasi ve kültürel iklime bağlıdır. Başka bir deyişle özgür bir ortam olmadığı sürece düşünme kapasiteleri yüksek insanların

⁹⁹ Zeki Yıldırım, Türkiye’de İfade ve Basın Özgürlüğü Sorunu, EÜHFD, C. XVI, S. 1–2 (2012), s. 53. http://www.erkincan.edu.tr/birim/HukukDergi/makale/2012_XVI_1.4.pdf (29.11.2014)

¹⁰⁰ Benli, İfade Hürriyeti Bağlamında Kadınların Kiyafet Sorunu, s. 151.

düşüncelerini formüle etmeleri, birikimlerini başkalarıyla paylaşarak test etmeleri ve topluma yeni bir ufuk çizmeleri mümkün olamaz.”¹⁰¹

Mill'e göre insanı diğer varlıklardan ayıran temel unsur, insanın düşünme kapasitesidir. O halde düşünce ve ifade özgürlüğü, insani, dolayısıyla ahlaki bir değer olarak savunulmalıdır.¹⁰² Demokrasi kuramcılarında Montesquieu de en önemli özgürlüğün, düşünceyi açıklama özgürlüğü olduğunu vurgulamıştır. O'na göre;

“İnsan, dinamik, yaratıcı ve erdemli bir varlıktır. Fakat bu nitelikler ancak özgür bir ortamda işlerlik kazanır ve gelişir. Özgür olmayan bir ortam, kuşku, korku, belirsizlik, güvensizlik ve uyuşukluk getirir. Düşünce, bir yemeğin sindirilmesi gibi içsel bir eylemdir, dışarıdan gelecek baskı ne düzeyde olursa olsun, engellenemez. Fakat düşünce özgürlüğü, düşünceleri başkalarına iletme gibi ek bazı özgürlükleri gerekli kılar.”¹⁰³

“Demokratik bir toplumda, ifade özgürlüğü, yöneticilerin veya kamu makamlarının hoşuna gidecek şeyleri söyleme hakkı değil, her türlü düşünceyi serbestçe açıklama özgürlüğüdür.”¹⁰⁴ Bu yüzden ifade özgürlüğü, toplumun çoğunluğunun düşüncelerine aykırı veya resmi tezleri reddeden görüşlerin ifade edilebilmesi ihtiyacına cevap vermek için var olması gereken önemli bir haktır.¹⁰⁵ İfade özgürlüğünün tanınmadığı bir yerde gerçeğin ortaya çıkma şansı azalmaktadır. Oysa insanların, farklı görüşleri değerlendirebilmesi ve hatalarını tartışma ve deneyim yoluyla düzeltmesi onun önemli bir yeteneğidir.¹⁰⁶

İfade özgürlüğü bireylerin kendilerini geliştirebilmesi açısından da önemlidir. Özgürce düşünüp düşündüklerini açıklayamayan bir insan başka insanlara bağımlı olur ve sağlam bir kişiliğe sahip olma ihtimali zayıftır. Ayrıca düşüncelerin serbestçe ifade edilmesiyle herkes kendisine sunulan farklı seçeneklerden kendine göre en doğrusunu seçme imkânına kavuşacaktır. Eğer düşüncelerin açıklanması yasaklanacak olursa o fikrin eleştirilerek doğru ya da yanlış olduğunun ortaya

¹⁰¹ Ali Bulaç, “Düşünce ve İfade özgürlüğü”, http://www.zaman.com.tr/ali-bulac/dusunce-ve-ifade-ozgurlugu_237168.html (24.09.2014)

¹⁰² Mill, s. 22.

¹⁰³ Leslie Lipson, “Demokratik Uygurlik”, Türkiye İş Bankası Yayınevi, Ankara, 1984, s.452'den aktaran Özcan Özbey, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında İfade Özgürlüğü Kısıtlamaları, **TBB Dergisi**, 2013 (106), s. 44. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-106-1269> (26.02.2015)

¹⁰⁴ Vahit Bıçak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2002, s.14.

¹⁰⁵ Yayla, İfade Hürriyeti, s. 166.

¹⁰⁶ Zeki Yıldırım, Türkiye'de İfade, s. 57.

çıkması engellenmiş olur ve düşünce yanlış dahi olsa pek çok insan tarafından doğru kabul edilmeye devam eder. Hatta serbestçe açıklamasına imkân verilmediği için gayri meşru yollarla ifade edilmeye çalışılır, şiddete bile bürünebilir.¹⁰⁷

Özetle, ifade özgürlüğü diğer özgürlüklerin temelini oluşturur. Bu özgürlüğün kısıtlanmaması ve genişletilmesi bireylere ve topluma her zaman yarar sağlar bu yarar ortak yaşama kültürüne pratik çözümler sağlayarak toplumsal barışı temellendirir. Ayrıca yeni fikir ve düşüncelerin oluşmasıyla bireylerin kendilerini geliştirmesine imkân sağlayarak kişinin manevi gelişimini de sağlamasına yardım eder.

II. ULUSLARARASI NOMLARDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

İnsan haklarının öznesi birey haklarıdır, zira bu haklarında ana kaynağı özgürlük haklarıdır denilebilir. İnsan hakları tarihi süreç içerisinde ahlaki-felsefi bir kavram olmaktan öteye çıkarak ulusal ve uluslararası belge ve bildirimlere konu olmuş diğer yandan da hukuk normları tarafından tanınmıştır.¹⁰⁸

1930'lu yıllar ve özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası insan haklarının en çok ve sistematik olarak ihlal edildiği tarihsel kesit olmuştur. Bu süreç sonrası otoriter ve totaliter rejimlerde yaşanan bu olumsuzluklardan alınan dersler ile temel hak ve özgürlükleri ulusal ve uluslararası arenada daha etkin koruyacağı düşünülen Birleşmiş Milletler Örgütü kurulmuştur. Örgüt, insan haklarının uluslararası boyut kazanmasında “evrensel bir meşruiyet” kazandırmıştır. Zira kuruluş sözleşmesi metinlerinde, insan haklarına ve insan onuruna sıklıkla vurgu yaparak bu hakların uluslararası ölçekte olduğunu ilan ederek tanımlama yapar.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Mustafa Erdoğan, “Demokratik Toplumda İfade Özgürlüğü”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Yıl. 6, S. 24, Ankara, 2001, s. 8-13. <http://www.liberal.org.tr/sayfa/liberal-dusunce-sayi-24-ab-surecinde-ifade-ozgurlugunu-yeniden-dusunmek,297.php> (28.12.2014)

¹⁰⁸ Mustafa Erdoğan, **Anayasa Hukuku**, Orion Kitabevi, 6. Baskı, Ankara, 2011, s. 62.

¹⁰⁹ İbrahim Ö. Kaboğlu, **Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)**, Legal Kitabevi, 7. Baskı, 2011, s. 243.

İnsan Haklarının somut olarak güvence altına alınmak istenmesi gerek BM çatısı altında olsun gerekse diğer uluslararası örgütlerin oluşturduğu zeminlerde olsun birçok bildirme, sözleşme ve şartlar hazırlanmıştır. Bu konuda ilk düzenleme, İkinci Dünya Savaşı'nı takiben Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'dir.

İnsan haklarına uluslararası güvence sağlayan belge ve sözleşmeler, ifade özgürlüğü açısından da önemli düzenlemeler getirmiştir. İfade özgürlüğüyle ilgili olarak öncelikle BM Sözleşmelerinde geçen düzenlemeler ve ikinci olarak da günümüzde de halen hukuki mahiyetini etkin bir şekilde devam ettiren “İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi” bu bölümde incelenecektir.

A. BM Belgelerinde İfade Özgürlüğü

İnsanlık tarihinde yaşanan savaş ve ihlallerden sonra barışı ve insan haklarını daha etkin bir şekilde evrensel boyutta güvence altına alacağı düşünülen Birleşmiş Milletler Örgütü kurulmuştur. Örgütün kuruluş sözleşmesinde “temel insan haklarına bağlılık” vurgusu yapılarak, amacının insan hakları ve temel özgürlüklere saygının teşvik edilerek ülkelerin cesaretlendirilmesi hususunda uluslararası işbirliğinin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.¹¹⁰

Bu kapsamda temel insan hakları arasında yer alan ifade özgürlüğünün korunması amacıyla kaynağını İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinden alan çeşitli sözleşmeler kabul edilmiştir. Bu başlık altında ifade özgürlüğünün İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi kapsamında nasıl düzenlendiği incelenecektir.

---

¹¹⁰ Uğur Kara, “Uluslararası Düzeyde İnsan Haklarının Korunması I: BM Çerçevesinde İnsan Haklarının Korunması”, **İnsan Hakları Ve Kamu Özgürlükleri**, Ed. Ayşe Işıl Karakaş, Gökhan İlker Şen, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Ankara 2013, s. 57-58.

1. BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde İfade Özgürlüğü

Birleşmiş Milletler Örgütü, kuruluşundan kısa bir süre sonra kendi iç bünyesinde oluşturduğu İnsan Hakları Komisyonu tarafından kaleme alınan ve birçok insan hakları sözleşme ve bildirgelerinin temelini oluşturan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni¹¹¹ 10 Aralık 1948 tarihinde kabul etmiştir. Bildirgenin en önemli yanı insan haklarına küresel bir boyut kazandırarak bundan sonra oluşturulacak sözleşmelerin daha kapsamlı ve güvenceli olmasını sağlamasıdır.¹¹²

Bildirgenin hukuki bir bağlayıcılığı ve zorunlu bir uygulanabilirliği olmamasına rağmen manevi ve ahlaki olarak bir moral üstünlüğü sağladığı değerlendirilmekte olup, birey ve toplumun istekleri ile temel hak ve özgürlükleri dengeleyen bir bütünlük içerisinde ele almaktadır. Bildirge' de, genel olarak kişisel ve siyasal haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel haklar düzenlenmiştir.¹¹³

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul ve ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin amacı ve hedefini anlatan giriş cümlesi şu şekildedir:¹¹⁴

“İnsanlık topluluğunun bütün bireyleriyle kuruluşlarının bu Bildirgeyi her zaman göz önünde tutarak eğitim ve öğretim yoluyla bu hak ve özgürlüklere saygıyı geliştirmeye, giderek artan ulusal ve uluslararası önlemlerle gerek üye devletlerin halkları ve gerekse bu devletlerin yönetimi altındaki ülkeler halkları arasında bu hakların dünyaca etkin olarak tanınmasını ve uygulanmasını sağlamaya çaba göstermeleri amacıyla tüm halklar ve uluslar için ortak ideal ölçüleri belirleyen bu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini ilan eder.”

İHEB, ifade özgürlüğünü temel bir insan hakkı olarak 19. maddede düzenlemiştir. Söz konusu maddeye göre; “Herkesin düşünce ve anlatım

¹¹¹ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1948 tarih ve 217 A(III) sayılı Kararıyla ilan edilmiştir. 6 Nisan 1949 tarih ve 9119 Sayılı Bakanlar Kurulu ile "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin Resmi Gazete ile yayınlanması yayımdan sonra okullarda ve diğer eğitim müesseselerinde okutulması ve yorumlanması ve bu Beyanname hakkında radyo ve gazetelerde münasip neşriyatta bulunulması" kararlaştırılmıştır. Bakanlar Kurulu Kararı 27 Mayıs 1949 tarih ve 7217 Sayılı Resmi Gazete' de yayınlanmıştır. Bkz. <http://www.inhak.adalet.gov.tr/tematik/uluslararası/insanhaklaribeyannamesi.pdf> (29.01.2015)

¹¹² Erdoğan, Anayasa Hukuku, s. 64-66, Ayrıca Bkz. Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 263-264.

¹¹³ Halil Kalabalık, **İnsan Hakları Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara, 2009, s. 66-69.

¹¹⁴ Bkz. <http://www.inhak.adalet.gov.tr/tematik/uluslararası/insanhaklaribeyannamesi.pdf> (29.01.2015)

özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu olmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yaymak hakkını gerekli kılar.” Madde metninden de anlaşılacağı üzere bireylerin düşünce ve kanaat sahibi olma hakkı ile bu düşüncelerini harici âleme serbestçe aktarabilme hakkı birlikte düzenlenmiştir. Ayrıca metin içerisinde ifade özgürlüğünün kayıt altına alınması ile ilgili herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.

Ancak bildirgenin 29. maddesinin ikinci fıkrasında¹¹⁵ özgürlüklerin kullanımında özel sınırlama hükmü getirmiştir. Ayrıca 29. maddenin son fıkrasında da, bu hak ve özgürlüklerin hiçbir koşulda Birleşmiş Milletler’ in amaç ve ilkelerine aykırı olarak kullanılmayacağı, hak ve özgürlüklerin ancak genel ahlak, kamu düzeni ve genel refahın gereklerini yerine getirmek amacıyla kayıt altına alınabileceği ifade edilmiştir.¹¹⁶

2. BM Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesinde İfade Özgürlüğü

Birleşmiş Milletler, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinden sonra insan hakları ve demokratikleşme alanında evrensel normları belirleyen uluslararası önemli bir belge olarak Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’ni (MSHUS) 16.12.1966 tarihinde kabul etmiştir. BM üyesi 191 devletten 148’i bu sözleşmeyi imzalayarak sorumlulukları kabullenmiştir. Zira üye devletler, sözleşmeyle düzenledikleri klasik haklar olarak bilinen medeni ve siyasal haklara saygı gösterilip gösterilmediğini denetlemek ve bir güvence oluşturmak amacıyla “İnsan Hakları Komitesi” kurmuşlardır.¹¹⁷

Komite üyeleri, taraf devletlerin insan hakları alanında uygulamalarını sunulan raporlara istinaden ve raporu tartışılan devletin temsilcisine sorular

---

¹¹⁵ İHEB 29. Madde (2) Herkes haklarını kullanırken ve özgürlüklerinden yararlanırken, başkalarının hak ve özgürlüklerinin tanınması ve bunlara saygı gösterilmesinin sağlanması ve demokratik bir toplumda genel ahlak ve kamu düzeniyle genel refahın gereklerinin karşılanması amacıyla yalnız yasayla belirlenmiş sınırlamalara bağlı olur.

¹¹⁶ Fazıl Hüsnü Erdem, Düşünce Özgürlüğü ve Demokrasi, s. 24-25.

¹¹⁷ Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 266. Ayrıca Bkz. Kalabalık, İnsan Hakları Hukuku, s.70-72.

yönelterek değerlendirmekte ve “genel gözlemler” şeklinde kararlar vermektedir. Ayrıca komite, taraflar arasında sadece “uzlaştırıcı” ve “arabulucu” bir işlev görmektedir.¹¹⁸

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nden sonra ifade özgürlüğü hakkının en kapsamlı bir şekilde anlatılması ve bu hakkın somut bir hukuksal forma dönüşmesi MSHUS ile gerçekleşmiştir. Sözleşmede ifade özgürlüğü hakkı, ülkelerin sınırları bağlı olmaksızın her türlü bilgi ve düşüncüyü bireyin kendisinin tercih ettiği vasıta ile edinme ve iletme serbestliğini içermektedir. Sözleşmenin ifade özgürlüğünü düzenleyen 19. maddenin 3.fıkrası bu hakkın ne şekilde kayıt altına alınabileceğini belirtir açık kriterler belirtmektedir.¹¹⁹

Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’nin¹²⁰ 19. maddesi İfade özgürlüğünü şu şekilde düzenlemiştir:¹²¹ “(1) Herkesin, bir müdahale ile karşılaşmaksızın fikirlere sahip olma hakkı vardır. (2) Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir; bu hak bir kimsenin, ülke hudutlarıyla sınırlanmaksızın sözlü, yazılı veya basılı veya sanatsal ürün şeklinde veya kendi tercih ettiği başka bir iletişim vasıtasıyla her türlü bilgi ve düşüncüyü arama, edinme ve ulaştırma özgürlüğünü de içerir. (3) Bu maddenin ikinci fıkrasındaki haklar özel bir ödev ve sorumlulukla kullanılır. Bu nedenle bu hak, sadece hukuken öngörülen a) Başkalarının haklarına ve itibarına saygı b) Ulusal güvenliği veya kamu düzenini (order of public) veya sağlık ve ahlaki koruma sebepleriyle gerekli olan sınırlamalara tabi tutulabilir.”

İfade özgürlüğünün MSHUS içerisinde yer aldığı diğer bir maddesi ise “Savaş propagandası ve düşmanlığı savunma yasağı” başlıklı 20. maddesidir. Söz konusu maddede “(1) Her türlü savaş propagandası hukuk tarafından yasaklanır. (2) Ayrımcılığa, kin ve nefrete veya şiddete tahrik eden herhangi bir ulusal, ırksal veya

¹¹⁸ Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s.266

¹¹⁹ Sophie Redmond, “İfade Özgürlüğü Hakkını Düzenleyen Uluslararası Standartlar Düzeni”, **İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye**, Ed. Tanel Bora, İstanbul 2007, s. 39-42.

¹²⁰ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 16 Aralık 1966 tarih ve 2200 A (XXI) sayılı Kararıyla kabul edilip imza, onay ve katılıma açılmıştır. Sözleşme 49. maddeye uygun olarak 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeyi 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalamıştır. Türkiye sözleşmeyi beyanlar ve çekince “4868 sayılı Medeni ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna” dair kanun ile onaylanmıştır. (25142 sayılı RG, tarih, 18 Haziran 2003) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/06/20030618.htm> (03.03.2015)

¹²¹ Bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/53-73.pdf> (02.03.2015)

dinsel düşmanlığın savunulması hukuk tarafından yasaklanır” hükmü ile ifade özgürlüğü koruma altına alınmıştır.

B. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde İfade Özgürlüğü

1. Genel Olarak

İkinci Dünya savaşı sonrasında Avrupa bölgesinde insan hak ve hürriyetlerini korumak ve güvence altında bulundurmak amacıyla 4 Kasım 1950 tarihinde Roma’da Avrupa Konseyine üye ülkeler tarafından imzalanan ve 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğü giren “İnsan Haklarının ve Temel Hürriyetlerinin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi” kabul edilmiştir. Sözleşme, taraf devletlere kişi hak ve özgürlüklerinin korunması konusunda hukuki sorumluluk yüklemekle birlikte uluslararası organların denetimine tabi olduklarını düzenlemiştir.¹²²

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ilk düzenlenişinden bu yana gerek usul kuralları ve gerekse tanıdığı haklar bakımından dinamik bir sistem olarak öngörülmüş bu nedenle sözleşme zaman içerisinde insan hak ve hürriyetlerinde geline çâğdaş ve demokratik sisteme uygun olarak yeni ek protokollerle genişletilmiştir. Avrupa Konseyi’nin kurucu üyeleri arasında bulunan Türkiye sözleşmeyi 10 Mart 1954 tarihli 6366 sayılı kanunla uygun bulmuş ve 18 Mayıs 1954 tarihinde sözleşmeyi onaylamıştır. Ayrıca daha sonra çıkarılan protokollerin onaylanması ve kanunla kabulü ile Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’na bireysel başvuru hakkını ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin (AİHM) zorunlu yargı yetkisini tanımıştır.¹²³

¹²² Yavuz Atar, “Ulusal ve Uluslararası Düzeyde İnsan Haklarının Korunması Mekanizması”, **Yeni Türkiye**, Yıl 4, S.22, s. 1296.

¹²³ Atilla Nalbant, “AİHS Çerçevesinde İnsan Haklarının Korunması I: Sözleşme İle Güvence Altına Alınan Haklar Ve Özgürlükler, **İnsan Hakları Ve Kamu Özgürlükleri**, Ed. Ayşe Işıl Karakaş, İlker Gökhan Şen, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Ankara 2013, s.93.

AİHS’nde yer alan haklar klasik liberal haklar olup İHEB’de ki haklara göre daha dar kapsamda tutulmuştur. Sözleşme ve eklerinde yer alan haklar sınırlı olduğundan bu hakların çeşitleri veya uzantıları da ayrıntılı bir şekilde düzenlenmemiştir. Aslında koruma ve güvence altına aldığı haklar bakımından sözleşmenin getirdiği bir yenilik yoktur. Zira ekonomik ve sosyal haklar başka bir sözleşmede düzenlenmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin insan haklarını tanımakla yetinmemesi ve bu hakların güvence altına alınarak korunması için etkin bir ulusalüstü denetim mekanizması kurması onu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nden ayıran temel özelliğidir.¹²⁴

Ayrıca AİHS’nin belli başlı özellikleri olarak şunlar söylenebilir; Sözleşme insan hakları konusunda Avrupa kamu düzenini oluşturan, anayasal ölçekte bir “yasa sözleşme” olması, taraf devletlerin sözleşmedeki hak ve özgürlükleri ihlali dolayısıyla AİHM’e bireysel başvuru hakkının getirilmiş olması ve Sözleşme’nin taraf devletlerin iç hukukunda doğrudan uygulanabilir olması ile yabancıların da sözleşmenin sağladığı bu haklardan yararlanmasıdır.¹²⁵

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, ifade özgürlüğünü 10. maddede¹²⁶ düzenlemiş ve sözleşmede bulunan “Özel Hayatın Gizliliği Hakkı”, “Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü Hakkı” ve “Toplantı ve Dernek Kurma Özgürlükleri” gibi diğer hak ve özgürlüklerde olduğu üzere sınırlandırma hükümleri bırakılmıştır.¹²⁷ Sözleşmenin 10. maddesinin ilk fıkrasında korunacak özgürlüklerin tanımlaması

¹²⁴ Feyyaz Gölcüklü, “Uluslararası Belgeler ve Koruma Amaçlı Mekanizmalar, 11Nolu Protokolden Sonra AİHS”, **Yeni Türkiye**, Yıl 4, S.22, s. 1273.

¹²⁵ Kalabalık, s.91-93., Ayrıca Bkz. Gölcüklü, Feyyaz, s.1273.

¹²⁶ AİHS Madde 10. İfade özgürlüğü: 1. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir. 2. Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir. Bkz. <http://www.inhak.adalet.gov.tr/temel/aihs.pdf> (03.01.2015)

¹²⁷ Mehmet Emin Akgül, “İfade Özgürlüğünün Tarihsel Süreci ve Milli Güvenlik Gerekeşiyle İfade Özgürlüğünün Kısıtlanması”, AÜHF, 61 (1) 2012, s. 22-23, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/1656/17685.pdf> (03.01.2015)

yapılmış ikinci fıkrasında ise bu hakkın kullanılmasında devletin meşru sınırlama koşulları gösterilmiştir.¹²⁸

İfade özgürlüğü demokratik devletlerin temelini oluşturur. Bu özgürlük, bireylerin gelişimi ve toplumun ilerlemesinin temel koşullarındandır. Çoğulcu, demokratik toplumların temelinde, bireylerin düşünce ve kanaatlerini özgürce iletebilmesi ve tartışabilmesi yer almaktadır. Özgürlüğü ve demokrasiyi içselleştirmiş demokratik toplumlarda bazı grup veya bireylerin özellikle siyasal konularda dahi hoşlanılmayan ve şoke edici düşünce ve kanaatlerde bulunması doğal kabul edilmektedir. Bu yüzden yalnızca çoğunluğun kabul gören düşüncelerinin korunmasının yanında iktidarın ve çoğunluğun hoşuna gitmeyecek azınlıkların fikir ve düşüncelerine saygı gösterilmeli ve korunmalıdır.¹²⁹

Sözleşmenin 10/1. fıkrası, gerçek ve tüzel kişiler tarafından ifade edilecek her türlü düşünce ve kanaatleri içeriği ile birlikte ve bunların yayılmasını sağlayan basın-yayın araçlarıyla koruma altına almaktadır. Aynı fıkra ifade özgürlüğünün üç önemli unsurunu koruma altına alır, bunları şöyle sıralayabiliriz; “Kanaat sahibi olma”, “Bilgi ve görüşlere ulaşma” ve “Bilgi ve kanaatlerini özgürce açıklama.” Bu hak ve özgürlükler devlet erkinin herhangi bir müdahalesi olmaksızın ve ulusal sınırlardan bağımsız olarak kullanabilmelidir.¹³⁰

Bu özgürlüklerden kısaca bahsetmek gerekirse; bireylerin fikir ve düşüncelerinin serbestçe, herhangi bir müdahale olmaksızın oluşması, bu kanaatlerinden dolayı sorumlu tutulmamaları ve baskı altına alınmamaları kanaat sahibi olma özgürlüğünü ihtiva eder.¹³¹ Ayrıca bu unsur özgürlük ifade özgürlüğünün kısıtlanmasını düzenleyen 2. fıkrada ki koşullardan muaf anlamında neredeyse mutlak bir teminat altında olduğu söylenebilir.¹³²

Bireylerin görüş ve düşünce sahibi olabilmeleri, ihtiyaç duyulan bilgileri alma, toplama ve bütün kaynaklardan araştırma serbestliğine bağlıdır. Aslında bu

¹²⁸ Monica Macovei, , Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. Maddesi'nin uygulanmasına ilişkin kılavuz, İnsan hakları el kitapları, No. 2, s. 10,

http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/el_kitaplari/AIHSmad10Ifade.pdf (02.01.2015)

¹²⁹ Nalbant, AIHS Çerçevesinde İnsan Haklarının Korunması, s.105.

¹³⁰ Macovei, s. 11.

¹³¹ Tanju, s. 159.

¹³² Macovei, s. 11.

unsur özgürlük basın ve medya ile ilgilidir, zira AİHM basın ve medyanın halkın bilgi ve belgelere ulaşmasında ve özellikle kamu çıkarını ilgilendiren konularda bilgi sahibi olmalarının en önemli araçlardan birisi olduğunu vurgulamaktadır.¹³³

Bireylerin kendilerinde oluşan bilgi ve kanaatleri, herhangi bir kayıtlama olmaksızın serbestçe dış âleme aktarabilme özgürlüğü, demokratik toplumların temel özelliğidir. Bu unsur özellik, çoğulcu ve demokrat toplumlarda siyasal sistemin oluşmasına katkı sağlamakla, seçimlerin serbest ve şeffaflığı ilkesinde herkesin özellikle egemenlerin eleştirilebilme imkânını tanınması bakımından önemlidir.¹³⁴

İfade özgürlüğünün en önemli araçlarından birisi kuşkusuz görsel-işitsel iletişim özgürlüğü olarak da bilinen, radyo, televizyon gibi basın ve medya organlarıdır. Değişen ve gelişen çağımızda ise internet ve diğer teknolojik araçlar ifade özgürlüğünün vazgeçilmez bir enstrümanı olmuştur. Sözleşmenin 10/1. fıkrasının son cümlesinde¹³⁵ geçen, devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerine karşı ruhsat ve izin verme gibi düzenleyici bir takım yetkilerinin bulunması, ifade özgürlüğünün doğrudan kayıt altına alınabilecek olması anlamını taşımamaktadır. Zira devletin ruhsat sistemini düzenleme yetkisi, ancak teknik amaçlarla olabilir, sözleşmenin 10/2. fıkrasında geçen meşru sınırlandırma ölçülerinin haricinde bir kısıtlamada bulunması ya da kamu tekeli oluşturması ifade özgürlüğünün ihlali olarak değerlendirilir.¹³⁶

---

¹³³ Macovei, s. 16-18.

¹³⁴ Macovei, s. 12.

¹³⁵ “(...)Bu madde, devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.”

¹³⁶ Tanju, s. 164-165. Ayrıca Bkz. Nalbant, AİHS Çerçevesinde İnsan Haklarının Korunması, s. 105.

2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde İfade Özgürlüğünün Sınırlandırılması

AİHS mutlak bir ifade özgürlüğünü benimsememekte bu özgürlüğü mahremiyete saygı ölçüsünde dengelemektedir.¹³⁷ Zira bugün sözleşmenin 10/2. fıkrasında öngörülen meşru sınırlamaların kaçınılmazlığı genel kabul görmüştür. Ancak şu var ki özgür ifadenin kayıt altına alınma yetkisi kötüye veya keyfiliğe yorumlanmamalıdır. Sözleşmeye göre kamu makamları tarafından ifade özgürlüğüne getirilecek sınırlamanın bir takım şartlara bağlı olması gereklidir. Bu sınırlama her şeyden önce bir yasaya dayanması ve ikinci fıkrada sınırlı sayıda belirtilen meşru amaçlara dayalı olması gereklidir. Ayrıca bu müdahale demokratik bir toplum bakımından zorunlu bir tedbir olmalıdır.¹³⁸

Sözleşmenin meşru saydığı bu sınırlamalar şüphesiz AİHM'in vermiş olduğu içtihat kararları ile daha belirginleşmektedir. Zira sözleşmeye taraf devletler ifade özgürlüğüne karşı meşru müdahaleleri kendi iç hukuklarında yanlış yorumlayabilmektedir. Bunlardan en önemli ölçütlerden birisi, sınırlamanın genel yorumlanmamasıdır. İfade özgürlüğü üzerinde her türlü kısıtlama ya da müdahale ancak bu özgürlüğün belirli bir kullanımı üzerinde yapılabilir. Bu hakkın özüne asla dokunulamaz. Sözleşmenin 17. maddesi¹³⁹ bu tür müdahaleleri ifade özgürlüğü hakkına ihlal olarak yorumlamaktadır.¹⁴⁰

AİHS taraf devletlerce ifade özgürlüğüne getirilecek sınırlamaların temel koşulunu kanunla belirlenmiş olmasına bağlamaktadır. Bu ifadeden, yapılacak yasal düzenlemelerin bireyler tarafından öngörülebilir, ulaşılabilir ve anlaşılabilirliği

¹³⁷ Norman P. Barry, "Hukuki ve Siyasi Açından İfade Hürriyeti", **Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti**, Ed. Bekir Berat Özipek, Liberal Düşünce Topluluğu, Cantekin Matbaası, Ankara 2003, s. 19.

¹³⁸ Rick Lawson, "İfade Hürriyetini Güvenceye Almak: AİHM İçtihatlarında Üç Eğilim", **Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti**, Ed. Bekir Berat Özipek, Liberal Düşünce Topluluğu, Cantekin Matbaası, Ankara 2003, s.249.

¹³⁹ **Madde 17 Hakları kötüye kullanma yasağı:** Bu Sözleşme'deki hiçbir hüküm, bir devlete, topluluğa veya kişiye, Sözleşme' de tanınan hak ve özgürlüklerin yok edilmesi veya bunların Sözleşme' de öngörülmesi olandan daha geniş ölçüde sınırlanmalarını amaçlayan bir etkinliğe girişme ya da eylemde bulunma hakkı verdiği biçiminde yorumlanamaz.

¹⁴⁰ Özbey, AİHS Işığında İfade Özgürlüğü Kısıtlamaları, s.48.

bakımından açık olması gerekmektedir. Özellikle yargı erkine ve idari makamlara bu özgürlüğün kullanımını daraltacak ölçüde aşırı takdir yetkisi tanıyacak belirsizlik ve muğlaklık tanınmamalıdır. Zira belirginlik bu özgürlüğün doğası gereği vazgeçilmez bir durumdur.¹⁴¹

AİHS ifade özgürlüğüne yapılacak sınırlamanın meşru bir amacının olması gerektiğini vurgulamıştır. Sözleşmenin 10. maddesinin ikinci fıkrasında sınırlama nedenleri sayılmıştır. Ulusal güvenlik, başkalarının haklarının korunması, gizli bilgilerin açığa vurulmasının önlenmesi gibi saiklerle meşru amaçlar olabilir. Meşru amaçların haklılığını ortaya koyma yükümlülüğü devlete ait bir sorumluluktur. Bu sorumluluk öncelikle acil toplumsal bir ihtiyaçtan kaynaklanmalı ve ikna edici olarak açıklanmalıdır. Faydalı olduğu düşünülen ya da kabul edilebilir sıradan durumlar için böyle bir kısıtlama meşru amaç için orantılı kabul edilmeyecektir.¹⁴²

AİHS'nin 8, 9, 10 ve 11. maddelerinde düzenlenen hak ve özgürlüklerin kullanımının sınırlandırılması “demokratik toplum düzeninin gereklerine” uygun olmalıdır. Bu kriter, sözleşmenin genel yapısının önemli bir kesitini oluşturmakla sözleşmenin önsözünde yer almaktadır. Sözleşmede düşünülen ve temel hak ve özgürlüklerin kullanımına en uygun siyasal modelin demokrasi olduğu gerçeğinden hareketle sınırlamaların da demokratik toplum düzeniyle uygun olması kaçınılmazdır.¹⁴³

AİHM, Silver ve Diğerleri İngiltere kararında, taraf devletlerin AİHS'nin temel hak ve özgürlüklere sınırlandırma getiren hükümlerine getirdiği içtihat hükümlerini şu şekilde sıralamıştır:¹⁴⁴

“Sözleşmeciler devletler kısıtlamalar getirirken sınırsız olmayan, belirli bir takdir alanı kullanırlar; kısıtlamaların sözleşme ile bağdaşır olup olmadığı konusunda son sözü söylemek mahkemenin görevidir. (paragraf 49)

“Demokratik toplumda gerekli” deyimini, bir müdahalenin sözleşmeye uygun olabilmesi için, diğer şeylerle birlikte, “toplumsal ihtiyaç baskısını” karşılamak ve “işlenen meşru amaçla orantılı” olmak zorunda olduğu anlamına gelir.(paragraf 48-49)

¹⁴¹ Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s. 290.

¹⁴² Bıçak, AİHM Kararları Işığında İfade Özgürlüğü, s. 270.

¹⁴³ Özbey, s. 53.

¹⁴⁴ Silver ve Diğerleri / Birleşik Krallık, 25.03.1983, Başvuru No: 5947/72 aktaran Özcan Özbey, s.53.

Sözleşmenin güvence altına aldığı bir hakka istisna getiren hükümler dar yorumlanmamalıdır. (Klass ve Diğerleri Almanya kararı, 6.9.1978, paragraf 42) “Gerekli” sıfatı, “zorunlu” sıfatıyla anlamdaş olmadığı gibi, “kabul edilebilir”, “olağan”, “yararlı”, “makul” veya “arzu edilir” gibi ifadelerin esnekliğine de sahip değildir. (Handyside Birleşik Krallık kararı, 7.12.1976, paragraf 48)”

Sonuç olarak ifade özgürlüğü, demokratik ve çoğulcu toplumun inşası, bireylerin kendilerini gerçekleştirme ve gerçeklerin ortaya çıkarılması gibi amaçlarla her şeyden önce devletin müdahalesine karşı korunması gerekli olan bir temel özgürlük alanıdır. İfade özgürlüğü demokratik toplumun ayrılmaz bir parçası olmasına rağmen mutlak bir özgürlük kabul edilmemektedir.¹⁴⁵

Sözleşme hükümlerine ve AİHM içtihatlarına göre taraf devletler ifade özgürlüğünü sınırlandırabilmektedir. Üye devletlerce yapılan müdahalelerin meşru çerçevede ve orantılılık ilkesi kapsamında olup olmadığı AİHM tarafından denetlenmektedir.¹⁴⁶ AİHM içtihatlarında genel olarak; şiddet çağrısında bulunan, terör örgütlerini destekleyen ifadeler, nefret ve hakaret söylemi niteliğindeki ifadeler ile insanlık aleyhine işlenmiş suçları inkâr eden görüş ve kanaatlerin, ifade özgürlüğünün koruması kapsamında olmadığı görülmektedir.¹⁴⁷

---

¹⁴⁵ Sultan Tahmazoğlu Üzeltürk, “AİHS’nin 10. Maddesi; İfade Özgürlüğü”, **Yeni Türkiye**, Yıl 4, S.22, s. 1323-1324.

¹⁴⁶ Bıçak, AİHM Kararları Işığında İfade Özgürlüğü, s. 303.

¹⁴⁷ Nalbant, AİHS Çerçevesinde İnsan Haklarının Korunması, s. 106.

İKİNCİ BÖLÜM

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN TÜRK HUKUKUNDAKİ YERİ

Bu başlık altında ifade özgürlüğünün Osmanlı Devletinden günümüze Türk Anayasalarında düzenlenişi ve sınırlanması sorunu ele alınacak, ayrıca uluslararası antlaşma ve sözleşmeler ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları doğrultusunda, ulusal hukuk mevzuatımızdaki ifade özgürlüğünü kısıtlayan kanun maddeleri incelenerek tespitlerde bulunulacaktır.

I. TÜRK HUKUKUNDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE SINIRLARI

İnsan hakları belgelerinde ve anayasalarda ifade özgürlüğü genel olarak kişisel ve siyasal haklar kategorisinde yer almaktadır. Ayrıca bu özgürlüğün unsurlarıyla birlikte gerçekleşebilmesi için müdahalelerden korunmasının yanında devletin de bazı olumlu edimlerde bulunması gerekmektedir. Bu bağlamda ifade özgürlüğü hem negatif ve hem de pozitif niteliklere sahip olduğu söylenebilir.¹⁴⁸

Birçok özgürlük, ifade özgürlüğü için araç işlevi görür ya da bu ana özgürlüğün türevleridir denilebilir. Buna karşılık, ifade özgürlüğünün kendisi de, diğer temel hak ve özgürlüklerin önemli bir kısmı için “besleyici” bir niteliği mevcuttur. Bu özgürlük, demokratik toplum hayatının ve çoğulculuğun vazgeçilmez bir koşuludur.¹⁴⁹

---

¹⁴⁸ Sunay, İfade Hürriyetinin Muhtevası Ve Sınırları, s. 7.

¹⁴⁹ Kaboğlu, Anayasa Hukuku, s. 288.

Bu başlık altında hukuk sistemimiz içerisinde genelde Temel Hak ve Özgürlüklerin özelde ise ifade özgürlüğünün anayasalarımızdaki düzenlenişi ve sınırlandırılma sorunu incelenecektir.

A. Anayasa Metinlerinde İfade Özgürlüğü

1. 1961 Anayasası Öncesi Dönemde İfade Özgürlüğü

Osmanlı-Türk anayasa hukuku açısından ilk önemli belge 1808 tarihli Sened-i İttifak'tır. Bu belge ile anayasacılık hareketleri başlamış ve Türk tarihinde ilk defa devlet iktidarının sınırlandırılabilceği ortaya çıkmıştır.¹⁵⁰ Ancak bu belgede temel hak ve özgürlüklere yönelik herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

1839 tarihinde Osmanlı devlet düzeninde batılılaşma ve çağdaşlaşma hareketlerinden Gülhane Hattı Hümayunu'nun kabulüyle kişi hak ve özgürlükleri bakımından eksik de olsa ilk kez bir liste hazırlanmıştır. Hükümdardan gelen ve tek yanlı bir işlem olan bu fermanla; düşünce özgürlüğü, basın özgürlüğü, dernek kurma özgürlüğü, toplanma ve çalışma özgürlüğü gibi bireysel ve toplumun temelini ilgilendiren temel hak ve özgürlükler bulunmamaktadır. Ancak bu özgürlüklerin o dönemde bulunmamasının nedeni olarak toplumun maddi, sosyal ve ekonomik olarak henüz daha ileri seviyede olmadığı söylenebilir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nde liberalizmin henüz daha kökleşmediği de bir vakıdır.¹⁵¹ Bütün bunların yanında bu fermanla ilgili olarak, Osmanlı Devleti'nde insan haklarının tanınması yönünden önemli bir aşama olduğu¹⁵² yine kişisel dokunulmazlık ve güvenceler açısından da 1789 tarihli Fransız İnsan Ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'yle önemli benzerliklerin olduğu ifade edilmektedir.¹⁵³

¹⁵⁰ Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, Yapı Kredi Yayınları, 24. Baskı, İstanbul, 2014, s. 41. Ayrıca Bkz. Kemal Gözler, **Kısa Anayasa Hukuku**, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa, 2013, s. 120.

¹⁵¹ Tanör, Osmanlı, s. 85-90.

¹⁵² Aydın İpek, **Anayasa Hukuku Ders Notları**, Detay Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, 2011, s. 135.

¹⁵³ Tanör, Osmanlı, s. 90.

Osmanlı Tanzimat yönetimlerinde düşünce ve ifade özgürlüğü batıdaki gelişmelere paralel olarak basın faaliyetleri alanında geliştiği söylenebilir. Ancak ne var ki egemen olanlar basın özgürlüğünü ve yayın hayatını kısıtlayarak, 1857 tarihli “*Basmahane Nizamnamesi*” ile basımevi açılmasını ve kitap basımını izin ve ruhsat alımına bağlamıştır. Yine bu düzenlemeyle ülke için “*muzır olan*” eserlerin toplatılmasında ve bu eserleri neşir eden matbaaların kapatılmasında polis görevli kılınmıştır.¹⁵⁴

Osmanlı’dan günümüze hukuk tarihinde ifade ve basın özgürlüğü ile ilgili ilk düzenleme 1864 tarihli “*Matbuat Nizamnamesi*” dir.¹⁵⁵ Yine bu süreçte anayasal düzenlemeler içerisinde batının insan hakları düşüncesine uygun olabilecek ve içerisinde birçok temel hak ve özgürlüklerin olduğu Kanun-i Esasi 1876 yılında kabul edilmiştir. Bu anayasanın ikinci kısmında “*Tebaayı Osmaniyeinin Hukuk-u Umumiyesi*” başlığı altında (8-26 maddeleri arasında) temel hak ve özgürlükler düzenlenmiştir. Başlıca klasik denilebilecek bu haklar; din ve ibadet özgürlüğü, kişi özgürlüğü ve dokunulmazlığı, mülkiyet hakkı, konut dokunulmazlığı, öğretim özgürlüğü, işkence, eziyet ve zarar verme yasağı bunlar arasındadır.¹⁵⁶

Kanun-i Esasi içerisinde ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilebilecek olan düzenleme basın özgürlüğüyle ilgili maddesidir. Buna göre “*Matbuat kanun dairesinde serbesttir.*”¹⁵⁷ Bu Anayasa’da düzenlenen klasik haklara nazaran önemli birçok temel hak ve özgürlüklere yer verilmemesi eleştirilmektedir. Bu eleştiriler içerisinde en önemli sayılabilecek; *düşünce ve ifade özgürlüğü*, oy hakkının yalnız erkek vatandaşlara verilmesi, toplanma ve dernek kurma özgürlüğü ile vicdan özgürlüğüdür.¹⁵⁸

Sonraki dönem de siyasi bir takım olaylar sonucu İkinci Meşrutiyet’in ilanı ile Kanun-i Esasi’de 1909 değişiklikleri uygulanmıştır. 8 Ağustos 1909 tarihli bir kanunla Kanun-i Esasinin 21 maddesi değiştirilerek bazı yeni maddeler de eklenmiştir. Yapılan önemli değişiklikler sonucunda ortaya yeni bir anayasal

¹⁵⁴ Tanör, Osmanlı, s.111.

¹⁵⁵ Aliefendioğlu, Bir Temel İnsan Hakkı, s. 807.

¹⁵⁶ Erdoğan, Anayasa Hukuku, s. 144-149.

¹⁵⁷ Kanun-i Esasinin tam metni için bkz. <http://www.anayasa.gen.tr/1876ke.htm>, (10.12.2014)

¹⁵⁸ Erdoğan, Anayasa, s. 147.

durumun çıktığı, bunun da “1909 Anayasası” olarak değerlendirildiği ifade edilmektedir.¹⁵⁹

1909 Anayasasında yapılan önemli değişikliklerle Osmanlı vatandaşlarının temel hak ve özgürlükleri genişletilerek yeni hak ve özgürlüklere yer verilmiştir. Yapılan yeni düzenlemelerde düşünce ve ifade özgürlüğüne yer verilmemiş ancak bu özgürlüğün uzantısı olarak kabul edilebilecek basın özgürlüğüne yer verilmiştir. Matbuatın kanun dairesinde serbest olduğu ve hiçbir suretle önceden denetime tabi tutulamayacağı hükmü ile sansürün yasaklanması, toplanma ve dernek kurma haklarının tanınması ile de demokratik gelişimin önü açılmıştır.¹⁶⁰

1921 Teşkilât-ı Esasîye Kanununda Temel Hak ve Özgürlüklere ait bir düzenleme yapılmamıştır.¹⁶¹ Oysa anayasa hukukçuları tarafından, bu anayasanın hazırlanışı ve kabul özellikleri bakımından Osmanlı-Türk anayasacılığının en ileri demokratik anayasası olduğu ifade edilmektedir. Zira Ergun Özbudun’a göre:

“Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyetinde millî iradeyi layıkıyla temsil eden bir meclis tarafından yapılmış tek anayasa, 1921 anayasasıdır. 1876 Kanun-u Esasîsi, padişah tarafından atanmış bir komisyonca hazırlanıp, padişah fermanıyla ilân edilmiştir. 1924 Anayasası, tek parti egemenliğinin kurulmaya başladığı ve örgütlü bir muhalefetin mevcut olmadığı bir meclisçe yapılmıştır. 1961 ve 1982 Anayasalarını hazırlayan Kurucu Meclisler de, genel oya dayanan bir seçimle oluşmuş yasama organları değillerdir”¹⁶²

Cumhuriyetin ilk anayasası olan 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanununun temelleri ulusal egemenlik, cumhuriyet ve devletin dini yapısı üzerine bina edilmiştir. 1924 anayasası temel haklarla ilgili düzenlemeleri liberal demokratik bir düzen için uygun olmakla, başlıca sivil ve siyasal hakları en azından biçimsel olarak güvence altına almıştır.¹⁶³ Aslında 1924 Anayasası demokratik bir öze sahipse de, bu çoğulcu demokrasi değil “çoğunlukçu” bir demokrasinin şeklidir denilebilir. Böyle özgürlükçü bir anlayışa rağmen bu anayasa özgürlükleri detaylı bir şekilde

---

¹⁵⁹ Erdoğan, Anayasa, s. 147.

¹⁶⁰ Tanör, Osmanlı, s.196. Erdoğan, Anayasa, s. 146-147. Kemal Gözler, **Kısa Anayasa Hukuku**, Ekin Basım, Bursa, 2013, s. 126-127.

¹⁶¹ <http://www.anayasa.gen.tr/tek-1921.htm>, (05.12.2014). İpek, s. 147.

¹⁶² Ergun Özbudun, 1921 Anayasası, op. cilt, s.2, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1992, s. 2’den aktaran, http://www.anayasa.gen.tr/tek-1921.htm#_ftn10 (05.12.2014)

¹⁶³ Erdoğan, Anayasa, s. 155-157.

düzenlememiş, yalnızca hürriyetlerin ismini belirterek kanunla sınırlandırılacağını belirtmiştir.¹⁶⁴

1924 Anayasasında düşünce özgürlüğü genel bir madde ile¹⁶⁵ “Kişi dokunulmazlığı, düşünce, vicdan, söz, yayın, sözleşme, çalışma, seyahat, mülk edinme, malını kullanma, dernek, toplantı ve ortaklık kurma hak ve özgürlüklerini”(madde 70) Türklerin tabii haklarından sayarak “Türklerin Hukuki Ammesi” başlığı altında düzenlemiştir. Ayrıca, (madde 75) ile “felsefî görüş ve dinsel inancından dolayı kınanmama ve yasalar çerçevesinde dinsel ayinler yapabilme hakkını”; (madde 77) ile “basının serbestliğini ön denetimin yasak olduğunu”; (madde 79) ile “toplama ve dernek kurabilme” şeklinde bireysel hak ve özgürlüklere yer vermiştir.¹⁶⁶

1924 Anayasasına göre demokratik devlet anlayışı parlamentonun mutlak üstünlüğüne dayanmaktaydı. Anayasanın yürürlükte kaldığı 1960 yılına kadar tek partili ve çok partili dönemlerde, ifade özgürlüğü kapsamında bulunan diğer özgürlüklerde hep kısıtlama eğilimi hâkimdi. Nitekim 1920 tarihinde “Hıyanet-i Vataniye” yasası daha sonra doğuda çıkan isyanı ve iç karışıklıkları önlemek ve bastırılmak üzere çıkarılan “Tahrir-i Sükûn” kanunu ile düşünce ve basın kanununa yeni kısıtlamalar getirilmiştir.¹⁶⁷

Yine bu dönemde, 1931 tarihli Matbuat Kanunu’nda yapılan düzenlemeye göre, “memleketin umumi siyasetine dokunacak” yayımlar yapan gazete ve dergiler geçici olarak kapatılabilecekti, 1936 ve 1938 tarihlerinde Türk Ceza Kanununda ve Cemiyetler Kanununda yapılan değişikliklerle, toplantı ve gösteri düzenlemek, dernek ve parti kurmak zorlaştırılarak, düşünce ve örgütlenme özgürlüğü tek parti rejiminin etkisiyle fiilen askıya alındığı söylenebilir.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, 14. Baskı, Ankara, 2013, s. 33.

¹⁶⁵ “Madde 70.- Şahsî masuniyet, vicdan, tefekkür, kelâm, neşir, seyahat, akit, sây ü amel, temellük ve tasarruf, içtima, cemiyet, şirket, hak ve hürriyetleri Türklerin tabii hukukundandır.”; <http://www.anayasa.gen.tr/1924tek.htm> (11.12.2014)

¹⁶⁶ Tanör, Osmanlı, s. 308-310.

¹⁶⁷ Aliefendioğlu, Bir Temel İnsan Hakkı, s. 807-808.

¹⁶⁸ Tanör, Osmanlı, s. 317-320.

2. 1961 Anayasasında İfade Özgürlüğü

Çok partili hayata geçilmesi ile 1950 yılında yapılan seçimler sonucunda, özgürlük ve demokrasi söylemleri ile %50'nin üzerinde oy oranıyla Demokrat Parti iktidara gelmiş ancak bu dönemde yaşanan ekonomik, sosyal ve siyasi gelişmeler neticesinde 27 Mayıs 1960'ta Milli Birlik Komitesi adı verilen bir cunta ile yönetime askeri müdahalede bulunulmuştur. Müdahale sonrası yeni bir anayasa yapmak için oluşturulan Kurucu Meclis tarafından ihdas edilen yeni anayasa metni halkoyuna sunularak kabul edilmiş ve 20 Temmuz 1961'de yürürlüğe girmiştir.

1961 Anayasasının temel amacının batı demokrasisi yanlısı devlet anayasalarından faydalanarak, çoğulcu bir demokrasi kurmak olduğu söylenebilir.¹⁶⁹ Zira 1961 anayasası çoğulcu bir toplum yapısını geliştirici bir takım hükümler barındırmaktadır. Bunların başında “demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları” olarak görülen siyasal partileri daha güvenceli hukuki bir statüye kavuşturması, sendika ve dernek kurma gibi temel hak ve özgürlüklere geniş yer vermesidir.¹⁷⁰

Bu düşüncenin aksi olarak Erdoğan'a göre ise; 1961 Anayasası, Toplum-Devlet ilişkisi bakımından milliyetçi bir anlayış ve Kemalist ideolojik kaygıların etkisinde kaldığı ve yine o dönem sosyalist aydınlarında etkisinde kalarak, batı demokrasilerinden ayrıldığı, sivil ve siyasi haklara tanıdığı özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğünde ihtiyatlı ve çekimser kaldığını ifade eder.¹⁷¹

1961 Anayasası, temel hak ve özgürlükler bakımından 1921 ve 1924 Anayasalarına göre daha nitelikli ve düzenleyici bir yapıdadır. Bu özgürlükler ayrıntılı olarak düzenlenmiş ve sınırlanmasına yönelik sınırlar bırakılarak anayasaya devlete birçok sosyal ödevler yükleyen metinler bırakılmıştır. Temel Haklar ve Ödevler başlığı altında ikinci kısımda, genel esaslara, kişinin haklarına ve ödevlerine,

---

¹⁶⁹ İpek, s. 153.

¹⁷⁰ Özbudun, Türk, s. 43.

¹⁷¹ Erdoğan, Anayasa, s. 160.

siyasi haklar ve ödevlere, sosyal haklar ve ödevlere yönelik metinlere yer verilmiştir. Ayrıca ilk defa bu anayasada sosyal hak ve ödevler yer almıştır.¹⁷²

1961 Anayasasının 10. maddesinde “Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşamayacak surette sınırlayan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar” ifadesi ile temel hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesinde devlete sorumluluk yükler. Ayrıca bu hak ve hürriyetlere hukuki güvence olarak Anayasa Mahkemesi de bu dönemde ihdas edilmiştir.¹⁷³

1961 Anayasası çağdaş ve demokratik yönetimlere uygun olarak, ifade ve basın özgürlüğüne yeni düzenlemeler getirmiştir. Düşünce ve din özgürlükleri ile ilgili düzenlemeler “Düşünce ve İnanç Hak ve Hürriyetleri” başlığı altında toplanmıştır. Anayasanın 19. maddesine göre¹⁷⁴ bireylerin dini inanç ve kanaat özgürlüğüne sahip olduğu ancak bu özgürlüğün istismar edilmemesine yönelik sınırlamalar ve önlemler getirilmiştir.

1961 Anayasasının ön tasarısında ifade özgürlüğü “Herkes, siyasi, felsefi, vicdani, dini inanç, kanaat ve düşüncelerini, söz, yazı, resim veya başka herhangi bir yolla tek başına veya toplu olarak açıklamaya ve yaymaya hakkı vardır” şeklinde düzenlenmiş ancak ilgili maddenin içeriğinde kısmen daraltma yapılarak şu şekilde düzenlenmiştir:¹⁷⁵ “Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlarını söz, yazı, resim ile veya başka yollarla, tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir. Kimse, düşünce ve kanaatlarını açıklamaya zorlanamaz”

¹⁷² Sinem Birol, “1961 Anayasasında İfade Özgürlüğü”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 2012/II. 43, s.39-54. <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuifd/article/view/1019020137/1019019011> (17.12.2014)

¹⁷³ Birol, s. 39-54.

¹⁷⁴ Madde19-(20.9.1971-1488) Herkes, vicdan ve dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. Kamu düzenine veya genel ahlâka veya bu amaçlarla çıkarılan kanunlara aykırı olmayan ibadetler, dinî ayin ve törenler serbesttir. Kimse, ibadete, dinî ayin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz. Kimse dini inanç ve kabahatlerinden dolayı kınanamaz. Din eğitim ve öğrenimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteğine bağlıdır.

Kimse, Devletin sosyal, iktisadi, siyasî veya hukuki temel düzenini, kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasî veya şahsî çıkar veya nüfuz sağlama amacıyla, her ne suretle olursa olsun, dinî veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz. Bu yasak dışına çıkan veya başkasını bu yolda kıskırtan gerçek ve tüzel kişiler hakkında, kanunun gösterdiği hükümler uygulanır ve siyasi partiler Anayasa Mahkemesince temelli kapatılır. <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm>, (17.12.2014)

¹⁷⁵ İsmail Turgut Kıldan, “**Türk Anayasa Yargısında Düşünceyi İfade Özgürlüğü Ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarıyla Karşılaştırılması**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, s. 29.

(madde 20). 1961 Anayasasında ifade özgürlüğünün unsurları sayılan düşünce ve düşünceyi açıklama özgürlüğü görüldüğü üzere tek bir madde olarak “Düşünce Hürriyeti” başlığı altında düzenlenmiştir.

İfade özgürlüğü kapsamında çok önemli bir yere sahip olan basınla ilgili düzenlemeler ise “Basım ve Yayınla İlgili Hükümler” başlığı altında 1924 anayasasına göre oldukça ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Kısaca değinmek gerekirse; “Basın, hürdür, sansür edilemez,” ifadesi ile basına sansür getirilmesinin önüne geçilmesi amaçlanmış, “yayın yasağı konulamaz” hükmü ile iktidarların hoşlarına gitmeyen eleştiri ve haberlerin yazılmasına engel olan kararlarının önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca “Gazete ve dergilerin toplatılması ve kapatılması” hususlarının önüne geçilmesi amacıyla da hukuki güvenceler getirilmiştir.¹⁷⁶

İfade özgürlüğünün kullanılmasında en demokratik yöntemlerden birisi şüphesiz toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkıdır. 1961 Anayasası bu hakkı “Toplantı Hak ve Hürriyetleri” başlığı altında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı olarak 28. maddede şu şekilde düzenlemiştir. “Herkes, önceden izin almaksızın, silahsız ve saldırısız toplanma veya gösteri yürüyüşü yapma hakkına sahiptir. Bu hak, ancak kamu düzenini korumak için kanunla sınırlanabilir.”¹⁷⁷

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı’nı düzenleyen madde metni incelendiğinde bu hakkın gerçek ve tüzel kişiler tarafından kullanımında herhangi bir bildirim gerek duyulmadığı yine bu hakkın kanun koyucu tarafından çıkartılabilecek bir yasayla sınırlanabileceği belirtilmektedir. Ancak ne var ki yapılacak kanuni düzenlemenin de yine Anayasada yeri bulunan “temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunamayacağını” ifade eder. Nitekim 1956 tarihli 6761 sayılı¹⁷⁸ “Toplantılar Ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanunu”nun ilgili maddelerinin Anayasa Mahkemesine aykırılığı üzerine açılan davada, Anayasa Mahkemesi toplantı ve yürüyüş için kanunen beyanname verilmesi istenmesinin, bu hakkın izne bağlandığı şekliyle yorumlanamayacağını ve madde metninde bulunan “maksadı mahsus” gibi

¹⁷⁶ Birol, s. 45.

¹⁷⁷ <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm> (18.12.2014)

¹⁷⁸ http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc038/kanuntbmmc038/kanuntbmmc03806761.pdf (18.12.2014)

muğlak ifadelerin bu hakkın kullanılmasını yasaklayıcı nitelikte olamayacağını ve kanunun temel hakların özüne dokunamayacağını hükmetmiştir.¹⁷⁹

1961 Anayasasında tartışma konularından birisi hiç şüphesiz, temel hak ve özgürlüklerle ilgili yapılan düzenlemelerde, her temel hak ve özgürlüğün hangi nedenlerle sınırlanabileceğini, o özgürlükle ilgili maddede belirttiği halde “düşünce hürriyeti” ile ilgili yasa metninde ise herhangi bir sınırlama getirilmemesi üzerine olmuştur.¹⁸⁰

1961 Anayasası döneminde Anayasa Mahkemesi düşünce hürriyetini iki aşamalı bir durum olarak değerlendirmiştir. Mahkemeye göre; düşünce ve kanaat özgürlüğü bireyin iç dünyasında kaldığı sürece mutlak ve sınırsız olduğu, yine bu alana herhangi bir kanuni müdahalenin yapılamayacağını belirtir. İkinci durum olarak; düşünce özgürlüğünün dış âleme aktarılmasıyla toplum hayatını ilgilendirdiği andan itibaren hukukun ilgi alanına girerek çeşitli sınırlamalara tabi tutulacağını ifade etmektedir.¹⁸¹ Nitekim Anayasa Mahkemesi 1963 yılında vermiş olduğu bir kararında;

“Sınırsız hürriyetin anarşiden başka bir şey olmadığı göz önüne alınca 20. maddeye, düşünce ve kanaat hürriyeti hakkında hiçbir kayıtlama kıstası konulmamış olmasını, bu hürriyeti, Anayasanın dayandığı temel ilkelere uygun olmak ve Anayasanın 11. maddesinde gösterilen esaslar dâhilinde kalmak şartıyla, her istikamette sınırlayabilmek hususunda Anayasa vazının kanun koyucuya takdir hakkı tanımış olduğu şeklinde yorumlamak tabii bulunmaktadır” şeklinde ki hükmüyle Anayasanın 11. maddesinin genel bir sınırlama sebebi olduğunu vurgulamaktadır.¹⁸²

1961 Anayasası “*Temel Hak ve Hürriyetlerin Özü, Sınırlanması ve Kötüye Kullanılmaması*” başlığı altında 11. maddede bu hakların sınırlanmasıyla ilgili ilk düzenlemeyi şu şekilde yapmıştır; Temel hak ve hürriyetlerin anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabileceği belirtilip, kamu yararı, kamu düzeni, genel ahlak, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi sebeplerle de olsa bir hakkın

¹⁷⁹ Reyhan Sunay, *Anayasa Mahkemesi Kararlarında İfade Hürriyeti*, Liberal Düşünce Topluluğu, 1. Baskı, Ankara, 2003, s. 33-35, (E.1962/208, K.1963/1, K.T.4.1.1963, AMKD, sy.1, s.70-76)

¹⁸⁰ H. Tahsin Fendoğlu, “2001 Anayasa Değişikliği Bağlamında Temel Hak Ve Özgürlüklerin Sınırlanması (AY. Md. 13)”, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg19/fendoglu.pdf (01.12.2014), s. 122.

¹⁸¹ Sunay, *Anayasa Mahkemesi*, s. 4.

¹⁸² Sunay, *Anayasa Mahkemesi*, s.36-37, (E.1963/16, K. 1963/83, K.T. 8.4.1963, AMKD, S.1, s. 194-210)

ve hürriyetin özüne dokunulamayacağı belirtilmiştir. Ancak 1971’de 1488 sayılı kanunla yapılan değişiklikle 11. madde şu şekilde genişletilmiştir:

“Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, Cumhuriyetin, millî güvenliğin, kamu düzeninin, kamu yararının, genel ahlâkın ve genel sağlığın korunması amacı ile veya Anayasanın diğer maddelerinde gösterilen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak, ancak kanunla sınırlanabilir.

Kanun, temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunamaz. Bu Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, insan hak ve hürriyetlerini veya Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü veya dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayırımına dayanarak, nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyeti ortadan kaldırmak kasdı ile kullanılamaz. Bu hükümlere aykırı eylem ve davranışların cezası kanunla gösterilir.”

1961 Anayasanın 11. maddesinde yapılan değişiklik öncesi ve sonrası tartışma konusu olan kısım “*bir hakkın ya da hürriyetin özünün ne olduğudur*” zira yasa metninin her iki şeklinde de “kanunun bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamayacağı” vurgulanmaktadır.¹⁸³ Anayasa Mahkemesi bu çeretfil konu hakkında şu ifadeleri kullanmıştır: “bir hak ve hürriyetin gayesine uygun bir şekilde kullanılmasını son derece zorlaştıran veya onu kullanılamaz duruma düşüren kayıtlara tabi tutulması halindedir ki o hak ve hürriyetin özüne dokunulmuş olması söz konusu edilebilir.”¹⁸⁴

Bu durum Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu çeşitli kararlara göre yorumlanacak olursa, yapılacak olan sınırlama ile bir hak ve hürriyetin kullanılmasını imkânsız kılması ya da güçleştirmesi o hak ve hürriyetin özüne dokunduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, “hürriyetlerin özünün ne olduğunu, bütün hürriyetler için genel olarak tanımlamaya çalışmaktansa, bunu her hürriyetin kendi özelliklerine göre saptamak daha doğru olur” şeklinde açıklanabilir.¹⁸⁵

1961 Anayasası başta olmak üzere Osmanlı’dan günümüze yüzyılı aşan bir tarihe sahip anayasacılığımızda bütün anayasal hareketler; siyasal sistemin felsefesini liberalleştirmek, devletin otoriterleşmesinin aksine bireyin özgürleşmesinden yana ve ayrıca toplum ve birey hakları bakımından daha geniş ufuklu oldukları söylenebilir.

¹⁸³ Birol, s. 48.

¹⁸⁴ Zühtü Arslan, **Anayasa Teorisi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008, s. 154. (E. 1963/17, K. 1963/84, K.T. 8.4.1963, AMKD 1, s.180.)

¹⁸⁵ Özbudun, Türk, s. 44.

Ne var ki iç siyasi gelişmeler askeri müdahaleler ile bu durum 1970'lere kadar böyle devam etmiştir.¹⁸⁶

1961 Anayasası hakkında özetle; insan hak ve özgürlüklerinin daha kapsamlı ve tam bir güvence altına alınmak istendiğini, temel amacının çoğulcu bir demokrasi kurmak olduğunu, ifade özgürlüğü kapsamında düşünce ve kanaat özgürlüğü ve diğer özgürlüklere oldukça geniş alan açtığını, devlet otoritesi karşısında özgürlük ve demokrasiyi kurumsallaştırma amacıyla olduğunu söyleyebiliriz.

Ne var ki demokrasinin içselleştirilememesi üzerine yaşanan sosyal, ekonomik ve siyasal gelişmeler neticesinde 1971 değişiklikleriyle, bütün temel hak ve özgürlükleri kapsayan genel bir sınırlandırma maddesi getirilerek Anayasanın özgürlükçü ruhu, sınırlama yönünde ilerlemiştir. Bu haliyle yapılan değişiklikleri Anayasanın liberal yönlerinin budanarak devlet otoritesini güçlendirmeye yönelik olduğu ifade edilebilir.¹⁸⁷

3. 1982 Anayasasında İfade Özgürlüğü

a. 1982 Anayasasının İfade Özgürlüğüne Bakış Açısı

1982 Anayasası, diğer anayasalar gibi kendinden önceki dönemin sorunlarıyla ve önemli olaylarıyla etkilendiğinden o dönemin tehlikeye girmiş kavramlarını koruduğu ve önem verdiği söylenebilir. Bu bağlamda, 1982 anayasasında devletin bütünlüğü ve otoritesi hayati derecede önemlidir, bu olgu bireysel hak ve özgürlüklerin önüne geçmiştir.¹⁸⁸ 1982 Anayasası temel hak ve özgürlükleri ayrıntılı olarak düzenlemiş, bireysel özgürlükleri devlet otoritesi lehine sınırlandırmış, otorite-özgürlük dengesinde tercihini otoriteden yana kullanmıştır.

---

¹⁸⁶ Tanör, Osmanlı, s. 416.

¹⁸⁷ Erdoğan, Anayasa, s. 169.

¹⁸⁸ Mümtaz Soysal, "İnsan Hakları Açısından Temel Hak Ve Özgürlüklerin Niteliği", s. 46. http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg3/msoysal.pdf (02.12.2014)

Nitekim 12 Eylül askeri müdahalesinden sorumlu dönemin devlet başkanı Orgeneral Kenan Evren'in 1982 Anayasası'nı Devlet adına tanıtma programı çerçevesinde gerçekleştirdiği konuşmalarda bu temaya sıklıkla rastlamak mümkündür. Örneğin bir konuşmasında Evren şöyle ifade etmiştir:¹⁸⁹

“Eski anayasamızın açık veren taraflarından birisi, iktidarda olan bir partinin kurduğu hükümetlerin, bu anayasa yüzünden birçok noktalarda elinin kolunun bağlı olması idi. Devletin gücü, yetkileri kâfi gelmiyordu... Bütün hak ve hürriyetler bunlardan kötü maksatlarla faydalanacaklara tanınmıştı. 1961 Anayasasındaki pek çok hak ve hürriyetler sanki sınırsızmış gibi, ciddi hiçbir kayda ve şarta bağlanmadan Anayasa'da yer almışlardır... Toplumun yararları her zaman, her meselede kişilerin yararlarından önce gelir. Aksi takdirde, anarşi gelir. Bir kişinin veya muayyen bir grubun yararı için toplumun ve milletin yararı feda edilemez.”

1982 Anayasası, Cumhurbaşkanlığı makamına tanıdığı üstün yetkiler, Milli Güvenlik Kurulunun konumunun güçlendirilmesi ve ayrıca sivil siyasetin alanının daraltılması anlayışı neticesinde, 1961 Anayasası'nda mevcut olan vesayetçilik anlayışını oldukça güçlendirmiştir.¹⁹⁰

Başka bir ifadeyle 1982 Anayasası'nın siyasi felsefesi olarak; anayasayı oluşturan kimselerin temel fikirlerinin, devletin istikrarı, düzeni ve otoritesi etrafında şekillendiği, Cumhuriyet dönemi boyunca, demokrasi, hukuk devleti ve insan haklarına uzak bir siyasi felsefe takip ettiği söylenebilir. Ayrıca “bu anayasa, ilk haliyle anayasacılık ve demokrasi tarihimizde geriye dönüş girişimi olarak da görülebilir.” Ne var ki özellikle 1995, 2001 ve 2010 yıllarında yapılan anayasa değişiklikleri temel siyasi felsefenin değişmesinde çok etkili olamamıştır. Devlet merkezli, toplumcu ve ideolojik taraflı bir felsefi yapı bu anayasanın başlangıcından itibaren tümüne yayılmıştır.¹⁹¹

Özgürlüklerin temel güvencesi olması bakımından Türk Anayasa yapısına kazandırılmış olan Anayasa Mahkemesi kararlarında ifade özgürlüğü şu temellerde değerlendirilebilir:

- İfade özgürlüğü kavramı, düşünce özgürlüğü ve düşünceleri açıklama özgürlüğü şeklinde ikili bir ayırıma tabi tutulduğu,

¹⁸⁹ Özbudun, Türk, s. 62-63.

¹⁹⁰ Özbudun, Türk, s. 69-70.

¹⁹¹ Özbudun, Türk, s. 173-174.

- Düşünce özgürlüğü hakkının sınırsız, düşünceleri açıklama özgürlüğünün ise sınırlanabilir olmasının kabulü,
- Düşünceleri açıklama özgürlüğünün kullanılmasındaki araç ve vasıtaların etkili ve tehlikeli olması nedeniyle sınırlanmasının gerekli olduğu düşüncesidir.¹⁹²

1982 Anayasasında temel hak ve özgürlükler yönünden egemen olan olumsuz hava, düşünce özgürlüğünü düzenleyen maddelerde de kendini göstermektedir. Temel hak ve ödevlere ilişkin ikinci kısmın, kişinin hakları ve ödevleriyle ilgili ikinci bölümde “düşünce ve kanaat hürriyeti” ve “düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti” olarak iki ayrı özgürlükle ayrı maddelerde düzenlemiştir. Zira bunun anayasanın ifade özgürlüğüne yaklaşımının ilk olumsuz belirtisi olduğu düşünülebilir.¹⁹³ Bu iki ayrı hürriyet 1982 Anayasası Danışma Meclisinde müzakere edilirken Anayasa Komisyonu Başkanvekili Feyyaz Gölcüklü’ nün beyanları şöyledir:

“...Komisyon sizlere sunduğu Anayasa tasarısında düşünce ve kanaat hürriyeti ile bu düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetini ayrı maddelerde ele almıştır. Bunu sebebi şudur: Her ne kadar düşünce ve kanaat hürriyeti ile düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti birbirine bağlı iki hürriyet ise de gerek bunların niteliği, gerek korunmaları için öngörülen tedbirler yekdiğerinden farklıdır.

Şöyle ki, düşünce ve kanaat hürriyeti demek: Kişinin istediği düşünce ve kanaate sahip olması demektir. Bunun korunması için... Kimsenin düşünce ve kanaatini açıklamaya zorlanmaması, hangi kanaattedir onu öğrenmek için o kişi üstünde hiçbir surette zor kullanılmayacaktır... Diğeri de o kişinin hangi kanaatte, hangi düşüncede olduğunun bilinmesi halinde bu düşüncesi sebebiyle kınanıp suçlanmayacağıdır...

Buna karşılık düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti bu düşünce ve kanaat hürriyetinin bir uzantısı niteliğindedir; ama ondan farklıdır. Sahip olunan düşünce sebebiyle suçlanamama, kınanama veyahut kişinin düşüncesinin öğrenilme sebebiyle onun zorlanamaması farklıdır, düşünceyi yaydığı zaman kullandığı hürriyet farklıdır.”¹⁹⁴

1982 Anayasa koyucusu, 1960 Anayasasının 20. maddesinde yer alan “düşünce ve kanaat hürriyetini” 25. maddede düzenlemiş ve buna hiçbir sınırlama getirmeyerek, Anayasa Mahkemesi gibi bireyin “sınırsız düşünme hakkı”nın var olduğunu ve bunu koruduğu izlenimini vermektedir. Ancak ne var ki, 1960

¹⁹² Ersan İlal, “Düşünceleri Açıklama Özgürlüğü, Yığınsal İletişim Araçları Ve Anayasa Mahkemesi Kararları”, s.62. http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg3/ersen.pdf (23.12.2014)

¹⁹³ Erdem, Düşünce Özgürlüğü, s. 29.

¹⁹⁴ İlal, s. 64-65.

Anayasasında bu özgürlüğün sınırlanması tartışmalarına son vermek amacıyla, 1982 Anayasası'nın 26. Maddesinde yer alan “düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti” kendi içinde özel bir sınırlama olmakla, Anayasanın 13. maddesinde¹⁹⁵ de, özgürlüklerin kısıtlanması konusunda çok açık bir hüküm getirmiştir.¹⁹⁶

1982 Anayasası'nda Temel Hak ve Özgürlükler oluşturulurken en tabii olarak kendisinden önceki anayasada tartışılan ve uzlaşılacak kısımlar incelenerek, toplumun içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve siyasal gelişmeler ışığında anayasal metinler oluşturulmuştur. Bu anayasada ifade özgürlüğü ilk olarak Anayasa Mahkemesi'nin içtihatlarındaki “sınırlılık tezi” mantığının temel alınarak anayasallaştırılmış olduğu görülmektedir.¹⁹⁷

Bu bağlamda 1982 Anayasasında ifade özgürlüğü ikili bir resepsiyona tabi tutularak “Düşünce ve kanaat hürriyeti” 25. maddede¹⁹⁸, “Düşünceyi Açıklama ve Yayma Hürriyeti” 26. maddede¹⁹⁹ düzenlenmiştir. 1982 Anayasası hazırlanırken ve bu Anayasanın genel gerekçesinde de belirtildiği üzere, birçok uluslararası kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu kaynaklar arasında; Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Sözleşme ile Helsinki Sonuç Belgesi sayılabilir. Zira anayasanın birçok maddesinde de bu evrensel belgelerin karakterini görmek mümkündür.²⁰⁰

¹⁹⁵ *Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması*, Madde 13 – (Değişik: 3.10.2001-4709/2 md.) 2001 değişiklikleri öncesini ifade eder.

¹⁹⁶ İlal, s. 72.

¹⁹⁷ Paçacı, 1982 Anayasası, s.127.

¹⁹⁸ **Madde 25** – Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz. <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr> (28.11.2014)

¹⁹⁹ Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti **Madde 26** – Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.

Bu hürriyetlerin kullanılması, (**Ek ibare: 3.10.2001-4709/9 md.**) millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.

(**Mülga: 3.10.2001-4709/9 md.**) Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlanması sayılmaz.

(**Ek: 3.10.2001-4709/9 md.**) Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunla düzenlenir. <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/> (28.11.2014)

²⁰⁰ Paçacı, 1982 Anayasası, s. 128.

1982 Anayasasının “*düşünce ve kanaat hürriyeti*” kenar başlığını düzenleyen 25. maddenin ilk fıkrası “Herkes düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir” denilerek bu özgürlüğün mutlak bir özgürlük olarak kabul gördüğünü vaz eder. Ancak bu maddenin ikinci fıkrası, “*her ne sebep ve amaçla olursa olsun, kimse düşünce ve kanaatleri sebebiyle suçlanamaz*” şekliyle bu özgürlüğün insanın içsel yaşamında kaldığı sürece mutlak olarak korunduğunu ifade eder. Ne var ki insanın iç dünyasında bulunan ve dış âleme aktarılmayan soyut düşüncenin özgürlüğünden de bahsedilemez.²⁰¹

1982 Anayasa koyucusu her ne kadar 25. maddede düzenlenen “*düşünce ve kanaat hürriyeti*” için özel bir sınırlama getirmemiş ise de, temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmasını düzenleyen genel sınırlama maddesiyle çerçeveli olduğu değerlendirilmektedir. Farklı görüş olarak, bu temel özgürlüğün niteliği gereği genel sınırlama nedenleriyle de sınırlandırılmayacağıdır.²⁰²

b. 1982 Anayasasında İfade Özgürlüğünün Sınırlandırılması

Demokratik bir toplumda sınırsız bir özgürlük ilkesinin varlığı düşünülemez. Zira yalnızca ilan edilmiş ve kayıt altına alınmamış bir özgürlük ilkesinin de pratik anlamda toplumsal yaşamda bir karşılığı yoktur. Uluslararası sözleşme ve mevzuatlarda da temel hak ve özgürlükler mutlak ve sınırsız değildir. Ülkemizin de kabul etmiş olduğu ve iç hukukumuzda karşılığı bulunan bu yasal mevzuatlar neticesinde ifade özgürlüğünün sınırlanabilir olduğunu ve mutlak olmadığını kayıt altına alarak bu konudaki kuşku ve tartışmalara açıklık getirmiştir.²⁰³

Anayasamızda 4709 sayılı yasa²⁰⁴ ile 2001 yılında temel hak ve özgürlüklerde özellikle; temel hak ve özgürlüklerin sınırlanması (md.13), temel hak

²⁰¹ Erdem, *Düşünce*, s. 29.

²⁰² Burhan Kuzu, “Anayasamızda Düşünce Ve Düşünceleri Açıklama Hürriyeti”, *Yeni Türkiye*, Yıl 4, S.22, s. 793.

²⁰³ Beydoğan, s. 117-118.

²⁰⁴ Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun (3.10.2001-4709) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/10/20011017m1.htm> / (28.11.2014)

ve özgürlüklerin kötüye kullanılmaması (md.14), düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü (md.26) ile diğer bazı hak ve özgürlükler üzerinde değişiklik yapılmıştır. Yapılan değişikliklerin genel gerekçesinde, yeni siyasi gelişmeler, kamuoyu beklentileri ve özellikle Avrupa Birliğine tam üyelik sürecinde gerekli yasal düzenlemelerin yapılması düşünülmüş, madde gerekçelerinde ise; ifade özgürlüğünün sağlanması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine uygun olmayan düzenlemelerin değiştirilmesi, örgütlenme haklarında ve özellikle özgürlüklerin daha da artırılması yönünde düzenlemelerin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.²⁰⁵

Bundan önceki Anayasalarımızda olduğu gibi, 1982 Anayasası da ifade özgürlüğünü sınırlı bir hürriyet olarak düzenlemiştir. Bu özgürlüğün sınırlandırılması Anayasamızda yalnızca 26. maddede düzenlenen “*düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti*” başlığı altında nedenlere bağlı değildir. 1982 Anayasası'nda özellikle temel hak ve özgürlükleri kayıt altına alan birçok düzenleme mevcuttur. Uluslararası sözleşme ve mevzuatlarda ifade özgürlüğünün sınırlandırılması, genel olarak bu özgürlüğün kullanım biçimi ile ilgili olmasına rağmen, bizim hukukumuzda ifade özgürlüğü içerik olarak da sınırlandırılmaktadır.²⁰⁶

1982 Anayasası'nın 26. maddesinde düzenlemenin birinci fıkrası, düşüncenin açıklanması ve bunun dış âleme ne şekilde ve hangi vasıtalarla aktarılabilceğini ifade eder. Maddenin ikinci fıkrası düzenlenirken Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10/2 fıkrası ile eşdeğer şekilde bu özgürlüğün hangi nedenlerle sınırlandıracağı düzenlenmiştir. İkinci fıkraya “*bu hürriyetlerin kullanılması*” ibaresinden sonra “*millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması*” ibareleri eklenmiştir. Bu düzenleme neticesinde özgürlüğün genişletildiğini söylemek çok zordur. Zira maddeye eklenen soyut ve muğlak ifadelerle düşünce özgürlüğünün önündeki engeller çoğaltılmış ve yeni tartışmalara zemin hazırlamıştır.²⁰⁷

Düzenlemenin üçüncü fıkrasında “*düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü*” hakkında “*dil yasağı*” kaldırılmıştır. Zira AİHS'nin 10/1 maddesinde ve Avrupa

²⁰⁵ Fendoğlu, 2001 Anayasa, s. 113.

²⁰⁶ Okumuş, s. 139.

²⁰⁷ Fendoğlu, 2001 Anayasa, s. 118.

İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında ifade özgürlüğünün “sınırlar ötesi olduğunun” beyan edilmesi karşısında, Anayasa’da bulunan “dil sınırlamasının” yersiz bir düzenleme olduğu anlaşılmıştır.²⁰⁸

Düzenlemenin son fıkrasında yapılan değişiklikle; “Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetlerinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunla düzenlenir” hükmü getirilmiştir. Bu şekilde ifade özgürlüğünün kullanılmasında kullanılacak, her türlü biçim, usul ve koşullar kanunla düzenlenecek olması, bu özgürlüğün alanını daha da daraltacak ve ayrıca özgürlüğün kullanım hakkının anayasal güvenceden alınarak yasal güvenceye bırakılması sağlanmış olacaktır.²⁰⁹

Anayasa'nın 26. maddesinin son fıkrası hakkında yapılan başka bir yorumda; değişikliğin yasa koyucuya yeni bir düzenleme yetkisi olarak görülmemeli, çünkü bu özgürlüğün kendi doğası gereği düzenlemeye olanak tanımadığıdır. Bireyin manevi gelişimini sağlayan bu özgürlük en temel bir hak olarak devredilemez ve vazgeçilemez özelliği ile diğer özgürlüklere özgü olabilecek anayasal bir düzenlemenin düşünceyi açıklama özgürlüğü için değerlendirilecek olması yasa koyucu için tehlikeli bir argüman olarak görülebilir şeklindedir.²¹⁰

Düşünce özgürlüğü kapsamında yapılan düzenlemelerden diğeri de anayasanın başlangıç kısmının 5. paragrafının²¹¹ başında ifade edilen “*hiç bir düşünce ve mülahazanın*” sözü, Uzlaşma Komisyonunda “hiç bir eylemin” şeklinde doğru bir tespitle öngörülmüş ise de Genel Kurulda, “*hiç bir faaliyetin*” şeklinde değiştirilerek kabul edilmiştir. “Oysa düşünce özgürlüğü, doğası gereği sınırlandırılmaz.” Kaldı ki uluslararası sözleşme ve hukuk normlarında da, hakaret, iftira, ırkçı, faşist ve bölücü düşünceler bu özgürlük alanının dışında değerlendirilmektedir.²¹² Bu konu ile ilgili bir başka yazarın tespiti şu şekildedir: “Anayasa’da ki ‘düşünce ve mülahaza’ sözcükleri kaldırılarak ‘hiç bir faaliyet’

²⁰⁸ Fendoğlu, 2001 Anayasa, s. 117; Okumuş, s. 139-140.

²⁰⁹ Yılmaz Aliefendioğlu, 2001 Yılı Anayasa Değişikliklerinin Temel Hak Ve Özgürlüklerin Sınırlandırılmasında Getirdiği Yeni Boyut, Cilt 19, 2002, s. 167. http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg19/aliefendioglu.pdf (02.12.2014)

²¹⁰ Osman Can, Anayasa Değişiklikleri Ve Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü, s. 514-515, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg19/can.pdf (02.12.2014)

²¹¹ Bu fıkra da geçen, “*Hiçbir düşünce ve mülahazanın*” ibaresi, 3.10.2001 tarih ve 4709 sayılı Kanununun 1 inci maddesiyle “*Hiçbir faaliyetin*” şeklinde değiştirilmiş ve metne işlenmiştir. <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/> (28.11.2014)

²¹² Fendoğlu, 2001 Anayasa, s. 118.

vurgulamasıyla ‘eylem’in koruma görmeyeceği hükme bağlanmış ve bu suretle Anayasa'nın 25. maddesinde düzenlenen düşünce özgürlüğü ile uyum sağlanmıştır.”²¹³

c. 1982 Anayasasında İfade Özgürlüğünün Sınırlandırılmasının Sınırı

1982 Anayasası genel olarak değerlendirildiğinde; “genel sınırlama hükmü (dokuz sınırlama nedeni; Md.13), özel sınırlama nedenleri, Temel hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılmaması hükmü, özgürlüklerin kullanılmasının durdurulması, Anayasa'nın özgürlükler konusunda öngördüğü yasaklamalar” şeklinde beş aşamalı bir sistem kurmuştur. 1982 Anayasası, 13. maddede genel sınırlama nedenlerinin yanı sıra her bir temel hak ve özgürlükler içinde özel sınırlama nedenleri getirilerek, özgürlüklerin Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabileceği ve ayrıca bu sınırlamaların demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamayacağı ve ön gördüğü amaç dışında kullanılmayacağı belirtilmiştir. Anayasanın 13. maddesinin bu şekliyle genel olarak özgürlükler aleyhine düzenlendiğini,²¹⁴ Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu Başkanı'nın şu ifadesinden de anlayabiliriz. “Bu (13.) madde düzenlendiği şekilde, çok açık elastiki, devlet iktidarına imkânlar verebilen maddedir”²¹⁵

Temel ve hak ve özgürlüklerin sınırlanmasıyla ilgili dört ayrı Anayasa metni bir tablo üzerinde şu şekilde gösterilebilir.²¹⁶

(Tablo-1);

²¹³ İsmet Giritli, “2001 Anayasa Değişikliklerinin Temel Hak Ve Özgürlüklere Yansıması”, Cilt 19, 2002, s. 90, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg19/giritli.pdf (28.11.2014)

²¹⁴ Fendoğlu, 2001 Anayasa, s. 122.

²¹⁵ Zühtü Arslan, “Temel Hak Ve Özgürlüklerin Sınırlanması, Anayasa'nın 13. Maddesi Üzerine Düşünceler”, s. 147-148. http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg19/arslan.pdf (18.12.2014)

²¹⁶ Fendoğlu, 2001 Anayasa, s. 123-124.

Tablo 1 Temel ve hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasıyla ilgili 1961 ve 1982 Anayasalarında yapılan değişiklikler

1961 AY. Md. 11	1961 AY. Md. 11 (Değişik: 20.09.1971-1488)	1982 AY. Md. 13 (Eski Düzenleme)	1982 AY. Md.13 (Değişik:3.10.2001-4709/2)
<p>“Temel hak ve hürriyetler, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlandırılabilir. (f.2) Kanun, kamu yararı, genel ahlak, kamu düzeni, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi sebeplerle de olsa bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz.”</p>	<p>“Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, Cumhuriyetin, milli güvenliğinin, kamu düzeninin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile veya Anayasanın diğer maddelerinde gösterilen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak, ancak kanunla sınırlandırılabilir. (f.2) Kanun, temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunamaz. (f.3) Bu Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiç birisi, insan hak ve hürriyetlerini veya Türk Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün veya dil, ırk, sınıf, din ve <i>mezhep ayırımına</i> dayanarak, nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyeti ortadan kaldırmak kasdı ile kullanılamaz. (f.4)Bu hükümlere aykırı eylem ve davranışların cezası kanunlarda gösterilir.”</p>	<p>“Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli egemenliğinin, Cumhuriyetin, Milli güvenliğinin, Kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlandırılabilir. Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngörüldükleri amaç dışında kullanılamaz. Bu maddede yer alan genel sınırlama sebepleri temel hak ve hürriyetlerin tümü için geçerlidir.”</p>	<p>“Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlandırılabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.”</p>

Yukarıda Tablo:1’de gösterildiği üzere, 1982 Anayasası’nın 13. maddesi, temel hak ve özgürlüklerin ancak Anayasa’da gösterilen nedenlerle sınırlanabileceğini belirtmiş ve bu konuda “sınırlamanın sınırlarını” getirmiştir. Bu yeni getirilen sınırlamanın sınırları ölçütünü aşağıdaki tabloda şöyle gösterebiliriz.²¹⁷

1982 Anayasası’nın 13. maddesinin genel olarak gösterilmesi. (Tablo-2);

Tablo 2. 1982 Anayasasında 13. Maddenin gelişimi

13. maddenin eski haline göre Temel Hak ve Özgürlüklerin sınırlandırılmasının koşulları	13. maddenin yeni haline göre Temel Hak ve Özgürlüklerin sınırlandırılmasının koşulları	Eski ve yeni şeklin benzerlikleri	Yeni şeklin getirdiği yenilikler	Yeni şeklin kaldırdıkları
1.Sınırlama kanunla olmalıdır. 2.Sınırlama Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olmalıdır. 3.Sınırlama genel sınırlama nedenlerine ve Anayasanın ilgili maddesinde öngörülen özel nedenlere dayanmalıdır. 4.Sınırlama demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmamalıdır. 5.Sınırlama öngörüldüğü amaç dışında kullanılmamalıdır.	1.Sınırlama ancak kanunla olmalıdır. 2. Sınırlama Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olmalıdır. 3.Sınırlama Anayasanın ilgili maddesinde belirtilen nedenlere bağlı olmalıdır. 4.Sınırlama Temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunamaz. 5. Sınırlama demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz. 6. Sınırlama laik Cumhuriyetin gereklerine aykırı olamaz. 7.Sınırlama, ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.	1. Sınırlama kanunla olmalıdır. 2. Sınırlama Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olmalıdır. 3. Sınırlama Anayasanın ilgili maddesinde belirtilen özel nedenlere bağlı olmalıdır. 4. Sınırlama demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz.	1. Öze dokunma yasağı. 2. Ölçülülük ölçütü. 3.Laik Cumhuriyetin gereklerine uygunluk.	1. Genel sınırlama nedenleri. 2. Sınırlama öngörüldüğü amaç dışında kullanılamaz.

1982 Anayasası’nın 13.maddesinde yapılan değişiklikler için; temel hak ve özgürlüklerin tamamı için geçerli olan “genel sınırlama nedenleri” maddeden çıkarılmış, çıkarılan nedenler diğer maddelere yenileri eklenerek bırakılmıştır. Bu haliyle 13. madde, genel sınırlama özelliğinden, sınırlamanın ilkelerini gösterir duruma gelmiştir.²¹⁸ Sınırlamaların sınırı olarak; hakların özü, laik cumhuriyetin

²¹⁷ Fendoğlu, 2001 Anayasa, s. 125-126.

²¹⁸ Aliefendioğlu, 2001 Yılı Anayasa, s. 160-161.

gereklere ve ölçülülük ilkesi yeni olarak ihdas edilmiştir. Düzenlenen 13. madde bu şekliyle, “1961 Anayasası’nın getirdiği koruma sisteminin ilerisine geçmiştir. Zira sınırlamaların sınırı olarak kullanılacak ölçütler artmıştır.” Bu maddede yapılan değişiklikleri kimi yazarlar “geriye gidiş”, kimi yazarlar ise “çığır açıcı”, olarak nitelemektedir.²¹⁹

1982 Anayasası’nın temel hak ve özgürlükleri sınırlama rejimi, genel olarak değerlendirildiğinde madde 13’teki ölçütler çerçevesinde kalmayıp buna ilaveten, Temel hak ve özgürlüklerin kullanılması ile ilgili yasak alan yeniden düzenlenmiştir. Anayasa’nın 14. maddesinin²²⁰ gerekçesine göre; “hak ve özgürlüklerin, ‘eylem ve yorum yoluyla kötüye kullanılmasının önlenmesi’ amaçlanmıştır.” Bu şekliyle madde, temel hak ve özgürlüklerin kullanım alanını daraltan soyut kavramsal yasaklardan sıyrılma da maddenin ilk fıkrası, birey karşısında devletin ön planda olduğunu göstermektedir.²²¹ Diğer bir yorumda ise; 2001 değişikliği ile madde 14 daha özlü bir hal alarak AİHS’nin aynı nitelikli 17. maddesine uyumlu olmuştur.²²²

1982 Anayasası’nın temel hak ve özgürlükleri kayıt altına aldığı diğer bir düzenleme ise Anayasanın 15. maddesidir.²²³ Temel hak ve hürriyetlerin “kullanılmasının durdurulması” ile ilgili esasları düzenlemiştir. Bir hakkın kullanılmasını durdurmak; belli bir zaman için o hakkı askıya almak anlamındadır.²²⁴ 2001 değişikliği sonrası yeni düzenlemeden çıkarılacak sonuçlardan biri; “ölçülülük ilkesinin” kabulüdür. İkincisi, alınacak tedbirlerin “milletlerarası hukuktan doğan

²¹⁹ Arslan, Temel Hak, s. 141-154.

²²⁰ **Madde 14 – Temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmaması** (Değişik: 3.10.2001-4709/3 md.) Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz. Anayasa hükümlerinden hiçbiri, Devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz. Bu hükümlere aykırı faaliyette bulunanlar hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir.

²²¹ Aliefendioğlu, 2001 Anayasa Yılı Anayasa, s. 162-165.

²²² Özbudun, Türk, s. 120.

²²³ **Madde 15 Temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması.** – Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, **milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla**, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir. Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler (...) dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.

²²⁴ Erdoğan, Anayasa, s. 214.

yükümlülükleri” ihlal etmemesi şartıdır. Zira temel hak ve özgürlükleri sınırlamanın en son sınırı, ülkemizin taraf olduğu uluslararası hukuk normları ile uluslararası hukukun genel ilkeleridir. Nitekim AİHS'nin 15. maddesi 1982 Anayasası'nın 15. maddesine temel hak ve özgürlüklerin durdurulmasında ki ölçülerde kaynaklık etmiştir. Üçüncüsü olarak da; 15. maddenin ikinci fıkrasında hiç bir şekilde durdurulup ihlal edilemeyecek bazı temel hak ve özgürlüklerden oluşan “bir çekirdek alan” oluşturulmuştur.²²⁵

Avrupa Konseyi tarafından 2011 yılında “Türkiye’de Adalet Yönetimi ve İnsan Haklarının Korunması” başlıklı hazırlanan raporda 1982 Anayasası’na şu şekilde eleştiri getirilmektedir:²²⁶

“AİHS standartlarının Türk yargısı tarafından etkili bir biçimde içselleştirilmemesinin önündeki belli başlı engellerden biri, insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanılmasına getirilen çok sayıda istisnayı hoşgörüle karşılayan devlet merkezli bir yaklaşımı barındıran ve 12 Eylül 1980 tarihli askeri darbenin sonrasında kabul edilen Türk Anayasası’nın lafzı ve ruhu olmuştur.”

Sonuç olarak, 1982 Anayasası, sivil inisiyatif haricinde demokratik olmayan bir yöntemle hazırlanmış, otoriter, vesayetçi, devlet merkezli bir anlayışı temsil etmiştir. Bu anayasa, birey karşısında devleti kutsayan yapısıyla, yürürlüğe girdiği günden günümüze kadar çokça eleştirilmiş, çağın şartlarına göre bireysel ve toplumsal gelişmeler neticesinde 1987 yılından günümüze kadar 18 kez değişikliğe uğramıştır. Bu değişiklikler genel anlamda, uluslararası mevzuata paralel olarak sivilleşme, demokratikleşme ve liberalleşme yönünde olmuşsa da, Anayasanın vesayetçi ve otoriter ruhunu tümüyle ortadan kaldırdığı söylenemez.²²⁷ Zira “*özgürlüğün kural, sınırlamanın istisna*” olduğunu belirtir temel ilkedeki taviz verilerek, adeta sınırlanmamış özgürlük bırakılmamıştır.²²⁸

²²⁵ Özbudun, Türk, s. 122; Tanör, Yüzbaşıoğlu, s. 158.

²²⁶ İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg’in, 27-29 Nisan 2011 tarihleri arasında Türkiye’yi ziyaretini müteakiben hazırladığı “Türkiye’de ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğü” raporu, (Paragraf 100) Bkz. <http://www.inhak.adalet.gov.tr/raporlar/2011turkrapor.pdf27-29> (28.11.2014)

²²⁷ Özbudun, Türk, s. 70-71.

²²⁸ Fendoğlu, 2001 Anayasa Değişikliği, s. 145.

B. İfade Özgürlüğünün Kanunlardaki Yeri ve Yargı Kararlarına Yansıması

Bir ülkede demokrasinin var olabilmesi çoğunluk düşüncesinin dışında kalan farklı görüş ve düşüncelere müdahale edilmemesi ile mümkündür. Devletin en temel görevlerinden birisi hiç kuşkusuz temel hak ve özgürlükleri koruması ve güvence altına almasıdır. AİHM' de ifade özgürlüğü ile ilgili kararlarının genelinde, “ifade özgürlüğü, demokratik bir toplumun asli temellerindedir, toplumun ilerlemesinin ve her bireyin kendi kişiliğini gerçekleştirmesinin temel koşullarından birini oluşturur” demek suretiyle ifade özgürlüğünün önemini vurgulamıştır.

1982 Anayasası'nın 90. maddesinin²²⁹ son fıkrası uyarınca iç hukukumuzun bir parçası haline gelen temel hak ve özgürlükler konusundaki uluslararası andlaşma ve sözleşmelerin yasalarla çatışması halinde, uluslararası sözleşme hükümlerinin esas alınacağı hükmü karşısında, AİHS ve BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'ndeki; eşitlik, temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması bu hakların kötüye kullanılmaması, yine düşünce ve ifade özgürlüğüne yönelik düzenlemeler de gözetildiğinde, Türk hukuk mevzuatının birçok maddesinin lafzı ve ruhunun ifade özgürlüğünün önünde engel olarak görüldüğü söylenebilir.

Türkiye - Avrupa Birliği üyelik müzakerelerinin başlıklarından “Yargı ve Temel Haklar” faslının açılış kriterlerinden birisi hiç şüphesiz “ifade özgürlüğüne” ilişkin mevzuatın gözden geçirilmesidir. Birlik, Türkiye'nin ifade özgürlüğü kapsamındaki hukuki mevzuat ve uygulamalarına eleştiri getirmekte ve değerlendirmelerde bulunmaktadır.

---

²²⁹*Milletlerarası antlaşmaları uygun bulma Madde 90 – Son Fıkra:* Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. **(Ek cümle: 7.5.2004-5170/7 md.)** Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.

Bu değerlendirmelerden en önemlileri hiç kuşkusuz; 2011 yılında Avrupa Konseyi Delegasyonu²³⁰ tarafından ülkemize yapılan ziyaretlerde ve yine Avrupa Komisyonunun²³¹ Türkiye hakkında 2014 yılı ilerleme raporu doğrultusunda, Türk hukuk mevzuatındaki ifade özgürlüğünü ilgilendiren düzenlemeleridir.

Bu bağlamda, özellikle taraf olduğumuz uluslararası antlaşma ve sözleşmeler ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarında, ifade özgürlüğünü kısıtlayan ve sıklıkla eleştirilen; 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK)'nın 215, 216 ve 301. maddeleri, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu (TMK)'nın 6. ve 8. maddeleri, 5187 sayılı Basın Kanunu ile 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu üzerine değerlendirmeler yapılacaktır. Ayrıca ulusal ve uluslararası bağımsız otoritelerce yapılan araştırma ve raporlar neticesinde mevzuatımızdaki ifade özgürlüğünü kısıtlayan düzenlemelere getirilen eleştiriler incelenecektir.

1. Türk Ceza Kanununda İfade Özgürlüğü

a. TCK 215. Maddesi Açısından İfade Özgürlüğü

Türk Ceza Kanunu'nun, Kamu Barışına Karşı Suçlar Bölümünde düzenlenen “Suçu ve suçluyu övme suçu” Türkiye'de ifade özgürlüğünün kayıt altına alınmasının araçlarından biri olarak tartışma yaratan düzenlemelerdendir. Doktrinde “suçu ve suçluyu övme suçu” hakkında pek değerlendirme yapılmamakla birlikte bu alanda ki açıklayıcı hukuk kitaplarında dahi bu suça pek yer verilmemiştir. Ancak kamuoyu tarafından bilinen bazı siyasi hükümlülerin anılması için yapılan eylem ve etkinliklerde bu suç, yargıç ve savcılar tarafından ifade özgürlüğünün sınırlanması adına yargısal faaliyet olarak uygulanmaktadır. Zira bu hüküm TCK'nın ifade

²³⁰ İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg'in, 27-29 Nisan 2011 tarihleri arasında Türkiye'yi ziyaretini müteakiben hazırladığı “Türkiye’de ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğü” raporu ile 10-14 Ekim 2011 tarihleri arasındaki Türkiye'yi ziyaretini müteakiben hazırladığı “Türkiye’de Adalet Yönetimi ve İnsan Haklarının Korunması” başlıklı raporları. Bkz. <http://www.inhak.adalet.gov.tr/raporlar/2011turkrapor.pdf>27-29, <http://www.inhak.adalet.gov.tr/raporlar/2012turkrapor.pdf>10-14, (28.11.2014)

²³¹Avrupa Komisyonu tarafından Avrupa Parlamentosuna, Konseye, Ekonomik ve Sosyal Komiteye Ve Bölgeler Komitesine Sunulan Bildirim, Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu, Brüksel 08.10.2014, http://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf(28.11.2014)

özgürlüğünü kısıtladığı düşünülen²³² 214, 215, 216, 217, 220 (Kamu Barışına Karşı Suçlar), 285, 301, 318 ve diğer maddelerinde olduğu gibi “resmi ideoloji(ye)” aykırı olan eleştirel düşünce ve ifadelerin yasaklanmasında değerlendirilmektedir.²³³

Türkiye, ifade ve basın özgürlüğü alanında (2004-2013) yılları arasında temel hak ve özgürlüklerin çağdaş standartlara getirilmesi, AB müktesebatının yüklenilmesi, yargının hızlandırılması, AİHM ve diğer yüksek mahkemelerin içtihatları doğrultusunda yargıda bir takım reformlar yapmıştır. Bu reformların sonucunda 4. yargı paketi kapsamında 11.04.2013 tarihinde 6459 sayılı "*İnsan Hakları Ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*" kabul edilmiştir. Bu kanun kapsamında 215. maddeye “*açık ve yakın tehlike*” kriteri getirilmiştir.

5237 sayılı TCK'nın 215. maddesinde değişiklik öncesi düzenlenen hüküm şu şekildedir: “*İşlenmiş olan bir suçu veya işlemiş olduğu bir suçtan dolayı bir kişiyi alenen öven kimse iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*” 2013 yılında 6459 sayılı yasa ile yapılan değişiklik sonrası kanun metni “*İşlenmiş olan bir suçu veya işlemiş olduğu bir suçtan dolayı bir kişiyi alenen öven kimse, bu nedenle kamu düzeni açısından açık ve yakın bir tehlikenin ortaya çıkması halinde, iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*” şeklini almıştır.

Maddede geçen kamu barışı kavramından; Bireylerin temel değerlerinin korunduğu, huzur içinde yaşadıkları ve hukukun üstünlüğü ilkesinin hâkim olduğu bir ortamı ifade eder. Yasa koyucu, suçun veya suç işleyen kimsenin övülmesinin, kişileri suça özendirebileceği, suç fiiline ya da suçu işleyen faile karşı kınama duygusunu sarsabileceği endişesiyle 215. maddeye bu başlık altında yer vermiştir.²³⁴

Maddenin gerekçesinde ise, suçun anlamını somutlaştıracak bir açıklama bulunmamaktadır. Suçu ve suçluyu övme suçu tanımı yapılmış, buna göre “suçun oluşması için, failin işlenmiş olan bir suçu veya işlemiş olduğu bir suçtan dolayı bir kişiyi alenen övmesi gerekmektedir. İşlenmiş olan bir suçun failini veya kanuna

²³² Bkz. <http://www.inhak.adalet.gov.tr/raporlar/2011turkrapor.pdf>27-29, (28.11.2014)

²³³ Nisan Kuyucu, “Yargının Siyasallaşması Çerçevesinde Suçu Ve Suçluyu Övme Suçu Yeni Düzenlemenin Anlamı”, **AÜSBF Dergisi**, Cilt 69, No:4, 2014, s.735. <http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/69/4/Nisan-Kuyucu.pdf> (06.01.2015)

²³⁴ Kuyucu, s. 736.

uymayan kişiliğini, sırf suç işlemesi sebebiyle övme hâli de cezalandırılmaktadır. Suç işlemiş olan kişinin övülmesi hâlinde, aslında bu kişi aracılığıyla işlenmiş olan suç övülmektedir.”²³⁵

Övmek, “birini veya bir şeyin iyiliklerini, üstünlüklerini söyleyerek değerini yüceltmek, methetmek” anlamındadır.²³⁶ Övme fiili, çok çeşitli şekillerde gerçekleştirilebilir, sözlü ve sözsüz iletişim becerileriyle gerçekleştirilebileceği gibi, yazı, resim, karikatür, görsel ve işitsel teknolojik araç ve vasıtalarla da gerçekleştirilebilir. Bu suçun oluşabilmesi için övmenin alenen yapılması gerekir. Bu suçla korunan hukuki değer, suç işlenmesinin önlenmesi, toplum düzeni ve huzurudur. Suçun faili herkes olabilir, suçun mağduru toplumu oluşturan bireylerin bütünüdür. Suçun manevi unsuru, kasıttır, basın yoluyla işlenmesi suçun nitelikli halini oluşturur.²³⁷

Suç ve suçluyu övme suçu 6459 sayılı yasa değişikliğinden önceki haliyle, “soyut tehlike suçu” oluşturmaktadır. Bu tür suçlarla herhangi bir zarar durumu ortaya çıkmasa da, suçun unsurlarının gerçekleşmiş olması bu suçun işlenmiş olduğu şeklindedir. Zira soyut tehlike suçları yasallık ilkesine aykırı oldukları gerekçesiyle eleştirilmektedir. İfade özgürlüğü kapsamında değerlendirildiğinde de sınırlayıcı bir etki oluşturduğu söylenebilir.²³⁸

TCK 215. madde ile ilgili yargı kararları incelendiğinde, verilen kararların büyük çoğunluğunun ifade özgürlüğü sınırlarını aştığı bahsi ile düşünce açıklamalarını gerçekleştirenler aleyhine verildiği söylenebilir. Zira Avrupa Birliği Bakanlar Komitesi, AİHM ve bağımsız otoritelerce de rapor edildiği üzere bu suç ifade özgürlüğünü kısıtlayan argümanlardan biri olagelmıştır.²³⁹ Adalet Bakanlığının verilerine göre TCK 215. maddeden; 2009 yılında 4775, 2010 yılında 3408, 2011 yılında 2513 dava açılmıştır. Bu davalarda verilen toplam mahkûmiyet karar sayısı 1557, beraat karar sayısı ise 4265’tir.²⁴⁰

²³⁵ Bkz. www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/maddegerekce.doc (28.11.2014)

²³⁶ Bkz. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54b3850e5983e6.6516052 (12.01.2015)

²³⁷ Vahit Bıçak, **Ceza Özel Hukuku**, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2012, s. 190-191

²³⁸ Kuyucu, s. 738.

²³⁹ Bkz. <http://www.inhak.adalet.gov.tr/raporlar/2011turkrapor.pdf>27-29, (28.11.2014)

²⁴⁰ Kuyucu, s. 739.

4. yargı paketi ile getirilen 6459 sayılı İnsan Hakları Ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un genel gerekçesinde de belirtildiği üzere, AİHM kararlarının gerekçe gösterilerek, ifade özgürlüğü alanında ortaya çıkan aksaklıkların iç hukukta çözümlenmesi ve Türkiye'nin itibarının düzeltilmesi amaçlanmıştır. “AİHM tarafından ülkemiz aleyhine verilmiş bulunan çok sayıda ihlal kararı bulunmaktadır. AİHM tarafından verilen bu ihlal kararları bir yandan ülkemizi her yıl önemli miktarlarda tazminat ödemek zorunda bırakırken, diğer yandan da ülkemizin insan hakları alanında uluslararası toplumdaki görünümünü olumsuz etkilemektedir.”²⁴¹

Bu bağlamda TCK 215. maddeye eklenen “açık ve yakın tehlike” kavramı önem arz etmektedir. Zira bu kavram Amerikan Yüksek Mahkemesinin geliştirdiği bir ölçüttür. Yargıç Holmes tarafından 1919 yılında getirilen bu kritere göre; ifade özgürlüğü ile ilgili dava konuları kapsamında yapılacak değerlendirmeler de; eğer bir ifadenin açıklanmasıyla toplum ya da bireyler için açık ya da mevcut bir tehlike oluşturuyorsa, bu ifadenin açıklanması sınırlandırılabilir denilmektedir. Tehlike'den kasıt ise ifade özgürlüğünün keyfi bir şekilde sınırlanmasını engellemek amacıyla nitelendirilmiştir.²⁴²

Sonuç olarak; 5237 sayılı kanunun 215. maddesinde yapılan değişiklikle kamu düzeni açısından “açık ve yakın bir tehlikenin” ortaya çıktığının tespit edilememesi halinde, suçu ve suçluyu övme fiili suç oluşturmayacaktır. Zira yeni ölçüt bu suçun işlenmesini unsurları bakımından zorlaştırmıştır. Bu düzenleme ile ifade hürriyetinin kullanım alanının genişletilmesi, ifade özgürlüğüne güvence getirilmesi ve suçun soyut tehlike suçu olmaktan çıkarılıp somut tehlike suçuna dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu düzenleme ile yargı makamı, hangi suçu ve suçluyu övme fiilinin kamu düzeni açısından açık ve yakın bir tehlike çıkarıp çıkarmayacağını tespitini de her somut olay açısından ayrı değerlendirecektir.²⁴³

²⁴¹ Bkz. <http://www.kgm.adalet.gov.tr/tasariasamaları/kanunlasan/2013yili/kanunmetni/6459ss.pdf> (12.01.2015)

²⁴² Arslan, Temel, s. 213.

²⁴³ Kuyucu, s. 757; Yıldırım, Türkiye’de İfade, s. 76.

b. TCK 216. Maddesi Açısından İfade Özgürlüğü

Bir hukuk devletinde, toplumsal barış ve huzurun tesis edilebilmesi için hukuk normlarına şüphesiz ihtiyaç vardır. Zira farklı etnik kökene mensup bireyler arasında kamu barışını bozacak şekilde “kin ve düşmanlık” oluşturarak tahriklerin yapılmasına hukuk cevaz vermez. Burada önemli olan, ifade edilen eylemin, ulusal ve uluslararası normlarda meşru görülen ve yasal olarak sınırları çizilen “ifade hürriyeti” kapsamında kalıp kalmadığıdır. Eğer bu alan aşılmamışsa eylem meşru sınırlar içerisinde ise pozitif hukukun koruması altındadır. Böyle bir durumda ceza hukuku terminolojisi içinde hukuka uygunluktan söz edilebilir. Ancak ifade edilen eylem, düşünce açıklaması özgürlüğü sınırlarını aştığında ceza hukuku normu alanında değerlendirilecektir.²⁴⁴

İfade özgürlüğüne sınırlama getirmesi bakımından eleştirilen düzenlemelerden diğeri hiç kuşkusuz, Türk Ceza Kanununun “Kamu Barışına Karşı Suçlar” bölümü içerisinde 216. madde de düzenlenen “*Halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama*” suçudur.

Madde metni şu şekildedir: “(1) Halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini, diğer bir kesimi aleyhine *kin ve düşmanlığa alenen tahrik eden kimse*, bu nedenle kamu güvenliği açısından *açık ve yakın bir tehlikenin* ortaya çıkması halinde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Halkın bir kesimini, sosyal sınıf, ırk, din, mezhep, cinsiyet veya bölge farklılığına dayanarak *alenen aşağılayan* kişi, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(3) Halkın bir kesiminin benimsediği *dini değerleri alenen aşağılayan* kişi, fiilin *kamu barışını bozmaya elverişli* olması halinde, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

TCK 216. madde de; ilk fıkrada “halkı kin ve düşmanlığa tahrik”, ikinci fıkrada “halkın bir kesimini aşağılama” son fıkrada ise “halkın bir kesiminin benimsediği dini değerleri aşağılama” şeklinde farklı suç tiplerine yer verilmiştir.

---

²⁴⁴ Mehmet Emin Artuk ve Ahmet Gökçen, **Ceza Hukuku Özel Hükümler**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011, s.604-605.

Mezkûr maddenin gerekçesinde ise, düzenlenen maddenin uluslararası hukuk normlarına göre ihdas edildiğini, demokratik toplumlarda insan hak ve özgürlükleri içinde yaşam hakkıyla birlikte vaz geçilmez bir temel hak olan “ifade özgürlüğü”nün alanının genişletilerek toplumsal barış ve huzur ortamının tesis edilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama suçuyla ilgili madde gerekçesi şu şekildedir:

Birinci fıkrada tanımlanan “Halkı kin ve düşmanlığa tahrik” suçu, hukuk devleti olma standardı yüksek olan birçok ülkenin Ceza Kanunlarında yer almaktadır. Hiçbir devlet, vatandaşları arasında, muayyen özelliklere sahip bir kesiminin diğer kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa, öç almayı gerektirecek şiddetli nefrete yönlendirilmesine seyirci kalmaz.

Öte yandan çağdaş dünyada, gelişmenin temel dinamiği olarak düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti kabul edilmektedir. Bu bağlamda; kişilerin düşündüklerini hür bir ortamda söyleyebilmeleri, demokratik toplumun varlığı için zaruri sayılan unsurlardandır. Söz konusu suç tanımı, bu düşünceler dikkate alınarak yapılmıştır.

Suç oluşturulan “tahrik”, soyut saygısızlık ve reddin ötesinde, bir halk kesimine karşı düşmanca tavırlar gösterilmesini sağlamaya veya bu tür tavırları pekiştirmeye objektif olarak elverişli olmalıdır. Fail sübjektif olarak da bu amacı gütmeli, halk kesimini kin ve nefrete tahrik etmelidir. Bu kapsamda salt yüz çevirme, soyut bir ret veya saygısızlık ifade eden bir davranışta bulunma veya bu yönde sözler sarfetme, suçun gerçekleşmesi bakımından yeterli değildir. Fiilin suç teşkil etmesi için bunların ötesinde, ağır ve yoğun bir tarzda kin ve düşmanlığa tahrikin var olması gerekir. Failin fiili, adet ve şahıs olarak muayyen olmayan toplum kesimi üzerinde kin ve nefret duygularının oluşumuna veya mevcut duyguların pekişmesine etki edebilmelidir.

Kin, “öç almayı gerektirecek şiddetli düşmanlık hareketlerin zeminini oluşturan psikolojik bir hâl”; düşmanlık ise, “husumet beslenen konuya karşı düşünerek, tasarlayarak zarar vermeye, onu mağlup etmeye yönelmiş kin duygusu” olarak da tanımlanabilir. Şu hâlde kin ve düşmanlık; “husumet beslenen konuya karşı tasarlayarak zarar vermeye, öç almayı gerektirecek şiddette nefret duymaya yönelik hareketlerin zemini oluşturan psikolojik bir hâl” olarak açıklanabilir.

Fıkra metninde; fiilin kamu güvenliğini tehlikeye düşürecek biçimde yapılması arandığı için, suç; soyut tehlike suçu olmaktan çıkarılmış, somut tehlike suçu hâline getirilmiştir. Bu suretle, çağdaş hukuktaki soyut tehlike suçlarını azaltma yönündeki eğilim dikkate alınmış, temel hak ve hürriyetlerin kullanım alanı genişletilmiştir. Bu düzenleme sayesinde "kin ve düşmanlık" ibaresinin anlamı da dikkate alındığında sadece "şiddet içeren ya da şiddeti tavsiye eden tahrikler" madde kapsamında değerlendirilebilecektir.

Söz konusu suçun oluşması için, kamu güvenliğinin bozulması tehlikesinin somut olgulara dayalı olarak varlığı gereklidir. Bu tehlike, somut bir tehlikedir. Bu somut tehlikenin gerçekleşip gerçekleşmediğini belirlerken failin söz ve davranışlarının neden olduğu tehlike neticesinin gerçekleşmesi gerekir. Hâkim,

kullanılan ifadeler dolayısıyla bu tehlikenin gerçekleşip gerçekleşmediğini, dayanak noktalarını göstermek suretiyle belirleyecektir. Bu kapsamda, kişinin söz ve davranışlarının kamu güvenliğini bozma açısından yakın bir tehlike oluşturduğunun tespit edilmesi gerekir. Kişinin söz ve davranışlarının, halkın bir kesimi üzerinde tahrik konusu fiillerin işleneceği hususunda duyulan endişeyi haklı kılacak bir etki oluşturması gerekir. İfade özgürlüğü ile bu tip tehlike suçları arasında “açık ve mevcut tehlike” kriterinin var olması gerekir. Buna göre, yapılan konuşma veya öne sürülen düşünceler toplum açısından açık ve mevcut bir tehlike oluşturduğu takdirde yasaklanabilmekte, keza böyle bir tehlikenin varlığı somut olarak, açıkça tespit edilmedikçe söz konusu suçtan dolayı cezalandırma yoluna gidilemez.

Maddenin ikinci fıkrasında halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep, cinsiyet veya bölge bakımından farklı bir kesiminin alenen aşağılanması suç sayılmıştır. Suçun oluşması için fıkarda belirtilen özelliklere sahip ve halkın bir kesimini oluşturan gayrimuayyen sayıdaki kişilerin aşağılanması, tahkir edilmesi gerekir. Bu fıkarda, kamu barışını korumak amacıyla halk kesimlerinin alenen aşağılanması, suç olarak tanımlanmıştır.

Maddenin üçüncü fıkrasında bir halk kesiminin benimsediği dinî değerlerin alenen aşağılanması, suç hâline getirilmiştir. Fiilin cezalandırılabilmesi için, “kamu barışını bozmaya elverişli” olması gerekir.²⁴⁵

Düzenlenen suçla korunan hukuki değer, toplumsal yaşamda fertler arasında oluşabilecek “kin ve düşmanlık” duygularının önlenmesi ve kamu barışının korunmak istenmesidir. Suçun maddi unsuru alenen tahrik etme fiilidir. “Kin ve düşmanlığa” tahrik ise, “husumet beslenen konuya karşı tasarlayarak zarar vermeye, öç almayı gerektirecek şiddetle nefret duymaya yönelik hareketlerin zeminini oluşturan psikolojik bir hal” olarak açıklanabilir.²⁴⁶ Suçun faili ceza sorumluluğu olan herkes olabilir. Suçun mağduru 216. maddenin birinci fıkrasındaki özellikleri taşıyan halktır²⁴⁷ yani kamuyu oluşturan kişilerin bütünüdür.²⁴⁸ Ancak madde metninde geçen halk tabirinden “Türk halkı” anlaşılmalıdır. Zira Türk halkı dışında diğer bir ülke halkının belli bir kesiminin tahrik edilmesi bu suçu oluşturmaz.²⁴⁹ Halkı kin ve düşmanlığa tahrik suçunun konusu “kamu barışıdır.”²⁵⁰ Bahsi geçen

²⁴⁵ TCK 216. madde gerekçesi Bkz. www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/maddegerekce.doc (13.01.2015)

²⁴⁶ Ahmet Gökçen, Halkı Kin Ve Düşmanlığa Açıkça Tahrik Cürmü, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2001, s. 127-128.

²⁴⁷ Artuk, Gökçen, s. 589.

²⁴⁸ Aykut Ersan, “Halkı Kin Ve Düşmanlığa Tahrik Veya Aşağılama”, **TBB Dergisi**, 2014 (111), s. 90. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2014-111-1361>, (20.12.2014)

²⁴⁹ Ayşe Seymen Çakar, “Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü Çerçevesinde Halkı Kin Ve Düşmanlığa Tahrik Suçu”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 36, 2013, s. 15, <http://www.akademikbakis.org/eskisite/36/29.pdf>, (20.12.2014)

²⁵⁰ Artuk, Gökçen, s. 599.

suçun manevi unsuru kasttır ve aynı zamanda tehlike suçudur. Suçun nitelikli hali ise, basın yayın yolu ile işlenmesidir.²⁵¹

Halkı kin ve düşmanlığa tahrik suçunda, suç, “aleni tahrikin” yapılması ile oluşmaktadır. Fakat failin cezalandırılabilmesi için kamu güvenliği açısından “açık ve yakın tehlikenin” başka bir ifadeyle somut tehlikenin ortaya çıkmış olması aranmalıdır. Mezkûr madde metninde geçen “kin ve düşmanlık” ifadeleri birlikte değerlendirildiğinde “şiddet içeren ya da şiddeti tavsiye eden tahrikler” ancak bu suçun kapsamı dâhilinde değerlendirilecektir. Ayrıca, kamu güvenliğinin bozulması tehlikesinin somut olgulara dayalı ortaya çıkması durumunda da, bahse konu suç cezalandırılacaktır.²⁵²

Yargıtay Ceza Genel Kurulu 06.03.2007 tarihinde, Yargıtay 8. Ceza Dairesinin *Baskın Oran ve İbrahim Kaboğlu* hakkında,²⁵³ yazdıkları rapor dolayısıyla haklarında “halkı kin ve düşmanlığa tahrik ettiği iddiasıyla” açılan kamu davasının, verilen bozma kararında, özgürlükçü bir yorum getirmiştir. Kararda; sanıklar tarafından hazırlanan raporun “resmi görüşü sorguladığı(nı), suç teşkil etmeyecek tarzda ve ifade özgürlüğü sınırlılığıyla eleştirdiği(ni)” belirterek demokratik bir düzende yer verilmesi gereken açıkça söylenebilen ifadeler olarak değerlendirmiştir. Ayrıca sanıklarca hazırlanan raporun, içeriği itibariyle toplumun belli kesimleri arasında kamu barışını bozacak herhangi bir taşkınlık ve infiale sebebiyet vermediğini, ayrıca mezkûr raporun “ kamu güvenliğine yönelik açık ve yakın bir tehlikeyi ortaya çıkaracak şiddet çağrısını içermediği(ni)” belirtmiştir.²⁵⁴

Avrupa Komisyonu 2014 yılı Türkiye ilerleme raporunda, Türk Ceza Kanunu’nun halkı kin ve düşmanlığa tahrik ve aşağılama başlıklı 216. maddesi hakkında şu tespitte bulunmuştur: “özellikle bahse konu suçlar gayrimüslim cemaatlere yöneltildiğinde, yargı mensupları tarafından kısıtlayıcı bir şekilde yorumlanmaya devam etmiş ve bu soruşturmalar çoğunlukla takipsizlik kararıyla sonuçlanmıştır.”²⁵⁵

²⁵¹ Bıçak, Ceza, s. 191-194.

²⁵² Artuk, Gökçen, s. 601.

²⁵³ CGK, E.2007/8-244, K.2008/92, T.06.03.2007 aktaran, Kuyucu, s. 757.

²⁵⁴ Kuyucu, s. 755-756.

²⁵⁵ Bkz. http://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf (28.11.2014)

Sonuç olarak, bugün birçok ülke, kendi iç hukuklarında nefret içerikli ifadeleri sınırlandıran yasal mevzuatlar getirmiştir. İfade özgürlüğünün norm alanı dışında kalan bu ifadeler, genellikle başkalarını aşağılayan, küçük düşüren sözler veya semboller içerir. Zira BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi 20. maddesi “ayrımcılığa, nefrete, ya da şiddete teşvik eden ulusal, ırksal ya da dinsel düşmanlığın savunulmasını” ifade özgürlüğü alanı dışında bırakmıştır. Türk hukukunda nefret içerikli ifade kavramlarını ceza hukuku normu alanında değerlendiren temel hüküm TCK 216. maddedir.²⁵⁶

Ceza Kanunu’nda “*Halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama*” suçu ile genel anlamda düşünce ve ifade özgürlüğünün sınırları genişletilmiş, hak ve özgürlüklerin korunması amaçlanarak, suçun oluşması için kamu güvenliğinin bozulması ve tehlikenin somut olgulara dayalı olması varlığı aranmıştır. Bu kapsamda bireyin söz ve davranışlarının kamu güvenliğini bozma açısından “açık ve yakın tehlikenin” ortaya çıkartılması gerekmektedir. Ne var ki uygulamada bu kriterin tespiti ve değerlendirilmesinde yargı erkinin, “hak eksenli” özgürlükçü bir yaklaşımla yorumlayarak uygulaması, ifade özgürlüğünün korunması ve genişletilmesi bakımından önem arz etmektedir.²⁵⁷

c. TCK 301. Maddesi Açısından İfade Özgürlüğü

Avrupa Konseyi ile AB ilerleme raporlarında ve AIHM içtihatlarında Türk hukuk mevzuatında ifade özgürlüğünü sınırlayan ve eleştiri getirilen düzenlemelerden biri “*Türklüğü, Cumhuriyeti, Devletin Kurum ve Organlarını Aşağılama*” başlığı altında düzenlenen TCK’nın 301. maddesi olmuştur. Bu maddenin uygulanması, maddede korunan hukuki değer ve kavramların muğlaklığı, sınırların açık ve net olmaması önemli bir eksiklik olarak ifade edilmiş ayrıca

²⁵⁶ Uygun, Avrupa, s. 31.

²⁵⁷ Zühtü Arslan, “İstisnanın Normalleş(tiril)mesi, Terör ve İfade Özgürlüğü Türkiye Tecrübesi Üzerine Notlar”, **İfade Özgürlüğü İlkeler Ve Türkiye**, Ed. Tanıl Bora, İstanbul 2007, s. 197-198. Ayrıca Bkz. Çakar, s.17-18, Kuyucu, s. 757-758.

ülkemiz bakımından bu düzenlemenin getirdiği temel sorun ise maddenin yorumlanması ve uygulanmasında “düşünce suçu” oluşturacak şekilde nitelendirilmesi olmuştur.²⁵⁸

1 Haziran 2005'te yürürlüğe giren 5237 sayılı TCK'nın “Devletin Egemenlik Alametlerine ve Organlarının Saygınlığına Karşı Suçlar” başlıklı üçüncü bölümünde 301. maddede öngörülen suça ilişkin düzenlemenin ilk hali şöyledir:

“(1)Türklüğü, Cumhuriyeti veya Türkiye Büyük Millet Meclisini alenen aşağılayan kişi, altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2)Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini, Devletin yargı organlarını, askeri veya emniyet teşkilatını alenen aşağılayan kişi altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(3)Türklüğü aşağılamanın yabancı bir ülkede bir Türk vatandaşı tarafından işlenmesi halinde, verilecek ceza üçte bir oranında arttırılır.

(4)Eleştiri amacıyla yapılan düşünce açıklamaları suç oluşturmaz.”

301. madde bu haliyle üç yıl kadar sürmüştür. Önceki kanundan farklı olarak soruşturma izni sistemi kaldırılmış, korunan hukuksal değerler arasında ise “Bakanlıklar” sayılmamıştır. İfade özgürlüğü kapsamında yapılacak bir eleştirinin ise suçu ortadan kaldırması hükmü muhafaza edilirken, yabancı bir ülkede Türk vatandaşı tarafından suçun işlenmesi nitelikli bir hal olarak varlığını devam ettirmiştir.²⁵⁹

TCK'nın 301. maddesine getirilen yoğun eleştiriler neticesinde bu hüküm 8 Mayıs 2008 tarihinde 5759 sayılı yasa ile köklü bir değişikliğe uğramıştır. Halen yürürlükte olan kanunun son şekli şöyledir:²⁶⁰

“Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Devletin kurum ve organlarını aşağılama suçu.

(1) Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Türkiye Büyük Millet Meclisini, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ve Devletin yargı organlarını alenen aşağılayan kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Devletin askerî veya emniyet teşkilatını alenen aşağılayan kişi, birinci fıkra hükmüne göre cezalandırılır.

(3) Eleştiri amacıyla yapılan düşünce açıklamaları suç oluşturmaz.

²⁵⁸ Türkan Yalçın Sancar, “Yine Düşünce Özgürlüğü, Yine 301. Madde”, **İfade Özgürlüğü İlkeler Ve Türkiye**, Ed. Tanıl Bora, İstanbul 2007, s. 116.

²⁵⁹ Süleyman Özar, “AİHM'nin A.Taner Akçam v. Türkiye Kararı Işığında TCK'nın 301. Maddesini Yeniden Düşünmek”, **Ankara Barosu Dergisi**, 2012/3, s. 437, [http://www.ankarabarusu.org.tr/site/ankarabarusu /tekmakale / 2012-3/16.pdf](http://www.ankarabarusu.org.tr/site/ankarabarusu/tekmakale/2012-3/16.pdf) (02.01.2015)

²⁶⁰ Madde 301- (Değişik: 30.4.2008-5759/1 Md.) <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/> (02.01.2015)

(4) Bu suçtan dolayı soruşturma yapılması, Adalet Bakanının iznine bağlıdır.”

5759 sayılı kanunla yapılan önemli değişiklikler şunlardır: Suçtan dolayı soruşturma yapılmasının Adalet Bakanının iznine tabi tutulması, Suçun yurt dışında bulunan bir Türk vatandaşı tarafından işlenmesi durumu nitelikli bir unsur iken, yeni düzenlemeden çıkarılmış olması, Suçun cezası tüm değerler bakımından altı aydan iki yıla kadar sınırlandırılmış olması ve ayrıca Türklük kavramı yerine “Türk Milleti”, Cumhuriyet kavramı yerine ise “Türkiye Cumhuriyeti” kavramı getirilmiştir.²⁶¹

Uluslararası devletler muvazenesinde itibarımızın yükseltilmesi, AİHM nezdinde ki davalarda ihlal kararlarının azaltılması ve 301. maddenin kamuoyunda ki tartışmalarına son vermek amacıyla bu düzenlemelerin yapıldığı söylenebilir. Zira Adalet Bakanlığı’nın verilerine göre (8 Mayıs 2008 – 31 Mayıs 2012) tarihleri arasında TCK 301. madde ile ilgili Adalet Bakanlığına (1952) dosya gönderilmiş ve bunlardan (105) tanesine soruşturma izni verilmiştir.²⁶² Elbette ki bu suçta izin sisteminin getirilmesi pratikte olumlu bir adım olarak gözükse de “uygulamada halen, içinde devlet-millet geçen hemen her aşağılama fiilinde soruşturma izni talep edildiği görülebilmektedir.” Kimi zaman ise soruşturma izni dahi talep edilmeden yakalama ve şüpheli sıfatıyla savunması alınması gibi tedbirlere başvurulmaktadır.²⁶³ Zira AİHM, A.Taner Akçam v. Türkiye kararında (Başvuru No: 27520/07, Karar Tarihi: 25 Ekim 2011),²⁶⁴ “izin sistemi ile soruşturma izni verilen vakaların bir hayli az olduğu” yönünde hükümetin savunmasına karşılık, mahkemenin yanıtı “sıfır tolerans” olmuş, siyasi iradenin konjonktüre göre değişebileceğini ifade ederek “izin sisteminin” sorunun kalıcı çözümü olmadığını belirtmiştir.²⁶⁵

Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Devletin kurum ve organlarını aşağılama suçu ile bir takım varlık ve kurumlar koruma altına alınmıştır. Kanun koyucu mezkûr varlık ve kurumların aşağılanmasını cezalandırmak suretiyle, onların saygınlığını ve manevi şahsiyetini korumayı hedeflemiştir. Zira söz konusu olan,

²⁶¹ Şahin, İnsan, s. 418-419, Özar, s. 438.

²⁶² Özar, s. 438.

²⁶³ Özar, s. 438.

²⁶⁴ <http://taa.gov.tr/dosya/dergiler/kb3/files/assets/common/downloads/publication.pdf> (02.01.2015)

²⁶⁵ Özar, s. 433.

“maddede geçen kurumların veya kurumları oluşturan kişilerin ya da gurupların korunması değildir.”²⁶⁶ Mukayeseli hukukta ve Avrupa ceza kanunlarında 301. maddeye benzer düzenlemeler mevcuttur. Ancak batı demokrasilerinde Türkiye’deki gibi bir uygulama ve yorumlama olmadığından AIHS normları içerisinde varlıklarını eleştiri konusu yapmamaktadırlar.²⁶⁷

Diğer bir konuda, gerçek ve tüzel kişiler tarafından ifade özgürlüğü kapsamında yapılan açıklamaların, yasa uygulayıcıları tarafından 301. maddede yer bulan varlık ve kurumları “*kamu düzeni ve kamu yararı için korunması*” gerçeğinin unutulmasıdır. Zira bireyler ile kolluk görevlileri arasında meydana gelen tartışma ve olaylarda şüphelilere yapılan suç isnadının ekseriyetle 301. madde kapsamında değerlendirildiği görülmektedir. Ancak bu tür olaylarda genel yanlış, olayın yalnızca kolluk personeli ile şüpheli kimseler arasında kaldığı ve kamu görevlisine görevinden dolayı hakaret suçunun oluştuğunun tespit edilememesidir.²⁶⁸

Yargıtay 9.CD. 2004 yılına ait Emniyet Teşkilatının aşağılanıp aşağılanmadığı hakkındaki bir kararında “Sanıkların, nezarete alınmaları sırasında kolluk görevlilerine kızarak sarf ettikleri sözlerin kül halinde ve doğrudan doğruya olaya müdahale eden kolluk görevlilerine yönelik olup TCK’nın 159. maddesinde belirlenen suçun unsurlarının oluşmadığı” kanaati ile sanığın sarf ettiği sözlerin doğrudan orada bulunan polisin şahsıyla sınırlı olduğunu kabul ederek karar vermiştir.²⁶⁹

301. maddede düzenlenen suçun unsurları bakımından yapılan değerlendirme şöyledir; maddede korunan değerlerin alenen aşağılanması durumunda bu suç gerçekleşeceğinden, suçun maddi unsurunun hareket kısmı “aşağılamaktır”. Aşağılamak terimi, değerinden düşük göstermek, küçültücü davranışlarda bulunmak ve hor görmek anlamlarına gelmektedir.²⁷⁰ Suçun maddi unsuru ile ilgili diğer bir koşulda “Aleniyettir” bu kelimenin sözlük anlamı; “Bir şeyin zahir ve meydanda

²⁶⁶ Bkz. Yargıtay CGK. 225.1995, 9-127/157; aktaran Artuk, Gökçen, s. 1046-1047.

²⁶⁷ Artuk, Mehmet Emin ve Gökçen, Ahmet, s. 1043-1046; Şahin, İnsan, s. 408.

²⁶⁸ Özar, s. 439.

²⁶⁹ 9. CD. 2004/4782, E.2004/4740, K. 28.9.2004 <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm>; aktaran, Murat Ceyhan, “Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Devletin Kurum Ve Organlarını Aşağılama Suçu (TCK m. 301)”, Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan, s. 1793. Bkz. *e-dergi.marmara.edu.tr/maruhad/issue/download/ (02.01.2015)*

²⁷⁰ Bkz. <http://www.tdk.gov.tr/> (02.01.2015)

olması, gizli olmayıp göz önünde bulunması ve açıklık” anlamlarına gelmektedir.²⁷¹ Yargıtay aleniyet unsuru aranan bir suçta, eylemin herkes tarafından görülebilecek biçimde işlenmiş olmasını aramaktadır. Zira aleniyet unsuru açısından 1999 tarihli bir kararında şu tespitte bulunmuştur: “Aleniyet, suçun herkesin görebileceği bir yerde işlenmesi anlamındadır... aleniyette fiilin başkaları tarafından görülüp, işitilmesi şart olmayıp, görülebilir, işitilebilir olması yeterlidir.”²⁷²

TCK 301. maddesinde düzenlenen suç bir tehlike suçudur. Bu suçun faili herkes olabilir. Suçun mağduru ise, gerçek bir kişiden ziyade kamu tüzel kişilikleri kabul edilebilir ya da toplumu oluşturan tüm bireylerdir denilebilir. Suçun ancak kasten işlenebilecek olması ise manevi unsurunu oluşturur. Düzenleme ile korunan, devletin manevi şahsiyeti ile tüzel kişiliklerinin alenen aşağılanması eylemi, eleştiri sınırları içerisinde kalmışsa suç oluşmayacaktır. Zira eleştiri hakkı bir hukuka uygunluk nedeni olarak aşağılama maksadını ortadan kaldırmaktadır.

Türkiye'nin AİHM' deki eski yargıcı Türmen'de 301. madde ile ilgili olarak, sorunun hakaret ve eleştiri arasındaki sınırın uygulamacılar tarafından isabetli yorumlanamamasına bağlamaktadır. Yine bu konuyla ilgili Türmen'in görüşleri şöyledir:

“Bireyleri eleştirmek, bireylerin kişilik haklarına tecavüz sınırı dardır. Ulusu eleştirmekse daha farklı. Eleştirmek mi, hakaret etmek mi? Bunları dikkate almak lazım. Hakaret başka bir şey... ama hakaretle eleştiri arasındaki sınırı iyi çizilebilir.”²⁷³

AİHM, A.Taner Akçam v. Türkiye kararında, TCK 301. madde düzenlemesi ile ilgili olarak, kanunilik ilkesine atıfta bulunmuş, bahse konu ilkenin açıklık, kesinlik ve belirlilik ölçütlerinde olmasını önermiştir. Mahkeme 301. maddedeki “Türk Milleti” vb. terimlerin tamamını “*çok geniş ve belirsiz bulunduğunu*” kaydetmiştir. Zira Mahkeme, bireylerin eylemlerinin sonuçlarını öngöremediklerinden sürekli bir tehdit altında sınırlandırıldıklarını belirtmiştir.²⁷⁴ AİHM 25 Ekim 2011'de açıkladığı kararıyla, Akçam'ın haklılığına karar vermiştir.

²⁷¹ Ferit Develioğlu, “Osmanlıca ve Türkçe Ansiklopedik Lügat”, 11. Baskı, 1993, s.28'den aktaran, Artuk, Gökçen, s.1047.

²⁷² CGK, 9-145/160, 15.6.1999; Yaşar/Gökcan/Artuç s. 8333'den aktaran, Ceyhan, s.1792.

²⁷³ “İfade Özgürlüğü: Yasalar Tamam; Uygulamada Sorun Var,” Yuvarlak Masa, (yöneten Adem Sözüer), HPD, S.6, Mayıs 2006, s.112'den aktaran, Şahin, İnsan, s. 407.

²⁷⁴ AİHM, A.Taner Akçam v. Türkiye kararı 91 ve 93. paraf, aktaran Özar, s. 434.

Mahkeme'nin yerleşik içtihatlarının gerektirdiği “yasa niteliği” ile buluşmadığını teyit ederek düzenlenen maddenin kabul edilemez genişlikteki terimlerinin ve bunların etkilerinin öngörülebilir olmaması sonucunu doğurduğundan bahisle Sözleşme'nin 10. maddesinin ihlali olarak görmüş ve TCK 301. maddesinin de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ruhuna aykırı bir yasa olduğunu belirtmiştir.²⁷⁵

Bu noktada taraf olduğumuz uluslararası normlardan AİHS ve AİHM kararlarında görüldüğü üzere, ifade özgürlüğünün demokratik bir toplumun vazgeçilmez bir unsuru olarak, devletin pozitif yükümlülüğü kapsamında olduğu ve özel bir koruma sağlaması gerektiği, zira çağdaş ve çoğulcu bir toplumda “*devlet kurumlarının eleştiri dışı bırakılamayacağı*” ifade edilmektedir.²⁷⁶ Bunun istisnası olarak, bütün demokratik ülkelerde var olan yargı organlarının tarafsızlığını ve otoritesini korumak amacıyla getirilen kısıtlayıcı düzenlemeler mevcuttur. Ancak bu tür yasaklar ve cezalar söz konusu kurumların saygınlığını arttırmaz. Zira saygınlık tehditle ve korkuyla sağlanamaz.²⁷⁷

Sonuç olarak Türkiye, AB uyum yasaları, uluslararası antlaşma ve sözleşmeler neticesinde mevzuatında yaptığı iyileştirmelerle ifade özgürlüğü alanını genişlettiği söylenebilir ancak yargı erkinin uygulayıcıları olan savcı ve yargıçların bu temel özgürlüğü dar bir çerçevede yorumlaması ya da bireyden ziyade devleti koruma ve kollama refleksiyle kararlar vermeleri taraf olduğumuz Avrupa Konseyi²⁷⁸ ve diğer bağımsız otoritelerce ifade edilen bir durumdur.²⁷⁹ Son olarak şunu da belirtmek gerekir. İfade özgürlüğü hakkının kullanılması neticesinde hukuka

²⁷⁵ TCK 301.maddesi ile AİHM İkinci Daire'nin Altuğ Taner Akçam v. Türkiye Kararı, (*Başvuru no. 27520/07, Karar Tarihi:25 Ekim 2011*), Küresel Bakış Çeviri Hukuk Dergisi, sayı 3, Yıl 1, 2011, Bkz. <http://taa.gov.tr/dosya/dergiler/kb3/files/assets/common/downloads/publication.pdf> (02.01.2015)

²⁷⁶ Bkz. Thomas Hammarberg'in, 27-29 Nisan 2011 Raporu, (Komiser, Türkiye'deki savcı ve mahkemelerin yönetim karşıtı görüşleri ve eleştirileri ve aynı zamanda azınlıkların kimliklerini ifade etmelerini, çoğu kez devletin bütünlüğüne karşı bir tehdit olarak algıladıklarını gözlemlemiştir. Ayrıca, yapılan bazı araştırmalar, yargı mensuplarının temel görevlerini, bireylerin insan haklarını, hukukun üstünlüğünü ve demokrasiyi korumak yerine devletin çıkarlarını korumak olarak gördüklerini ortaya koymaktadır.) Bkz. <http://www.inhak.adalet.gov.tr/raporlar/2011turkrapor.pdf>27-29 (02.01.2015)

²⁷⁷ Uygun, s. 56.

²⁷⁸ İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg'in, 27-29 Nisan 2011 tarihleri arasında Türkiye'yi ziyaretini müteakiben hazırladığı “Türkiye’de ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğü” raporu, (15 ve 16. Paragraflar.) Bkz:<http://www.inhak.adalet.gov.tr/raporlar/2011turkrapor.pdf>27-29 (02.01.2015)

²⁷⁹ Bkz. Avrupa Komisyonu Türkiye 2014 yılı İlerleme Raporu: “Türk milletini aşağılamayı suç sayan Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesi hakkındaki iki AİHM kararı halâ uygulanmamıştır. Eylem Planı'nda bu maddenin gözden geçirilmesi öngörülmektedir. 2013 yılında, Adalet Bakanına yönlendirilen dava sayısı 373 iken, bu davaların 40'ı için soruşturma izni verilmiştir. 2014 yılının ilk yarısında yönlendirilen toplam dava sayısı 228 iken, bu davaların 14'ü için soruşturma izni verilmiştir.”(s.51)

aykırılığın ortadan kalkması ve yargı erklerinin daha özgürlükçü bir 301. madde yaklaşımı salt ceza hukuku alanında değil, demokratik toplum yaşantısında da kendisini olumlu şekilde gösterecektir.²⁸⁰

2. Terörle Mücadele Kanununda İfade Özgürlüğü

Türkiye'nin AIHM kararlarında ifade özgürlüğünü ihlalden dolayı mahkûm edilmesinin nedenlerinden biri hiç kuşkusuz Terörle Mücadele Kanunundaki ifade özgürlüğünü sınırlandıran düzenlemelerdir.

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu (TMK) kabul edildiği tarihte (12.04.1991) yürürlük ve yürütme dâhilinde 25 ana ve 9 geçici maddeden oluşmaktaydı. Şimdiye kadar bu kanunda değişiklik yapılması için toplam 28 kanun Meclis'te kabul edilmiştir. Bugüne kadar TMK'da değişiklik yapan 26 kanun yürürlüğe girmiştir. Bunların bir kısmı sadece ifade değişikliklerine ilişkindir. Yine bugüne kadar ki süreçte kanunun 7 maddesi yürürlükten kaldırılmış, iki ana dört geçici madde ilave edilmiştir. TMK'nın bugün yürürlükte olan haline baktığımızda değişmemiş toplam dört maddesinin bulunduğunu söyleyebiliriz.²⁸¹

Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerden doğan yükümlülükler çerçevesinde mevzuatında sıklıkla değişiklikler yapması zorunlu hale gelmiştir. Özellikle TMK mülga 8. maddeden²⁸² dolayı AIHM davacıların neredeyse tamamının lehine karar vererek Türkiye'yi mahkûm etmiştir.²⁸³ 3713 sayılı yasanın uzun bir zaman tartışma konusu olan ve “bir düşüncenin veya failin salt düşüncesinin

²⁸⁰ Ceyhan, s.1798.

²⁸¹ Terörle Mücadele ve İnsan Hakları Konusunda Kurumsal Perspektifler Paneli, (11.12.2013), Adalet Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Kenan Özdemir'in Terörle Mücadele Kanunu ile Hukukumuzda Yeni Sorun Alanları Yerleşti" Başlıklı Konuşmasından alıntıdır. Bkz. <http://www.kdgm.gov.tr/snetix/solutions/KDGM/resources/uploads/files/panel.pdf> (02.01.2015)

²⁸² 15.07.2003 kabul tarihli 4928 sayılı Yasa ile 3713 sayılı TMK'nın 8. maddesi yürürlükten kaldırılmıştır. Bkz. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/07/20030719.htm> (02.01.2015)

²⁸³ Arslan, İstisnanın, s. 199-200.

suç sayıldığı”²⁸⁴ şeklinde değerlendirilen düzenlemenin yürürlükten kaldırılmadan önceki hali şu şekildedir:

“(1)Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı hedef alan yazılı ve sözlü propaganda ile toplantı, gösteri ve yürüyüş yapılamaz. Yapanlar hakkında (...)

(2)Birinci fıkrada belirtilen propaganda suçunun 5680 sayılı Basın Kanununun 3’ncü maddesinde belirtilen mevcuteler vasıtası ile işlenmesi halinde (...)

(3)Birinci fıkrada belirtilen propaganda suçunun ikinci fıkrada yazılı mevcuteler dışında basılı eser ve sair kitle iletişim araçları ile işlenmesi halinde, sorumluları ve ayrıca kitle iletişim araçları sahipleri hakkında (...)

(4)Birinci fıkrada yazılı fiillerin ikinci ve üçüncü fıkralarda yazılı kitle iletişim araçları ile işlenmesi halinde belirlenen ceza üçte birden yarıya kadar arttırılır.”

Kamuoyunda Altıncı Uyum Paketi²⁸⁵ olarak bilinen yasal düzenlemeler kapsamında Terörle Mücadele Kanununun 1. ve geçici 10. maddelerinde yapılan değişikliklerle, terör suçunun oluşmasında “cebir ve şiddet” kriteri getirilmiştir.²⁸⁶ Zira TMK'nın genel gerekçesinde de “şiddet içermeyen düşüncelerin serbest bırakılması” kabullenilmişken maddenin son hali aykırı düşünce ve ifadeleri cezalandırma eğilimindedir. Hâlbuki bu maddede kısmen de olsa daha önce pozitif bir iyileşme yapılmış olmasına rağmen ifade özgürlüğünün vasıtalarından kabul edilen propaganda faaliyetini suç sayması, ifade özgürlüğünün yasaklanması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda TMK’nın 8. maddesi AIHS ve AIHM içtihatları yükümlülükleri kapsamında yürürlükten kaldırılmıştır.²⁸⁷

Türk Ceza Kanunu’nda uluslararası hukuk normlarına uygunluk sağlamak amacıyla bazı kanun maddelerinin yürürlükten kaldırılması üzerine Terörle Mücadeleyi etkin bir şekilde devam ettirebilmek maksadıyla TMK’da 6. madde ihdas edilmiştir.

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun,²⁸⁸ “Açıklama ve yayınlama” başlıklı maddesi şu şekilde düzenlenmiştir:

“Madde 6 – İsim ve kimlik belirterek veya belirtmeyerek kime yönelik olduğunun anlaşılmasını sağlayacak surette kişilere karşı terör örgütleri tarafından

²⁸⁴ Beydoğan, s. 179.

²⁸⁵ 15.07.2003 tarih ve 4793 sayılı yasa, Bkz. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/02/20030204.htm> (02.01.2015)

²⁸⁶ Yıldırım, Türkiye’de İfade, s. 69.

²⁸⁷ Beydoğan, s. 180-181.

²⁸⁸ Bkz. www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.doc (02.01.2015)

suç işleneceğini veya terörle mücadelede görev almış kamu görevlilerinin hüviyetlerini açıklayanlar veya yayınlayanlar veya bu yolla kişileri hedef gösterenler bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(Değişik ikinci fıkra: 11.4.2013-6459/7 md.) Terör örgütlerinin; cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösteren veya öven ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik eden bildiri veya açıklamalarını basanlar veya yayınlayanlar bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Bu Kanununun 14. maddesine aykırı olarak muhbirlerin hüviyetlerini açıklayanlar veya yayınlayanlar bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(Değişik dördüncü fıkra: 29.6.2006-5532/5 md.) Yukarıdaki fıkralarda belirtilen fiillerin basın ve yayın yoluyla işlenmesi hâlinde, basın ve yayın organlarının suçun işlenişine iştirak etmemiş olan (...) yayın sorumluları hakkında da bin günden beşbin güne kadar adli para cezasına hükmolunur. (Mülga son cümle: 11.4.2013-6459/7 md.) (...)"

Terörle Mücadele Kanununun gerekçesine göre 6. maddenin amacı, terör örgütlerinin suça hedef olarak kabul ettikleri kişilerin isim ve kimlik bilgilerini açık bir şekilde belirterek veya açık bir şekilde belirtmese dahi, bu şahısların kim olduğunun kolayca anlaşılmasını sağlayacak şekilde veya terörle mücadelede görev almış kamu görevlilerinin kimliklerini açıklayanlar veya yayanlar veya bu yolla kişileri hedef gösterenler ile terör örgütlerinin bildiri ve açıklamalarını basan veya yayınlayanları cezalandırmaktır.

Düzenlemeyle, kamu düzeni ve güvenliğinin sağlanması, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü tehdit eden terör ve şiddet eylemleri karşısında, basın ve yayın organları tarafından gerçekleştirilen yayınların denetlenmesi ayrıca maddede belirtilen açıklama ve yayınlama yasağına aykırı bir şekilde gerçekleştirilen yayınlarla demokratik hukuk devleti kuralları içinde etkili bir şekilde mücadele edebilmek amaçlanmıştır.²⁸⁹

3713 sayılı TMK'da yedinci uyum yasaları kapsamında 30.07.2003 tarih ve 4963 sayılı yasa ile kanununun 7. maddesinde "*örgütle ilgili propaganda yapma*" suçuna "*şiddet ve diğer terör yöntemlerine başvurmayı teşvik edecek şekilde propaganda yapmak*" fiili eklenerek AİHM'in aradığı kriter maddeye eklenmiştir.²⁹⁰ Ayrıca 29 Haziran 2006 tarihinde 5532 sayılı yasa ile TMK'da önemli değişiklikler

²⁸⁹ Mehmet Taştan, "3713 Sayılı TMK'nın 6. Maddesinde Düzenlenen Açıklama Ve Yayınlama Yasağı Suçu", **TBB Dergisi**, Sayı 85, 2009, s. 286. Bkz. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2009-85-568> (02.01.2015)

²⁹⁰ Fikret, İlkiz, "Geçmişten Günümüze İfade Özgürlüğü Ve Basın", **İfade Özgürlüğünün On Yılı**, IPS İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 69.

yapılmıştır. Yapılan değişikliklerle “güvenlik-özgürlük” denkleminde ifade özgürlüğünü kısıtlar mahiyette güvenlik hâkim hale getirilmiştir.²⁹¹

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu ifade özgürlüğünü kayıt altına alan özel düzenlemelerden biri olduğundan, ulusal ya da uluslararası konjonktürel gelişmeler neticesinde sıklıkla değişikliğe ve eleştiriye açık olmuştur. Bu bağlamda TMK hakkında yapılan eleştiriler genellikle şu şekilde sıralanabilir:

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg’in 27 - 29 Nisan 2011 tarihleri arasında Türkiye’yi ziyaretini müteakiben “Türkiye’de ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğü” başlıklı hazırladığı raporda şu ifadeler dikkat çekicidir:²⁹²

“Türkiye aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine götürülen ifade özgürlüğüyle ilgili davaların büyük bir çoğunluğunun temelinde yer alan Türk Ceza Kanunu ve Terörle Mücadele Kanunu, sırasıyla 2004 ve 2006 yıllarında değiştirilmiştir. Bunu müteakiben başka bazı değişiklikler de yapılmıştır. Ancak, değiştirilen metinlerdeki hükümler, eski metinlerin içeriğini büyük ölçüde muhafaza etmiştir. Bu değerlendirme Mahkemenin 2010 yılında, özellikle “Gözel ve Özer-Türkiye”²⁹³ (Değiştirilen Terörle Mücadele Kanununun 6. maddesinin 2. fıkrasıyla ilgili) davalarındaki kararlarında da doğrulanmıştır. (15. Paragraf)”

“Komiser 2009 yılında yaptığı Türkiye ziyaretini müteakiben, Terörle Mücadele Kanununun (3713 sayılı Kanun), özellikle de Türkiye’deki Kürt azınlığın durumu veya Türkiye’nin güneydoğu bölgesinde devam eden çatışmaya ilişkin olup şiddet unsuru içermeyen görüşlerini ifade edenlerin cezai takibata uğratılması ve mahkûm edilmesinden duyduğu kaygıları dile getirmiştir. (24. Paragraf)”

Komiser, bu durumun 2009 yılından beri değişmediğini ve bu Kanunun maddelerinin aynı şekilde kullanılmaya devam ettiğini üzüntüyle kaydetmektedir. Bu yasanın ifade özgürlüğünü ilgilendiren maddeleri şunlardır:

- “Terör örgütlerinden kaynaklanan bildiri ve açıklamaların basılması veya yayınlanmasının bir ila üç yıl hapisle cezalandırılmasını öngören 6. maddenin 2. fıkrası. Komiser, 2006 yılında yapılan değişiklikten önce öngörülen cezanın sadece bir para cezası olduğunu dikkate almaktadır;

- 6. madde kapsamındaki suçlara şahsen iştirak etmemiş olsalar bile (bir tür objektif cezai sorumluluk), basın ve yayın organlarının sahiplerinin (bin ila on bin gün) ve yayın sorumlularının (beşbin güne kadar) hapsini öngören 6. maddenin 4. fıkrası;

- Suç işlemeye alenen teşvik, işlenmiş olan suçları ve suçlularını övme veya terör örgütünün propagandasını içeren süreli yayınların hâkim kararı ile 15 günden bir aya kadar durdurulmasına imkân sağlayan 6. maddenin 5. fıkrası;

²⁹¹ İlkiz, Geçmişten, s. 126.

²⁹² Bkz. <http://www.inhak.adalet.gov.tr/raporlar/2011turkrapor.pdf>27-29 (02.01.2015)

²⁹³ Gözel ve Özer-Türkiye Davası, 6 Temmuz 2010, (Başvuru no: 43453/04 ve 31098/05)

- Terör örgütünün propagandasının bir ila beş yıl hapisle cezalandırılmasını öngören 7. maddenin 2. fıkrası (basın yoluyla işlenmesi durumunda cezanın yarı oranında artırılmasını ve yayın sorumlusunun cezalandırılmasını öngörmektedir). (25. Paragraf)

Terörle Mücadele Kanunuyla ilgili olarak ise, Türk makamları, 6. ve 7. maddeleri tamamen gözden geçirerek, bu maddelerin özellikle de gazetecilere, yayınevlerine ve radyo televizyon yayıncılarına karşı çok açıkça orantısız bir biçimde kullanılmasına engel olmalıdır. (85. Paragraf)”

Avrupa İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammerberg’in 10-14 Ekim 2011 tarihleri arasındaki Türkiye ziyaretini müteakiben hazırladığı “Türkiye’de Adalet Yönetimi ve İnsan Haklarının Korunması” başlıklı raporunda ki tespitler şöyledir:²⁹⁴

“Komiser, başta bir terör örgütüne üyeliğin kanıtlanmadığı ve bir eylem ya da açıklamanın terör örgütünün amaçları ya da talimatları doğrultusunda olduğuna hükmedildiği durumlar olmak üzere, Türk Terörle Mücadele Kanunu’nun hükümlerinin ve Türk Ceza Kanunu’nun 220. maddesinin imkân verdiği geniş yorum ve uygulama payı hakkında endişelerini ifade etmektedir. Komiser, özellikle, bu mevzuatın düzeltilmesi için daha çok çaba sarf edilmesi gerektiğini ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin içtihadına uygun olarak, terörizm ya da örgüt üyeliği suçları ile düşünce, ifade, toplantı ve dernek kurma özgürlüğü kapsamına giren eylemlerin arasındaki sınır konusunda, savcılar ve hâkimleri eğitmek gerektiğini düşünmektedir (150. Paragraf)”

Avrupa Komisyonu Türkiye 2013 İlerleme Raporunda²⁹⁵ Terörle Mücadele Kanunu kapsamında ki değerlendirmesi şu şekildedir:

“İfade özgürlüğü konusunda, Nisan ayında kabul edilen Dördüncü Yargı Reformu Paketi kilit niteliğinde olan ve engel teşkil eden bir dizi konuyu ele almıştır. Özellikle, terör örgütü adına yayım, basım veya propaganda yapılması suçlarının kapsamı, cebir, şiddet veya tehdit ögesinin suçun unsurlarına eklenmesiyle önemli ölçüde daraltılmıştır. Bir örgütün üyesi olmamakla birlikte örgüt adına suç işleme suçunun kapsamı yalnızca silahlı örgütler ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca, suçu veya suçluyu övme suçunun tanımı, kamu düzeni açısından açık ve yakın bir tehlikenin ortaya çıkması unsurunun getirilmesiyle daraltılmıştır. Bu yasal değişikliklerin Avrupa standartlarıyla uyumlu bir şekilde uygulanmasıyla, Türkiye’de ifade özgürlüğüne saygı gösterilmesi düzeyinde önemli bir ilerleme sağlanması beklenmektedir.(s. 52)”

Türkiye, AİHM ve Avrupa Konseyinde çalışan uzmanların katılımıyla, AİHM’in Terörle Mücadele Kanununda ihlal kararları verdiği sorunlu maddeleri tespit ederek çözüm yolları bulmak amacıyla 2010 yılında, yuvarlak masa toplantısı

²⁹⁴ Bkz. <http://www.inhak.adalet.gov.tr/raporlar/2012turkrapor.pdf> 10-14, (02.01.2015)

²⁹⁵ Bkz. Avrupa Konseyi 2013 ilerleme raporu. <http://www.mfa.gov.tr/temelbelgeler.tr.mfa> (02.12.2014)

düzenlemiştir.²⁹⁶ Bu toplantıda Terörle Mücadele Kanunu'nun, AİHS'nin 10. maddesini (ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü) ihlal eden hükümleri hakkında yapılan değerlendirmeler şu şekildedir:

- “TMK 6/2 maddesi (terör örgütlerinin bildiri ya da açıklamalarını basanlar ...) uygulaması ile ilgili olarak AİHM'in Gözel ve Özer kararı (Başvuru No: 43453/04 ve 31098/05) 6 Temmuz 2010, incelenmeli.
- TMK 6/5 maddesi (3713 sayılı yasanın 6. maddesine 5532 sayılı yasanın 5. maddesiyle eklenen fıkra) uygulaması ile ilgili olarak AİHM'in Ürper ve diğerleri kararı (Başvuru No: 14526/07, 14747/07...) 20 Ekim 2009 incelenmeli.
- TMK 7/2 uygulaması ile ilgili olarak AİHM'in Gül ve diğerleri kararı (Başvuru No: 4870/02) 8 Haziran 2010 incelenmeli.”

Türkiye, Avrupa Birliği müktesebatının üstlenilmesi, AİHS ve AİHM içtihatlarının yerine getirilmesi, temel hak ve özgürlükleri çağdaş standartlara getirmek, ifade ve basın özgürlüğünün önündeki engelleri kaldırmak amacıyla kamuoyunda üçüncü yargı paketi olarak bilinen 5.7.2012 tarihli 6352 sayılı yasa²⁹⁷ ile dördüncü yargı paketi olarak adlandırılan 11.04.2013 tarihli 6459 sayılı²⁹⁸ kanun düzenlemelerini kabul etmiştir.

Mevzuatta yapılan değişiklikler neticesinde Terörle Mücadele Kanununa getirilen yeni düzenlemeler ile AİHM standartlarına uyum sağlanması amaçlanmıştır. TMK'da yapılan yeni düzenlemeler bir tablo halinde şu şekilde gösterilebilir. (Tablo 3)²⁹⁹

²⁹⁶ Bkz. “Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi, 5.Yuvarlak Masa Toplantısı, İfade Özgürlüğü Ankara 1-3 Aralık 2010” http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/sunumlar/civan-onurart9-10-11notes.pdf (02.12.2014)

²⁹⁷ Bkz. “Yargı Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Ve Basın Yayın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava Ve Cezaların Ertenilmesi Hakkında Kanun” <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012.07.20120705.htm> (28.11.2014)

²⁹⁸ Bkz. “İnsan Hakları Ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013.04.20130430-1.htm> (28.11.2014)

²⁹⁹ Naim Karakaya, Hande Özhaş, “TESEV (Türkiye Ekonomik Ve Sosyal Etüdler Vakfı), Yargı Paketleri Hak Ve Özgürlükler Açısından Bir Değerlendirme”, Eylül 2013, s. 13-19. Bkz. <http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/23102013111641.pdf> (28.11.2014)

Tablo 3. 3713 sayılı TMK'da yapılan düzenlemeler

Değişikliğe konu olan madde	Sorun neydi?	Hangi yargı paketi ile düzenleme yapılmıştır?	Çözüm ne oldu?	Değerlendirme
TMK m.6/2 “Açıklama ve Yayınlama”	Terör örgütlerinin her türlü bildiri ve açıklamayı basması suç olarak belirtilmiş, bildiri ve açıklamaların niteliğine dair hiçbir kriter belirtilmemiştir. Oysa AİHM, şiddeti teşvik edici olmayan açıklamaları ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmektedir.	4.Yargı Paketi 11.04.2013 tarihli 6459 sayılı kanun	Madde değiştirilmiştir. Yeni düzenlemeye göre bildiri ve açıklamalar ancak cebir, şiddet ve tehdit içerdiğinde veya örgütün yöntemlerini meşru gösterdiğinde veya örgütün yöntemlerine başvurmayı teşvik ettiğinde ve bu nitelikteki bildiri ve açıklamalar basıldığında suçun konusu oluşmuş olacaktır.	Düzenleme olumludur çünkü gerçekten de her tür içeriğe sahip olan bildiri ve açıklamaları suç konusu saymak ifade özgürlüğünü sınırlar. Diğer yandan maddenin mevcut hâliyle birlikte terör tanımı ile çelişen şekilde terör örgütlerinin cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlere başvurmadığı eylemlerinin olabileceği şeklinde bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Çözüm, öncelikli olarak terör tanımının değişmesi olmalıdır.
TMK m. 6/5 “Açıklama ve Yayınlama”	“Terör örgütü propagandası yapan” yayınların durdurulmasına ilişkin madde, kanunda terör örgütü ve propaganda kavramlarının tanımının, açık olmaması sebebiyle uygulamada, ifade özgürlüğünü engelleyici kararlar alınmasına sebep oluyordu.	3.Yargı Paketi 5.7.2012 tarihli 6352 sayılı kanun	Madde yürürlükten kaldırılmıştır.	Bu olumlu değişiklik ile birlikte ulusal mahkemelerin meseleye yaklaşımının, AİHM kararları doğrultusunda ortaya çıkan çoğulcu ve demokratik toplum anlayışına uygun şekilde değiştirilmek istendiği söylenebilir. Mahkemelerin, kanun lafzının genişliğine dayanarak “terör örgütü propagandasını yapmak” ifadesi sebebiyle verdiği hükümlerin sayıca azalması beklenmektedir.
TMK m.7 “Terör Örgütünün Propagandası”	Terör örgütü propagandası yapan kişi hakkında ceza öngörülmekteydi ancak madde metninde, söz konusu propagandanın niteliğine ilişkin hiçbir açıklama yer almamaktaydı.	4. Yargı Paketi 11.04.2013 tarihli 6459 sayılı kanun	Madde değiştirilmiştir. Maddenin yeni hâlinde, “Cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösterecek veya övecek ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik edecek şekilde” terör örgütünün propagandasını yapmak, suç olarak düzenlenmiş ve bu değişiklikte propagandanın niteliği ortaya konulmuştur.	Bu değişikliğin olumlu olduğu söylenebilse de değişiklikle birlikte gelen ifadelerin muğlak olması, uygulamadaki sorunlara ne derece çözüm olacağı ve AİHM’in kıstaslarını yakalama hususundaki sonuçlara ne derece erişilebileceği noktasında şüphe uyandırmaktadır. Ayrıca yukarıda terör tanımının değişmesi gerektiğine ilişkin yapılan değerlendirme burada da geçerlidir.

Sonuç olarak Avrupa Birliği uyum yasaları ve yargı reformları ile birlikte düşünce ve ifade özgürlüğünün önündeki engeller yürürlükten kaldırılmış, şiddet içermeyen ifadelerin ceza soruşturması kapsamında değerlendirilmesine sebep olan muğlak ifadelerin AIHM kriterlerine uygun olarak somutlaştırılması sağlanmıştır. Zira Avrupa Komisyonu Türkiye 2014 İlerleme Raporunda³⁰⁰ Terörle Mücadele Kanunu kapsamında yaptığı olumlu değerlendirme şu şekildedir:

“Dördüncü Yargı Reformu Paketi'nin uygulanması sonucunda, Türkiye'de ifade özgürlüğüne saygı gösterilmesine ilişkin olarak yasal çerçevede iyileşme sağlanmıştır. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 5 Haziran 2014 tarihli kararında, Terörle Mücadele Kanunu ile TCK'da yapılan düzenlemelerle, İncal davalarında AIHM tarafından tespit edilen ihlallere cevap verildiğini belirtmiştir. (s.51)”

3. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununda İfade Özgürlüğü

1982 Anayasasında güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerden, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı, ifade özgürlüğünün kolektif bir biçimde kullanılmasının ve bireylerin düşünce ve ifadelerini başkalarına aktarmasının en etkin araçlarından birisi olduğu için, çağdaş ve çoğulcu demokrasilerde siyasal yaşamın ve kamu özgürlüklerinin temel bir ögesi olarak kabul edilir.

Zira birçok özgürlük düşünce ve ifade özgürlüğüne aracılık etmektedir. Toplantı özgürlüğü, düşünceyi açıklama ve başkalarına ulaştırma ortak amacı içinde birden fazla gerçek ve tüzel kişinin gerek halka açık yerlerde gerekse özel mekânlarda toplantı, gösteri ve yürüyüş şekliyle barışçıl nitelikte bir araya gelmesi ile gerçekleştirilen bir eylemdir. Silahsız ve saldırısız olarak kanunların suç saymadığı amaçlarla yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşleri barışçıl nitelikte gösteriler olarak kabul edilmektedir.

AIHM içtihatlarına göre; demokratik toplumda “toplanma ve gösteri yapma özgürlüğü” ifade özgürlüğü hakkı gibi korunan temel haklardan olup demokratik toplumun temelini oluşturmaktadır. Toplanma hakkına yapılacak bir müdahale

³⁰⁰ Bkz. http://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlari/TR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf (02.12.2014)

demokrasiyi işlevsiz kılmakta ve demokratik toplumun varlığını tehlikeye sokabilmektedir. Zira bu hak kullanılırken ulaşılmak istenen amaç ve kullanılan ifadeler ne kadar rahatsız ve şok edici olursa olsun kamu makamlarının bu hakka müdahale etmemesi gerekmektedir.³⁰¹

AİHM ifade özgürlüğünde olduğu gibi toplanma özgürlüğüne de oldukça müsamahalı ve hoşgörülü yaklaşılmasını beklemektedir. Bu hakkın kullanılmasını, klasik toplanma ve gösteri yürüyüşü yapmanın dışında, kamuya ait bir alanda hareketsiz kalma, oturma eyleminde bulunma, grev ve bir yerin işgali ve hatta yol kesme eylemlerini dahi Sözleşmenin 11. maddesi kapsamında korunmaya değer bularak değerlendirmektedir. Ayrıca AİHM'e göre bir toplantı ve gösterinin yasal yükümlülükleri yerine getirmemesi, bu eylemin barışçıl olmadığı anlamına gelmediğini belirtmekte zira Sözleşmenin 11. maddesinin barışçıl ancak yasal olmayan toplanma ve gösteri eylemlerine de meşruiyet kazandırdığını belirtmiştir.³⁰²

Toplanma özgürlüğü devlet açısından, ifade özgürlüğü ve diğer temel hak ve özgürlüklerin birçoğunda olduğu üzere hem negatif ve hem de pozitif yükümlülükler doğurmaktadır. Silahsız ve saldırsız barışçıl bir toplantıyı engellemek devletin negatif yükümlülüğü kapsamında iken, gerçek ve tüzel kişiler tarafından bu hakkın kullanılmasını engelleyen koşulları ortadan kaldırmak ve kamu görevlileri harici kimselerin bu özgürlüğü kullananlara müdahale etmemesini garanti altına almak ise pozitif yükümlülüğü kapsamındadır.³⁰³

Uluslararası sözleşme ve belgelerde “toplama özgürlüğü” hakkı ifade özgürlüğü ile ilişkilendirilerek, ayrılamaz bir bütün olarak ele alınmıştır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin (İHEB) 20. maddesi³⁰⁴, Kişisel Ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (KSHS) 21. maddesi³⁰⁵ ve özellikle İnsan Hakları ve

³⁰¹ Ümit Kılınç, “Barışçıl Toplantı Ve Gösteri Yürüyüşü Yapma Hakkı Ve Devletin Yükümlülükleri”, **TBB Dergisi**, 2014 (110), s.282, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2014-110-1347> (29.01.2015)

³⁰² Kılınç, s. 284.

³⁰³ Sivil Topluma Aktif Katılım, Uluslararası Standartlar, Ulusal Mevzuattaki Engeller, Öneriler, Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV), Şubat 2014, s.3, Bkz. http://www.siviltoplum-kamu.org/usrfiles/files/MevzuatRaporu_TR.pdf (02.01.2015)

³⁰⁴ “Herkesin silahsız ve saldırsız toplanma, dernek kurma ve derneğe katılma özgürlüğü vardır. Hiç kimse bir derneğe girmeye zorlanamaz.” <http://www.inhak.adalet.gov.tr/tematik/uluslararası/insanhaklaribeyannamesi.pdf> (29.01.2015)

³⁰⁵ “Barışçıl bir biçimde toplanma hakkı hukuk tarafından tanınır. Bu hakkın kullanılmasına ulusal güvenliği veya kamu güvenliğini, kamu düzenini (ordre public), sağlık veya ahlaki veya başkalarının hak ve özgürlüklerini

Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'nin (AİHS) 11. maddesinde³⁰⁶ “barışçıl toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma hakkı” olarak bu temel özgürlük düzenlenmiştir.

1982 Anayasasında “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı”³⁰⁷ 34. maddede uluslararası normlara uygun olarak şu şekilde düzenlenmiştir:

“Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.”³⁰⁸

1982 Anayasasında belirtildiği üzere bu hakkın kullanımı “2911 sayılı Toplantı Ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda” (TGYK) düzenlenmiştir. 12 Eylül askeri darbesinin bir ürünü olan bu kanun yürürlüğe girdiği 1983 yılından günümüze kadar yedi kez değişikliğe uğramıştır. Zira kanunun birçok maddesi AİHS, AİHM içtihatları ve Anayasa normlarına aykırılık teşkil etmektedir. Örneğin AİHM kararlarında, demokratik ve çoğulcu bir toplumun temel özgürlük haklarından toplanma hakkının, bireyler tarafından kullanılmasında, hukuk kurallarının geniş bir şekilde yorumlanmasına öncelik vermekte ve özellikle barışçıl toplantı ve gösterilere oldukça müsamahalı davranılmasını beklemektedir. Bu anlamda 2911 sayılı TGYK maddeleri oldukça genel ve kısıtlayıcı ifadeler içermekte olup halen yapılan son düzenlemeler dahi yüzeysel ve şekli kalmakta, günümüz ihtiyaçlarını karşılayacak

---

koruma amacı taşıyan, demokratik bir toplumda gerekli bulunan ve hukuka uygun olarak getirilen sınırlamaların dışında başka hiçbir sınırlama konamaz.” Bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/53-73.pdf> (29.01.2015)

³⁰⁶ “Toplantı ve dernek kurma özgürlüğü” “Herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, çıkarlarını korumak amacıyla başkalarıyla birlikte sendikalar kurma ve sendikalara üye olma hakkını da içerir. Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri veya devlet idaresi mensuplarıncaya yukarıda anılan haklarını kullanılmasına meşru sınırlamalar getirilmesine engel değildir. Bkz. http://www.inhak.adalet.gov.tr/tematik/uluslararası/insanhaklari_temel.pdf (02.01.2015)

³⁰⁷Bkz. 1982 Anayasası Madde 34 – (Değişik:3.10.2001-4709/13 md.) <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr> (02.01.2015)

³⁰⁸ 6.10.1983 tarih ve 2911 sayılı “Toplantı Ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu”, Amaç ve kapsam, Madde 1 – Bu Kanun; toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller ile gerçek ve tüzelkişilerin düzenleyecekleri toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yerini, zamanını, usul ve şartlarını, düzenleme kurulunun görev ve sorumluluklarını, yetkili mercinin yasaklama ve erteleme hallerini, güvenlik kuvvetlerinin görev ve yetkileri ile yasakları ve ceza hükümlerini düzenler. Bkz. <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Kanunlar.aspx> (02.01.2015)

güncellikten uzaktır. Bu husus gerek AİHM içtihatlarında, gerekse Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Daire Başkanlığınca yürütülmekte olan eylem planı³⁰⁹ ve ilgililerin katılımıyla gerçekleştirilen yuvarlak masa toplantılarında³¹⁰ da tespit edilmiştir.

AİHS'nin 11. maddesi, yalnızca barışçıl amaçlarla yapılan ve şiddet içermeyen toplantıları koruma altına almakta, eğer toplantı şiddet içeriyorsa AİHM, Sözleşme hükümlerine aykırılık teşkil etmeyeceğini belirtir ve hatta burada artık toplantı ve gösteri yürüyüşünün kısıtlanmasının AİHS'ne uygunluğunu denetlemez. AİHM Kamil Kartal/Türkiye (29768/03, 16 Aralık 2008) adlı bir kabul edilebilirlik kararında toplantı ve gösterinin şiddet içermesi ve barışçıl olmaması karşısında kolluk güçlerince yapılan müdahalenin Sözleşmenin 11. maddesine aykırılık oluşturmadığı yönünde karar vermiştir.³¹¹

AİHM'e göre ilke olarak barışçıl bir toplantı, cezai yaptırım tehdidi altında tutulmamalıdır. Zira Mahkemenin klasik içtihadına göre toplantı ve gösteri eylemi için kamu otoritesine önceden izin ve bildirimde bulunulmaması Sözleşmenin 11. maddesinde korunan ilkelerle çatışmaz, ayrıca kamu düzenini koruma amacıyla otoritelerce bir bildirim ve izin sisteminin getirilmesinde Mahkeme bir sakınca bulmamaktadır. Hatta bu durumun devletin pozitif yükümlülüğü kapsamında olduğunu değerlendirmektedir. Ancak Mahkeme yine de şunu vurgulamaktadır; hukuk sistemlerince yerine getirilmesi istenen bildirim yükümlülüğünün “toplantı ve

³⁰⁹ Türkiye, 24.02.2014 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla, AİHS İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planında “toplantı ve örgütlenme özgürlüğünün önündeki engellerin kaldırılması” başlıklı ve “Şiddete Teşvik Amaçlı Olmayan ya da İçeriğinde Şiddet Unsuru Barındırmayan Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerine Müdahale Edilmesi ve Yaptırım Uygulanmasının Önüne Geçilmesi” amacıyla yapılması gerekenler şu şekilde belirlenmiştir. “Toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılacağına dair bildirim yapıldığında, kamu düzenini bozacak bir suç işleneceğine dair açık, somut ve yakın bir tehlike bulunduğu ortaya konulamaması halinde, yasaklama yerine AİHM içtihatlarında belirlenen standartlara uygun alternatif önlemlerin alınması ile bildirimsiz ve barışçıl gösterilere müdahalelere ilişkin AİHM içtihatlarında belirlenen standartlar konusunda kolluk görevlilerinin farkındalık artırıcı hizmet içi eğitim verilmesi. (s.24)” Bkz. <http://www.inhak.adalet.gov.tr/duyuru/eylemplan.pdf> (02.12.2014)

³¹⁰ Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Rollerinin Güçlendirilmesi Ortak Projesi 3. Bölüm. Sözleşmenin 11. Maddesi (toplantı, gösteri ve örgütlenme özgürlüğü) bakımından vurgulanmasında önem olabilecek hususlar. “Haber verilmeden yapılan gösterilerin kolluk tarafından dağıtılması sırasında işlenecek Sözleşme ihlallerinden dolayı idarenin sorumluluğunun incelenmesi yönünde içtihadın gelişmesi için AİHM’in Ekşi ve Ocak Türkiye (Karar No: 44920/04, 23.02.2010) kararının özellikle 27-28. paragraflarının Danıştay’ın bilgisine sunulması” Bkz. www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari.../civan-onurart9-10-11notes.pdf (02.01.2015)

³¹¹ Ziya Çağa Tanyar, “AİHM İçtihadında Toplantı Ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı”, **AUHFD**, 60 (3), 2011, s. 607, Bkz. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/1626/17439.pdf> (29.01.2015)

gösteri yürüyüşü hakkını” ortadan kaldıracı bir argüman olarak kullanılmamasını gözetmektedir.³¹²

Hâlbuki 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 23. maddesine göre usulüne uygun olarak bildirimde bulunulmadan gerçekleştirilen bu tür eylemler, TGYK’na muhalefet edilmiş sayılmakta, kanuna aykırı sayılan bu eylemleri düzenleyen ve eylemlere katılanlar için aynı kanunun 28. maddesinde de üç yıla kadar hapis cezası öngörülmektedir.³¹³

AİHM’in Türkiye hakkında Sözleşmenin 11. maddesini ihlal kapsamında vermiş olduğu kararlarda öne çıkan hususlar genellikle şu şekildedir.³¹⁴

“- Bildirim yapılmadan gerçekleştirilen barışçıl eylemlere kolluk birimlerinin kuvvet kullanarak müdahalesi, (Oya Ataman Türkiye Davası Başvuru no: 74552/01, 5 Aralık 2006)

- Kolluk tarafından eylemlere katılanlara uygulanan müdahalenin orantısız olması, (Abdullah Yaşa Ve Diğerleri v. Türkiye Davası, Başvuru no: 44827/08, 16 Temmuz 2013)

- Orantısız güç kullandığı iddia edilen personel hakkında etkin bir soruşturmanın yapılmamasıdır.(İzci Türkiye Davası, Başvuru no: 42606/05, 23 Temmuz 2013)”

Toplanma özgürlüğü hakkının kullanılması kapsamında, Avrupa Komisyonu, Türkiye 2013 ve 2014 İlerleme Raporlarında özetle şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’nun uygulanmasının gözden geçirilmesine ve bu kanuna açıklık getirilmesine ihtiyacın olduğu, barışçıl toplantı ve gösterilerde AİHS normlarının uygulanmasını, kolluk görevlilerinin aşırı güç kullanımı, göz yaşartıcı gaz ile biber gazının orantısız kullanıldığının pek çok kez bildirilmesi ve ateşli silah kullanımı sonucu ölümlerin ciddi endişe kaynağı olduğu belirtilmiştir. Gösterilerin kontrol altına alınması sırasındaki yapısal ve yinelenen sorunlar, Türkiye aleyhinde alınan 40’tan fazla AİHM kararında ve bekleyen 100’den fazla başvuruda geniş çapta yer bulmuştur. Sivil toplum kuruluşlarının,

³¹² Tanyar, s. 618 (AİHM Balçık ve diğerleri/Türkiye kararı, No: 25/02, 29 Kasım 2007)

³¹³ Murat Uygun, “AİHM Kararları Çerçevesinde Toplumsal Olaylar İle İlgili Sorunlu Alanların Değerlendirilmesi”, s.128-129. Bkz. www.mulkiyeteftis.gov.tr/default_b0.aspx?id=130, Ayrıca Bkz. (Gün Ve Diğerleri v. Türkiye kararı, paragraf 82-83, (Başvuru No: 8029/07/ 18 Haziran 2013) <http://www.inhak.adalet.gov.tr/ara/karar/gunvd.pdf> (29.01.2015)

³¹⁴ Kılınç, s. 286-302.

birçok kez toplantı ve gösteri yürüyüşü yapmalarına izin verilmediği ve para cezasına çarptırıldıkları tespit edilmiştir.³¹⁵

Toplanma özgürlüğü ile ilgili sonuç olarak, AİHM birçok kararında vurguladığı üzere demokrasinin en belirgin göstergeleri olarak çoğulculuğa, hoşgörüyeye ve açık fikirliliğe atıf yapmakta, ifade özgürlüğünün sadece çoğunluğun kabul ettiği fikir ve inancı değil, azınlıkta kalan fikir ve inançlara da eşit seviyede saygı ve korumayı değer görmektedir. Zira AİHM “toplama özgürlüğü hakkını” ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirerek, bu hakkın kullanımını demokratik toplumlar için önemli görerek geniş bir çerçevede yorumlamaktadır.

Türkiye’de toplanma özgürlüğü hakkının kullanılmasında, AİHM içtihatlarında da tespit edildiği üzere, ciddi sıkıntılar mevcuttur. Zira 1959-2014 yılları arasında “toplama özgürlüğü” hakkını en çok ihlal eden ülke Türkiye olmuştur. 2911 sayılı kanunun halen mevcut durumunun Sözleşme hükümlerine göre uyumlu hale getirilmediği, bildirimde bulunulmayan toplantı ve gösterilere müdahale edildiği ve müdahalelerde de çoğu zaman orantısız güç kullanıldığı ihlal kararlarının nedenleri arasındadır.³¹⁶

Bu bağlamda Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Nils Muižnieks’in 1-5 Temmuz 2013 tarihleri arasındaki Türkiye ziyaretini müteakiben hazırladığı raporda da tespit ettiği üzere³¹⁷, Türkiye’nin “toplama özgürlüğünü” düzenleyen 2911 sayılı yasayı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (*AGİT*) ve Venedik Komisyonunun Barışçıl Toplanma Özgürlüğü Kılavuz İlkeleri dâhil olmak üzere uluslararası standartlarla uyumlu hale getirmesi gerekmektedir. Kanunun içeriği sınırlama eksenli değil özgürlüğü güvence altına alma ve barışçıl toplantıları koruma temelinde olmalıdır. Ölçsüz yaptırımlar öngören, özgürlükleri kısıtlayan hükümlerin kaldırılması sağlanmalı ve ayrıca kolluk

³¹⁵ Bkz. http://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf (29.01.2015), Ayrıca Bkz. <http://www.mfa.gov.tr/temelbelgeler.tr.mfa> (29.01.2015)

³¹⁶ Harun Öksüz, “İfade Özgürlüğü Kapsamında Toplantı, Gösteri Yürüyüşü ve Basın Açıklaması Haklarının Kullanılması İle İlgili Mülki İdare Amirlerinde Ve Kolluk Görevlilerinde Farkındalığın Arttırılması Projesi”, Toplumsal Olay Yönetiminde Özgürlük Güvenlik Dengesi, s.145, Bkz. www.mulkiyeteftis.gov.tr/default_b0.aspx?id=130 (29.01.2015)

³¹⁷ Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Nils Muižnieks’in 1-5 Temmuz 2013 tarihleri arasındaki Türkiye ziyaretini müteakiben hazırladığı rapor, Paragraf 131, Bkz. <https://wcd.coe.int/> (29.01.2015)

güçleri tarafından orantısız güç kullanımı konusunda gerekli yasal ve cezai tedbirlerin etkin bir şekilde uygulanması gerekmektedir.

4. Basın Kanununda İfade Özgürlüğü

Basının, düşünce ve kanaatlerin açıklanmasına ve yayılmasına sağladığı etkinlik ve güç, genel nitelikteki ifade özgürlüğünün yanında basın özgürlüğü kavramının ortaya çıkmasına yol açmıştır.³¹⁸ İfade özgürlüğü temel bir özgürlük yani tüm hak ve özgürlüklerin “omurgası” olarak değerlendirilirse,³¹⁹ basın özgürlüğü de ifade özgürlüğünün bir türevi, bir uzantısıdır denilebilir. Zira basın özgürlüğü, ifade özgürlüğünün medya faaliyetlerinde kullanılması sonucu ortaya çıkmaktadır.³²⁰

Basın özgürlüğü, her türlü haber, düşünce ve fikirlerin özgürce toplanabilmesi, yorumlanıp eleştirilebilmesi yine serbestçe basılarak, yayımlanabilmesi ve dağıtılabilmesi eylemleri olarak ifade edilebilir. Bu özgürlük, düşünce ve kanaatin oluşması ile dış âleme aktarılması süreçlerinde yaşamsal bir önem görmektedir.³²¹

Basın özgürlüğü, medyanın kamuoyunu bilgilendirmek ve yönlendirmek hususunda en etkili bir güç olduğu yadsınamaz. Hatta bu durum toplumu ilgilendiren meselelerde basının önemi ve etkinliği çok daha fazla görülmektedir. Birey, kendisini yöneten devlet erkinin politikalarını, tutum ve davranışlarını basın yoluyla öğrenir. Basın, etkin ve hızlı enformasyon gücünü kullanarak, demokratik, katılımcı ve çoğulcu bir toplumda bireylerin siyasal yaşama ve yönetime katılmasını sağlayarak siyasal iktidar için bir nevi denetleme mekanizması oluşturmaktadır.³²²

³¹⁸ Zeynep Hazar, “Basın Özgürlüğü ve Ulusal Güvenlik”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XVII, Yıl 2013, Sayı 1-2, s. 1528. http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/17_1-2_50.pdf (10.02.2015)

³¹⁹ İlkiz, Geçmişten, s. 207.

³²⁰ Yayla, İfade özgürlüğü, s. 171-172.

³²¹ Denizhan Horozgil, “İfade ve Basın Özgürlüğü Çerçevesinde Soruşturma Evresinde Yayın Yasakları Üzerine Bazı Tespitler ve Değerlendirmeler”, **Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2(2), 2012, s. 148. <http://www.hukukdergi.hacettepe.edu.tr/dergi/C2S2makale10.pdf> (01.12.2014)

³²² Abdulkadir Pekel, “İfade Özgürlüğünün Sınırlandırma Sebeplerinden Biri Olarak Yargı Organının Otorite ve Tarafsızlığının Sağlanması”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.XVIII, Y. 2014, Sayı 2, s. 368. http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/18_2_10.pdf (16.02.2015)

Nitekim AİHM, Lings ve Avusturya kararında³²³ demokratik bir toplumda basın özgürlüğünün önemine vurgu yaparak, basını “siyasi hayatın bekçisi” ve “bekçi köpeği” olarak nitelemiştir.³²⁴

Basın özgürlüğü, Türk anayasal hareketleri içerisinde hep yerini almıştır. 1876 tarihli ilk anayasada “Matbuat kanun dairesinde serbesttir” şeklinde düzenlenirken, 1924 ve 1961 anayasalarında da “basın özgürlüğü” konusu düzenlenmiştir. 1982 Anayasasında ise 2001 yılında yapılan değişiklikler ile Anayasanın 28. maddesinde düzenlenen basın özgürlüğü AİHS’nin ifade özgürlüğü normlarından faydalanılarak düzenlenmeye çalışılmıştır. Bu maddenin ilk fıkrasında basının özgür olduğu, sansür edilemeyeceği, yine “basımevi kurma özgürlüğü” ile mali teminat yatırma şartı aranmaması ile basın özgürlüğü güvence altına alınmak istenmiştir.³²⁵

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, basın özgürlüğünü bağımsız bir özgürlük olarak düzenlememiş, ifade özgürlüğünün alanı içerisinde kullanım biçimlerinden biri olarak kabul etmiştir. Sözleşmenin ifade özgürlüğünü düzenleyen 10. maddesine göre, “Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.” AİHM basın yoluyla düşünciyi açıklama ve haberleşme özgürlüğünün ihlaline ilk kez Sunday Times³²⁶ davasında karar vermiştir.³²⁷

Monica Macovei, AİHS’de basın özgürlüğünün doğrudan yer almaması ile ilgili olarak şu ifadelere yer vermektedir:³²⁸

³²³Lings ve Avusturya, Karar Tarihi 08.07.1986, (Başvuru No. 9815/82), Bkz. http://www.inhak.adalet.gov.tr/faaliyet21/aihm_diger_ulke/3.pdf (19.02.2015)

³²⁴Kaboğlu, Özgürlükler, s. 503, Ayrıca Bkz. Horozgil, s. 149.

³²⁵Fikret İlkiz, “İfade Özgürlüğü ve Yeni Basın Yasası”, **İfade Özgürlüğü İlkeler Ve Türkiye**, Ed. Tanıl Bora, İstanbul 2007, s. 211.

³²⁶Sunday Times / Birleşik Krallık davası, Karar Tarihi 26 Nisan 1979, (Başvuru no. 6538/74), Bkz. http://www.inhak.adalet.gov.tr/antalya/aihm_diger/sunday%20times.pdf (20.02.2015)

³²⁷Hazar, s. 1529.

³²⁸Monica Macovei, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 10. Maddesi’nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz”, İnsan hakları el kitapları, No. 2, s.17. Bkz. http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/el_kitaplari/AIHSmad10Ifade.pdf (02.01.2015)

“Her ne kadar 10. madde basın özgürlüğünün açıkça sözünü etmiyorsa da, AİHM, bu maddede ele alınan özgürlüklerin kullanılması bakımından basına özel statü tanıyan bir dizi ilke ve kuralı ortaya çıkaran kapsamlı bir içtihat hukuku geliştirmiştir. Biz de bu yüzden basın özgürlüğünün 10. madde kapsamında ek bir takım açıklamaları hak ettiği kanısındayız. Basın özgürlüğünün özel olarak ele alınmasının bir başka gerekçesi ise ulusal uygulamalarda bulunabilir: kamu otoritelerinin ifade özgürlüğünü ihlâl ettiği durumların mağdurları başka türden bireylerden çok daha büyük ölçekte gazetecilerdir.”

AİHM, basın özgürlüğü açısından çok önemli olarak değerlendirebileceğimiz *Lingens v. Avusturya*³²⁹ kararında da basın özgürlüğü lehine şu önemli ifadelere yer vermiştir:

“Mahkeme, Handyside Birleşik Krallık kararında belirttiği üzere ifade özgürlüğünün, Sözleşmenin 10. maddesi 2. fıkrasında güvence altına alındığı şekliyle, demokratik bir toplumun en önemli temellerinden birini oluşturur... sadece lehte olduğu kabul edilen veya zararsız veya ilgilenmeye değmez görülen “haber” ve “düşünceler”e değil, aynı zamanda aleyhte olan, çarpıcı gelen veya rahatsız eden “haber” ve “düşünceler”e de uygulanır... Bu ilkeler basın söz konusu olunca özel bir öneme sahiptir. Basın, diğerleri yanında, “başkalarının saygınlığını korumak” için konulan sınırları aşmamakla yükümlü olmakla birlikte, yine de halkı ilgilendiren diğer alanlarda olduğu gibi siyasi meseleler hakkında bilgi ve fikirleri de iletmekle yükümlüdür. Basının görevi sadece bu tür bilgi ve fikirleri iletmekle sınırlı değildir; halk da onları alma hakkına sahiptir. Basın özgürlüğü, bu fonksiyonundan başka, siyasi liderlerin fikirlerini ve meydana çıkarmalarını ve onların düşünce ve davranışları hakkında halkın bir kanaat sahibi olmalarını sağlayan en iyi araçlardan biridir. Daha genel bir ifadeyle, Sözleşme boyunca ön plana çıkan demokratik toplum kavramının özünü siyasi tartışma özgürlüğü teşkil eder.”

Türkiye'nin AB'ye katılım süreci çerçevesinde Kopenhag Siyasi Kriterlerine uyum amacıyla gerçekleştirdiği siyasi reformlar neticesinde, süreç esnasında ortaya çıkan ihtiyaçlar ve gelişmeler doğrultusunda birçok kanun yeniden ele alınmakta veya yeniden düzenlenmektedir. Bu bağlamda; Türkiye AB uyum sürecinde basın özgürlüğü alanında mevzuatında yaptığı değişiklikleri şu şekilde sıralayabiliriz:³³⁰

³²⁹ *Lingens v. Avusturya*, Karar Tarihi 8 Temmuz 1986, (Başvuru No. 9815/82), Paragraf 41-42, Bkz. [https://aihm.anadolu.edu.tr//aihmgooster.asp?id=112,\(19.02.2015\)](https://aihm.anadolu.edu.tr//aihmgooster.asp?id=112,(19.02.2015)) http://www.inhak.adalet.gov.tr/faaliyet21/aihm_diger_ulke/3.pdf (19.02.2015) Karar hakkında ayrıntılı inceleme için Bkz. Bıçak, AİHM Kararlarında, s. 115-134.

³³⁰ Siyasi Reformlar II Kitabından derlenmiştir, s.24-28, Bkz. http://www.ab.gov.tr/files/rehber/05_rehber.pdf (02.01.2015)

- 9 Ağustos 2002 tarihli Üçüncü Uyum Paketi ile 5680 sayılı Basın Kanunu'nun çeşitli maddelerinde (5, 21, 22, 24, 25, 30, 31 ve 34.) değişiklikler yapılmıştır. Aynı kanunun 31. ve Ek 3. maddeleri yürürlükten kaldırılarak, basın suçlarından dolayı mevcut hapis cezaları kaldırılmış böylelikle ifade ve basın özgürlüğü genişletilmiştir.

- 11 Ocak 2003 tarihli Dördüncü Uyum Paketi ile 5680 sayılı basın kanununun 15. maddesinde değişiklik yapılmıştır. Değişikle basının demokratik toplumlardaki işlevini yerine getirmesi ve halkın bilgilendirme hakkının korunması amacıyla basının haber kaynaklarını açıklamaya zorlanamayacağı hükmü getirilerek basın özgürlüğü genişletilmiştir.

- 7 Mayıs 2004 tarihinde Anayasa'nın “basın araçlarının korunması” başlıklı 30. maddesinde yapılan değişiklikle “Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğü, cumhuriyetin temel ilkeleri, milli güvenlik aleyhine işlenmiş bir suçtan mahkûm olma hariç” ibaresi çıkarılarak “basın araçları” ibaresi eklenmiştir. Bu değişiklik ile basın özgürlüğü daha da genişletilmiştir.

5680 sayılı Basın Kanunu, çağdaş, çoğulcu ve demokratik toplumlarda ki düşünce ve basın özgürlüğü kriterlerini taşımadığından, uyum yasaları çerçevesinde yapılan yeni değişiklikler ile kanunun sistematigi bozulmuştur. 1950 tarihinden beri yürürlükte bulunan bu kanun tümüyle kaldırılarak yerine Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşme ve AİHM içtihatlarıyla uyumlu 5187 sayılı Basın Kanunu ihdas edilerek 26 Haziran 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

5187 sayılı kanun AB uyum sürecinde basın - medya alanında yapılan ve ifade özgürlüğü kavramı ile uyumlu olarak “basın özgürlüğü” kavramına yer veren ilk düzenlemedir. Kanunun ilk maddesinde, bu kanunun amacının “basın özgürlüğünü ve bu özgürlüğün kullanımını düzenlenmek” olduğu belirtilmiş, kanunun 3. maddesinde³³¹ ise basın özgürlüğü tarif edilmiştir.³³²

---

³³¹ **Basın özgürlüğü**, Madde 3- Basın özgürdür. Bu özgürlük; bilgi edinme, yayma, eleştirme, yorumlama ve eser yaratma haklarını içerir. Basın özgürlüğünün kullanılması ancak demokratik bir toplumun gereklerine uygun olarak; başkalarının şöhret ve haklarının, toplum sağlığının ve ahlakının, milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği ve toprak bütünlüğünün korunması, Devlet sırlarının açıklanmasının veya suç işlenmesinin önlenmesi, yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması amacıyla sınırlanabilir. Bkz. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5187.pdf> (10.02.2015)

³³² İlkiz, İfade, s. 217-218.

5187 sayılı Basın Kanununda yapılan değişiklikleri tablo olarak şu şekilde gösterebiliriz.³³³

Tablo 4 5187 sayılı Basın Kanununda yapılan düzenlemeleri şu şekilde gösterebiliriz

Değişikliğe Konu olan madde	Sorun Neydi?	Hangi Yargı Paketi?	Çözüm Ne Oldu?	Değerlendirme
Basın Kanunu m. 19 “Yargıyı etkileme”	Basın Kanununun 19.maddesinde, soruşturma ve kovuşturma aşamasında haber yapan ve mütalaa yayımlayan kimselere para cezası verileceği hükmü, basın mensuplarının ceza tehdidi altında kalacağından, basın ve ifade özgürlüğüne bir kısıtlama olarak görülmekteydi.	3. Yargı Paketi (6252 Sayılı Kanun)	Kamuoyunda 3. Yargı paketi olarak adlandırılan 2.7.2012 tarih ve 6352 sayılı yasa ile yürürlükten kaldırılmıştır.	Kanunun yürürlükten kaldırılması ile basın ve ifade özgürlüğü genişletilerek, AİHS ve AİHM içtihatlarıyla uyumlu hale gelmiştir.
Basın Kanunu m.26 “Dava Süreleri”	Basın Kanunu’nda, basılmış yayınlar yolu ile işlenen suçlara yönelik ceza davalarının basım tarihinden itibaren günlük yayınlar için iki ay, diğer basılmış eserler için dört ay içinde açılmasını düzenleyen madde, 2011 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Böylece herhangi bir dava süresine uyulmaksızın, yalnızca genel hükümlerde yer alan zamanaşımına uyulması kaydıyla bu suça ilişkin olarak dava açılabilir. Herhangi bir dava süresinin olmaması, gazeteci ve yazarları sürekli bir dava açılma tehdidi altında bırakacağından yeni bir düzenleme ihtiyacı doğmuştur.	3. Yargı Paketi 6252 Sayılı Kanun	Dava açma süreleri günlük yayınlar için dört ay, diğer basılmış yayınlar için altı ay olarak değiştirilmiştir. Ayrıca bu sürelerin muhakeme şartı olarak belirtilmiş olmasıyla süreleri uygulama zorunluluğu söz konusu olmuştur.	İlk bakışta iki ve dört aylık sürelerin dört ve altı aya çıkarılmış olması pek olumlu görünmese de ilgili Anayasa Mahkemesi kararında da belirtildiği üzere bu hukuki bir gerekliliktir. Zira her ne kadar, basın mensuplarının uzun süre ceza tehdidi altında kalmasına engel olunmak istense de aynı zamanda suçtan mağdur olanların hak arama özgürlüklerinin de zarar görmesine engel olma gerekliliği söz konusudur. Düşünce ve ifade özgürlüğü bakımından dava açılmasının şartla bağlanması ve hakkın kullanımına karşı yapılabilecek hukuki başvuruların süre ile de olsa sınırlandırılmış olması olumlu bir gelişmedir. Ancak bu değişiklik, hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına yönelik uygulamaların önüne geçmek adına tek başına yeterli değildir.
Basın Kanunu Geçici m.3 “Basılı Yayınlar Verilen Yasaklılık Kararlarının Devamı”	31.12.2011 tarihine kadar mahkemeler, yetkili mülki amirler ve diğer makamlarca basılı yayınlar hakkında verilmiş olan toplatma, yasaklama, dağıtım ve satışın engellenmesi kararlarının sayıca fazla olması, düşünce ve ifade özgürlüğü bakımından bir sorun olarak değerlendirilmekteydi.	3. Yargı Paketi 6252 Sayılı Kanun	31.12.2011 tarihine kadar mahkemeler, yetkili mülki idari amirlikler (vali, kaymakam) ve diğer makamlar tarafından alınmış olan, maddede geçen kararların “devamına” yönelik ilgili geçici maddenin yürürlüğe girmesinden itibaren 6 ay içinde yetkili ve görevli bir mahkemeden bir karar alınmaması hâlinde bu kararlar hükümsüz kalacaktır.	31.12.2011 öncesinde mahkemelerin, özellikle yetkili mülki idari amirliklerin ve diğer makamların aldığı toplatma, yasaklama, dağıtım ve satışın engellenmesi kararlarının devamına ilişkin kararın adli bir makama bırakılması olumlu bir gelişme olarak görülebilir. Ancak daha da önemlisi, söz konusu geçici madde ile 31.12.2011 öncesinde alınan kararların devamı için 6 ay içinde yetkili ve görevli bir mahkemeye başvurulmaması hâlinde kararların kendiliğinden hükümsüz hale gelmesidir. Bu da düşünce ve ifade özgürlüğü bakımından geçmişe yönelik bir düzeltme çabası olarak görülebilir.

³³³ Karakaya, Özhabes, TESEV, s. 23-28; Yıldırım, Türkiye’de, s. 57-84.

Türkiye’de basın özgürlüğü ile ilgili olarak uluslararası ve ulusal otoritelerce dile getirilen eleştiriler şu şekilde sıralanabilir:

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg’in 27 - 29 Nisan 2011 tarihleri arasında Türkiye’yi ziyaretini müteakiben “Türkiye’de ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğü” başlıklı hazırladığı rapordaki tespitler şöyledir.³³⁴

Özellikle gazetecilerle ilgili çok sayıda ceza davasının açılmış olması³³⁵ ve gazetecilerin tutuklanması³³⁶ ifade özgürlüğünün geniş bir perspektifte yorumlanmadığını gösterdiğini ayrıca AİHM içtihatlarına da yansıyan, Türkiye’de uzun zamandır ifade özgürlüğü alanında sistematik bir bozukluğun olduğu değerlendirilmektedir.

Avrupa Komisyonu’nun Türkiye 2013 İlerleme Raporunda³³⁷ basın özgürlüğü ile ilgili olarak; kamu görevlilerinin basın üzerindeki baskısının devam ettiğini, yaygın oto sansür, eleştirel gazetecilerin işten çıkarılmaları ve internet sitelerinin sık sık yasaklanması konuları eleştirilmektedir. Ayrıca ifade ve basın özgürlüğünün, uygulamada görsel işitsel alandaki düzenleyici makam tarafından ve yargının yaklaşımı nedeniyle engellenmesi dâhil olmak üzere sorunların devam ettiği ifade edilmiştir.

Aynı raporun “Yargı ve Temel Haklar” başlıklı 23. Fasal başlığı altında da Türkiye’nin basın özgürlüğü ile ilgili olarak;

Devlet yetkililerinin, eleştirel gazeteci ve yazarlar aleyhinde bizzat davalar açmaya devam ettiklerini, ana-akım medya kuruluşlarının ise muhalif eylem ve ifadelere çok az yer verdiğini, hükümeti eleştiren gazeteci ve köşe yazarlarının işten çıkarıldıkları ya da istifa ettirildiğini vurgulamış ve sonuç olarak da uygulamada basın özgürlüğünün kısıtlandığını değerlendirmiştir.

³³⁴ Bkz. <http://www.inhak.adalet.gov.tr/raporlar/2011turkrapor.pdf27-29> (02.01.2015)

³³⁵ Komiser, TCK’nın bazı hükümlerine dayalı olarak basın mensupları ve insan hakları savunucularına karşı açılan ve AİHM tarafından Türkiye’nin mahkûm olmasına neden olan eski Ceza Kanunundaki hükümlerin yeni TCK’ya getirilmesi (215, 216, 301, 218 ve 318. maddeler) ve bu maddelerden dolayı hüküm kurularak cezalandırma tesis edilmesini eleştirmektedir.(Paragraf 16)

³³⁶ Türk Bağımsız İletişim Ağı (BİA)’nın 2010 yılı medya gözlem raporuna göre 2010 yılında 104 gazeteci hakkında ifade özgürlüğü kapsamında olan konularla ilgili dava açılmıştır. (Paragraf 7) Bkz. BIA’nın www.bianet.org adresinde yer alan 2010 Medya Gözlem Raporu.

³³⁷ Bkz. <http://www.mfa.gov.tr/temelbelgeler.tr.mfa> (02.01.2015)

Avrupa Komisyonu'nun Türkiye 2014 İlerleme Raporunda³³⁸ ise;

Türkiye'nin AIHS İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planının kabulü ve yargılama öncesi tutukluluk sürelerinin kısaltılması ile gözetiminde tutulan çok sayıda gazetecinin serbest bırakılmış olmasına olumlu bakılmıştır. Ancak internet dâhil olmak üzere, ifade özgürlüğünü daha da kısıtlayan mevzuatın kabul edilmiş olması ve ifade özgürlüğü ile basın özgürlüğünün etkili bir şekilde kullanılmasının uygulamada kısıtlandığı vurgulanmıştır. Anayasa Mahkemesi tarafından daha sonra iptal edilmiş olsa da, Youtube ve Twitter'ın tamamen yasaklanması kararları ciddi endişelere neden olmuştur. Siyasetçilerin caydırıcı açıklamaları, muhalif gazetecilere karşı açılan davalar ve medya sektörünün mülkiyet yapısı, medya sahiplerinin ve gazetecilerin geniş çapta oto sansür uygulamalarına ve ayrıca gazetecilerin işten çıkarılmasına yol açması durumları ise eleştirilerin temel noktası olmuştur.

Merkezi Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) bulunan İnsan Hakları ve Özgürlükleri İzleme Örgütü "Freedom House"³³⁹ dünyada özgürlük 2015 raporunda; Türkiye için sert eleştirilere yer vermesine rağmen Türkiye'nin 2014 yılı düştüğü "Özgür Olmayan" ülkeler statüsünden yeniden "Kısmen Özgür" ülkeler arasına almıştır. Ancak raporda, bu yükselmeye rağmen özgürlükler açısından Türkiye'nin gerilediği vurgulanmıştır.³⁴⁰ Raporda yapılan tespit ve değerlendirmeler şu şekilde olmuştur:

195 ülkeden 89'u (yüzde 46'sı) özgür, 55'i (yüzde 28'i) kısmen özgür ve 51'i (yüzde 26'sı) özgür olmayan ülke olarak sıralanmıştır. Bir bölge dışında tüm bölgelerde gerilemeler ilerlemelerden fazla olduğu tespit edilmiş, ayrıca bu endişe verici gelişmenin sebebi olarak internet iletişimi üzerindeki sınırlandırmalar ve devlet gözetimi ile kişisel bağımsızlığın zapt edilmesi olduğu değerlendirilmiştir.

Türkiye hakkında ise; ifade özgürlüğünün Anayasal koruma altında olmasına rağmen oto sansür ve gazeteciler üzerindeki hükümet baskısının arttığı ve gazeteciler

³³⁸ Bkz. http://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf (02.01.2015)

³³⁹ Bkz. https://freedomhouse.org/sites/default/files/01152015_FIW_2015_final.pdf (28.01.2015), Freedom in the World 2015, Dünya'da Özgürlük 2015 raporunu açıklamıştır. Raporda Türkiye ile ilgili kısma erişim <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2015/turkey#.VNyHtSxps6J> adresinden sağlanmaktadır.

³⁴⁰ Bkz. <http://www.bianet.org/bianet/insan-haklari/161873-freedom-house-tan-sert-elistirilere-ragmen-turkiye-yeniden-kismen-ozgur> (12.02.2015)

hakkında soruşturmalar açıldığı ve bazılarının işlerinden atıldığı ve yine akademik özgürlüklerin oto sansüre uğradığı eleştirilerin odak noktası olmuştur.

Merkezi Paris'te bulunan “Uluslararası Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü” (RSF) 2002 yılından bu yana her yıl dünya basın özgürlüğü sıralaması yayımlamaktadır. Türkiye dünya basın özgürlüğü sıralamasında genel olarak orta veya daha alt sıralarda yer almaktadır.³⁴¹ Nitekim Türkiye 2012'de 179 ülke arasında 148., 2013'te 179 ülke arasında 154. sırada, 2014 yılında ise 180 ülke içerisinde 154. sırayı Libya, Sudan ve Gambiya ile paylaşmıştır. Çoğulculuk, medyanın bağımsızlığı, gazetecilerin güvenlik ve özgürlüğüne saygı açısından değerlendirme kriterleri yapılmıştır.³⁴²

Örgüt, ayrıca Türkiye'nin basın özgürlüğünde geri sıralarda bulunmasının nedenleri olarak; Türk Ceza Kanunu ve Terörle Mücadele Kanunu'na dayanarak gazetecilere soruşturma açılmasını, internete ilişkin kısıtlamalar ve yayın yasakları ile gazetecilere yönelik şiddet uygulamalarını göstermiştir.³⁴³

Avrupa Parlamentosu Genel Kurulu, siyasi gruplar tarafından ortaklaşa hazırlanan bir karar tasarısında Türkiye'ye basın özgürlüğü konusunda; bağımsız medyanın demokratik toplum için vazgeçilmez olduğu hatırlatılarak, Türkiye'de muhalif gazeteciler ve medyaya yönelik baskı ve korkutmaya son verilmesi istenmekte, Türk hükümetinden, ivedi olarak, başta düşünce, ifade ve medya alanlarında olmak üzere özgürlükler, demokrasi, eşitlik, hukuk devleti ve insan haklarına saygıyı tam olarak güvence altına alacak reformlar gerçekleştirmesini istemektedir.³⁴⁴

Sonuç olarak, Türkiye'de basın ve ifade özgürlüğünün önündeki temel engeller, başta Ceza Kanunu ve Terörle Mücadele Kanunu olmak üzere, ceza hukuk

³⁴¹ Tanju, s. 57-58.

³⁴²Bkz.<http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/162222-turkiye-basin-ozgurlugu-siralamasinda-bes-sira-ilerledi> (12.02.2015)

³⁴³ Tanju, s. 58.

³⁴⁴Avrupa Parlamentosu AP Strasburg'da kabul ettiği bir kararda (551 evet, 11 ret ve 31 çekimser oy), Türk hükümetine “medyaya baskıya son ver” çağrısında bulunmuştur. AP genel kurulundaki oylamaya katılan 593 parlamenterin büyük çoğunluğu lehte oy kullanmıştır. Bkz.<http://www.abhaber.com/avrupa-parlamentosu-turkiye-medya-ozgurlugu-karar-tasarisini-ezici-cogunlukta-kabul-etti-english/> (16.01.2015), Ayrıca Bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/27977191.asp>(16.01.2015), <http://www.europarl.europa.eu/sides/>,<http://www.bianet.org/bianet/siyaset/161569-avrupa-parlamentosu-ndan-demokrasi-ve-ozgurluk-uyarisi> (15.01.2015)

sisteminden kaynaklanmaktadır. Basın özgürlüğüne ilişkin olarak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye aleyhine verdiği önemli kararlar bulunmaktadır.³⁴⁵

Yargı reformu kapsamında çıkartılan yargı paketleri ile AİHS normları ve AİHM içtihatları kapsamında ifade ve basın özgürlüğünün önündeki engellerin kaldırılması hedeflenerek temel hak ve özgürlükleri genişletmeye yönelik değişiklikler yapan düzenlemeler getirilmiştir.

Diğer taraftan, ifade ve basın özgürlüğü ile ilgili Türkiye'deki mevcut sorunları sadece yasa maddelerinde yapılan değişikliklerin çözmesi beklenemez. Zira yukarıda da bahsedildiği üzere gerek 1982 Anayasasında ve gerekse de 5187 sayılı Basın Kanunu'nun 3. maddesinde basın özgürlüğüne ve bu özgürlüğün hangi şartlarda kayıt altına alınabileceği güvence hükümlerine yer verilmiştir. Zira diğer temel hak ve özgürlükler gibi basın özgürlüğü de mutlak nitelikte bir hak ve özgürlük değildir. Bu bakımdan esas sorun, mevzuattaki hukuk normlarından değil, uygulayıcıların ifade ve basın özgürlüğünü AİHS ve AİHM içtihatları çerçevesinde demokratik hukuk devletinde olduğu üzere, bireyin ön planda olduğu, hak ve özgürlükleri geniş çerçevede yorumlamaması olarak değerlendirilebilir.³⁴⁶

Zira Montesquieu'nun ifadeleri bunu destekler mahiyettedir: “bir ülkede iyi yasaların mevcut olup olmadığına değil, bunların uygulanıp uygulanmadığına bakılmalıdır. Çünkü iyi yasaları her yerde bulmak mümkündür, yeter ki siyasal ve toplumsal irade doğru zaman, mekân, koşul ve noktada buluşabilsin.”³⁴⁷

---

³⁴⁵Dilek Kurban, Ceren Sözeri, “Türkiye’de Özgür ve Bağımsız Bir Basın İçin Siyasa Önerileri”, TESEV Demokratikleşme Programı Medya Raporları Serisi- 4, s. 4-5, Bkz. http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/13094TR_Medya4makale11_03_13onay.pdf (15.01.2015), Ayrıca Bkz. Şener ve Türkiye Davası, 18 Temmuz 2000, (Başvuru no: 26680/95), Ahmet Yıldırım ve Türkiye, 18 Aralık 2012, (Başvuru no: 3111/10), Ayrıntılı bilgi olarak bakınız, Bıçak, AİHM Kararlarında.

³⁴⁶ Horozgil, s. 162.

³⁴⁷ Uluç, Ahsen, s.1380.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSAL VE ULUSLARARASI MAHKEME KARARLARINDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

İfade özgürlüğünün hukuksal normlardaki kavramsal çerçevesi ile sınırlanması sorunu öteden beri doktrinde tartışmalara konu olmaktadır. Öyle ki insan hakları içerisinde yaşam hakkından sonra gelen bu en temel hakkın dar çerçevede yorumlanması ya da yeterli derecede güvence altına alınmamış olması demokratik sistemin işleyişini tehlikeye sokabilmektedir.

İstikrarlı bir demokratik toplum yapısının oluşabilmesi için ilk derece mahkemelerce verilen kararların temyiz değerlendirmeleri ile bağımsız otoritelerce ifade özgürlüğünün uygulamadaki yansımalarının değerlendirilmesi oldukça önemlidir. Zira ifade özgürlüğü hakkının kullanımında yüksek mahkemelerin içtihatları ve ufuk açıcı kararları önemli bir rol oynamaktadır.

Bu bölümde, Anayasa Mahkemesi'nin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin, Yargıtay ve Danıştay'ın ifade özgürlüğü kapsamında vermiş olduğu güncel kararlar incelenerek değerlendirilecektir.

I. ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARINDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Anayasa yargısı, demokratik bir hukuk devletinin gelişiminde son derece önemlidir. Yüksek mahkemenin başka bir takım görevleri olsa da şüphesiz en temel görevi kanunların ve Anayasa'da belirtilen diğer normların Anayasa'ya uygunluğunu denetlemektir. 1961 ve 1982 Anayasa'sı dönemlerinde, Yüksek Mahkeme kendisini

ihdas eden iktidar güçlerinin beklentileri ya da onların menfaatleri doğrultusunda kararlar verdiği söylenebilir. Hatta Yüksek Mahkeme seçilmiş organların siyasi takdir yetkisine müdahaleden kaçınan bir yaklaşım yerine anayasal yetkilerini yorum yoluyla devamlı arttıran aktivist bir davranış izlemiştir.³⁴⁸

Bireysel ve siyasal hak ve özgürlükler konularında sınırlayıcı bir tutum sergileyen Anayasa Mahkemesi özellikle birey karşısında devletçi bir yaklaşım sergileyerek, devletin temel değerlerini ve bunlardan özellikle laiklik ve üniter devlet ilkelerinin aşırı koruma yönünde kararlar verdiği görülmektedir. Ayrıca Yüksek Mahkemenin “hak temeline dayanan” genel yaklaşımından ziyade “ideoloji temeline dayanan” bir yaklaşım belirlediği söylenebilir. Bu yaklaşım neticesinde Yüksek Mahkeme ile seçilmiş organlar arasında kimi zaman çatışma yaşanması kaçınılmaz olmuş ve neticesinde Yüksek Mahkemenin demokratik meşruluğuna ilişkin tartışmalar günümüze değin devam edegelmiştir.³⁴⁹

Anayasa Mahkemesi kimi zaman özgürlükçü kararlar verse de, günümüze kadar vermiş olduğu içtihatların genel eğilimine bakıldığında “anayasal demokrasi” olan kendi rolünün gerekleriyle bağdaşmadığı görülebilir. Zira Yüksek Mahkeme üyelerinin, görevlerini hukuki olmaktan ziyade ideolojik olarak algılamaları ve üyelerinin bir kısmının görevin gerekleri bakımından teknik-hukuki donanımlarının yetersiz olduğu söylenebilir.³⁵⁰

Yüksek Mahkemenin temel hak ve özgürlüklere yaklaşımı 1982 Anayasa’sına benzer olmakla birlikte oldukça sınırlandırıcı bir çizgidedir. Özellikle 1982 sonrası verdiği birçok siyasi parti kapatma kararıyla, Anayasa’nın ideolojik bakışını koruma refleksiyle, çoğulcu ve özgürlükçü demokrasi anlayışından ayrılmıştır. Bundan dolayı denilebilir ki; Anayasa Mahkemesi, ideolojik devlet yapısının kapsamında kalarak, mevcut anayasal düzeninin demokrasi, hukuk devleti ve insan hakları gibi evrensel değerlerin haricinde ki kısımlarının bekçiliğini yaptığı söylenebilir.³⁵¹

Demokratik, çoğulcu hukuk devletlerinin temel değeri, insan hakları ve diğer temel hak ve özgürlüklerin en geniş bir şekilde yorumlanmasını sağlayacak ilke ve

³⁴⁸ Özbudun, Türk, s. 393- 460.

³⁴⁹ Özbudun, Türk, s. 460.

³⁵⁰ Erdoğan, Anayasa, s. 324.

³⁵¹ Erdoğan, Anayasa, s. 324-326.

normları içeren bir Anayasa'nın varlığıdır. Zira ancak böyle bir Anayasada fikir ve düşünceler serbestçe açıklanabilir, bireysel gelişim ve özgür bir eleştiri ortamının varlığıyla demokratik toplum oluşabilir. İfade özgürlüğünün ya da diğer temel hak ve özgürlüklerin iktidarlar tarafından ihlal edilmesi veya demokratik hukuk devletinin ölçütlerine aykırı bir sınırlama rejimi getirilmek istenmesinde Anayasal devletin varlığı teminat ve güvence olarak değerlendirilebilir.³⁵²

Anayasa Mahkemesinin ifade özgürlüğü kapsamında yakın tarihimizde vermiş olduğu AİHM içtihatları ve AİHS normlarına uygun özgürlükçü bazı kararlarına geçmeden önce geçmişten günümüze gelen yaklaşımı hakkında özetle şu bilgileri paylaşabiliriz:

Yüksek Mahkeme, ifade özgürlüğü hakkının devletin dayandığı temel değerler ve ilkeleri yıkmaya veya yok etmeye yönelik olamayacağını, bu tür ifadelerin suç sayılacağını yine toplum hayatına zarar veren düşünce ve kanaatlerin açıklanmasının toplumu huzursuzluğa ve toplumsal barışı tehlikeye düşürerek devletin güvenliğini sarsacağını vurgulamıştır. Mahkemenin bazı kararlarından ifade hürriyetinin çoğulcu, azınlıkların fikir ve düşüncelerine saygı gösterilen ya da muhalefetin özgürlüğü şeklinde yorumlanmayarak adeta bir güvenlik meselesi olarak, devletin korunması amacı kapsamında sadece devletin ideolojisine göre yararlı ya da meşru görülen düşüncelerin ifade edilebileceği bir özgürlük olarak yorumladığı değerlendirilebilir.³⁵³

Devletin kendisini koruma kaygısı Yüksek Mahkemenin özellikle siyasi partilerle ilgili vermiş olduğu kararlarında mevcuttur. Örnek olarak Emek Partisinin³⁵⁴ parti programında yer alan ayrı bir devlet oluşturulması temelli muğlak ifadelerin devletin bölünmez bütünlüğünü tehlikeye düşürdüğünden bahisle kapatma davası açılmış, devletin birlik ve beraberliğini tesis etmek amacıyla kendisini korumasının meşru olduğu vurgulanmıştır. Yine Özgürlük Ve Demokrasi Partisinin³⁵⁵ parti programında her ne kadar kardeşlik ve birlik vurgusu yapsa da gerçek amacını gizlediği, partinin kuruluş amacının terör örgütü ile benzerlik

³⁵² Sunay, Anayasa, s.1.

³⁵³ E.1963/16, K.1963/83, K.T.8.4.1963, AMKD, sy.1, s.199-202'den aktaran Sunay, s. 6 -7.

³⁵⁴ E.1996/1, K.1997/1, K.T.14.2.1997, AMKD, sy.34, c.2, s.759-760'dan aktaran Sunay, s. 7.

³⁵⁵ E.1993/1, K.1993/2, K.T.23.11.1993, AMKD, sy.30, c.2, s.912-923'den aktaran Sunay, s. 22.

gösterdiği ve yine programında devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü aleyhine hükümler içerdiği iddiasıyla kapatılmıştır.

1982 Anayasa'sının 68. maddesine “Siyasi partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır” hükmünün getirilmiş olması ifade özgürlüğünün aslında demokrasi ve siyasi partiler için temel bir yapıtaşı veya bir kalkış noktası olduğu söylenebilir. Ne var ki geçmişten günümüze siyasi partilerin ifade özgürlüğünden çok, tüzük ve programları ile faaliyet ve eylemleri nedeniyle yaptırma tabi tutuldukları olmuştur. Zira 1982 Anayasa'sının 68 ve 69. maddelerinin yaptırım hükmü siyasi partilerin “temelli kapatılmasını” öngörmektedir. Yüksek Mahkeme'nin kapatma kararlarında en çok vurgu yaptığı iki neden ise “*devletin bölünmezliği ve laiklik ile*” olmuştur.³⁵⁶

Yüksek Mahkemenin 1961 Anayasa'sından bu yana ifade özgürlüğüne karşı genel yaklaşımının ihtiyatlı bir tutum içerisinde olduğu söylenebilir, oysa mahkemenin demokratik ve çoğulcu bir yaklaşımla bu özgürlüğü teminat altına alarak geniş bir şekilde yorumlaması beklenmektedir.³⁵⁷

Anayasa Mahkemesi, AİHS normları ve AİHM içtihatlarına atıfta bulunduğu ve devletin ifade özgürlüğü hakkında negatif ve pozitif yükümlülüğünün bulunduğunu vurgulayarak bu temel özgürlüğün önünü açıcı vermiş olduğu yakın tarihli kararlarına örnek olarak şunları gösterebiliriz:

A. Twitter Kararı

Davanın konusu, Başvurucuların kullanıcısı oldukları twitter.com isimli internet sitesine erişimin engellenmesine dair Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB) işlemi nedeniyle Anayasa'nın 26., 27., 40. ve 67. maddelerinin ihlal

---

³⁵⁶ İbrahim, Ö. Kaboğlu, “İfade Özgürlüğünün Siyasi Partilerce Kullanımının Sınırları”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, AYM Yayınları, Cilt:16, Ankara 1999, s.76-79. Bkz. http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg16/kaboglu.pdf (02.12.2014)

³⁵⁷ Sunay, Anayasa, s.30-31.

edildiğini ve anılan işleme karşı etkili bir yargı yolunun bulunmadığının ileri sürülmesidir.³⁵⁸

Olay kısaca özetlenirse, TİB, İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığının 7.3.2014 tarih ve 2011/762, Samsun 2. Sulh Ceza Mahkemesinin 4.3.2014 tarih ve 2014/223, İstanbul Anadolu 5. Sulh Ceza Mahkemesinin 18.3.2014 tarih ve 2014/181 ve İstanbul Anadolu 14. Asliye Ceza Mahkemesinin 3.2.2014 tarih ve 2011/795 sayılı kararlarına istinaden koruma tedbiri kararı uygulamış ve twitter.com adresine ulaşım engellenmiştir. (para. 8)

Başvurucuların iddiaları ise; “TİB tarafından İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı ve bazı mahkemelerce verilen kararlara istinaden koruma tedbiri uygulanarak twitter.com adresine erişimin engellendiğini, TİB’in bu işlemine dayanak olarak gösterdiği mahkeme kararlarının twitter.com isimli siteye erişimin tamamen engellenmesine yönelik olmadığını, bu uygulamanın hukuka aykırı olduğu ve keyfi nitelik taşıdığı, bilgiye ulaşma imkânının yanında bilgiyi yayma hakkını da ciddi şekilde sınırladığını, uygulamanın sadece anılan sitede mevcut olan değil bu sosyal ağda ileride paylaşılacak bilgilere de erişimi engellediğini ve bu haliyle Anayasa’da mutlak olarak yasaklanmış olan sansürü mümkün kıldığını, söz konusu işlemin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 10. maddesinde güvence altına alınan ifade özgürlüğüne ilişkin benimsediği ilkelere aykırı olduğunu ileri sürmüşlerdir.” (para. 20)

Başvurucular ayrıca “5651 sayılı Kanun’un 9. maddesinin (4) numaralı fıkrası uyarınca kişilik haklarının ihlali iddiasının söz konusu olduğu hallerde erişimin sadece hâkim kararı ile ve ihlalin gerçekleştiği kısma ilişkin olarak engellenebileceğini, tüm sitenin erişime engellenmesinin de ancak gerekçesini belirtmek kaydı ile hâkim kararı ile verilebileceğini... TİB tarafından twitter.com adlı internet sitesine erişimin tamamen engellenmesinin kanuni dayanağı olmadığını iddia etmektedirler. Ayrıca başvurucular, erişimin engellenmesi yönündeki sınırlamanın temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına ilişkin kriterlere aykırılık

---

³⁵⁸Başvurucu Yaman Akdeniz, Mustafa Sezgin Tanrıkulu ve Kerem Altıparmak tarafından Anayasa Mahkemesine yapılan müracaattır, kamuoyunda Twitter Kararı olarak bilinen davadır. Başvuru Numarası: 2014/3986, K.T. 02.04.2014, Bkz. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/04/20140403-18.pdf> (16.03.2015)

oluşturduğu, özel hayatın korunması ile ifade özgürlüğü arasındaki dengeyi sağlamadığı, twitter. com isimli siteye 30 Mart 2014 tarihinde yapılacak yerel seçimlerin hemen öncesinde erişimin engellenmesi ile dolaylı bir sansür etkisi yaratıldığı gerekçesiyle Anayasa'nın 26., 27., 40. ve 67. maddelerinde tanımlanan haklarını ihlal ettiğini ileri sürerek ihlalin tespiti talebinde bulunmuşlardır.” (para. 21)

Anayasa Mahkemesi, “Kabul Edilebilirlik Yönünden” yapmış olduğu değerlendirmesinde şu ifadelere yer vermiştir:

“İfade özgürlüğü, demokratik toplumun temellerinden biri olup toplumun gelişmesi ve bireyin kendini gerçekleştirme için vazgeçilmez koşullar arasında yer alır. Toplumsal çoğulculuğa ancak her türlü fikrin serbestçe ifade edilebildiği özgür tartışma ortamında ulaşılabilir. Bu bağlamda toplumsal ve siyasal çoğulculuğu sağlamak, her türlü düşüncenin barışçıl bir şekilde ve serbestçe ifadesine bağlıdır. Aynı şekilde birey özgün kişiliğini düşüncelerini serbestçe ifade edebildiği ve tartışabildiği bir ortamda gerçekleştirebilir (B.No:2013/2602, 23.1.2014, Paragraf 41)” (para. 25)

“Ülkemizde milyonlarca kullanıcısı olan bir sosyal paylaşım sitesine erişimin engellenmesinin bu kişilerin demokratik toplumun temellerinden olan ifade özgürlüğünü sınırlayıcı etkisi dikkate alındığında, bu tür sınırlamaların hukuka uygunluğunun acilen denetlenmesi ve hukuka aykırılık tespiti halinde sınırlamanın hemen kaldırılması demokratik hukuk devleti ilkesinden kaynaklanan bir zorunluluktur. ...Başvurucuların Anayasa'nın 26. maddesine ilişkin şikâyetlerinin açıkça dayanaktan yoksun olmadığı görüldüğünden başvuruların kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi gerekir.” (para. 26-27)

Yüksek Mahkeme davanın esasın incelemesinde ise; “Somut olayda başvuru, kullanıcı oldukları twitter. com isimli internet adresine erişimin engellenmesi nedeniyle ifade hürriyetinin ihlal edildiğini ileri sürmektedirler. Genel ilkelerin açıklanmasından sonra bu genel ilkelerin somut olaya uygulanması sırasında ifade özgürlüğüne ‘müdahale olup olmadığı’, müdahale varsa ‘müdahalenin haklı sebeplere dayanıp dayanmadığı’, haklı sebep varsa ‘müdahalenin demokratik toplum

düzeni için gerekli olup olmadığı ve ölçülü olup olmadığı’ hususları” kapsamında değerlendirmede bulunmuştur. (para. 45)

1982 Anayasa’sının “*Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması*” kenar başlıklı 13. maddesi ile “*Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti*” kenar başlıklı 26. maddesine atıfta bulunarak “...İfade özgürlüğü, sadece “düşünce ve kanaate sahip olma” özgürlüğünü değil aynı zamanda sahip olunan “düşünce ve kanaati (görüşü) açıklama ve yayma”, buna bağlı olarak “haber veya görüş alma ve verme” özgürlüklerini de kapsamaktadır. Bu çerçevede ifade özgürlüğü bireylerin serbestçe haber ve bilgilere, başkalarının fikirlerine ulaşabilmesi, edindiği düşünce ve kanaatlerden dolayı kınanamaması ve bunları tek başına veya başkalarıyla birlikte çeşitli yollarla serbestçe ifade edebilmesi, anlatabilmesi, savunabilmesi, başkalarına aktarabilmesi ve yayabilmesi anlamına gelir.³⁵⁹ (para. 33)

“İfade özgürlüğü, demokratik toplumun temellerinden biri olup toplumun gelişmesi ve bireyin kendini geliştirmesi ve gerçekleştirilmesi için vazgeçilmez koşullar arasında yer alır. AİHM’nin de ifade özgürlüğüne ilişkin kararlarında sıkça belirttiği gibi, sadece toplumun ve devletin olumlu, doğru ya da zararsız gördüğü “haber” ve “düşüncelerin” değil, devletin veya halkın bir bölümünün olumsuz ya da yanlış bulduğu, onları rahatsız eden haber ve düşüncelerin de serbestçe ifade edilebilmesi ve bireylerin bu ifadeler nedeniyle herhangi bir yaptırıma tabi tutulmayacağından emin olmaları gerekir. İfade özgürlüğü, çoğulculuğun, hoşgörünün ve açık fikirliliğin temeli olup bu özgürlük olmaksızın “*demokratik toplumdan*” bahsedilemez (*Handyside/Birleşik Krallık*,” (para. 35)

Yüksek Mahkeme yine daha önce kendisinin ve AİHM’in vermiş olduğu kararlardan³⁶⁰ iktibasla basın özgürlüğünün ve temel hak ve özgürlüklerin kullanılması bakımından önemli bir araçsal değere sahip internetin önemine dikkat çekmiştir. (para. 38-39)

³⁵⁹ B.No:2013/2602, 23.1.2014, para.40

³⁶⁰ Bkz. AYM, E.1997/19, K.1997/66, K.T. 23.10.1997), (benzer yöndeki AİHM kararları için Bkz. *Lingens/Avusturya*, B. No: 9815/82, 8.7.1986, para. 41; *Özgür radyo-Ses Radyo Televizyon Yapım ve Tanıtım AŞ/Türkiye*, B. No: 64178/00, 64179/00, 64181/00, 64183/00, 64184/00, 30.3.2006 § 78; *Erdoğan ve İnce/Türkiye*, B. No: 25067/94, 25068/94, 8.7.1999, para. 48; *Jersild/Danimarka*, B.No: 15890/89, 23.9.1994, para.31

Anayasa Mahkemesi, İfade özgürlüğüne yönelik sınırlamalar konusunda devletin ve kamu makamlarının takdir yetkisine sahip olduğunu ancak bu takdirin ise kendi denetimine tabi olduğunu belirterek, kamu otoritesince yapılan müdahalenin ise haklı sebeplere dayanması, hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması sırasında hakların özüne dokunulmaması ve ölçülü olunması gerektiğini vurgulamış ayrıca müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığını, müdahalede bulunulurken hakkın özüne dokunulup dokunulmadığını, ölçülü davranılıp davranılmadığını her olayın kendine has özelliklerine göre takdir edileceğini ifade etmiştir. (para. 41, 42, 44)

Sonuç olarak, Yüksek Mahkeme başvuru konusu olayda “TİB’in bazı mahkeme kararlarını gerekçe göstererek twitter.com internet sitesine erişimi engellediği anlaşılmakta ise de dayanak gösterilen kararların incelenmesinden söz konusu kararların sadece belli URL adreslerine erişimin engellenmesine yönelik olduğu, derece mahkemelerince doğrudan twitter.com internet adresine erişimi engellemeye yönelik bir karar alınmadığını” belirterek başvurunun kabul edilebilir olduğuna ve başvurucuların Anayasa’nın 26. maddesinde güvence altına alınan ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine oy birliğiyle karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi konuyu ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmiş ve AİHM içtihat kararlarına atıfta bulunarak özgürlükçü bir karar vermiştir.

B. Youtube Kararı

Davanın konusu, Başvurucuların video paylaşım sitesi youtube.com isimli internet sitesine erişimin engellenmesine dair 27.3.2014 tarihli Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB) işlemi nedeniyle Anayasa’nın 22., 26., 27., 40., 48. ve 67. maddelerinin ihlal edildiğinin ileri sürülmesidir.³⁶¹

---

³⁶¹ Başvurucular, Youtube LLC Corporation Service Company (B.No: 2014/4705, B.No:2014/4737), Kerem Altıparmak (B.No:2014/4767, B.No: 2014/5543) ve diğerleri. Başvuru Numarası: 2014/4705, Karar Tarihi: 29.05.2014, Bkz. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/06/20140606-10.pdf> (16.03.20015)

Başvuru formu ve eklerinde ifade edildiği şekliyle olaylar özetle şöyledir: TİB, 27.3.2014 tarihinde youtube.com isimli internet sitesine erişimi engellemiş ve bu adreste kullanıcılara yönelik olarak “5651 sayılı Kanun uyarınca yapılan teknik inceleme ve hukuki değerlendirme sonucunda bu internet sitesi (youtube.com) hakkındaki Telekomünikasyon İletişim Başkanlığının 27.3.2014 tarih ve 490.05.01.2014-48125 sayılı kararına istinaden Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı tarafından idari tedbir uygulanmaktadır.” duyurusu yayınlanması üzerine taraflar arası devam eden hukuki süreçlerden ibarettir.

Yüksek Mahkeme, ifade özgürlüğünü demokratik toplumun temel yapı taşlarından biri olduğunu belirttikten sonra “...bir sosyal paylaşım sitesine erişimin engellenmesinin, kullanıcıların demokratik toplumun temellerinden olan ifade özgürlüğünü sınırlayıcı etkisi dikkate alındığında, bu tür sınırlamaların hukuka uygunluğunun en kısa sürede denetlenmesi ve hukuka aykırılığın tespiti halinde ise sınırlamanın hemen kaldırılması demokratik hukuk devleti ilkesinden kaynaklanan bir zorunluluk” olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Yüksek Mahkeme “...Tedbir niteliğinde dahi olsa, bir kullanıcı tarafından paylaşılan içerik nedeniyle sitenin tamamının erişime kapatılması halinde bütün bireysel kullanıcıların siteden yararlanması imkânsız hale gelmektedir” diyerek, başvuruçuların Anayasa’nın 26. maddesine ilişkin şikâyetlerinin açıkça dayanaktan yoksun olmadığı gibi başka bir kabul edilmezlik nedeni de bulunmadığından başvuruların kabul edilebilir olduğuna karar vermiştir. (para. 38, 40, 41)

Anayasa Mahkemesi, başvuruçuların iddialarını ifade özgürlüğü çerçevesinde esastan değerlendirerek Anayasa’nın “*Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması*” kenar başlıklı 13. maddesi ile “*Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti*” kenar başlıklı 26. maddesine atıfta bulunmuştur. Yüksek Mahkeme ayrıca, ifade özgürlüğü konusunda devletin pozitif ve negatif yükümlülükleri bulunduğunu, AİHS normlarına ve AİHM içtihatlarına atıfta bulunarak ifade özgürlüğünün araçsal yöntemlerinden olan basın özgürlüğü ve sosyal medyanın öneminden bahsetmiştir. (para. 51-53)

Yüksek Mahkeme, “Bir internet sitesine erişimin engellenmesine karar verildiği hallerde hukuk devletinin önkoşullarından olan hukuki güvenlik ve hukuki belirlilik ilkelerinin göz önünde bulundurulmasının zorunlu” olduğunu belirterek, “*Erişime kapatılan youtube.com*” gibi çok sayıda kullanıcısı olan internet siteleri büyük miktardaki verileri saklama ve yayınlama kapasitesi ile bunların erişilebilirliği sayesinde toplumun gündem oluşturmaya, gündemin takibini ve bilgi alışverişini kolaylaştırmaya büyük ölçüde katkı sağladığı” vurgulanmaktadır.³⁶²

Sonuç olarak, Anayasa Mahkemesi başvurunun kabul edilebilir olduğunu belirterek, youtube.com sitesine erişimin tümüyle engellenmesine yönelik müdahalenin, yeterince açık ve belirgin bir kanuni dayanağa sahip olmadığı ve bu yönüyle başvurucular açısından öngörülebilir nitelikte bulunmadığını, siteden yararlanan tüm kullanıcıların ifade özgürlüğüne ağır müdahale niteliğinde olan söz konusu idari işlemin, başvurucuların Anayasa’nın 26. maddesinde korunan *ifade özgürlüklerini ihlal ettiğine* oy çokluğuyla karar vermiştir.

Yüksek Mahkeme ifade özgürlüğünü genişletici bir karar vermiştir.

C. Kürtçe Bildiri Kararı

Davanın konusu, başvurucuların siyasi parti faaliyetleri çerçevesinde Kürtçe dilini kullandıklarından bahisle cezalandırıldıklarını, bu nedenle Anayasa’da koruma altına alınan ifade özgürlüğü, örgütlenme ve adil yargılanma haklarının ihlal edildiğinin ileri sürülmesidir.³⁶³

Başvuru formu ve eklerinin incelenmesinden olaylar kısaca özetlenecek olursa: Demokratik Toplum Partisi (DTP) üyesi olan başvurucular, İdil İlçesinde Nevruz Bayramı kutlamalarını gerçekleştirmek için tertip komitesi sıfatıyla İdil Kaymakamlığı’na 15.03.2007 tarihinde başvuruda bulunmuş, bunun neticesinde

³⁶² Bu konudaki AİHM kararı için Bkz. *Times Newspaper Ltd./ Birleşik Krallık*, B. No: 23676/03, 10.6.2009, para.27), (para. 57-58)

³⁶³ Başvurucular İsa Yağbasan, Hüsnü Baba ve diğerleri, B.No:2013/1481, K.T: 20.11.2014, Bkz. <http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx#> (16.03.2015)

İdil ilçesinde 19.03.2007 tarihinde Kürtçe ve Türkçe olarak hazırlanmış el ilanı dağıtılmıştır. Bahse konu el ilanları hazırlayanlar hakkında Siyasi Partiler Kanunu'nun 81. ve 117. maddesini ihlal ettiklerinden bahisle soruşturma başlatılmış ve ilgililer hakkında yerel mahkeme para cezası ile cezalandırmıştır. Bahse konu dava ilgililerin temyizi sonucu Yargıtay 7. Ceza Dairesi'nde incelenmekte iken 2820 sayılı Kanun'un 117. maddesinin "Bu Kanunun dördüncü kısmında yazılı yasak fiilleri işleyenler" ibaresinin iptali istemi ile Anayasa Mahkemesi'ne itiraz yolu ile başvurulması neticesinde Yüksek Mahkemenin söz konusu ibarenin iptal hükmü tesis etmesinden ibarettir. (para. 7-19)

Yüksek Mahkeme davayı kabul edilebilirlik yönünden ele almış ve başvurucuların iddialarını ifade özgürlüğü çerçevesinde değerlendirmiştir. Esas yönünden ise şu değerlendirmelerde bulunmuştur: "Yazılı belge bastırma özgürlüğünün ifade özgürlüğünün ayrılmaz bir parçası olduğu konusunda hiçbir şüphe ya da anlaşmazlık bulunmamaktadır. Anayasa'da ifade özgürlüğüne ilişkin olarak daha ayrıntılı düzenlemeler de yer almakla birlikte mevcut koşullar altında başvurunun ifade özgürlüğüne ilişkin temel düzenleme olan Anayasa'nın 26. maddesi kapsamında incelenmesinin uygun olacağı" değerlendirilmiştir. (para.39)

Yüksek Mahkeme davayı esas yönünden değerlendirmesinin devamında; ifade özgürlüğünün sınırlanabilir bir hak olduğunu ancak bu sınırlamalarında bir sınırının olması gerektiğini bu nedenle Anayasa'nın 13. ve 26. maddelerinin göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamış, ayrıca ifade özgürlüğünün düşüncenin iletilmesi, bireyin ve toplumun bilgilenmesi ve azınlık görüşlerinde serbestçe ifade edilebilmesinin çoğulcu demokratik düzenin gereklerinden olduğunu belirterek başvuru konusu olayda müdahalenin mevcut olup olmadığı ve haklı sebeplere dayanıp dayanmadığı değerlendirilmiştir. (para. 43-44)

Anayasa Mahkemesi davayı demokratik bir toplumda gerekli olma ve ölçülülük ilkesi yönünden değerlendirmesinde şu ifadeleri kullanmıştır: "...demokratik toplum ölçütü, çoğulculuk, hoşgörü ve açık fikirlilik temelinde

yorumlanmalıdır³⁶⁴. “... Başvuru olay bakımından yapılacak değerlendirmelerin temel eksenini, ifade özgürlüğünü kısıtlamanın öncelikle ‘demokratik bir toplumda gerekli’ olduğunun ve ‘ölçülülük ilkesi’ne uygunluğu ortaya konulacaktır” denilmektedir. (para. 54,59)

Sonuç olarak Yüksek Mahkeme; “Cezai yaptırımlar nedeniyle görüş ve fikirlerin gerektiği şekilde iletilmesi için uygun dilin kullanılmaması durumunda kişilerin görüş ve fikirlerini açıklama ve bu görüş ve fikirleri dinleme hakkının varlığından söz edilmez” olduğunu ayrıca “... Buna karşın Türkçe ve Kürtçe dillerinde hazırlanan el ilanları seçim kampanyaları ile ilgili olmayıp Nevruz Bayramına davet içermektedir. Bu bağlamda başvuru sahiplerinin Kürtçe el ilanı basturmalarından dolayı cezalandırılmaları zorunlu bir sosyal ihtiyacı karşılamamaktadır” denilerek ifade özgürlüklerine yapılan müdahalenin ‘demokratik bir toplumda gerekli’ olmadığı kanaatine varılmıştır” denilerek başvuru sahiplerinden Celile Eraslan ve İsa Yağbasan’ın ifade özgürlüğünün ihlal edildiği yönündeki iddialarının kabul edilebilir olduğuna ve Anayasa’nın 26. maddesinde güvence altına alınan ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine oy birliğiyle karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi’nin ifade özgürlüğü ile ilgili yakın tarihli vermiş olduğu bu kararların ışığında şu şekilde bir değerlendirme yapılabilir; Türkiye AB’ne uyum süreci ile birlikte yasal mevzuatlarını AİHM içtihatları ve AİHS normlarına uygun hale getirmesi, Anayasa Mahkemesi’nin devletin ideolojisinden ziyade sivil ve siyasi özgürlükleri devlet karşısında koruyan ve güvence altına alan bir anlayışı hâkim kılabilecek içtihat geliştirmesi, demokratik ve çoğulculuk anlayışına uygun bir hukuk devletinin varlığı açısından önemli olacaktır. Bu bağlamda, Yüksek Mahkemenin insan hakları ve evrensel değerleri kapsayan uluslararası sözleşme ve AİHM içtihatları çerçevesinde ifade özgürlüğünü değerlendirmesi ve yorumlaması önem arz etmektedir.

---

³⁶⁴Bkz. B.No:2013/409, 25.06.2014, para.93

II. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARINDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Avrupa Konseyine üye ülkeler tarafından insan haklarının ulusalüstü korunması ve hukuki güvence altına alınması amacıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) 1959 yılında kurulmuştur. Mahkeme, özellikle bireyin temel haklarını koruma çerçevesinde özgürlükleri değerlendirmekte ve bu amaçla sistemin etkili işleyebilmesi için Sözleşmeye taraf devletlerin bireysel başvuru hakkını tanıması gerektiğini ve ayrıca yerindelik ilkesine yani Sözleşmenin uygulanmasının sağlanmasını öncelikle üye devletlerin görevi olduğunu belirtmektedir.³⁶⁵

AİHM’de Sözleşme’ye taraf devletlerin sayısı kadar yargıç görev yapmaktadır. Yargıçlar Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından dokuz yıl süre görev yapmak üzere seçilirler. Duruşmalar Strazburg’da bulunan İnsan Hakları Mahkemesi binasında yapılır. Mahkemenin vermiş olduğu ihlal kararları bağlayıcıdır ve mahkûm edilen devlet tarafından uygulanmak zorunluluğu vardır. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, mahkeme kararlarının taraf devletlerce uygulanıp uygulanmadığını takip etmektedir.³⁶⁶

Bilindiği üzere Avrupa Konseyi bünyesinde 1950 yılında hazırlanan AİHS’ne Türkiye 1954 yılında on kurucu devletten biri olarak imzalayarak taraf olmuştur.³⁶⁷ Sözleşme bu tarihten itibaren yürürlüğe girmiş ve iç hukukumuzun ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Türkiye 28.01.1987 tarihinde AİHM’e bireysel başvuru hakkını ve 22.01.1990 tarihinde ise AİHM’in zorunlu yargı yetkisini tanımıştır. Mahkeme’ye ilk bireysel başvuru ise 1993 yılında yapılmıştır.³⁶⁸

---

³⁶⁵ Nalbant, Avrupa, s.115-116.

³⁶⁶ Nalbant, Avrupa, s.117-128.

³⁶⁷ Türkiye, AİHS’ni 04.11.1950 tarihinde imzalamış ve 10.03.1954 tarih ve 6366 sayılı “İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme ve buna Ek Protokolün Tasdiki Hakkında Kanun” ile onaylamıştır.

³⁶⁸ Tanju, s. 92-93.

AİHS'nin 19. maddesi³⁶⁹ “Mahkeme, taraflara yüklenilen taahhütlere uyulmasını sağlamak amacıyla kurulur” hükmüne istinaden AİHM, üye devletlerin iç hukuk işlemlerinin Sözleşme’ye uygunluğunu denetleme görevi vardır. Ancak bu denetleme temyiz merciin denetimi şeklinde değildir. AİHM’in Sözleşme’ye üye devlet hakkında vermiş olduğu kararı diğer üye devletleri de bağlayıcı emsal karar niteliğindedir. AİHM’in kararlarında oluşturduğu içtihadı hükümler Sözleşmeciler devletlerce geçerli ve uyulması gereken ortak hukuki standartlardır.³⁷⁰ Zira AİHS’nin 46. maddesi³⁷¹ taraf devletlere AİHM kararlarına uyma yükümlülüğü getirmektedir.³⁷²

Türkiye, özellikle Avrupa Birliği müktesebatına uyum sürecinde 2004 Anayasa değişikliği ile 1982 Anayasa’sının 90. maddesinde³⁷³ yapmış olduğu düzenleme oldukça önemlidir. Zira getirilen yeni düzenleme ile temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmaların iç hukukta öncelikle değerlendirilmesi gerekmektedir. Böylelikle yargı organlarına, uluslararası antlaşmalarla yasaların çatışması halinde izlenmesi gereken yol gösterilmektedir.³⁷⁴

Türkiye, AİHM’e bireysel başvuru hakkını kabul ettiği 1987 yılından beri ve özellikle 11. Protokol’ün yürürlüğe girdiği 1998 yılından sonra aleyhine en fazla sayıda başvuru yapılan ülkelerden birisidir. Ayrıca 47 Avrupa Konseyi ülkesi arasında hakkında en çok ihlal kararı verilen ikinci ülke konumundadır.³⁷⁵

Türkiye’nin AİHM karşısında ki mevcut durumunu daha iyi bir şekilde değerlendirebilmek için istatistiki bilgileri incelemek yerinde olacaktır:

³⁶⁹ **Madde 19. Mahkeme’nin kuruluşu.** Bu Sözleşme ve protokolleri gereği Yüksek Sözleşmeciler Taraflar’a yüklenilen taahhütlere uyulmasını sağlamak için, bundan böyle “Mahkeme” olarak anılacak bir Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kurulmuştur. Mahkeme devamlı görev yapar.

³⁷⁰ Tanju, s. 97-98.

³⁷¹ **Madde 46. Kararların bağlayıcılığı ve infazı.** 1.Yüksek Sözleşmeciler Taraflar, taraf oldukları davalarda Mahkeme’nin verdiği kesinleşmiş kararlara uymayı taahhüt ederler. (...)

³⁷² Ayşe Işıl Karakaş, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye”, Ed. Ayşe Işıl Karakaş, Gökhan İlker Şen, **İnsan Hakları Ve Kamu Özgürlükleri**, Ankara: Anadolu Üniversitesi Yayınları, Ankara 2013, s.145.

³⁷³ *Milletlerarası antlaşmaları uygun bulma*, **Madde 90/5** –Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. **(Ek cümle: 7.5.2004-5170/7 md.)** Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır. Bkz. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> (24.03.2015)

³⁷⁴ Karakaş, Avrupa, s.136.

³⁷⁵ 2013 yılı AİHS ihlal karar Sayısı Sıralaması: Rusya 119, Türkiye 118, Romanya83, Ukrayna 65 ve diğer. Bkz. http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistikler/2013_ist/4.pdf (24.03.2015)

Türkiye hakkında AİHM tarafından genellikle; Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, Yargılamanın Uzunluğu, Etkin Soruşturma Yokluğu, Kötü Muamele, Adil Yargılanma, Yaşam Hakkı ve İfade Özgürlüğü gibi sorunlu alanlar hakkında ihlal kararları verilmektedir. 1959-2013 yılları arasında “ifade özgürlüğü” alanında Türkiye aleyhine verilen (224) ihlal kararı ile taraf devletler arasında en üst sıradadır. AİHM tarafından açıklanan verilere göre, 31 Aralık 2013 tarihi itibarıyla, Mahkeme önünde derdest başvuru sayısı bakımından Türkiye (10.931) başvuru ile beşinci sırada bulunmaktadır. Yine Türkiye, 1959-2013 yılları arasında AİHM önünde (2639) kez AİHS hükümlerini en çok ihlal eden devlet konumundadır.³⁷⁶

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2014 yılı hazırlamış olduğu yıllık raporunda 2013’te olduğu gibi 2014 yılında da AİHM önünde ifade özgürlüğü ihlali nedeniyle hakkında en fazla karar açıklanan ülke Türkiye olmuştur. Bunun yanında etkili soruşturmanın yetersizliği, adil yargılanma hakkı ihlali ve eğitim hakkı ihlali davalarında da yine birinci ülke konumundadır.

Dava başvurusunda Türkiye 9 bin 500 ile Ukrayna, İtalya ve Rusya’yı takip ederek en fazla başvurunun olduğu dördüncü ülke olmuştur. Türkiye hakkında açıklanan (101) kararın 94’ünde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin en az bir maddesinin ihlal edildiğine hükmedilmiştir. AİHM’in Türkiye hakkında, Sözleşme’nin hiçbir hakkı ihlal etmediğine yönelik sadece (1) kararı bulunmaktadır. Türkiye hakkındaki en fazla ihlal kararı (45) karar ile güvenlik ve özgürlük hakkı olmuştur. Bunu (31) kararla adil yargılanma hakkı, (24) kararla ise ifade özgürlüğü hakkı izlemiştir.³⁷⁷

Bu bilgiler ışığında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin ifade özgürlüğü kapsamında Türkiye hakkında vermiş olduğu kararlardan örnekler sunularak genel bir değerlendirme yapılacaktır.

³⁷⁶ Bkz. http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistikler/2013_ist/15.pdf (25.03.2015)

³⁷⁷ Bkz. <http://www.bianet.org/bianet/insan-haklari/161949-> (25.03.2015)

A. Pakdemirli / Türkiye Davası³⁷⁸

Davanın konusu, Başvuran'ın (Ekrem Pakdemirli), dönemin Cumhurbaşkanı Sn. Demirel hakkındaki sözlerinden ötürü büyük miktarda tazminat ödemeye mahkûm edilmesi nedeniyle, AİHS'nin 10. maddesine aykırı olarak ifade özgürlüğü hakkının ihlal edildiğinden şikâyetçi olmaktadır.

Olay özetle şu şekildedir; 14 Nisan 1995 tarihinde başvuran, bir otoyolun hizmete açılması vesilesiyle açık havada düzenlenen bir basın toplantısında konuşma yaparak, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'i, 1991 yılında ana muhalefet partisi genel başkanı iken ANAP'tan iki bakanın milletvekili dokunulmazlığını kaldırdığı için eleştirmiştir. Otoyolların yapımına ayrılan ödeneği zimmeterine geçirmekle suçlanan eski bakanlar Yüce Divan'a çıkarılmış ve haklarında beraat kararı verilmiştir.

21 Nisan 1995 tarihinde Sn. Demirel, şahsına ve Cumhurbaşkanlığı makamına karşı iftira ve hakarete bulunduğu gerekçesiyle başvuran hakkında, Borçlar Kanunu'nun 49/2 maddesi uyarınca tazminat davası açmış, ayrıca başvuranın, nezaketten yoksun, küçültücü, aşağılayıcı, hakaret dolu ve iftira niteliğinde sözler sarf ettiğini iddia etmiştir. Bu sözlere gerek yazılı gerekse görsel basın geniş yer vermiştir.

Bu somut olaylar üzerine, 12 Temmuz 1995 tarihinde, Ankara Asliye Hukuk Mahkemesi 11. Dairesi başvuranı, Sn. Demirel'in şikâyetinde yer alan söz konusu konuşmadan yapılmış alıntılara dayanarak, beş milyar Türk Lirası (yaklaşık ellibeş bin Euro) tazminat ödemeye mahkûm etmiştir. 3 Haziran 1996 tarihinde Yargıtay, ilk derece mahkemesinin bu kararını onamıştır. 30 Ocak 1997 tarihinde başvuran, gecikme faizleri de eklenerek 7.925.780.000 TL (o dönemde yaklaşık 60.000 Euro) tazminat ödemiştir.

---

³⁷⁸Pakdemirli-Türkiye Davası, Başvuru no:35839/97, Karar: 22.02.2005, Bkz. [http://www.ifadeozgurlugu.adalet.gov.tr/faaliyetler/20_21_aralik/\(25.03.2015\)](http://www.ifadeozgurlugu.adalet.gov.tr/faaliyetler/20_21_aralik/(25.03.2015))

Davayı değerlendiren AİHM, öncelikle içtihatlarından doğan temel ilkeleri hatırlatır. (Bkz. diğerleri arasında, Hertel-İsviçre, 25 Ağustos 1998, Derleme Kararlar ve Hükümler 1998-VI, para. 46) “AİHM, anlaşmazlık konusu olan müdahalenin ‘gözetilen meşru amaçla orantılı’ olup olmadığını ve bunu haklı göstermek için ulusal makamlar tarafından ortaya konan gerekçelerin ‘uygun ve yeterli’ görünüp görünmediğini tespit edebilmek amacıyla, söz konusu müdahaleyi, davanın bütününe bakarak değerlendirmek zorundadır. Bu şekilde AİHM, ulusal mercilerin AİHS’nin 10. maddesinde benimsenen ilkelere uygun kurallar uyguladığından emin olmalı, dahası, bunun, ilgili olayların kabul edilebilir bir takdirine dayandığına ikna olmalıdır.”

AİHM, “herkes için değerli olan ifade özgürlüğünü, seçmenlerini temsil eden, onların kaygılarına işaret eden ve çıkarlarını savunan halk tarafından seçilmiş bir kimse için özellikle değerlidir. Sonuç olarak, başvuran gibi, muhalefet partisinden bir milletvekilinin ifade özgürlüğüne yönelik müdahaleler, AİHM’yi daha sıkı bir denetim gerçekleştirmeye sevk etmektedir³⁷⁹.”

AİHM öncelikle, kendisine gelen davanın, sorumluluğu içeren kararı olduğu kadar cezanın ağırlığını da ilgilendirmesi halinde, AİHM’nin, verilen tazminat cezasının aşırılığı, özellikle de hâkimin bu miktarı haklı göstermek için ortaya koyduğu gerekçeler üzerine yoğunlaştığına dikkat çekmektedir.

AİHM, mevcut davada bir müdahalenin varlığı konusunda, hakaretten ötürü bir hukuk davasında alınan cezanın, AİHS’nin 10. maddesinin alanına giren bir müdahale olarak incelendiği yerleşik içtihatlarını hatırlatır. (örneğin, De Haes ve Gijssels-Belçika, 24 Şubat 1997 tarihli karar, Derleme 1997-I). Dolayısıyla AİHM, Hükümet’in bir müdahalenin var olmadığı temelindeki iddiasının dikkate alınmaması gerektiği kanaatinde olmuştur.

Mahkeme, dava ile ilgili olarak değerlendirmesinde; bir müdahalenin olup olmadığını, müdahalenin kanunla öngörülüp görülmediğini, müdahalede meşru bir amaç gözetilip gözetilmediğini, müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli olup

---

³⁷⁹ Bkz. (Kudüs – Avusturya, No: 26958/95, para. 36, CEDH 2001-II)

olmadığı konularını araştırır. “... AİHM içtihatlarına göre bir hukuk davasında başvurana yüklenen tazminat tutarı, AİHS’nin 10. maddesine yönelik bir müdahale teşkil edebilir (Bkz. örneğin adı geçen Tolstoy Miloslavsky kararı, s. 71, para. 35)”.

AİHM, ilgili ulusal yasalarda bu tür tazminatlar için tavan veya taban tutarlar tespit edilmediğini, fakat verilecek tutarın hesaplanmasını düzenleyen üç kriter öngörüldüğünü not eder: tarafların statüleri, görevleri ve ekonomik durumları. AİHM mevcut davada söz konusu hükmün gerekçesinden, hukuk mahkemesinin, bu üç kriter dışında, başvuranın dokunulmazlıktan yararlanması sayesinde hakkında cezai kovuşturma açılmayacağı olasılığını dikkate almakla yetindiğini tespit etmektedir. Oysa bir hukuk mahkemesinin, ceza mahkemelerini ikame etmek gibi bir işlevi olamaz” demektedir.

Sonuç olarak; yukarıda anlatılanlar dikkate alındığında AİHM, başvuranın tazminat cezası ödemeye mahkûm edilmesinin “*kanunla öngörüldüğü*” ve AİHS’nin 10/2 maddesi uyarınca “*meşru bir amaç*” güttüğü kanaatine varmıştır. Bununla birlikte mevcut davada yasanın uygulanış biçimini şüpheli görmektedir, verilen tazminat cezasının miktarını, bu tür davalarda genellikle verilen tutarlarla ve söz konusu konuşmanın ağırlığıyla karşılaştırıldığında, ulusal yasalarla gözetilen amaç ile makul bir orantılılık ilişkisinin kesin olarak bulunmadığını ifade eder. Ayrıca Mahkeme, bu kadar büyük bir miktarda tazminat cezası verilmesinin “*demokratik bir toplumda gerekli*” olduğunun kabul edilemeyeceğini belirterek *AİHS’nin 10. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.*

B. Erdoğan Gökçe / Türkiye Davası³⁸⁰

Davanın konusu, Başvuran İşçi Partisi Balıkesir İl başkanı olarak, 28 Mart 2004 tarihinde yapılacak olan belediye seçimlerinde aday olmuş ve Balıkesir Belediye Başkanlığı için yarışmıştır. Bir işçi sendikası tarafından 20 Mart 2003 tarihinde açık alanda düzenlenen gösteri sırasında, gazeteci kimliğiyle olay yerinde bulunan başvuranın, basın mensuplarına 2004 belediye seçimlerinde kendi programıyla ilgili yazılı bir bildiri dağıtmıştır. Bunun üzerine başvuran hakkında, Savcılık tarafından bahse konu tarihte yapmış olduğu eylemle ilgili olarak, “seçim propagandalarını düzenleyen kanun hükümlerini ihlal” ettiğiinden dolayı iddianame hazırlanmasından ibarettir.

Başvuran hakkında devam eden muhakeme neticesinde, yerel mahkemece verilen para cezasının ödenmesi emri çıkartılmış, ancak başvuran, yeterli kaynaklara sahip olmadığından, para cezasını ödeyememiştir. Balıkesir Savcılığı 20 Mayıs 2004 tarihinde söz konusu para cezasını, çekilecek on üç gün fiili tutukluluk ve on dört gün şartlı tahliye olmak üzere yirmi yedi gün hapis cezası olarak değiştirmiştir. Başvuran 20 Mayıs ila 2 Haziran 2004 tarihlerinde fiili olarak hapiste kalmıştır.

AIHM, dava hakkında; itirazların doğrudan başvuranın ifade özgürlüğü hakkına yönelik müdahalenin incelenmesine ve bundan dolayı, Sözleşme'nin 10. maddesi alanında ifade edilen şikâyetin esasına bağlı sorunlardan kaynaklandığı belirtmiştir. Ayrıca Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrası anlamında açıkça dayanaktan yoksun olmadığını ve başka herhangi bir kabul edilemezlik gerekçesi bulunmadığını tespit ederek, söz konusu şikâyeti kabul edilebilir olarak değerlendirmiştir.

Mahkeme konuyu esastan incelemesinde; Başvuranın, yaklaşık bir yıl sonra yapılması gereken belediye seçimlerinde başarılı olması durumunda gerçekleştirmeyi

---

³⁸⁰Erdoğan Gökçe / Türkiye Davası, Başvuru no:31736/04, Karar:14.10.2014, Bkz. <http://www.inhak.adalet.gov.tr/ara/karar/erdogangokce.pdf> (25.03.2015)

tasarladığı projeler ile ilgili bilgilerin yer aldığı yazılı bir bildiriye gazetecilere dağıttığı için mahkûm edildiğini gözlemlemiştir. Ayrıca Başvuran'ın ulusal mahkemeler önünde olduğu gibi Mahkeme önünde de, dağıttığı belgenin bir seçim propagandası aracı olduğunu kabul ettiğini vurgulamaktadır. Mahkeme bu nedenle, Başvuran'ın tutumunun haber ya da görüş verme amacı taşıdığını, dolayısıyla ilgilinin mahkûmiyetinin, bu nedenden ötürü, Sözleşme'nin 10. maddesiyle öngörülen ifade özgürlüğü hakkına müdahale teşkil ettiği kanısına varmıştır.

AİHM davayla ilgili esas değerlendirmesinde; müdahalenin haklılığı hususunda “kanunla öngörülüp görülmediği” ve “demokratik bir toplumda müdahalenin gerekliliği” kriterlerini kullanmıştır. Mahkeme bununla ilgili içtihat kararlarından örnekler sunmuştur.³⁸¹

Mahkeme, verilecek takdir yetkisinin genişliğinin, birçok etkene, özellikle de belirtilen sorunlarla ilgilenen alana bağlı olduğunu hatırlatmakta, bu bağlamda, Sözleşme'nin 10. maddesinin 2. fıkrası, “*kamu yararına ilişkin sorunlarla ilgili tartışma konusunda ifade özgürlüğüne sınırlamalar getirilmesine imkân vermemektedir*”³⁸².

Belediyeler tarafından sağlanan kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi ve Belediye Başkanlığı için her adayın mevcut hizmetleri geliştirmek amacıyla sunabileceği teklifleri, hiç şüphesiz bu sorunlar arasında yer almakta olduğunu vurgulayarak, devlete tanınması gereken takdir yetkisi kural gereği dar tutulmalıdır demektedir. Yukarıda belirtilen etkenler ışığında, Mahkeme, somut olayda, söz konusu yasaklamayı desteklemek amacıyla ileri sürülen gerekçelerin “yerinde” ve “yeterli” olup olmadığını ve dolayısıyla, ihtilaf konusu müdahalenin “zorlayıcı sosyal gereksinime” karşılık gelip gelmediğini ve izlenen meşru amaçlarla orantılı olup olmadığını araştırmaktadır.

Bu ölçütler doğrultusunda dava konusu işlemi değerlendiren Mahkeme, zorlayıcı sosyal gereksinimin, gelecek belediye seçimleriyle ilişkili olsa bile,

---

³⁸¹ “İfade özgürlüğünün icrasında belli bir müdahalenin gerekliliğini değerlendirmeye imkân veren genel ilkeler, Animal Defenders International/Birleşik Krallık, ([BD], no. 48876/08, para. 100, AİHM 2013) kararının da aralarında bulunduğu birçok kararda özetlenmiştir.” (para. 33)

³⁸² Bkz. Wingrove/Birleşik Krallık, 25 Kasım 1996, para. 58, Karar ve hükümlerin derlemesi, 1996-V ve yukarıda anılan, Animal Defenders International, para.102

başvuranın belediye hizmetlerine ilişkin bir konu hakkındaki fikirlerini özgürce ifade edebileceği sürenin seçimlerden önce on gün ile sınırlandırılmasını gerektirdiğinin tespit edilemediğini belirtmiştir. Bu nedenle, başvurana verilen özgürlükten yoksun bırakıcı cezanın, niteliği ve ağırlığı bakımından, yetkili ulusal makamlarca izlenen meşru amaçlarla *orantısız bir müdahale* teşkil ettiği kanısına varmıştır.

Sonuç olarak; yukarıda belirtilen değerlendirmeleri göz önünde bulunduran Mahkeme, ihtilaf konusu tedbirlerin, yani, başvuranın özgürlükten yoksun bırakıcı cezaya mahkûm edilmesi ve on üç gün boyunca fiilen tutuklu kalmasının *zorlayıcı sosyal gereksinime karşılık gelmediğini*, bu tedbirlerin, izlenen *meşru amaçlarla orantılı olmadığını* ve bu nedenle de demokratik toplumda gerekli olmadığı kanısında olarak *Sözleşmenin 10. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir*.

C. Düzgören / Türkiye Davası³⁸³

Dava konusu olay şöyledir; gazeteci olan başvuran, 1 Nisan 1998 tarihinde, Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin dışında, vicdani retçi O.M.Ü. ile ilgili broşür dağıtmıştır. Başvuran, ayrıca, broşürü, suç işlediği için aleyhinde dava açılması gerektiğini ifade eden bir dilekçe ile beraber Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Savcısı'na da sunmuştur. Düşünme özgürlüğü – düşünce suçuna karşı girişim” başlıklı broşür, O.M.Ü.’nün 1 Eylül 1995 tarihinde yaptığı basın açıklamasını içermektedir. O.M.Ü. bu basın açıklaması nedeniyle daha önce suçlu bulunup, mahkûm olmuştur.

Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Savcısı, 1 Nisan 1998 tarihinde, başvuranın ifadesini almış, başvuran burada dilekçesinin içeriğini yinelemiştir. Başvuran, yukarıda sözü edilen broşürü basıp, dağıtarak, O.M.Ü.’nün mahkûm olduğu suçun aynısını işlediğini savunmuş ve broşürün içeriğine katıldığını

---

³⁸³ Düzgören / Türkiye Davası, Başvuru no: 56827/00, Karar: 09.11.2006, Bkz. [http://www.inhak.adalet.gov.tr/faaliyet12/AİHM Türkiye Kararları/ dusgoren.pdf](http://www.inhak.adalet.gov.tr/faaliyet12/AİHM_Türkiye_Kararları/dusgoren.pdf) (26.03.2015)

ifade etmiştir. Ayrıca, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin, vicdani retçilere atıfta bulunan kararları bulunduğuna işaret etmiştir. Broşürün halkı askerlikten soğutma veya firar etmeye teşvik etme amacıyla olmadığını iddia etmiştir.

Ankara Genelkurmay Başkanlığı Savcısı, başvuranı halkı askerlikten soğutmakla suçlayan bir iddianame sunmuştur. Askeri Savcı, başvuranın, Türk Ceza Kanunu'nun 155. Maddesi ile Askeri Ceza Kanunu'nun 58. Maddesi uyarınca suçlu bulunup cezalandırılmasını talep etmiş, yargılama neticesinde başvuran, iki ay hapis ve para cezasına mahkûm edilmiştir.

Başvuran, 9 Nisan 1999 tarihinde, Askeri Yargıtay'a temyiz başvurusunda bulunmuştur. Dilekçesinde, başvuran, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. ve 10. maddelerine dayanarak, askeri mahkeme tarafından yargılanmaması gerektiğini ve gerçekleştirdiği eylemin suç olarak değerlendirilemeyeceğini iddia ederek temyiz isteminde bulunmuş ancak Askeri Yargıtay, ilk derece mahkemenin vermiş olduğu kararı onamıştır. Bunun üzerine başvuran, hapse girmemek için, 17 Temmuz 1999 tarihinde Türkiye'yi terk etmiştir.

AIHM davayı kabul edilebilir olarak görerek esas incelemesini şu şekilde yapmıştır; başvuranın, Türk Ceza Kanunu'nun 155. maddesi uyarınca suçlu bulunup, mahkûm edilmesinin, ifade özgürlüğü hakkına müdahale olduğunun açık olduğunu belirterek müdahalenin "demokratik bir toplumda gerekli" olup olmadığını incelemektedir.

Davayla ilgili olarak hükümet, Türkiye'de zorunlu askerlik hizmetinin, ulusal güvenlik ve kamu güvenliğini korumak için gerekli olduğunu ileri sürmüş ve yasalarca öngörülen bu zorunluluğa karşı gerçekleştirilecek herhangi bir eylemin, yasalara karşı gelmeye teşvik etmek olacağını ifade etmiştir. Bu bağlamda, başvuranın, vicdani retçi O.M.U. ile ilgili broşürü kamusal alanda dağıtarak, halkı askerlikten soğutma suçu işlediğini ileri sürmüştür.

AIHM, Sözleşme'nin 10. madde ile ilgili kararlarında belirtilen genel ilkelerini yinelemektedir.³⁸⁴

---

³⁸⁴ Bkz. Şener – Türkiye, 26680/95, Öztürk – Türkiye [BD], 22479/93 ve Fressoz ve Roire – Fransa [BD], 29183/95

Mahkeme, söz konusu broşürün içeriğini inceleyerek şu değerlendirmede bulunmuştur: “Şikâyet konusu metinde kullanılan sözcüklerin, metinde askerlik hizmeti ile ilgili düşmanca bir çağrışım yapmasına karşın, bu sözcüklerin, şiddete, silahlı direnişe ya da ayaklanmaya teşvik etmediğine, nefret söylemi olmadığına karar vermiştir³⁸⁵. Mahkeme, bu davadan farklı olarak, Arrowsmith davasını örnek olarak göstermekte, bu davada, düşüncelerin açıklandığı koşullar, düşüncelerin olası etkileri ile ilgili olarak; pasifist aktivist olan başvuran, kısa süre sonra Kuzey İrlanda’ya gönderilecek birliklerin bulunduğu bir askeri kamptaki askerleri firar etmeye teşvik eden bir broşür dağıtmıştır³⁸⁶”

Netice olarak AİHM, iki ay hapis cezası başta olmak üzere, başvurana verilen cezanın sert olduğunu, bu gerçekler karşısında, Askeri Mahkeme’nin ileri sürdüğü nedenlerin, ilintili olmalarına karşın, başvuranın ifade özgürlüğü hakkına yapılan müdahaleyi haklı çıkarmak için yeterli olarak değerlendirilemeyeceği kanısındadır. Yukarıda belirtilenler ışığında, AİHM, başvurana verilen mahkûmiyet ile cezanın, güdülen amaçlarla orantısız olduğuna ve bu nedenle “*demokratik bir toplumda gerekli*” olmadığı kanısında olarak *AIHS’nin 10. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.*

D. Şener / Türkiye Davası³⁸⁷

Davanın konusu, Başvuran İstanbul’da haftalık olarak yayınlanan “*Haberde Yorumda Gerçek*” adlı bir derginin sahibi ve editörüdür. İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi 5 Eylül 1993 tarihinde, derginin 4 Eylül 1993 tarihli 23. sayısında, “*Aydın İtirafı*” başlıklı yazılan bir makalenin bölücü propaganda içermesi nedeniyle toplatılma kararı vermesi ve devam eden yargılama neticesinde, Başvurana Terörle Mücadele

³⁸⁵ Bkz. Ergin (no. 6), para. 34, karşıt karar Sürek – Türkiye (no. 1) [BD], 26682/95, Gerger – Türkiye [BD], 24919/94.

³⁸⁶ Bkz. Arrowsmith – İngiltere, No. 7050/75

³⁸⁷ Şener/Türkiye Davası, Başvuru No: 26680/95, Karar: 18.07.2000, Bkz. http://www.ifadeozgurulu.adalet.gov.tr/faaliyetler/26_29_mart/aihm/%C5%9EEENER.pdf (26.03.2015)

Yasasına muhalefet etmekten dolayı, altı ay hapis ve para cezası verilmesidir. Dava sürecinde ve temyiz neticesinde dergi sahibinin hapis cezası, para cezasına çevrilmiş, makaleyi yazan yazara verilen ceza ise, tecil edilmiştir.

AİHM davayla ilgili olarak tarafların öne sürdükleri argümanları dinledikten sonra, hükümet tarafından yapılan müdahalenin mevcudiyeti, haklı sebebe dayanması, kanunla öngörülmesi, meşru bir amaç taşıması ve demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığı yönünde incelemede bulunarak şu tespitlere yer vermiştir:

Hükümet'e yönelik olarak yapılmasına müsaade edilen eleştirinin sınırı, bir kimse veya bir politikacı hakkında yapılan eleştirinin sınırından daha geniştir. Demokratik bir sistemde Hükümet'in fiilleri veya ihmalleri sadece yasanın ve adli yetkililerin değil aynı zamanda kamuoyunun da incelemesine açık olmalıdır. Hükümet'in sahip olduğu dominant pozisyon, kendisine karşı yönelen haksız eleştirilere ve saldırılara cevap vermek için başka yolların mevcut olduğu durumlarda, cezai işlemlere başvurma konusunda çekimser davranmasını gerektirmektedir.

AİHM ayrıca, siyasi politikanın düzgün bir şekilde işleminde basının sahip olduğu önemli rolü göz önüne almış ve basının, şiddet tehdidine karşı veya kamu düzeninin sağlanması veya suçun önlenmesi amacıyla milli güvenlik ve toprak bütünlüğü gibi devletin çıkarlarının korunmasını sağlamak için belirlenen sınırları aşmamasının gerekli olmasına rağmen, bölücü olanlar da dâhil olmak üzere siyasi konular hakkında bilgi verme sorumluluğu olduğunu belirtmiştir.³⁸⁸

AİHM sonuç olarak, başvuranın dergisinde yayınlanan makalede; hükümetin Kürt politikasının eleştirildiğini, güvenlik güçlerinin bu bölgede yaşayan halka karşı sert davranış içerisinde bulunduğunu, aydınların ve basının bu gerçeği görmesinin gerektiğini ayrıca Kürt gerçeğinin tanınarak bu sorunun ancak barışçıl yöntemlerle çözüleceğinin ifade edildiğini tespit ederek, hükümetin iddia ettiği üzere, bazı söylemlerin sert olmasına rağmen makalenin bir bütün olarak incelendiğinde şiddeti övmediğini aksine makalede silahlı mücadeleye son verilmesi istenerek Kürt meselesinin entelektüel açıdan analiz edildiğini vurgulamıştır³⁸⁹. Tüm bunlarla birlikte Mahkeme, verilen cezanın tecil

³⁸⁸ Bkz. Lingens Kararı, s. 26, para. 41-42

³⁸⁹ Bkz. Ceylan Türkiye Kararı, para. 36)

edilmiş olsa dahi oldukça ağır olduğunu belirterek, AİHS'nin 10. maddesinin ihlal edildiği hükmünü vermiştir.

E. Özgür Radyo-Ses Radyo-Televizyon Yayın Yapım Ve Tanıtım A.Ş./ Türkiye Davası(No:3)390

Başvuran, İstanbul'da radyo ve televizyon yayıncılığı alanında faaliyet gösteren bir şirkettir. Bu şirketin radyosu olan Özgür Radyo'da "Konuşan Sayfalar" isimli bir program gerçekleştirilmiş ve programın yayını sırasında Evrensel gazetesinden "Katliam gibi saldırı" başlıklı bir yazı okunmuştur. Bahse konu yazı hakkında, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından 3984 sayılı yasanın 4. maddesi kapsamında inceleme yapılmış ve "toplumu şiddet, terör ve etnik ayrımcılığa sevk eden veya toplumda nefret duyguları oluşturacak yayınların yasaklanması" ilkesine aykırı olduğu kanaati ile 30 Mart 2004 tarihinden itibaren otuz gün süreyle söz konusu radyonun yayınının durdurulmasına karar vermiştir.

Başvuran, kararın iptali amacıyla yapmış olduğu temyiz işlemi neticesinde; Danıştay, ihtilafli makalenin içeriğinin halkı kin ve şiddete teşvik edecek nitelikte olduğu gerekçesi ile idare mahkemesinin kararını bozarak özellikle, "mahalleli, çok iyi tanıdıklarını belirttikleri saldırganların sivil polis olduğunu belirtmiştir" ifadesinin, güvenlik güçlerinin toplumun bir kesimine karşı baskı kurduğu ve söz konusu kesimi korkuttuğu mesajı taşıdığını tespit etmiştir. Bu tarz ifadelerin toplumun bir kesiminde güvenlik güçlerine karşı nefret uyandırabileceğini vurgulayarak, yorum yapılmamasının mesajların niteliğini değiştirmedeğini ileri sürmüştür.

AİHM, davayı kabul edilebilir olarak gördükten sonra esastan yaptığı incelemede şu tespitlere yer vermiştir: Müdahalenin yasa ile öngörüldüğünü ve AİHS'nin 10/2 maddesi anlamında kamu düzeninin korunması gibi bir meşru amaç

---

³⁹⁰ Özgür Radyo-Ses Radyo-Televizyon Yayın Yapım Ve Tanıtım A.Ş. / Türkiye Davası (No:3), Başvuru no: 10129/04, Karar: 10.03.2009 Bkz. http://www.ifadeozgurlugu.adalet.gov.tr/faaliyetler/29_30_kasim/AİHM Türkiye Kararları/özgür (25.03.2015)

izlediğini, müdahalenin “demokratik bir toplumda gerekli olup olmamasının” ise davaya ilişkin içtihat hükümlerindeki genel ilkelere atıfta bulunarak değerlendirmiştir³⁹¹.

Mevcut davada Mahkeme, öncelikle ihtilaf konusu yayının, yazılı basında yer aldığını ve hakkında hiçbir kovuşturma başlatılmayan bir makaleyi yorumsuz olarak aktarılması olarak görmüştür. Söz konusu yayında başvuranın, alıntı yaptığını belirterek ve alıntı yapılan gazetenin adını ve yayınlandığı tarihi vererek ihtiyatlı davrandığını bu noktada gazetecilerden sistematik olarak ve açıkça, yapılan alıntının içeriği ile aralarına mesafe koymalarını istemenin ise belli bir dönemde var olan olay ve fikirler konusunda basının toplumu bilgilendirme görevi ile bağdaşmayacağını değerlendirmiştir³⁹².

Mahkeme, her ne kadar söz konusu yayın sırasında okunan bazı cümlelerin düşmanlığa sevk eder bir anlamı görülse de, esas dikkat edilmesi gereken unsurun, kin içeren bir söylem ile şiddet kullanımına, silahlı direnişe veya başkaldırıya yönelik bir övgü niteliği taşımadığını vurgulamıştır³⁹³.

Sonuç olarak Mahkeme, mevcut davadakine benzer sorunları ortaya koyan davaları³⁹⁴ incelediğini, başvuranın yayın hakkının otuz gün süreyle durdurulması cezasının ağır olduğuna, yapılan müdahalenin “demokratik bir toplumda gerekli olduğu” hususu ile söz konusu yasağın zorunlu bir sosyal ihtiyacı karşılamadığını ifade ederek AIHS’nin 10. maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

F. Kılıç ve Eren / Türkiye Davası³⁹⁵

Davanın konusu, başvuranların Ağrı’nın Patnos ilçesinde 21 Mart 2006 tarihinde Nevruz kutlamalarına katıldıkları ve bu kutlama sırasında bazı katılımcılar tarafından yasadışı terör örgütü liderini övücü sloganlar atıldığından bahisle (Gösteri

³⁹¹ Bkz, Handyside- Birleşil Krallık, 7 Aralık 1976, Özgür Radyo (no:1), Radyo France ve diğerleri-Fransa, Başvuru no: 53984/00 ve Radyo Twist, A.S.–Slovakya, Başvuru no: 62202/00...

³⁹² Bkz, Thoma-Lüksemburg, başvuru no: 38432/97).

³⁹³ Bkz. Özgür Radyo (no:1)

³⁹⁴ Özgür Radyo (no:1) ve Özgür Radyo-Ses Radyo Televizyon Yayın Yapım ve Tanıtım A.Ş.-Türkiye (no:2), Başvuru no: 11369/03, 4 Aralık 2007

³⁹⁵ Kılıç ve Eren / Türkiye Davası, Başvuru no:43807/07, Karar:29.11.2011, Bkz. <http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/43807-07.pdf> (06.01.2015)

kaydının incelenmesinde birinci başvuranın “Başkan Öcalan çok yaşa”, ikinci başvuranınsa “Gençlik Apo’nun fedaisidir” şeklinde slogan atarken görüldüğü kaydedilmiştir.) ilk derece mahkeme tarafından “terör örgütü propagandası yapmak” eyleminden ceza davası açılmasıdır.

Yargılama neticesinde Erzurum Ağır Ceza Mahkemesi, başvuruları, olayın video görüntülerine ilişkin bilirkişi raporunu dayanak göstererek Türk Ceza Kanunu’nun 215. maddesi uyarınca “suçu ve suçluyu övmekten” suçlu bularak önce hapis daha sonra ise para cezasına çevirerek cezalandırmıştır. Kararın kesinleşmesinden sonra mevzuattaki değişiklik sonrası Savcılık tarafından tekrar dava açılmış ve ikinci başvuranın cezası tecil edilmiştir.

Davayı kabul edilebilir bulan AİHM esas incelemesinde şu tespitlere yer vermiştir: İkinci başvuranın cezasının ulusal mahkemelerce ertelenmiş olsa dahi, başvuranlar aleyhinde başlatılan cezai takibatın ve müteakiben slogan attıkları için suçlu bulunmalarının, ifade özgürlüklerine müdahale teşkil ettiğini³⁹⁶ belirtmiştir.

Mahkeme, dava dosyasında yer alan belgelere bakarak, Ağır Ceza Mahkemesi’nin toplantının video görüntülerine dayanarak, Ağrı’da düzenlenen Nevruz kutlamaları sırasında birinci başvuranın “Başkan Öcalan çok yaşa” ve ikinci başvuranın “Gençlik Apo’nun fedaisidir” ve “Sürekli ayaklanalım, başkanımız Öcalan” şeklinde slogan attıklarının tespit edildiğini ancak bu kutlamanın barışçıl olmadığı ya da şiddet içerip içermediği yönünde tespitlerin gösterilmediğini sadece slogan atıldığından dolayı soruşturma açıldığını vurgulamıştır. Oysa AİHM daha önceki kararlarından örnekler sunarak mevcut başvurunun içerik açısından Taşdemir/Türkiye (38841/07, 23 Şubat 2010) davasından farklı olduğunu kaydetmiş, zira Taşdemir davasında başvuranın “*Çok yaşa Apo, HPG cepheye misillemeye*” şeklinde attığı sloganın açıkça terörizmi savunduğunu belirtmiştir.

Sonuç olarak AİHM, mevcut dava koşullarında, başvuranların söz konusu sloganları atarak şiddeti desteklemediklerini, herhangi bir kişiye zarar ya da ziyan vermediklerini, başvuranlara müdahale edilmesini gerektirecek açık ve olası bir tehlike

---

³⁹⁶ Bkz. gerekli değişikliklerin yapılması şartıyla, Balçık/Türkiye, No. 63878/00, paragraflar 40-42, 26 Nisan 2005)

bulunmadığını³⁹⁷ ayrıca mevcut dava koşullarında söz konusu müdahalenin “demokratik bir toplumda gerekli” olmadığı sonucuna vararak AIHS’nin 10. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

G. Altuğ Taner Akçam / Türkiye Davası³⁹⁸

Başvuran Altuğ Taner Akçam, Türk ve Alman vatandaşı olup, tarihi olaylar konusunda araştırmalar yapan ve yazılar yayımlayan tarih profesörüdür. 2006 tarihinde AGOS gazetesinde “Hrant Dink, 301 ve Suç Duyurusu” başlıklı bir makale yayımlamıştır. Yazısında başvuran, AGOS gazetesinin son editörü Hrant Dink’in Türk Ceza Kanunu’nun 301. maddesi uyarınca “Türklüğü aşağılamak” suçundan kovuşturulmasını eleştirmiştir. Bundan dolayı kendisi hakkında TCK. 301 (Türklüğü aşağılamak), 214 (suç işlemeye teşvik), 215 (suçluyu ve suçu övme) ve 216. (toplum arasında nefreti ve düşmanlığı teşvik etme) maddeleri ihlal ettiğinden dolayı suç duyurusunda bulunulmuştur.

Savcılık, başvuranın tarih profesörü sıfatıyla yaptığı beyanlarının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 10. maddesi ile güvence altına alınan ifade özgürlüğüne dâhil olduğunu ve bu ifadelerin Türklüğü aşağılamadığı sonucuna varmıştır. Ayrıca savcılık bu ifadelerin suç işlemeye teşvik, suçu veya suçluyu övme veya toplumda nefrete ve düşmanlığa teşvik anlamı taşımadığını belirterek takipsizlik kararı vermiş, üst mahkemeye yapılan itiraz ise reddedilmiştir.

Başvuran hakkında, 26 Kasım 2007 tarihinde yukarıda bahsedilen aynı makale hakkında ve aynı gerekçelerle “Türklüğü aşağılama” suçlamasıyla tekrar şikâyette bulunulmuş, Savcılık ilk verilen takipsizlik kararına vurgu yaparak 30 Kasım 2007 tarihinde tekrar kovuşturmayaya yer olmadığı kararı vermiştir. Bunun üzerine başvuran, Türk Ceza Kanunu’nun 301. maddesinin mevcudiyetinin kendisinin ifade özgürlüğü

---

³⁹⁷ Bkz. Gül ve Diğerleri, 42. paragraf

³⁹⁸ Altuğ Taner Akçam / Türkiye Davası, Başvuru no: 27520/07, Karar:25.10.2011, Bkz. http://www.inhak.adalet.gov.tr/antalya/aihm_turkiye/altugtanercam.pdf (25.03.2015), Ayrıca Bkz. Özar, s. 431-444.

hakkına müdahalede bulunduğunu, Ermeni meselesi üzerine yapmış olduğu akademik çalışmasından dolayı hakkında başlatılabilecek soruşturma ihtimalinin kendisine büyük stres, endişe ve yargılanma korkusu yaşattığını ve bu nedenle AİHS'nin 7, 10 ve 14. maddeler uyarınca haklarının sürekli ve doğrudan ihlalini teşkil ettiğini ileri sürerek AİHM nezdinde başvuruda bulunmuştur.

Hükümet, başvuranın mağdur olarak nitelendirilemeyeceğini ve bundan dolayı AİHS'nin 10. maddesinin ihlalinin söz konusu olamayacağını, soruşturmanın bir kimsenin şikâyeti ile başlatılmış olduğunu, AİHS'nin ifade özgürlüğü hakkına vurgu yapılarak takipsizlik kararı verildiğini ve son olarak da mevzuatta yapılan değişiklikler sonrası TCK.'nın 301. maddesi ile ilgili kovuşturma işlemlerinin azaldığını ileri sürerek şikâyetin kabul edilmemesi gerektiğini ileri sürmüştür.

AİHM davayla ilgili şu değerlendirmelerde bulunmuştur; ifade özgürlüğü hakkının kullanılmasındaki yaptırım korkusunun, sonunda temize çıkma söz konusu olsa bile, kişinin ilerde bu tür ifadelerde bulunmaktan çekinmesine neden olabilecek soğutucu etkisinin var olduğunu, hükümet tarafından 301. madde uyarınca keyfi ve haksız kovuşturmaları önlemek için alınan önlemlerin yeterli koruma sağlamadığını, mevzuat değişikliği sonrası Adalet Bakanlığınca 301. maddeden açılan davaların halen çok olduğu ve bunların büyük bir kısmının ifade özgürlüğü kapsamında gazetecilere açılmış olduğunu ve Adalet Bakanlığı'ndan soruşturma izni alınmasının kalıcı bir çözüm olmadığını vurgulamıştır.

Mahkeme, TCK'nın 301. maddesinin öngörülemez olduğu üzerinde hassasiyetle durmuş, özellikle yasa koyucuların, değerlerin ve Devlet kurumlarının kamu tarafından aşağılanmasının korunması ve muhafaza edilmesi yönündeki amacının belirli ölçüde anlaşılabilir olduğunu buna rağmen, Ceza Kanunu'nun 301. maddesinin yargı tarafından yorumlandığı şekliyle çok geniş ve belirsiz olduğunu ve bu nedenle ifade özgürlüğü hakkının kullanılması önünde sürekli tehdit teşkil ettiğini belirtmiştir. Mahkeme, bu hüküm uyarınca savcılar tarafından incitici, kırıcı veya rahatsız edici olarak değerlendirilen her türlü görüş veya fikir için soruşturma açılabileceğini zira açılan soruşturma ve kovuşturmalardan da bunun belli olduğunu ayrıca belirtmiştir.

Sonuç olarak AİHM, Ceza Kanunu'nun 301. maddesinin, kabul edilemez bir biçimde geniş kavramları olduğunu buna bağlı olarak "öngörülebilirlik" eksikliğine

neden olduğu için “kanun niteliğini” karşılamadığını yani müdahalenin kanun ile öngörülmediği sonucunu doğurduğunu ifade ederek Sözleşmenin 10. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

H. Karatepe ve Diğerleri / Türkiye Davası³⁹⁹

Dava konusu olay, 12 Ağustos 2003 günü saat 13.00 sıralarında İstanbul Taksim meydanında, Halkevleri ve Türkiye Üniversite Öğrencileri Koordinasyonu üyesi 40 kadar kişi, Irak’a asker gönderilmesini protesto etmek amacıyla gösteri düzenlemiştir. Polis, topluluğa yasadışı toplandıkları nedeniyle uyararak dağılmalarını istemiş ve daha sonra da zor kullanarak biber gazıyla müdahalede bulunup şahısları yakalamıştır. Tüm bu olaylar polis tarafından yapılan video kaydın çözümünden anlaşılmıştır.

Başvuranların ifadelerine göre, kendilerinin polis tarafından yakalanarak Emniyet Müdürlüğüne götürüldükleri sırada araç içerisinde kendilerine hakaret edildiğini, şiddet uygulandığını ve kadın başvuranlara cinsel tacizde bulunulduğunu ileri sürmüşler ayrıca başvuranlar, almış oldukları sağlık raporlarında vücutlarının çeşitli yerlerinde darp ve ekimoz izlerinin olduğunu beyan etmişlerdir. Başvuranlar 13 Ağustos 2003 tarihinde savcılık kararı ile serbest bırakılmış, daha sonra haklarında açılan kamu davasından da beraat etmişlerdir.

Başvuranlar, olayla ilgili kendilerine kötü muamelede bulduklarını iddia ettikleri polisler hakkında savcılığa suç duyurusunda bulunmuş, Savcılık, polisin kullanmış olduğu gücün yasa ile verilen yetkiye dayandığına ve suç unsurunu oluşturmadığına kanaat getirerek takipsizlik kararı vermiş, başvuranlar tarafından üst mahkemeye yapılan itiraz reddedilmiştir. Başvuranlar AİHM nezdinde Sözleşmenin 3, 5/3 ve 11. maddelerinin ihlal edildiğini belirterek dava açmışlardır.

Mahkeme ihlallerle ilgili esastan yaptığı incelemede şu tespitlere yer vermiştir; Bir kimsenin tamamıyla polis memurlarının denetimi altında gözaltında tutulduğu sırada

---

³⁹⁹ Karatepe ve Diğerleri/Türkiye Davası, Başvuru no:33112/04, 36110/04, 41469/04 ve 41471/04, Karar:7.04.2009, Bkz. <http://www.inhak.adalet.gov.tr/ara/karar/karatepevedigerleri2009.pdf> (25.03.2015)

meydana gelen her türlü yaralanmanın ciddi kuşkulara yol açtığını⁴⁰⁰ dolayısıyla bu yaraların nedeni hakkında makul bir izahatta bulunulması gerektiğini, zira bu iddialar tıbbi belgelerle desteklenmiş ise, şüphe düşüren delilleri sunma görevinin Hükümete ait olduğunu⁴⁰¹ ifade etmiştir.

AİHM yerleşik içtihadı uyarınca başvuruların asgari ciddiyet seviyesine ulaşacak kadar kötü muameleye maruz kaldıklarını⁴⁰² kabul ederek, hükümetin, başvuruların tam olarak nasıl yakalandıklarını ve kullanılan gücün orantılılığını ortaya koyamadığını ifade etmiştir. Ayrıca Mahkeme, iş göremez raporu sonucunda, güvenlik güçlerinin uyguladığı gücün orantısız olduğunu vurgulamış ve başvuruların şiddeti tetiklediği ve kaba güce başvurulmasını gerektirici bir müdahalenin olup olmadığı yönünde somut bir bilginin olmadığını vurgulayarak başvuruların bir kısmı tarafından *AİHS'nin 3. Maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.*

Mahkeme, Sözleşmenin 11. maddesinin ihlali hakkında yapmış olduğu incelemede şu tespitlere yer vermiştir; Öncelikle 11. maddeye ilişkin içtihat hükümlerinden ileri gelen temel ilkelere atıfta bulunmuş⁴⁰³ ve yetkililerin yasal yollardan gerçekleştirilen her türlü gösterinin iyi işleyişini ve bütün vatandaşların güvenliğini sağlamakla yükümlü olduklarını vurgulamıştır.

AİHM, devletlerin yalnızca barışçı yöntemlerle toplanma özgürlüğünü güvence altına almakla yükümlü olmadığını, aynı zamanda bu hakka dolaylı yoldan getirilecek aşırı kısıtlamalardan kaçınmaları gerektiğini (sözü edilen Djavit An para.57), yine Sözleşme'nin 11. maddesinin esasen kamu erkinin, bireyin güvence altına alınan haklarına keyfi müdahalesine karşı korumayı amaçlayarak pozitif yükümlülüğü olduğunu değerlendirmiştir. Ayrıca Mahkeme, halka açık bir alanda gerçekleştirilen gösterinin günlük yaşamın akışını bozabileceğini ve tepki alabileceğini varsaydığını ancak buna rağmen bunun tek başına değerlendirilerek toplanma özgürlüğüne müdahaleyi haklı çıkarmayacağını ifade etmektedir.

---

⁴⁰⁰ Bkz. Salman – Türkiye, no: 21986/93, Bakbak-Türkiye no:39812/98, 1.7.2004.

⁴⁰¹ Bkz. Selmouni-Fransa, no: 25803/94, Berktaş-Türkiye no:22493/93, 1.03.2001 ve Ayşe Tepe-Türkiye, no: 29422/95, 22.07.2003

⁴⁰² Bkz. Nurgül Doğan-Türkiye kararı, no: 72194/01, 8.07.2008

⁴⁰³ Bkz. Djavit An-Türkiye no:0652/92i Piermont-Fransa, 27.04.1995 ve Platform “Arzte für das Leben”-Avusturya kararı, no:21.06.1988

Mahkeme, mevcut davada gösterici grubun muhtemel trafik sıkıntıları dışında kamu düzenini tehlikeye atacak bir tehdit oluşturmadıklarını, küçük bir grubun güncel bir konuya kamuoyunun dikkatini çektiklerini ve gösterinin sona erdirilmesi adına yetkililerin aceleci davrandıklarını⁴⁰⁴ vurgulamış, göstericilerin şiddete başvurmadıkları durumlarda, AİHS'nin 11. maddesi ile garanti altına alınan toplantı özgürlüğü kavramının, içeriğinin boşaltılmaması bakımından kamu erkinin barışçı gösterilere belli ölçüde hoşgörü göstermesinin önemli olduğunu belirtmiştir.

Sonuç olarak AİHM, bu başvuruda polisin kaba kuvvet uygulayarak müdahale etmesini ve başvuruların cezai yargılama konusu edilmesinin orantısız olduğunu bu tedbirlerin AİHS'nin 11. maddesinin ikinci paragrafı uyarınca kamu düzeninin korunması bakımından gereklilik arz etmediğini savunarak, Sözleşmenin 11. maddesi bakımından ihlal kararı vermiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye hakkında verdiği kararlar, genel olarak değerlendirildiğinde ulaşılan sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz:

Mahkeme, kendisine yapılan başvuruları değerlendirmesinde ilk olarak; bir müdahalenin olup olmadığını, müdahalenin kanunla öngörülüp görülmediğini, müdahalede meşru bir amaç gözetilip gözetilmediğini ve müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığı konularını araştırmaktadır. Ayrıca Mahkeme Türkiye hakkında, Sözleşme hükümlerinin ihlali davalarında, hükümet tarafından ifade özgürlüğüne getirilen sınırlamaların ise genellikle; ulusal güvenlik, ülke bütünlüğü, kamu düzeni ve kamu güvenliği ile başkalarının şeref ve haklarının teminat altına alınması amaçlarına yönelik olduğunu değerlendirmiştir.⁴⁰⁵

Bu bağlamda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye hakkında vermiş olduğu kararlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde şu temel noktaların öne çıktığı görülmektedir:

- Kullanılan ifadelerin şiddet içerip içermediği, silahlı direnişe veya

⁴⁰⁴ Bkz. Oya Ataman ve a contario, Eva Molnar-Macaristan kararı no: 10346/05, 7.10.2008

⁴⁰⁵ Bozkurt, Enver ve Dost, Süleyman, AİHM Kararlarında İfade Özgürlüğü Ve Türkiye, SDÜ İİBF, Y.2002, C.7, S.1, s.52, Bkz. <http://edergi.sdu.edu.tr/index.php/iibfd/article/viewFile/2478/2222> (26.02.2015)

başkaldırıya yönelik bir övgü niteliği taşıyıp taşımadığı ile kin ve nefreti teşvik edip etmediğine,

- Devletler tarafından yapılan müdahalelerin zorlayıcı sosyal gereksinime karşılık gelip-gelmediğine ve ayrıca tedbirlerin izlenen meşru amaçlarla orantılı olup olmadığına,

- Demokratik bir toplumda ifade özgürlüğü, yalnızca usulünce toplanmış ya da zararsız ve önemsiz görülen bilgi ve düşünceleri değil aynı zamanda devletin ya da toplumun herhangi bir kesimini inciten, şoke eden ya da endişelendiren bilgi ve düşünceleri de kapsayacağından, hükümetlerin ya da politikacıların daha çok ve sert olarak eleştirilebileceğine,

- Basının, bölücü olanlar da dâhil olmak üzere siyasi konular hakkında bilgi verme sorumluluğu olduğunun göz ardı edilemeyeceğinden, bu temel özgürlüğün istisnai sınırlama rejimine tabi olması gerektiğine,

- Sözleşmecî devletlerin, toprak bütünlüğü, milli güvenliğin korunması, suç ve asayişsizliğin engellenmesine atıfta bulunarak, basının halka bilgi verme hakkına sınırlama getirmesi kapsamında ceza kanununun tehdit olarak yüklenmemesi gerektiğine,

- Sözleşme hükümleri kapsamında temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırma rejimi açısından devletler tarafından kullanılan takdir hakkının amaç-araç yönünden dengeli ve orantılı olması gerektiğine,

- Müdahalenin kanunla öngörülebilir olması gerektiğine ve sınırlamayı gerektirecek “acil bir sosyal ihtiyacın” var olup olmadığının tespit edilmesi gerektiğine,

- Devletin, toplanma özgürlüğüne karşı pozitif yükümlülüğü olduğu ve özellikle bildirimde bulunulmaksızın yapılan toplantı ve gösterilere karşı müsamahalı ve tahammül gösterilmesi gerektiğine,

- Barışçıl toplantı ve gösteri yürüyüşlerine orantısız bir şekilde müdahale edilmesi ile birlikte göz yaşartıcı gazın toplumsal olaylarda yine orantısız bir şekilde kullanılması ve sorumlular hakkında soruşturma açılmaması konuları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Sözleşme hükümleri kapsamında Türkiye hakkında vermiş olduğu ihlal kararları neticesinde ulaşılan sonuçlardır.

Sonsöz olarak; ulusal mahkemeler son zamanlarda her ne kadar AİHM içtihatlarına ve AİHS normlarına atıfta bulunarak karar verseler de yine de Anayasa'nın 90. maddesinin iç hukukta bir kanun hükmü gibi tam olarak yorumlanarak uygulandığı söylenemez, zira AİHM'in Türkiye hakkında vermiş olduğu mahkûmiyet ve tazminat kararları bu düşüncemizi desteklemektedir.

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammerberg'in de ifade ettiği üzere; "Türkiye'de ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü ile ilgili sorunlar ancak, her seviyede hâkim ve mahkemelerin, AİHM standartlarını tümüyle göz önüne alarak, ifade özgürlüğünü muhtemel bir sınırlamaya tabi tutulabileceği bütün kararlarına bu standartları dâhil etmeleri halinde çözüme kavuşturulabilir."⁴⁰⁶

III. YARGITAY KARARLARINDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Avrupa Konseyi Türkiye ilerleme raporları ve AİHM kararlarında sıklıkla karşımıza çıkan ve eleştirilen Türk Ceza Kanunu'nun 215., 216., 301. ve 318. maddeler ile Terörle Mücadele Kanunu'ndaki ifade özgürlüğünü kısıtlayan düzenlemeler, Yargıtay kararlarında da karşımıza çıkmaktadır. Yargıtay, ifade özgürlüğü hakkının kullanımının bir takım ödev ve sorumlulukları da beraberinde getirdiğini vurgulayarak ifade özgürlüğü davalarında genel olarak yarar/zarar ya da tehlike hesabı yaparak maddi gerçeğin ortaya çıkartılmasına çalışmaktadır.⁴⁰⁷

Yüksek Mahkeme, "kamu düzeni", "ödev ve sorumluluk", "kin ve düşmanlığa tahrik", "hakaret" ve "açık ve yakın tehlike" gibi kavramları Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi normları kapsamında değerlendirmek ve yorumlamak

⁴⁰⁶ İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg'in, 27-29 Nisan 2011 tarihleri arasında Türkiye'yi ziyaretini müteakiben hazırladığı "Türkiye'de ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğü" raporu, (para.100) Bkz:<http://www.inhak.adalet.gov.tr/raporlar/2011turkrapor.pdf>27-29 (02.01.2015)

⁴⁰⁷ Şahin, İnsan, s. 435.

yerine kendine ait tanım ve yorum geliştirerek temel bir hak olan ifade özgürlüğü hakkını kendi mecrasından çıkartarak değerlendirdiği eleştirisi getirilebilir.⁴⁰⁸

Yargıtay'ın ifade özgürlüğüne ilişkin yaklaşımını öğrenebilmek için son yıllarda verdiği kararlara bakmak yerinde olur zira Yargıtay Başkanının da belirttiği üzere Yüksek Mahkeme'nin son zamanlarda AİHM ve AİHS normlarına atıf yaparak vermiş olduğu kararların ifade özgürlüğü alanını genişletici ve yol gösterici olduğu söylenebilir.⁴⁰⁹

Yargıtay'ın ifade özgürlüğü kapsamında vermiş olduğu farklı kararlardan örnek olarak şunları sunabiliriz:

- Sanık Mehmet Şevki Eygi ve sorumlu yazı işleri müdürü hakkında Milli Gazete'de yayımlanan “Din Düşmanlığı Terörü” başlıklı yazının içeriğinin halkı kin ve düşmanlığa tahrik suçunu oluşturduğu iddiası ile yargılama sürecinde dosya Ceza Genel Kurulu'na gelmiştir. CGK'nin çoğunluk kararında, söz konusu yazıda geçen ifadelerin “ağır eleştiri, şok edici, incitici ve rahatsız edici olmanın ötesinde hedef kitleye karşı kin ve düşmanca açıklamalar olduğu ve tahrik ettiği” şeklinde yorumlayarak bu ifadelerin kamu düzeni açısından tehlike oluşturduğunu belirtmiştir. Yüksek Mahkeme, somut olayda “açık ve yakın tehlike kriterini tehlikenin somutlaştırılması bakımından kullanmadığı, bunun yerine subjektif yoruma dayalı olarak karar verdiği anlaşılmaktadır.⁴¹⁰

- Sanıklar Baskın Oran ve İbrahim Kaboğlu hakkında, halkı kin ve düşmanlığa tahrik suçundan kamu davası açılmıştır. Yerel mahkeme, davaya konu raporun bilimsel olduğunu, açık ve yakın tehlike kriteri bakımından şiddet içermemesini gözeterek beraat kararı vermiş ise de Yargıtay 8. Ceza Dairesi bu kararı bozmuştur. YCG Kurulu, söz konusu raporun “bu haliyle resmi görüşü sorguladığı(nı), suç teşkil etmeyecek tarzda ve ifade özgürlüğü sınırlılığıyla eleştirdiği(ni)” belirterek raporun içeriğinin ifade özgürlüğü kapsamında eleştiri getirildiğini vurgulamış ve ayrıca raporun “kamu güvenliğine yönelik açık ve yakın

⁴⁰⁸ Şahin, İnsan, s. 441.

⁴⁰⁹ Ali Alkan, Yargıtay Başkanlığı Adli Yıl Açılış Konuşması, 2 Eylül 2013, Bkz. <http://www.yargitay.gov.tr/index3.php?pgid=1> (06.04.2015)

⁴¹⁰ CGK, E.2004/8-201, K.2005/30, T.15.03.2005; aktaran Kuyucu, s. 754-755.

bir tehlikeyi ortaya çıkartacak şiddet çağrısını içermediği(ni)” belirterek yerel mahkemenin beraat kararını onamıştır.⁴¹¹

- Demokratik Halk Partisi Mardin İl Başkanı olan sanığın yaptığı basın açıklamasında; “(...) Bunun en güçlü ve somut örneği AB’nin KONGRA-GEL’i terörist listesine almasıdır. Son derece talihsiz olan bu kararın halkımıza hiçbir şekilde fayda getirmeyeceği ve tekrar çatışmalı bir sürecin başlayacağı yönünde bizleri kaygılandırmaktadır” şeklindeki ifadelerin TCK. 215 deki “suçu ve suçluyu övme” fiilini irtikâp ettiği kabul edilmiştir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu (CGK), sanığın bu ifadelerini terör örgütünü desteklemek olarak görmüş ve “bir terör örgütünün işlediği suçları meşru görmenin, düşünce ve kanaat özgürlüğünün dışında olduğunu ifade etmiştir.⁴¹²

- Sanık, parti teşkilatına yazdığı özgeçmişinde “1984’ten bu yana bu mücadelenin, içinde yaşadık ve yaşatıldık. (...) Çatışma esnasında üç vatandaşımız şehit oldu. Bu mücadele başladığından beri içinde yer aldık ve devam etmekteyiz. Bu mücadele için elimizden geleni her zaman yaptık ve ta ki ölünceye kadar devam edeceğiz” şeklindeki beyanları dolayısıyla, CGK davaya ilişkin failin ifadelerini “yasadışı bir terör örgütünün eylemlerini onaylayarak, ona sahip çıkmak, anılan örgütün işlediği suçları iyi görmek” anlamlarına geleceğinden bahisle ifade özgürlüğü dışında değerlendirerek suçu ve suçluyu övme fiili niteliğinde değerlendirmiştir.⁴¹³

- Sanıklar Mehmet Hatip Dicle ve Selim Sadak’ın “(...) röportaj sırasında söyledikleri sözler bir bütün olarak ele alınıp değerlendirildiğinde; Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 26. ve AİHS’nin 10. maddelerinde öngörülen, Yargıtay ve AİHM kararları ile de desteklenen ifade özgürlüğünün kullanılması kapsamında kaldığı ve atılı suçun yasal unsurları itibariyle oluşmadığı gözetilmeden yüklenen

⁴¹¹ CGK, E.2007/8-244, K.2008/92, T.06.03.2007; aktaran Kuyucu, s. 755-756.

⁴¹² CGK, E.8-345, K.13, Tarih:30.01.2007; aktaran Kuyucu, s. 739.

⁴¹³ CGK, E.2007/9-69, K.2007/99, Tarih:17.04.2007; aktaran, Kuyucu, s. 740.

suçtan beraatleri yerine yazılı gerekçe ile mahkûmiyetlerine karar verilmesi” hükmü neticesi bozma kararı verilmiştir.⁴¹⁴

- Yargıtay 2012 yılında verdiği kararında; cezaevinde bulunan bir hükümlünün sağlık koşullarının iyileştirilmesi amacını taşıyan dilekçede kendisine “sayın” ibaresinin kullanılmasını, AİHM kararlarına atıfta bulunarak yerel mahkemenin vermiş olduğu “suçu ve suçluyu övme fiilini” oluşturmadığını değerlendirerek bozma kararı vermiştir.⁴¹⁵

- İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi üyesi olan sanığın olay tarihinde yaptığı konuşma bir bütün olarak ele alınıp değerlendirildiğinde; Anayasanın 26. AİHS’nin 10. maddelerinde öngörülen ve AİHM kararları ile desteklenen ifade özgürlüğünün kullanımı kapsamında kaldığı ve eylemin “*halkı askerlikten soğutma suçunu*” oluşturmadığı gözetilerek yüklenen suçtan beraati yerine, yazılı gerekçeyle mahkûmiyet kararı verilmesi bozma nedeni sayılmıştır.⁴¹⁶

- “YÖK Yasa Tasarısını ve Kamu Reformu Yasa Tasarısını protesto etmek ve sırf demokratik tepki ortaya koymak için basın açıklaması yapmak üzere Ankara Üniversitesi Cebeci Kampüsünde toplanan yaklaşık 100 kişilik grubun, ellerinde suç oluşturmayan bazı pankartlar taşıyarak marşlar ve sloganlar eşliğinde yürüyüşe geçtikleri sırada güvenlik güçlerinin grubu barikat içine alıp dağılmasını yönünde ihtarda bulunmasına rağmen, makul süre tanıyıp dağılmalarına fırsat vermeden grubu gözaltına almaya başladığı anlaşılmakla; sanığa yüklenen 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 32. maddesinde tanımlanan suçun maddi ve manevi unsurlarının oluşmadığı ve beraatine karar verilmesi gerektiği gözetilmeden yazılı biçimde mahkûmiyet hükmü kurulması” bozulma nedeni sayılmıştır.⁴¹⁷

⁴¹⁴ Yargıtay 9.Ceza Dairesi, E.2012/882, K. 2012/6067, T.10.05.2012, Aynı yönde karar için Bkz. Yargıtay 9.Ceza Dairesi, E.201/5039, K.2012/3760, T.21.03.2012, Bkz.

http://www.ifadeozgurlugu.adalet.gov.tr/faaliyetler/29_30_kasim (06.04.2015)

⁴¹⁵ Yargıtay 8.Ceza Dairesi, E.2009/18022, K.2012/21275, T.20.06.2012; aktaran, Kuyucu, s. 741.

⁴¹⁶ Yargıtay 9.Ceza Dairesi, E.2010/9516, K. 2012/2305, T.22.02.2012, Benzer karar için Bkz. Yargıtay 9.Ceza Dairesi, E.201/9485, K. 2011/28383, T.03.11.2011,

http://www.ifadeozgurlugu.adalet.gov.tr/faaliyetler/29_30_kasim (06.04.2015)

⁴¹⁷ Yargıtay 8. Ceza Dairesi, E.2007/9352, K.2010/1550, T.09.02.2010, Bkz.

http://www.yargitay.gov.tr/abproje/belge/sunum/rt5/senturk_mad_11.pdf (06.04.2015)

Yargıtay 2012 yılı içerisinde ifade özgürlüğü kapsamında ki davalarda iktidarın siyasi politikaları çerçevesinde kararlar verdiği söylenebilir, zira bu süreçte yargısal anlamda bir mevzuat değişikliği olmadığı halde Yargıtay'ın, ulusal ve uluslararası hukuk normlarına atıfta bulunarak kararlar verdiği görülmektedir.⁴¹⁸

Sonuç olarak; ifade özgürlüğü, demokratik bir sistemin sağlıklı işleyişini göstermesi bakımından önemlidir. Bu temel hak öncelikle çoğunluğa, siyasal iktidara ve devletin resmi ideolojisine karşı özgürlükçü geniş bir yelpazede korunması gerekmektedir. Zira bireylerin düşünce ve kanaatlerinin resmi ideoloji ile örtüşmesini beklemek ya da bu ölçütlere göre yargısal sonuca varılmak istenmesi ifade özgürlüğü hakkının varlığına inanmamak ile olur. Temyiz mahkemesi olarak Yargıtay'ın ifade özgürlüğü ile ilgili uluslararası hukuk normlarını ve içtihat hükümlerini daha etkin ve geniş bir şekilde yorumlayarak, alt dereceli mahkemelere ufuk açması ve yol göstermesi beklenmektedir.

IV. DANIŞTAY KARARLARINDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

İdari yargının temyiz mercii olan Danıştay, Türkiye'nin mevcut yasal düzenlemelerinin ve yargısal içtihatlarının Avrupa Birliği müktesebatına uyum göstermesiyle, temel hak ve özgürlüklere yaklaşımı uluslararası hukuk normları ve AİHM içtihatları çerçevesinde daha geniş yer vererek yorumlaması ve uyuşmazlıkları demokrasinin gelişmesine katkı sağlayacak şekilde çözümlenmesi beklenilmektedir.

Danıştay'ın ifade özgürlüğü kapsamında baktığı dava konusu işlemler şu başlıklar altında öne çıkmaktadır; toplantı ve örgütlenme özgürlüğü, basın açıklamalarına ilişkin sınırlamalar, afiş astırmama kararları, tiyatro oyununun gösterimine ve konserlere izin vermeme kararları, devlet memurlarının idari işlem ve eylemleri, sinema, film, radyo ve televizyon yayıncılığı ile basılmış eserlere ve

---

⁴¹⁸ Kuyucu, s. 741.

bunlara ait sınırlamalara ilişkin eylemler ile Basılı eserlerin 1117 sayılı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu'na göre sınırlandırılması konularında kararlar verdiği görülmektedir.⁴¹⁹

Yüksek Mahkemenin ifade özgürlüğüne yaklaşımını daha iyi görebilmek amacıyla yargıya yansımış olaylar ve bu çerçevedeki örnek mahkeme kararları ele alınacaktır.

A. Yayın Yasağı Hakkında Karar⁴²⁰

Dava, 21.10.2007 tarihinde Hakkâri'nin Dağlıca Bölgesinde meydana gelen terörist saldırılarla ilgili olarak, kamu düzenini ve halkın moral değerlerini olumsuz etkileyen, güvenlik güçlerine dönük zaaf imajı yayan, toplumsal psikolojiyi olumsuz etkileyen radyo ve televizyon yayınlarının, toplumsal sorumluluğa ve duyarlılığa uygun yayın anlayışı temelinde, güvenlik güçlerinin moral değerlerinin yüksek tutulması, toplumsal psikolojinin olumsuz etkilenmemesi ve çocukların ruh sağlığının korunması amacıyla 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'un 25. maddesi gereğince durdurulmasına ilişkin Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı tarafından imzalanan 23.10.2007 günlü, B.02.0.001/116 sayılı kararın iptali istemiyle açılmıştır.

Danıştay Onüçüncü Dairesi 19.12.2008 günlü, E:2007/13686, K:2008/7969 sayılı kararıyla; “radyo ve televizyon yayınlarının çeşitliliği de göz önüne alındığında, yayın durdurma kapsamına alınan "kamu düzenini ve halkın moral değerlerini olumsuz etkileyen, güvenlik güçlerine dönük zaaf imajı yayan, toplumsal psikolojiyi olumsuz etkileyen radyo ve televizyon yayınlarının” hangi tür yayınlar olduğunun açık ve somut şekilde ortaya konulmaması nedeniyle, durdurmanın

---

⁴¹⁹ Yahya Şahin, “Danıştay Kararlarına İfade Özgürlüğü Ve Sınırlamaları”, 5. Yuvarlak Masa Toplantısı (1-3 Aralık 2010) s. 1-2, Bkz. http://www.yargitay.gov.tr/abproje/belge/sunum/rt5/Sahin_DanistayIfadeOzgurlugu.pdf (06.04.2015)

⁴²⁰ İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, E.2009/1637, K.2013/1160, T.01.04.2013, Bkz. <http://emsal.danistay.uyap.gov.tr/> (07.04.2015)

kapsam ve sınırlarının kararda belli edilmediği ve kararın bu yönüyle 3984 sayılı Yasa'nın 25. maddesinin birinci fıkrasına aykırılık oluşturduğu gerekçesiyle dava konusu işlemin iptaline karar vermiştir. Davalı idare, anılan kararın temyiz etmesiyle dosya Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunca incelenerek şu hüküm tesis edilmiştir;

Dava konusu işlemlerle getirilen “yayın yasağı”nın Anayasa ile güvenceye bağlanan düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü ve basın özgürlüğü ile bağlantısı nedeniyle öncelikle konunun bu yönüyle değerlendirilmesi” gerektiğini belirterek, Anayasanın 2, 13, 26, 27 ve 28. maddeleri ile AİHS'nin 10. maddesi ve AİHM içtihatlarına atıfta bulunarak ifade ve basın özgürlüğünün önemine vurgu yapmıştır.

Genel Kurul, getirilen yayın yasağının demokratik toplumun gereklerine ve ölçülülük ilkelerine uygun kullanılmasını ve yasağın kapsamının öngörülebilir olması gerektiğini özellikle belirtmiş, temyiz edilen kararlarla ilgili dosyanın incelenmesinden idarece getirilen yayın yasağının belirli bir süreyi içermediği süresiz olduğunu tespit etmiştir.

Bu itibarla, Anayasa ve yasaya göre yürütme organına istisnai olarak kullanılmak üzere tanınan “*yayınların yasaklanması*” konusundaki yetkinin sınırlarının aşıldığı, böylece halkın bir olay hakkında bilgi edinme hakkının tüm yollarının kapatıldığı ve “ölçülülük” ilkesinin ihlal edildiği sonucuna varılarak, davalı idarenin temyiz isteminin reddine ve Danıştay Onüçüncü Dairesi'nin 19.12.2008 günlü, E:2007/13686, K:2008/7969 sayılı kararının oybirliği ile onanmasına karar verilmiştir.

Danıştay Onüçüncü Dairesi ve Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu özgürlükçü bir yorumda bulunarak kanımca yerinde bir karar vermiştir.

B. Suçu Sabit Olmayan Şahıs Aleyhine Haber Yapılması Hakkında Karar⁴²¹

Dava, davacı şirkete ait "... " logosuyla yayın yapan televizyon kuruluşunda 8.7.2002 tarihinde yayınlanan “Gün Ortası Haber Bülteni” programında yer alan “Mersin Adliyesi'nde Rüşvet Skandalı” başlıklı haber nedeniyle, 3984 sayılı Yasa'nın 4.maddesinin (k) bendinde düzenlenen yayın ilkesinin ihlal edildiği öne sürülerek, yayın kuruluşunun uyarılmasına ilişkin Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun 31.7.2002 tarihli kararının tebliğine ilişkin 8.8.2002 tarih ve 2002/1302-6700 sayılı işlemin iptali istemiyle açılmıştır.

İdare Mahkemesi'nce; dava konusu ifadelerin yer aldığı yayın bandının izlenmesinden, davacı yayın kuruluşunun haber niteliğindeki bir olayı izleyicilere aktardığı, her hangi bir kişiyi veya kurumu suçluymuş gibi göstermediği, olayda adı geçen kişiler hakkında söylenen hususları "öne sürülen iddialar" şeklinde, haber olarak verdiği anlaşıldığı bu haliyle de söz konusu yayın ilkesinin ihlal edilmediği sonucuna varıldığı gerekçesiyle dava konusu işlemin iptaline karar verilmiş, bu karar davalı idare vekilince temyiz edilmiştir.

Onüçüncü Daire, AİHS'nin 10. maddesinin birinci ve ikinci fıkralarına, Anayasa'nın Kişilik Hakları ve Ödevleri Başlıklı 2. Bölümünde yer alan 38. maddesinde; “Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimsenin suçlu sayılmayacağı” hükmüne ve 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'un 4756 sayılı Kanunla değişik 4.maddesinin (k) bendi ile “Avrupa Sınır ötesi Televizyon Sözleşmesi” ne atıf yaparak davayı incelemiş ve şu tespitlerde bulunmuştur:

“Kesinleşmiş bir yargı kararı olmaksızın, somut olayda soruşturması daha devam eden bir konuda, henüz iddia düzeyindeki açıklamalara, kişilerin kendilerine söz hakkı da tanınmadan tek yanlı olarak yer verilmesi; kişilerin onurlarını ve şöhretlerini zedeleyeceği ve yargı erkinin fonksiyonunu anlamsızlaştıracağı gibi, en

---

⁴²¹ Danıştay 13.Daire, E.2005/556, K. 2005/947, T.22.02.2005, <http://emsal.danistay.uyap.gov.tr/> (07.04.2015)

azından suçlayanların suçlananlardan daha “değerli” ve “dürüst” olduğu kabulünü yaratır ki, bunun kabulü söz konusu olamaz.”

“Hiç şüphesiz eleştiri demokratik bir toplumun temel değerlerindedir ve üzerinde konuşulamayacak hiçbir kurum yoktur. Ancak, yargıya olan güveni zayıflatacak ve yargı otoritesinin görevini yaparken çekingen davranmasına neden olacak davranış, eylem ve “yayınların” eleştiri ve haber niteliği taşıdığı söylenemez. Öte yandan, haber programında “öne sürülüyor” “iddia ediyor” şeklinde ifadelerle konunun aktarılmasının da yayıncının sorumluluğunu ortadan kaldırmayacağı açıktır.”

Sonuç olarak Onüçüncü Daire, yukarıda belirtilen değerlendirmelerde bulunarak, içeriği aktarılan yayın nedeniyle 3984 sayılı Yasa'nın değişik 4.maddesinin, (k) bendinde belirlenen yayın ilkesinin ihlal edildiğini, dava konusu işlemin iptaline karar veren mahkeme kararında hukuka uyarlık bulunmadığını, açıklanan nedenlerle davalı idarenin temyiz isteminin kabulüne, Ankara 9.İdare Mahkemesi'nce verilen 29.05.2003 tarih ve E.2002/1339, K:2003/563 sayılı kararının bozulmasına karar vermiştir.

C. Yayın İlkesinin İhlali Hakkında Karar⁴²²

Davacı şirkete ait “Haber Türk” logosuyla yayın yapan televizyon kuruluşunun 31 Mayıs 2009 tarihinde yayınlanan “Teke Tek Özel” adlı programda geçen konuşmaların, yayın ilkesini ihlal ettiği iddiası üzerine uygulanan uyarı yaptırımının iptali istemi ile açılan davanın reddi yolundaki İdare Mahkemesi kararının onanmasına ilişkin Danıştay 13. Dairesi'nce verilen 17.06.2011 tarih ve E.2010/2925, K.2011/2909 sayılı kararın, temyiz aşamasında öne sürülen iddialarla düzeltilmesi talebi Danıştay 13. Dairesi'nce oy çokluğuyla reddedilmiştir.

---

⁴²² Danıştay 13.Daire, E.2011/4087, K. 2012/1969, T.28.06.2012, Bkz.
http://www.ifadeozgurlugu.adalet.gov.tr/faaliyetler/29_30_kasim (06.04.2015)

Üyelerden Prof. Dr. Ali D. Ulusoy, temyize konu İdare Mahkemesinin kararının bozulması gerektiği düşüncesiyle, karşı oy olarak şu önemli tespitlerde bulunmuştur: “(...) RTÜK tarafından verilen idari yaptırıma ilişkin uyuşmazlıkta, kamuoyunda tanınmış akademisyen veya gazeteciler arasındaki bu tür kısmen edebi, bilimsel ya da iletişimsel özellikler taşıyan ‘polemikler’ in ifade özgürlüğü kapsamında muhatapları nezdinde çok daha geniş bir tolerans eşiğine sahip olması gerektiği; Anayasamız yanında AIHS ile özel bir güvenceye tabi tutulan ve AIHM tarafından spesifik derecede korunmaya muhtaç bir temel hak ve özgürlük olarak benimsenen ifade özgürlüğü adına, bu özgürlüğe kısıtlama getirecek şekilde idari yaptırım uygulanabilmesi için, ortada son derece açık ve somut bir ihlalin bulunmasının zorunlu olduğu ve somut uyuşmazlık açısından, kişilik haklarına saldırı gerekçesiyle bir basın-yayın kuruluşuna yaptırım uygulanabilmesi için bu saldırının (ihlalin) son derece bariz ve tartışmasız olması gerektiği açıktır. (...) seçilen sözlerin polemik sınırlarının bütünüyle aşılması ve belli bir kişinin hakaret ve açıkça aşağılanması boyutuna ulaştığı şeklinde bir tespite varılamamaktadır. Bu durumda ihlalin bariz ve tartışmasız olduğunu söylemek mümkün görünmediğinden, özgürlükler lehine yorum çerçevesinde, davacı yayın kuruluşunun ifade özgürlüğünün korunmasındaki kamusal menfaat daha önceliklidir” bu tespitler ışığında davacının karar düzeltme isteminin kabul edilmesi temyize konu İdare Mahkemesinin kararının bozulması gerektiği düşüncesini ifade etmiştir.

D. Basın Açıklaması ve İmza Standı Hakkında Karar⁴²³

Dava konusu olay, Hatay Valiliği'nin il genelinde, gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılan basın açıklaması ve imza standı açma eylem ve etkinliklerinin yeni tespit ve ilan edilen yerlerde yapılması bunun dışında ki yerlerde yapılacak

---

⁴²³ Danıştay 10. Daire, E.2006/1121, K. 2008/6958, T.24.10.2008, Bkz. Yahya Şahin, s. 2.

eylem ve etkinliklerin yasal olmayacağı yönünde karar alması üzerine ilgililer tarafından İdare Mahkemesine başvurulmasıdır.

İdari işlemin iptali istemiyle açılan davada, Adana 1. İdare Mahkemesi; AİHS'nin 10. ve 11. maddelerine atıfta bulunarak bu özgürlüklere ancak anılan düzenlemelerdeki meşru amaçların temini için, yasayla ve demokratik toplum gereklerine uygun olmak koşuluyla müdahalede bulunulabileceğini vurgulamış ve dava konusu olayda *düşünceyi açıklama özgürlüğünün meşru bir amaca dayanılmaksızın kısıtlandığı sonucuna ulaşarak işlemin iptaline karar vermiştir.*

Temyiz incelemesinde bulunan Danıştay 10. Dairesi; düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti kapsamında demokratik bir hak olan basın açıklamasının ve bir düşünce veya isteğin kamuoyunca desteklendiğini imza toplamak suretiyle göstermek amacıyla imza standı açılmasının; Anayasanın 26. maddesindeki özel sınırlama sebepleri gözetilerek, kamu düzeni ve kamu güvenliğini ihlal etmeden ve demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olarak kullanılmasını sağlamak amacıyla yukarıda anılan yasal yetki çerçevesinde tesis edilen dava konusu işlemde hukuka aykırılık bulunmadığı gerekçesiyle İdare Mahkemesinin kararını bozmuştur.

Danıştay 10. Dairesi, Adana 1. İdare Mahkemesinin kararını bozarak ifade özgürlüğünü dar çerçevede yorumlamıştır.

E. Basın Açıklaması Hakkında Karar⁴²⁴

Dava konusu olay, Büro Emekçileri Sendikası tarafından, Ankara Defterdarlığı'nın (A) giriş kapısı önünde yapılması planlanan basın açıklamasının, (B) giriş kapısı önünde yapıldığından dolayı idare tarafından tesis edilen 28.10.2004 tarih ve 32242 sayılı işlemin iptali istemiyle dava açılmıştır. Açılan dava neticesinde, Ankara 2. İdare Mahkemesince, Anayasamızın 25 ve 26. maddelerinde düzenlenen düşünce ve kanaat hürriyeti ve düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin kullanımı sırasında ortaya çıkacak güvenlik ihtiyacını değerlendirmek suretiyle, nerelerde basın

⁴²⁴ Danıştay 10. Daire, E.2006/2985, K. 2009/3103, T.21.04.2009, Bkz. Yahya Şahin, s. 3.

açıklaması yapılabileceğini belirlemeye mülki amirlerin yetkili olduğu, bu çerçevede, protokol ve araç girişinin engellenmemesi amacıyla tesis edilen işlemin, bu hakkın kullanımına yönelik bir sınırlama niteliğinde değil, sadece yer düzenlemesinden ibaret olduğu, bu haliyle dava konusu işlemde hukuka aykırılık bulunmadığı gerekçesiyle davanın reddine karar vermiştir. Danıştay 10. Dairesi, *davacının temyiz istemini reddederek, anılan kararı onamıştır.*

Ankara 2. İdare Mahkemesi ve Danıştay 10. Dairesi kanımca AİHM'in ifade özgürlüğü hakkının kullanılmasında ki geniş yorumlamayı bu kararlarında gösterememişlerdir.

E. Afiş Asılması Hakkında Karar⁴²⁵

Dava konusu olay, bir siyasi partiye mensup kimseler tarafından, İstanbul ili genelinde asılmak istenen "*AB Yolu Sevr'e Çıkar. Savunanlar Ya Gafildir, Ya Hain!*" içerikli afişin asılamayacağı yolundaki 2.2.2007 tarih ve 23614 sayılı İstanbul Valiliği işleminin iptali istemiyle açılan davadır.

İstanbul 1. İdare Mahkemesi, 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 11/C maddesi uyarınca, il sınırları içinde huzur ve güvenliğin, kişi dokunulmazlığının ve kamu esenliğinin sağlanması görevi ile önleyici kolluk yetkisi bulunan vali tarafından, davaya konu afişin asılmasının "halkın tahrik olmasına ve üzücü olaylara yol açacağı gerekçesiyle" tesis ettiği işlemde hukuka aykırılık bulunmadığını belirterek davanın reddine karar vermiştir. Danıştay 10. Dairesi davacılar tarafından yapılan temyiz istemini reddederek kararı onamıştır.

---

⁴²⁵ Danıştay 10. Daire, E. 2008/3205, K. 2009/9757, T. 17.11.2009, Bkz. Yahya Şahin, s. 4.

Sonuç olarak Danıştay'ın ifade özgürlüğüne yaklaşımı hakkında şunu söyleyebiliriz; siyasi iktidar ile kamu gücünü elinde bulunduranların genellikle ifade özgürlüğüne karşı otoriter ve müdahaleci bir tutum içerisinde buldukları, devleti koruma refleksinin çoğu zaman bireyin temel hak ve özgürlüklerinin önünde olduğu, demokratik toplumlarda var olan özgürlüğün temel, sınırlamanın istisna olma ölçütündeki temel esprinin kavranamamış olması Danıştay'ın vermiş olduğu kararlarda karşımıza çıkmaktadır.

Ne var ki Danıştay Başkanlığı, son zamanlarda Avrupa Birliği müzakere süreci ve özellikle Strazburg Mahkemesince ortaya konulan uluslararası kabul görmüş insan hakları standartlarına uyum konusuna büyük bir önem verdiğini, Danıştay üyeleri ile tetkik hâkimlerinden oluşan bir “İnsan Hakları Komitesi” kurduğunu ayrıca bu Komitenin, sürekli ihlale yol açan Danıştay kararlarının verildiği daireler ile tam bir işbirliği halinde bulunarak temel hak ve özgürlüklere daha fazla vurgu yapan ve Sözleşme'ye daha fazla uyum gösteren bir yapının olacağını ifade etmiştir.⁴²⁶

Ancak buna rağmen ve hedefinin aslında vatandaşların temel haklarını korumak olan Danıştay'ın halen yapısal olarak özgürlükten yana tavır alamadığını, “kamu düzeni”, “kamu güvenliği” ve “demokratik toplumun gerekleri” gibi muğlak ifadeleri özgürlükleri sınırlandırma rejiminin birer parametresi olarak geniş bir şekilde yorumladığı görülmektedir. Ayrıca idarenin temel hak ve özgürlükleri kısıtlayan biçimsel idari işlemlerine karşı uyuşmazlık davalarında bile ilk derece mahkemelerin kimi zaman daha özgürlükçü yorumlarda bulunarak kararlar aldığı görülmektedir.

---

⁴²⁶Bkz. <http://www.danistay.gov.tr/upload/danistayinsanhaklarikomitesikonferans.pdf> (06.04.2015)

SONUÇ

İnsanın sırf insan olduğundan dolayı kendisiyle beraber var olan bir takım temel hakları vardır. Yaşam ve özgürlük hakkı bunların belki en önemlileridir. İnsanı diğer canlılardan ayıran önemli bir özelliği de onun düşünebilme ve düşündüklerini ifade edebilme kabiliyetidir. Zira bu yetenek sayesinde insanlar başkalarıyla iletişim kurabilir, yeni fikir ve düşünceler edinebilir, bilgilerini paylaşabilir ve kendilerini bu şekilde geliştirebilirler. Farklı fikir ve düşüncelere sahip bireylerin düşünce ve kanaatlerini serbestçe ifade edebilmeleri, egemenler tarafından meşru olmayan sınırlamalardan kaçınılması, çoğulculuğun ve demokratik bir toplumun oluşması yönünden hiç kuşkusuz önemlidir.

İfade özgürlüğü, esasında bireylerin kendi düşünce dünyalarında bir fikir ve kanaate sahip olabilmeyi ve bunu serbestçe paylaşıp yayabilme hakkını ifade eder. Voltaire, “Fikirlerinize katılmıyorum, ancak onları ifade etmeniz için hayatımı feda ederim” derken bu temel özgürlüğün insanlık için ne kadar önemli olacağını öngörmüştür. Zira İnsan haklarına uluslararası güvence sağlayan belge ve sözleşmeler, ifade özgürlüğü açısından da önemli düzenlemeler getirmiştir.

İfade özgürlüğünün korunması, güvence altına alınarak sınırlarının çizilmesi, demokratik ve özgürlükçü bir devletin temellerinin oluşturulması bakımından, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi önemli bir yer tutar. Sözleşmeye göre; devletin müdahalesi olmaksızın herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Ancak, bu özgürlük diğer birçok özgürlük gibi mutlak değildir. Sınırlandırma sözleşmenin ancak içeriğine uygun olarak meşru çerçevede yapılabilir. Ayrıca, devletlerin bu temel özgürlüğe karşı negatif ve pozitif olarak yükümlülükleri vardır.

Günümüz çağdaş demokratik toplumlarında diğer birçok özgürlüğe kaynaklık eden ifade özgürlüğünün, çoğulculuk, çokseslilik, bireylerin kendini geliştirmesi ve gerçekleştirilmesi adına çok yönlü pozitif etkisi bulunmaktadır. Aslında ifade özgürlüğü, muhalif görüşlere tahammül gösterebilmek ve egemen olanlar tarafından azınlığın görüş ve haklarını teminat altına alabilmektir. Bugün, ülkelerin demokratik olup olmadığı ya da demokrasi çitasının seviyesi, ifade özgürlüğü ile onun türevleri

olan toplanma ve basın özgürlüğünün serbestliği ve teminat altında bulunup bulunmadığıyla doğru orantılıdır.

Türkiye’de ifade özgürlüğü, Osmanlı’dan günümüze kadar yapılan anayasal hareketler içerisinde çeşitli görünümde yer almıştır. Diğer birçok özgürlüğün besleyicisi olan bu temel özgürlük, kimi zaman matbuat nizamnamesi olarak, kimi zaman toplanma ve dernek kurma özgürlüğü olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında günümüze kadar yapılan anayasal hareketler, temelde bireyin hak ve özgürlüklerini genişletmek ve güvence altına almak amacıyla batı demokrasileri ve uluslararası hukuk normları örnek alınarak hazırlanmıştır. Ancak, tüm bunlara rağmen “devletin bütünlüğü, bekası ve korunması” gibi devletçi argümanlar kullanılarak, bireysel özgürlükler devlet otoritesi lehine sınırlandırılmış, otorite-özgürlük dengesinde tercih hep otoriteden yana kullanılarak, özgürlükler daima sınırlandırılmıştır.

Bir ülkedeki demokrasi kültürü ve buna bağlı olarak düşünce ve kanaat özgürlüğünün varlığı o ülkedeki hukuk normlarına ve bunların uygulanışına bağlıdır. Türkiye, 1982 Anayasası’nın 90’ncı maddesinin son fıkrası uyarınca iç hukukunun bir parçası haline gelen temel hak ve özgürlükler konusundaki uluslararası antlaşma ve sözleşmelerin yasalarla çatışması halinde, uluslararası sözleşme hükümlerinin esas alınacağını hükme bağlamıştır. Bu bağlamda Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşme ve metinlerdeki temel hak ve özgürlükler ölçü alındığında, Türk hukuk mevzuatının birçok maddesinin lafzı ve ruhunun ifade özgürlüğünün önünde engel olarak görüldüğü söylenebilir.

Bu temel değerlendirmeden sonra taraf olduğumuz Avrupa Komisyonu ve Avrupa Birliği yetkili organları Türkiye’nin hukuki mevzuatlarından başta Türk Ceza Kanunu, Terörle Mücadele Kanunu, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ile Basın Kanunu’nun ilgili maddelerinin bireylerin ifade özgürlüğü hakkını sınırlandırdığını sıklıkla vurgulayarak, Türk hukuk mevzuatının uluslararası hukuk normlarına uyumlu hale getirilmesi ile yargı görevinde bulunanların kanun maddelerini özgürlük lehine yorumlanması tavsiye ve eleştirisinde bulunmuştur.

Bu tavsiye ve eleştiriler doğrultusunda Türkiye, temel hak ve özgürlüklerin çağdaş standartlara getirilmesi, AB müktesebatının yüklenilmesi, yargının hızlandırılması, AİHM ve diğer yüksek mahkemelerin içtihatları doğrultusunda ifade

özgürlüğünün önündeki engelleri kaldırmak ve özgürlükleri genişletmek amacıyla (2004-2013) yılları arasında yargıda bir takım reformlar yapmıştır.

Bu reformlar neticesinde düşünce ve ifade özgürlüğünün önündeki engellerin büyük bir kısmı yürürlükten kaldırılmış, şiddet içermeyen ifadelerin ceza soruşturması kapsamında değerlendirilmesine sebep olan muğlak ifadelerin AİHM kriterlerine uygun olarak somutlaştırılması sağlanmıştır. Bu bağlamda TCK 215'nci maddeye eklenen “*açık ve yakın tehlike*” kavramı ifade özgürlüğü hakkının geniş bir şekilde yorumlanmasına katkı bakımından önem arz etmektedir.

İfade özgürlüğünün kullanımı ve görünürlüğü bakımından toplanma özgürlüğünün önemi AİHS normları ve AİHM içtihatlarında önemli bir yer tutar. Türk hukuk normlarında bu hakkın kullanımı “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu”nda düzenlenmiştir. Bu kanunun birçok maddesi AİHS, AİHM içtihatları ve Anayasa normlarına aykırı olmakla birlikte kanun maddeleri oldukça genel ve sınırlandırıcı hükümler içermekte, son düzenlemeler dahi sathi kalmakta ve günümüz ihtiyaçlarını karşılayacak güncellikten uzak durumdadır.

Türkiye'nin “toplama özgürlüğünü” düzenleyen 2911 sayılı yasayı uluslararası standartlarla uyumlu hale getirmesi gerekmektedir. Kanunun içeriği sınırlama eksenli değil özgürlüğü güvence altına alma ve barışçıl toplantıları koruma temelinde olmalıdır. Ölçsüz yaptırımlar öngören, özgürlükleri kısıtlayan hükümlerin kaldırılması sağlanmalı ve ayrıca kolluk güçleri tarafından orantısız güç kullanımı konusunda gerekli yasal ve cezai tedbirlerin etkin bir şekilde uygulanması önem arz etmektedir.

İfade özgürlüğünün en önemli türev ya da vasıtalarından birisi hiç kuşkusuz basın özgürlüğüdür. Basının en önemli görevlerinden birisi halkı bilgilendirmek ve aydınlatmaktır. Basın özgürlüğü de ifade özgürlüğü gibi mutlak bir hak değildir. Demokratik bir toplumun gerektirdiği meşru ölçüler dâhilinde kısıtlanabilir. Demokratik ve çoğulcu toplumlarda demokrasinin varlığı ve gelişmişliği basın özgürlüğünün varlığı ve güvence altına alınmış olması ile ölçülmekte, orantısız ve meşru olmayan sınırlamalar bu temel hakkın özüne aykırılık teşkil etmektedir.

Türkiye, basın özgürlüğü kapsamında Avrupa Birliği uyum yasaları ve taraf olduğu uluslararası sözleşme hükümleri çerçevesinde 1950 yılından beri yürürlükte

bulunan basın kanununu değiştirmiş ve bir takım yapısal reformlarda bulunarak basın özgürlüğünün önünü kısmi açmıştır. Ancak tüm bunlara rağmen ceza hukuk sistemi başta olmak üzere, kamu makamlarının ve siyasi otoritenin basına sansür getirmesi, muhalif gazetecilere karşı açılan davalar, medya sektörünün mülkiyet yapısı ve gazetecilerin işten çıkartılmaları konuları basın özgürlüğü noktasında Türkiye'nin bağımsız otoritelerce eleştirilerinin temel noktası olmuştur.

Demokratik bir hukuk devletinin varlığı için ilk derece mahkemelerce verilen kararların temyiz değerlendirmeleri son derece önemlidir. İfade özgürlüğü hakkının yorumlanmasında Türk Yüksek Mahkemelerinin uluslararası hukuk normlarına ve AİHM içtihatlarına atıfta bulunarak kararlarını vermeleri ve bu noktada bireyden yana özgürlükçü yorum geliştirmeleri son derece önemli bir rol oynamaktadır.

Anayasa Mahkemesinin, ifade özgürlüğü ile ilgili genel olarak geçmişten günümüze konjonktürel bir davranış içerisinde olduğu görölmektedir. Özellikle bireyin temel hak ve özgürlükleri karşısında devletin üniter yapısı ve ideolojisinin korunması ve teminat altında bulundurulması son derece önemli görölmüş ve bu yönde kararlar vermiştir. Siyasal iktidarın Avrupa Birliğine uyum sürecinde yapmış olduğu reformlar ve hukuk mevzuatını uluslararası normlara uygun hale getirme çabaları içerisinde Anayasa Mahkemesinin de ifade özgürlüğünü siyasi iradeye paralel olarak geniş bir çerçevede yorumladığı yakın tarihli verdiği kararlardan çıkarım yapılabilir.

Türkiye, demokrasi ve insan haklarının korunması merkezinde oluşturulan Avrupa Konseyi'ne kuruluşundan itibaren üye olarak, Konseyin bünyesinde hazırlanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin zorunlu yargı yetkisine taraf olmuştur. Türkiye AİHM'e bireysel başvuru hakkı ve Mahkeme'nin zorunlu yargı yetkisini tanınmasıyla aleyhine en fazla başvuru yapılan ve ayrıca AİHS'ni yine en fazla ihlal eden ülkelerden birisi olmuştur. Türkiye hakkında en fazla ihlal kararları güvenlik, özgürlük, adil yargılanma ve ifade özgürlüğü alanlarında verilmiştir.

AİHM'in Türkiye hakkında verdiği kararlar, genel olarak değerlendirildiğinde şu sonuçlar karşımıza çıkmaktadır:

- Kullanılan ifadelerin kin, nefret ve şiddet içerip içermediği,
- Kamu makamlarınca yapılan müdahalelerin, demokratik toplum gereklerine uygunluğu ve meşru amaçla orantılı olup olmadığı,
- Egemenlerin ya da siyasilerin daha çok ve sert olarak eleştirilebileceği,
- Basının bölücü ve siyasi konular dâhil bilge verme sorumluluğu olduğundan istisnai sınırlandırma rejimine tabi olması gerektiği,
- Kamu makamlarınca kullanılan takdir hakkının amaç-araç yönünden dengeli ve orantılı olması gerektiği,
- Barışçıl Toplantı ve Gösterilere müdahalede orantısız güç kullanımı ve göz yaşartıcı gazın aşırı bir şekilde kullanıldığıdır.

Türkiye'nin AİHM nezdindeki durumunun olumlu hale getirilmesi bakımından şunlar yapılabilir; AİHM'in ifade özgürlüğü kapsamında ihlal kararı vermesine yol açan kanun maddeleri tekrar düzenlenerek uluslararası hukuk normlarına uyumlu hale getirilmeli, AİHS normları ve AİHM içtihatları iç hukukta bir kanun hükmü gibi görülerek yargı erki tarafından atıf yapılmalı ve özgürlük çerçevesinde yorumlanmalıdır. İfade özgürlüğü hakkının kullanımında sınırlandırma rejiminin istisna, özgürlüğün temel olduğu unutulmamalı, zira AİHM ifade özgürlüğü hakkını somutlaştıran içtihat kararlarında özellikle "aşırı hoş gitmeyen, hatta şok edici düşüncelerin ileri sürülmesini ve bunların serbestçe ifade edilebilmesini" vurgulamaktadır.

Adli ve İdari yargının temyiz mercileri olan Yargıtay ve Danıştay'ın, ifade özgürlüğü temelinde yaklaşımı genel olarak siyasal iktidarın politikaları ya da devletin resmi ideolojisinin etkisi altında kaldığı ayrıca ifade özgürlüğü temelli uyuşmazlık konularında özgürlükleri geniş bir şekilde yorumladıkları görülmektedir. Tüm bunlara rağmen Temyiz Mahkemelerinin son yıllarda temel hak ve özgürlüklere daha fazla vurgu yaptıkları AİHM içtihat hükümleri ile AİHS normlarına atıfta bulunarak uyuşmazlık konularını karara bağladıkları görülse de, halen yapısal olarak özgürlükten yana tavır gösteremedikleri, iç hukuk normlarında

ki muğlak ifadeleri özgürlükleri sınırlandırma rejimine dayanak yaptıkları ve hatta ilk derece mahkemelerin kimi zaman daha özgürlükçü kararlar verdiği ifade edilebilir.

Sonuç olarak; ifade özgürlüğü, bir toplumda çoğulculuğun ve demokratik anlayışın kurumsallaşmasını sağlamakta, bu hakkın öncelikle çoğunluğa, siyasal iktidara ve devletin resmi ideolojisine karşı özgürlükçü ve geniş bir yelpazede korunması gerekmektedir. Zira bireylerin düşünce ve kanaatlerinin resmi ideoloji ile örtüşmesini beklemek ya da bu ölçütlere göre yargısal sonuca varılmak istenmesi ifade özgürlüğü hakkının varlığına inanmamak olur. Temyiz mahkemelerinin, ifade özgürlüğü ile ilgili uluslararası hukuk normlarını ve içtihat hükümlerini daha etkin ve geniş bir şekilde yorumlayarak, alt dereceli mahkemelere ufuk açması ve yol göstermesi demokratik bir toplumun varlığı adına gerekli bir durumdur.

Bu çalışmada somut olarak ortaya çıkan bulgulardan biri kuşkusuz Türkiye'deki ifade özgürlüğü sorununun temeli yalnızca yasal mevzuat düzenlemeleri yapılarak çözülemeyeceğidir. Her şeyden önce kamu otoritelerinin ve diğer egemen olanların zihniyetinin ve bakış açılarının özgürlük temelinde değişmesi gerektiği önemlidir. Zira “kamu düzeni” ve “kamu güvenliği” gibi soyut kavramlara sığınarak bireyin hak ve özgürlükleri karşısında devleti aşırı kutsama ya da devletçi olma anlayışından kurtularak, hukukun üstünlüğü temelinde ifade özgürlüğü kapsamını genişleten bir düşüncenin tesis edilmesi gerektiği kaçınılmazdır. Bu düşüncenin tesis edilebilmesi şüphesiz toplumun tüm fertleri tarafından benimsenmesi ve korunarak sürdürülmesi önem ifade eder.

İfade özgürlüğü hakkının uluslararası normlar ve AIHM içtihatları gözetilmeksizin sınırlandırma rejimi temelinde kullanılması, toplumsal barışa, çoksesliliğe, şeffaf bir toplumun oluşumuna ve gerçeğin ortaya çıkarılmasına hizmet etmez. Oysa ifade özgürlüğünün varlığı, her şeyden önce bireyin kendini gerçekleştirmesine ve gelişmesine katkı sağlar, fikir ve düşünceler serbestçe ifade edilir bu sayede toplumsal çatışma ve şiddet temelli eylemler yerini toplumsal barış ve hoşgörü kültürüne bırakır. Kamu otoritelerinin güvenlik-özgürlük dengesini şüphesiz gözetme refleksi vardır ancak bu durumda dahi özgürlükten korkulmaması

gerekmekte zira demokratik bir hukuk devletinin temelini özgürlük üzerine bina edilebileceği unutulmamalıdır.

Ne kadar demokratik ve çağdaş anayasa yapılırsa yapılsın aslında önemli olan özgürlükçü düşünmek ve yorumlamaktır. Bu bağlamda Amerikalı hâkim Learned Hand'in ifadeleri oldukça önemlidir:

“Çoğu zaman, anayasalara, kanunlara ve mahkemelere çok fazla ümit bağlamış olup olmadığımızı düşünüyorum. Bunlar boş ümitler; inanın bana, boş ümitler. Hürriyet, erkek ve kadınların kalplerinde yatar; orada öldüğünde hiçbir mahkeme onu koruyamaz; hatta hiçbir anayasa, hiçbir kanun, hiçbir mahkeme buna fazla yardımcı bile olamaz. Orada yattığı sürece de kendisini korumak için, hiçbir anayasaya, hiçbir mahkemeye ihtiyacı yoktur.”

KAYNAKLAR

- Akgül, Mehmet Emin: “İfade Özgürlüğünün Tarihsel Süreci Ve Milli Güvenlik Gerekeçsiyle İfade Özgürlüğünün Kısıtlanması”, AÜHFD, 61-1, (2012), <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/1656/17685.pdf> (03.01.2015), s. 1-42.
- Alexander, Larry: İfade Özgürlüğü Hakkı Var Mı?, 1. Baskı, Aralık Yayınları, İzmir, 2006.
- Aliefendioğlu, Yılmaz: “Bir Temel İnsan Hakkı: Düşünce Özgürlüğü”, Yeni Türkiye, Yıl 4, S.22, (1998), s. 804-813.
- Aliefendioğlu, Yılmaz: “2001 Yılı Anayasa Değişikliklerinin Temel Hak Ve Özgürlüklerin Sınırlandırılmasında Getirdiği Yeni Boyut”, Cilt 19, 2002, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg19/aliefendioglu.pdf (02.12.2014), s.141-176.
- Almagor, Raphael Cohen: İfade, Medya ve Etik, 1.Baskı, Phonix Yayınevi, Ankara, 2002.
- Anadolu Üniversitesi Yayını: İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri, Ankara, 2013.
- Arslan, Zühtü: “Temel Hak Ve Özgürlüklerin Sınırlanması, Anayasa'nın 13. Maddesi Üzerine Düşünceler”, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg19/arslan.pdf (18.12.2014), s. 139-155.
- Arslan, Zühtü: “İstisnanın Normalleş(tiril)mesi, Terör ve İfade Özgürlüğü: Türkiye Tecrübesi Üzerine Notlar”, İfade Özgürlüğü İlkeler Ve Türkiye, Editör: Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.183-206.

Arslan, Zühtü: Anayasa Teorisi, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008.

Artuk, Mehmet Emin: “Türklüğü, Cumhuriyeti, Devletin Kurum Ve Organlarını Aşağılama Suçu (5237 sayılı TCK m. 301), TBB Dergisi, Sayı 70, 2007. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2007-70-321> (28.01.2015), s. 214-243.

Artuk M. Emin, Gökçen Ahmet ve Yenidünya A. Caner: Ceza Hukuku Özel Hükümler, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011.

Artuk M. Emin, Gökçen Ahmet ve Yenidünya A. Caner: Ceza Hukuku Özel Hükümler, 14. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2014.

Atar, Yavuz: “Ulusal ve Uluslararası Düzeyde İnsan Haklarının Korunması Mekanizması”, Yeni Türkiye, Yıl 4, S.22, (1998), s. 1290-1300.

Atmaca, Ahmet Aydın: “Türkiye’de Kamusal Alanda Heykel Ve İfade Özgürlüğü”, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.

Balak, Mehmet Erman: “Tutuklu Gazeteciler Kapsamında İfade Özgürlüğü, Sansür Ve Otosansür Kavramlarının İncelenmesi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.

Baloğlu, Çiğdem: “İfade Özgürlüğü”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2006.

Barry, Norman P.: “Hukuki ve Siyasi Açından İfade Hürriyeti”, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti, Ed. Bekir Berat Özipek, Liberal Düşünce Topluluğu, Cantekin Matbaası, Ankara 2003.

Erdin, Bayram: “TCK’nın 301 ve Avukatlık Kanununun 58’inci Maddeleri Muvacehesinde Adalet Bakanlığının/Bakanın Soruşturma İzni Yetkisinin

Niteliği” TBB Dergisi 2013 (106). [http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-106-1281\(08.01.2015\)](http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-106-1281(08.01.2015)), s. 393-410.

Becerik, Arzu: “İfade Özgürlüğünün Sınırları Ve Yargının Tarafsızlığı”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

Benli, Fatma: “İfade Hürriyeti Bağlamında Kadınların Kıyafet Sorunu”, Türkiye’de İfade Özgürlüğü, Editör: Taner Koçak, Taylan Doğan, Zeynep Kutluata, bgst yayınları, İstanbul, 2009, s. 151-180.

Beydoğan, T. Ayhan: Türk Hukukunda Siyasi İfade Hürriyeti, Cantekin Matbaası, Ankara, 2003.

Bıçak, Vahit: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü”, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2002. <http://www.libertedownload.com/ldt/ifade-hurriyeti/aihm-kararlarinda-ifade-ozgurlugu.pdf> (12.02.2015)

Bıçak, Vahit: Ceza Özel Hukuku, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2012.

Birol Sinem: “1961 Anayasasında İfade Özgürlüğü”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 2012/II.43, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuifd/article/view/1019020137/1019019011> (17.12.2014), s. 39-54.

Bozkurt, Enver ve Dost, Süleyman: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü Ve Türkiye”, Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, C.7, S.1 (2002), s.47-70 <http://edergi.sdu.edu.tr/index.php/iibfd/article/viewFile/2478/2222> (26.02.2015)

Budak, Sinem: “1982 Anayasası İle Avrupa Birliği Yasası’nın İnsan Hakları Çerçevesinde İfade Özgürlüğü Açısından Karşılaştırılması”,

Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2011.

Bulaç, Ali: “Düşünce Ve İfade Özgürlüğü”, Zaman, 12.12.2005, http://www.zaman.com.tr/ali-bulac/dusunce-ve-ifade-ozgurlugu_237168.html (24.09.2014)

Can, Osman: “Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü: Anayasal Sınırlar Açısından Neler Değişti”, Teorik Ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti, Ed. Bekir Berat Özipek, Liberal Düşünce Topluluğu, Cantekin Matbaası Ankara 2003, s. 369-429.

Can Osman: “Anayasa Değişiklikleri Ve Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü”, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg19/can.pdf (02.12.2014), s. 503-532.

Ceyhan, Murat: “Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Devletin Kurum Ve Organlarını Aşağılama Suçu (TCK m. 301)”, Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan, e-dergi.marmara.edu.tr/maruhad/issue/download/ (02.01.2015), s.1781-1802.

Coşkun, Vahap: İnsan Hakları Liberal Açıdan Bir Tahlil, Liberte Yayınları, Ankara, 2006.

Çakar, Ayşe Seymen: “Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü Çerçevesinde Halkı Kin Ve Düşmanlığa Tahrik Suçu”, Akademik Bakış Dergisi, Sayı 36, Mayıs-Haziran 2013. <http://www.akademikbakis.org/eskisite/36/29.pdf>, (20.12.2014), s. 1-19.

Çaylı, Emek ve Depeli, Gülsüm: İfade Özgürlüğünün On Yılı 2001-2011, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Çoban, Zübeyir: “İfade Özgürlüğü ve Suç Örgütünün veya Amacının Propandasını Yapma Suçu”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.

Dağı, İhsan, Toprak, Metin: “Türkiye’de İnsan Hakları Ve İfade Özgürlüğü”, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2003.
http://www.liberal.org.tr/upresimler/insan_haklari_ifade_ozgurlugu_24.pdf
 (28.12.2014)

Dost, Süleyman: Avrupa İnsan Hakları Yargısında İfade Özgürlüğü Ve Türkiye, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2001.

Erdem, Fazıl Hüsnü: “Düşünce Özgürlüğü ve Demokrasi”, Ankara Barosu Dergisi, 1998/1,
<http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/1998-1/1.pdf> fazıl hüsnü erdem (23.12.2014), s. 5-36.

Erdoğan, Mustafa: Anayasa Hukuku, 3. Baskı, Orion Yayınevi, Ankara, 2005.

Erdoğan, Mustafa: Anayasa Hukuku, 6. Baskı, Orion Yayınevi, Ankara, 2011.

Erdoğan, Mustafa: “İfade Özgürlüğü ve Sınırları”, İfade Özgürlüğü İlkeler Ve Türkiye, Editör: Tamıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.19-37.

Erdoğan, Mustafa: İnsan Hakları Teorisi Ve Hukuku, 1. Baskı, Orion Yayınevi, Ankara, 2007.

Ergil, Doğu: “Demokratik ve Katılımcı Yönetimin Önkoşulu Olarak İfade Özgürlüğü”, Türkiye’de İfade Özgürlüğü, Editör: Taner Koçak, Taylan Doğan, Zeynep Kutluata, bgst yayınları, İstanbul, 2009, s. 98-109.

Erkeş, Hilal: “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Göre İfade Hürriyeti”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2011.

Ersan, Aykut: “Halkı Kin Ve Düşmanlığa Tahrik Veya Aşağılama”, TBB Dergisi 2014 (111). <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2014-111-1361>, (20.12.2014), s. 77-106.

Fendoğlu, H. Tahsin: “2001 Anayasa Değişikliği Bağlamında Temel Hak Ve Özgürlüklerin Sınırlanması (AY.Md.13)”, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg19/fendoglu.pdf (01.12.2014), s.111-149.

Giritli İsmeti: “2001 Anayasa Değişikliklerinin Temel Hak Ve Özgürlüklere Yansıması”, Cilt 19, 2002, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg19/giritli.pdf (28.11.2014), s. 88-103.

Gökçen, Ahmet: “Halkı Kin ve Düşmanlığa Açıkça Tahrik Cürmü TCK 312/2”, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2001.

Gökdemir, Mevlüde: “İfade Hürriyeti Kapsamında Türkiye’de Dini Azınlıkların Durumu”, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2006.

Gölcüklü, Feyyaz: “Uluslararası Belgeler ve Koruma Amaçlı Mekanizmalar”, Yeni Türkiye, Yıl 4, S.22, (1998), s. 1272-1277.

Gözler, Kemal: Kısa Anayasa Hukuku, 9. Baskı, Ekin Yayıncılık, Bursa, 2013.

Hafizoğulları, Zeki: Laiklik İnanç, Düşünce Ve İfade Hürriyeti, US-A Yayıncılık, Ankara, 1997.

Hafizoğulları, Zeki: İfade Hürriyeti, Ankara Barosu Dergisi, 1996/3, s. 331-336. <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale> (28.12.2014)

Hazar, Zeynep: “Basın Özgürlüğü ve Ulusal Güvenlik”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XVII, Yıl 2013, Sayı 1-2, http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/17_1-2_50.pdf (10.02.2015), s. 1525-1548.

Horozgil, Denizhan: “İfade ve Basın Özgürlüğü Çerçevesinde Soruşturma Evresinde Yayın Yasakları Üzerine Bazı Tespitler ve Değerlendirmeler”, Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, 2(2), 2012. <http://www.hukukdergi.hacettepe.edu.tr/dergi/C2S2makale10.pdf> (01.12.2014), s.146-164.

İlal, Ersan: “Düşünceleri Açıklama Özgürlüğü, Yıgımsal İletişim Araçları Ve Anayasa Mahkemesi Kararları”, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg3/ersen.pdf (23.12.2014), s.61-72.

İlkiz, Fikret: “İfade Özgürlüğü Ve Yeni Basın Yasası”, İfade Özgürlüğü İlkeler Ve Türkiye, Ed. Tanıl Bora, İstanbul 2007. s. 207-221.

İlkiz, Fikret: “Geçmişten Günümüze İfade Özgürlüğü Ve Basın”, İfade Özgürlüğünün On Yılı, IPS İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul 2012.

İpek, Aydın: Anayasa Hukuku Ders Notları, 1. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara, 2011.

Kaboğlu, İbrahim Ö. : “İfade Özgürlüğünün Siyasi Partilerce Kullanımının Sınırları”, Anayasa Yargısı Dergisi, AYM Yayınları, Cilt 16, Ankara 1999.(20.12.1997).

http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg16/kaboglu.pdf (02.12.2014), s. 71-92.

- Kaboğlu, İbrahim Ö. : Özgürlükler Hukuku, 6.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2002.
- Kaboğlu, İbrahim Ö. : Özgürlükler Hukuku İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı, 4. Baskı, AFA Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- Kaboğlu, İbrahim Ö. : Anayasa Hukuku Dersleri, 7. Baskı, Legal Kitapevi, İstanbul, 2011.
- Kalabalık, Halil: İnsan Hakları Hukuku, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009.
- Kamber, Suat: İfade Özgürlüğü, Başbakanlık Uzmanlık Tezi, Ankara, 2012. <http://www.tihk.gov.tr/www/files/52dd5e71e383b.pdf> (28.10.2014)
- Kara, Uğur: İnsan Hakları Ve Kamu Özgürlükleri, Anadolu Üniversitesi Yayını, 2. Baskı, Ankara, 2013.
- Karakaş, Ayşe Işıl: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye”, Ed. Ayşe Işıl Karakaş, Gökhan İlker Şen, İnsan Hakları Ve Kamu Özgürlükleri, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Ankara 2013.
- Karakaya, Naim ve Özhabeş, Hande: “TESEV (Türkiye Ekonomik Ve Sosyal Etüdler Vakfı), Yargı Paketleri Hak Ve Özgürlükler Açısından Bir Değerlendirme Kısa Rapor”, Eylül 2013, <http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/23102013111641.pdf> (28.11.2014), s. 1-44.
- Kıldan, İ. Turgut: “Türk Anayasa Yargısında Düşüncayı İfade Özgürlüğü Ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarıyla Karşılaştırılması”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008

Kılınç, Ümit: “Barışçıl Toplantı Ve Gösteri Yürüyüşü Yapma Hakkı Ve Devletin Yükümlülükleri”, TBB Dergisi, 2014 (110). <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2014-110-1347> (29.01.2015), s. 281-304.

Kurban, Dilek ve Sözeri Ceren: “Türkiye’de Özgür ve Bağımsız Bir Basın İçin Siyasa Önerileri”, TESEV Demokratikleşme Programı Medya Raporları Serisi- 4, http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/13094TR_Medya4makale11_03_13onay.pdf (15.01.2015), s.1-12.

Kuyucu, Nisan: “Yargının Siyasallaşması Çerçevesinde Suçu Ve Suçluyu Övme Suçu Yeni Düzenlemenin Anlamı”, AÜSBF Dergisi, Cilt 69, No:4, 2014. <http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/69/4/Nisan-Kuyucu.pdf> (06.01.2015), s. 733-760.

Kuzu, Burhan: “Anayasamızda Düşünce Ve Düşünceleri Açıklama Hürriyeti”, Yeni Türkiye, Yıl 4, S.22, (1998), s. 783-803.

Küçük, Adnan: İfade Hürriyetinin Unsurları, Cantekin Matbaası, Ankara, 2003.

Lawson, Rick: “İfade Hürriyetini Güvenceye Almak: AIHM İçtihatlarında Üç Eğilim”, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti, Ed. Bekir Berat Özipek, Liberal Düşünce Topluluğu, Cantekin Matbaası, Ankara 2003.

Macovei, Monica: “İfade Özgürlüğü Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 10. Maddesinin Uygulanmasında İlişkin Kılavuz”, İnsan Hakları El Kitapları, no.2, http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/el_kitaplari/AIHSmad10Ifade.pdf (25.08.2014)

Mill, John Stuart: Hürriyet Üstüne, 3. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara, 2004.

Nalbant, Atilla: “AİHS Çerçevesinde İnsan Haklarının Korunması I: Sözleşme İle Güvence Altına Alınan Haklar Ve Özgürlükler, İnsan Hakları Ve Kamu Özgürlükleri, Ed. Ayşe Işıl Karakaş, İlker Gökhan Şen, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Ankara 2013, s. 93-113.

Okumuş, Ali: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Türkiye’de İfade Hürriyeti, Adalet Yayınevi, Ankara, 2007.

Öksüz, Harun: “İfade Özgürlüğü Kapsamında Toplantı, Gösteri Yürüyüşü ve Basın Açıklaması Haklarının Kullanılması İle İlgili Mülki İdare Amirlerinde Ve Kolluk Görevlilerinde Farkındalığın Arttırılması Projesi”, Toplumsal Olay Yönetiminde Özgürlük Güvenlik Dengesi, www.mulkiyeteftis.gov.tr/default_b0.aspx?id=130 (29.01.2015), s. 137-191.

Öndül, Hüsnü: “Türkiye’de İfade Özgürlüğü Mevzuat Ve Yargı Gözlem Raporu”, İnsan Hakları Ortak Platformu, 2012. http://www.ihop.org.tr/dosya/yayin/20120515_IHOP_IfadeOzgurluguYargiGozlemRaporu.pdf (28.12.2014)

Özar, Süleyman: “AİHM’nin A.Taner Akçam v. Türkiye Kararı Işığında TCK’nın 301. Maddesini Yeniden Düşünmek”, Ankara Barosu Dergisi, 2012/3, <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu / tekmakale / 2012-3/16.pdf> (02.01.2015), s. 429-446.

Özbey, Özcan: “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında İfade Özgürlüğü Ve Kısıtlamaları”, TBB Dergisi, 106, (2013), <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-106-1269> (26.02.2015), s. 41-92.

Özbudun, Ergun: Türk Anayasa Hukuku, 14. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013.

Özhan, H. Ali ve Özipek, B. Berat: “Yargıtay Kararlarında İfade Özgürlüğü”, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, Cantekin Matbaası, 2003.

<http://www.libertedownload.com/ldt/ifade-hurriyeti/yargitay-kararlarinda-ifade-ozgurlugu.pdf> (28.12.2014)

Paçacı, İrfan: “1982 Anayasası Mayınlı Alanı Düşünce Özgürlüğü”, İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 19-20, 1999-1998, <http://www.todaie.edu.tr/> (28.11.2014), s. 127-149.

Pekel, Abdulkadir: “İfade Özgürlüğünün Sınırlandırma Sebeplerinden Biri Olarak Yargı Organının Otorite ve Tarafsızlığının Sağlanması”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.XVIII, Y. 2014, Sayı 2, http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/18_2_10.pdf (16.02.2015), s. 367-394.

Redmond, Sophie: “İfade Özgürlüğü Hakkını Düzenleyen Uluslararası Standartlar Düzeni”, İfade Özgürlüğü İlkeler ve Türkiye, Editör: Tanıl Bora, İstanbul, 2007, s. 39-44.

Sancar, Türkan Yalçın: “Yine Düşünce Özgürlüğü, Yine 301. Madde”, İfade Özgürlüğü İlkeler Ve Türkiye, Editör: Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 115-141.

Selçuk, Sami: Demokratik Yönetim Özgür Birey, İmge Kitabevi, Ankara, 2010

Schauer, Frederick: İfade Özgürlüğü Felsefi Bir İnceleme, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2002.

Songu, Sezgi Öktem: “Anayasal Bir Temel Hak Olarak İfade Özgürlüğünün İşçi Açısından İşyerindeki Yansımaları”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt:15, Özel S., (2013), s.609-650.

Soysal, Mümtaz: “İnsan Hakları Açısından Temel Hak Ve Özgürlüklerin Niteliği”, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg3/msoysal.pdf (02.12.2014), s. 39-49.

Sunay, Reyhan: “(Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Anayasasında) İfade Hürriyetinin Muhtevası Ve Sınırları”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 1999.

Sunay, Reyhan: Anayasa Mahkemesi Kararlarında İfade Hürriyeti, 1. Baskı, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2003.

Sunay, Reyhan: “Anayasa Mahkemesinin İfade Hürriyeti Konusundaki Yaklaşımı Ve İlgili Karar Özetleri”, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2002, <http://www.libertedownload.com/ldt/ifade-hurriyeti/anayasa-mahkemesi-kararlari.pdf> (16.03.2015)

Şahin, Kemal: “İfade Özgürlüğü ‘Hak’ kısı ve İktidar ‘Ben’ İle Demokrasi Arasındaki Çelişki”, EÜHFD, C.XV, S.3-4, (2011), <http://www.erzincan.edu.tr/birim/HukukDergi/makale/2011-2.4.pdf> (28.12.2014), s.69-81.

Şahin, Kemal: İnsan Hakları Ve Özgürlük Boyutuyla İfade Özgürlüğü Gereçekleri Ve Sınırları, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2009.

Şahin, Yahya: “Danıştay Kararlarına İfade Özgürlüğü Ve Sınırlamaları”, 5. Yuvarlak Masa Toplantısı (1-3 Aralık 2010) http://www.yargitay.gov.tr/abproje/belge/sunum/rt5/Sahin_DanistayIfadeOzgurlugu.pdf (06.04.2015), s.1-18.

Tanju, Erhan: AİHM Kararları Işığında İfade ve Basın Özgürlüğü, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012

Tanör, Bülent ve Yüzbaşıoğlu, Necmi: 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, 4. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, 2002.

Tanör, Bülent: İki Anayasa 1961-1982, 5. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, 2013.

Tanör, Bülent: Osmanlı - Türk Anayasal Gelişmeleri, 24. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, 2014.

Tanyar, Ziya Çağa: “AİHM İçtihadında Toplantı Ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı”, AUHFD, 60 (3), 2011, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/1626/17439.pdf> (29.01.2015), s. 593-634

Taştan, Mehmet: “3713 Sayılı TMK’nın 6. Maddesinde Düzenlenen Açıklama Ve Yayınlama Yasağı Suçu”, TBB Dergisi, Sayı 85, 2009. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2009-85-568> (02.01.2015), s. 273-286.

Telli, Kutlay: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında İfade Özgürlüğü ve Türkiye”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

Tokbaş, Hakan: “Düşünce Açıklaması (İfade Hürriyeti)”, s. 1-12, <http://www.prizmahukuk.com/files/ifade-hurriyeti.pdf> (20.10.2014)

Türküne, Mümtaz’er: Siyaset, Lotus Yayınevi, Ankara, 2003.

Trager, Robert ve Dickerson, Donna L. : 21. Yüzyılda İfade Hürriyeti, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2003.

Uygun, Murat: “AİHM Kararları Çerçevesinde Toplumsal Olaylar İle İlgili Sorunlu Alanların Değerlendirilmesi”, Toplumsal Olay Yönetiminde Özgürlük-Güvenlik Dengesi, Ed. Harun Öksüz, Bkz. www.mulkiyeteftis.gov.tr/default_b0.aspx?id=130 (29.01.2015), s. 124-135.

Uygun, Oktay: “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ve Türk Hukukunda İfade Özgürlüğünün Sınırlanması”, Türkiye’de İfade Özgürlüğü, Editor: Taner Koçak, Taylan Doğan, Zeynep Kutluata, bgst yayınları, İstanbul, 2009, s. 15-67.

Uluç, Güliz Aksun ve Armağan, Ahsen: “Avrupa İnsan Hak ve Özgürlükleri Hukukunda Türkiye’nin Bitmeyen Serüveni”, Yeni Türkiye, Yıl 4, S.22, (1998), s. 1374-1381.

Üzeltürk, Sultan Tahmazoğlu: “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin 10. Maddesi; İfade Özgürlüğü”, Yeni Türkiye, Yıl 4, S.22, (1998), s. 1316-1324.

Yayla, Atilla: İki Cumhuriyetin Kavgası, 1. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara, 2007.

Yayla, Atilla: “İfade Özgürlüğü Nedir ve Niçin Gereklidir”, Liberal Düşünce Dergisi, Liberte Yayınları, Ankara, 2008, Yıl 13, S.50, <http://www.liberal.org.tr/sayfa/liberal-dusunce-sayi-50-kurt-meselesi,317.php> (28.12.2014), s. 159-176.

Yazıcı, Fikret: “İfade Özgürlüğü Ve Avrupa Birliği Medya Politikasına Uyum Çerçevesinde Televizyon Programlarının Sınıflandırılması Sorunu”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.

Yıldırım, Zeki: “Türkiye’de İfade Ve Basın Özgürlüğü Sorunu; Avrupa Birliği Uyum Sürecinde İfade Ve Basın Özgürlüğü Alanında Yapılan Çalışmalar”, EÜHFD, C.XVI, S.1-2 (2012), http://www.erzincan.edu.tr/birim/HukukDergi/makale/2012_XVI_1.4.pdf (23.12.2014), s.53-86,

Yüzbaşıoğlu, Necmi: “Anayasa Hukukunun Temel Metinleri”, 5. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Zarplı, Çağdaş: “İfade Özgürlüğü İçeriği Ve Sınırları”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2008.

<http://www.anayasa.gov.tr/files>

<http://www.tbmm.gov.tr>

<http://www.resmigazete.gov.tr>

<http://www.adalet.gov.tr>

<http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr>

<http://bianet.org/>

<http://taa.gov.tr/dosya/dergiler>

<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr>

<http://www.ab.gov.tr/>

<http://www.ankarabarusu.org.tr>

<http://www.danistay.gov.tr/>

<http://www.ifadeozgurlugu.adalet.gov.tr>

www.tdksozluk.com

<http://www.ihop.org.tr/>

<http://www.inhak.adalet.gov.tr>

<http://www.istanbulbarosu.org.tr>

<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr>

<http://www.liberal.org.tr/>

<http://www.tesev.org.tr>

<http://www.todaie.edu.tr>

<http://www.yargitay.gov.tr>

<https://aihm.anadolu.edu.tr>

<https://wcd.coe.int/>

ÖZGEÇMİŞ

- 1. Adı Soyadı:** Veysel GÜL
- 2. Doğum Tarihi:** 01/09/1973
- 3. Öğrenim Durumu:** Lisans

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	İşletme	Anadolu Üniversitesi	2000
Y. Lisans	Kamu Hukuku	Zirve Üniversitesi	2015

